

شورای عالی آموزش و پرورش

مطالعه تطبیقی جایگاه نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران در
بین کشورهای همسایه

پژوهشگر

عباس معدن دار

۱۳۹۷

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

فهرست مطالب

پیش گفتار

فصل اول : کلیات پژوهش

- مقدمه
- بیان مساله
- اهمیت و ضرورت پژوهش
- اهداف پژوهش
- فرضیه یا سوال های پژوهش
- تعریف اصطلاحات

فصل دوم : ادبیات پژوهش

- مقدمه
- نشانگرهای آموزشی
- پیشینه پژوهش
- توصیف کشورهای منتخب

۱. پاکستان
۲. افغانستان
۳. ترکمنستان
۴. آذربایجان
۵. ارمنستان
۶. ترکیه
۷. عراق
۸. کویت
۹. عربستان
۱۰. بحرین
۱۱. قطر
۱۲. امارات متحده عربی
۱۳. عمان
۱۴. ایران

- جمع بندی

فصل سوم : روش شناسی پژوهش

- مقدمه
- روش پژوهش
- جامعه آماری
- نمونه و روش نمونه گیری
- ابزار گردآوری داده ها
- روش اجرای پژوهش
- روش تجزیه و تحلیل داده ها

فصل چهارم : تجزیه و تحلیل داده ها

- مقدمه
- مرحله همجواری
- مرحله تفسیر
- مرحله مقایسه
- مقایسه نشانگرها برحسب استراتژی های انتخاب

فصل پنجم : بحث و نتیجه گیری

- مقدمه
- خلاصه فصول قبل
- بحث و نتیجه گیری
- پیشنهادهاي پژوهش
- الف: پیشنهادهاي کاربردي
- ب: پیشنهادهاي پژوهشي
- محدودیت هاي پژوهش

منابع

فهرست جداول

- جدول ۱: وضعیت نشانگرهای آموزشی در پاکستان
جدول ۲: سرانه دانش آموزی افغانستان
جدول ۳: سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی در افغانستان
جدول ۴: وضعیت نشانگرهای آموزشی در افغانستان
جدول ۵: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ترکمنستان
جدول ۶: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در آذربایجان
جدول ۷: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون خواندن (پایه چهارم - پرلز ۲۰۱۱)
جدول ۸: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون ریاضیات (پایه چهارم - تیمز ۲۰۱۱)
جدول ۹: وضعیت نشانگرهای آموزشی در آذربایجان
جدول ۱۰: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون ریاضیات (پایه چهارم - تیمز ۲۰۱۱)
جدول ۱۱: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون علوم (پایه چهارم - تیمز ۲۰۱۱)
جدول ۱۲: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون ریاضیات (پایه هشتم - تیمز ۲۰۱۱)
جدول ۱۳: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون علوم (پایه هشتم - تیمز ۲۰۱۱)
جدول ۱۴: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ارمنستان
جدول ۱۵: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ترکیه
جدول ۱۶: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عراق
جدول ۱۷: وضعیت نشانگرهای آموزشی در کویت
جدول ۱۸: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان ابتدایی به تفکیک پایه
جدول ۱۹: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عربستان
جدول ۲۰: روند تغییرات نزولی نسبت دانش آموز به معلم در بحرین
جدول ۲۱: درصد پوشش تحصیلی ظاهری در بحرین
جدول ۲۲: درصد پوشش تحصیلی واقعی در بحرین
جدول ۲۳: روندی نزولی نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان در بحرین
جدول ۲۴: سرانه دانش آموزی برحسب دلار در بحرین
جدول ۲۵: سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی در بحرین
جدول ۲۶: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در بحرین
جدول ۲۷: وضعیت نشانگرهای آموزشی در بحرین
جدول ۲۸: روند تغییرات نسبت دانش آموز به معلم در قطر
جدول ۲۹: درصد پذیرش کودکان در دوره پیش دبستانی در قطر
جدول ۳۰: درصد پوشش تحصیلی ظاهری در قطر
جدول ۳۱: درصد پوشش تحصیلی واقعی در قطر
جدول ۳۲: نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان در قطر
جدول ۳۳: سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی در قطر
جدول ۳۴: سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی در قطر
جدول ۳۵: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در قطر
جدول ۳۶: وضعیت نشانگرهای آموزشی در قطر
جدول ۳۷: نسبت دانش آموز به معلم در امارات متحده عربی
جدول ۳۸: درصد پذیرش دوره پیش دبستانی در امارات متحده عربی
جدول ۳۹: درصد پوشش تحصیلی ظاهری در امارات متحده عربی
جدول ۴۰: درصد پوشش تحصیلی واقعی در امارات متحده عربی
جدول ۴۱: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در امارات متحده عربی
جدول ۴۲: وضعیت نشانگرهای آموزشی در امارات متحده عربی
جدول ۴۳: روند ثبت نام کودکان در مراکز آموزش پیش دبستانی عمان

- جدول ۴۴: درصد پوشش تحصیلی ظاهری در عمان
- جدول ۴۵: درصد پوشش تحصیلی واقعی در عمان
- جدول ۴۶: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در عمان
- جدول ۴۷: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عمان
- جدول ۴۸: درصد پوشش تحصیلی واقعی در ایران
- جدول ۴۹: روند تغییر بطنی نرخ ثبت نام دانش آموزان رشته های فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان در ایران
- جدول ۵۰: سرانه دانش آموزی ایران در بازه زمانی ۲۰۱۵ - ۲۰۰۷
- جدول ۵۱: سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی ایران در بازه زمانی ۲۰۱۵ - ۲۰۰۷
- جدول ۵۲: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در ایران
- جدول ۵۳: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ایران
- جدول ۵۴: نسبت دانش آموز به معلم (دوره ابتدایی) در کشورهای منتخب
- جدول ۵۵: درصد پذیرش دوره پیش دبستانی در کشورهای منتخب
- جدول ۵۶: درصد پوشش تحصیلی ظاهری در کشورهای منتخب برحسب رتبه
- جدول ۵۷: درصد پوشش تحصیلی واقعی در کشورهای منتخب برحسب رتبه
- جدول ۵۸: درصد دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان
- جدول ۵۹: درصد دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان
- جدول ۶۰: نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان
- جدول ۶۱: تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ دستگاه کامپیوتر
- جدول ۶۲: دسترسی به اینترنت برحسب درصد فراگیران
- جدول ۶۳: سرانه دانش آموزی (به دلار امریکا)
- جدول ۶۴: میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش (به دلار امریکا)
- جدول ۶۵: سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی (به دلار امریکا)
- جدول ۶۶: سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی (به دلار امریکا)
- جدول ۶۷: نرخ ارتقاء دانش آموزان
- جدول ۶۸: نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی
- جدول ۶۹: نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی
- جدول ۷۰: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی
- جدول ۷۱: نرخ باسوادی گروه های سنی (مرحله همجواری)
- جدول ۷۲: ارزش شاخص کلی توسعه انسانی (مرحله همجواری)
- جدول ۷۳: رتبه شاخص کلی توسعه انسانی (مرحله همجواری)
- جدول ۷۴: رتبه کیفیت ریاضیات و علوم (مرحله همجواری)
- جدول ۷۵: شیوه انتخاب مدیر مدارس در کشورهای منتخب (مرحله همجواری)
- جدول ۷۶: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نشانگرهای دانش آموزی
- جدول ۷۷: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نشانگرهای منابع انسانی، فضا و تجهیزات
- جدول ۷۸: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نشانگرهای مالی
- جدول ۷۹: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نشانگرهای بروندادی
- جدول ۸۰: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نشانگرهای کیفی
- جدول ۸۱: مقایسه کشورها برحسب طبقه بندی رتبه
- جدول ۸۲: وضعیت نشانگرهای آموزشی در پاکستان برحسب رتبه
- جدول ۸۳: وضعیت نشانگرهای آموزشی در افغانستان برحسب رتبه
- جدول ۸۴: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ترکمنستان برحسب رتبه
- جدول ۸۵: وضعیت نشانگرهای آموزشی در آذربایجان برحسب رتبه
- جدول ۸۶: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ارمنستان برحسب رتبه
- جدول ۸۷: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ترکیه برحسب رتبه
- جدول ۸۸: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عراق برحسب رتبه
- جدول ۸۹: وضعیت نشانگرهای آموزشی در کویت برحسب رتبه

- جدول ۹۰: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عربستان برحسب رتبه
- جدول ۹۱: وضعیت نشانگرهای آموزشی در بحرین برحسب رتبه
- جدول ۹۲: وضعیت نشانگرهای آموزشی در قطر برحسب رتبه
- جدول ۹۳: وضعیت نشانگرهای آموزشی در امارات متحده عربی برحسب رتبه
- جدول ۹۴: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عمان برحسب رتبه
- جدول ۹۵: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ایران برحسب رتبه
- جدول ۹۶: جایگاه ایران و کشورهای همسایه برحسب رتبه مکتسبه در نشانگرهای مثبت
- جدول ۹۷: کشورهای عضو استراتژی نظام های مشابه ، نتایج یکسان
- جدول ۹۸: کشورهای عضو استراتژی نظام های مشابه ، نتایج متفاوت
- جدول ۹۹: کشورهای عضو استراتژی نظام های متفاوت ، نتایج مشابه

فهرست نمودارها

- نمودار ۱: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نسبت دانش آموز به معلم
- نمودار ۲: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس درصد پذیرش پیش‌دبستانی
- نمودار ۳: جایگاه آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس درصد پوشش تحصیلی ظاهری
- نمودار ۴: جایگاه آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس درصد پوشش تحصیلی واقعی
- نمودار ۵: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نسبت فراگیران مدارس غیر دولتی
- نمودار ۶: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای
- نمودار ۷: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان
- نمودار ۸: جایگاه آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس تعداد دانش آموز در برابر هر یک کامپیوتر
- نمودار ۹: جایگاه آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس دسترسی دانش آموزان به اینترنت
- نمودار ۱۰: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس سرانه دانش آموزی
- نمودار ۱۱: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس میانگین حقوق کارکنان آموزش و پرورش
- نمودار ۱۲: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس سهم بودجه آموزش از بودجه عمومی
- نمودار ۱۳: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس سهم هزینه آموزش از تولید ناخالص داخلی
- نمودار ۱۴: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نرخ ارتقاء دانش آموزان
- نمودار ۱۵: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی
- نمودار ۱۶: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی
- نمودار ۱۷: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی
- نمودار ۱۸: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نرخ باسوادی گروه های سنی
- نمودار ۱۹: جایگاه ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس ارزش شاخص کلی توسعه انسانی
- نمودار ۲۰: جایگاه ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس رتبه شاخص کلی توسعه انسانی
- نمودار ۲۱: جایگاه ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس رتبه کیفیت آموزش ریاضیات و علوم

سپاس و قدردانی

نخست خداوند متعال را شاکرم که توفیق انجام پژوهش حاضر را به من عطا نمود. امید دارم که یافته های پژوهش بتواند در بهبود و تعالی جایگاه نظام آموزشی ایران موثر واقع شود. در بدو امر از همکاری مجدانه جناب آقای دکتر مهدی نوید دبیرکل محترم شورای عالی آموزش و پرورش و آقایان مجید رعنائی و احمد عابدینی معاونین محترم شورای عالی آموزش و پرورش برای راهنمایی های ارزنده در کلیه مراحل تحقیق و بویژه دو مرحله اساسی انتخاب نشانگرهای آموزشی و انتخاب کشورهای منتخب تشکر و قدردانی می نمایم. هم چنین لازم است سپاس و قدردانی خویش را از اعضای محترم شورای پژوهشی شورای عالی آموزش و پرورش برای ارائه پیشنهادهای ارزنده و نقد عالمانه در مرحله تدوین، تصویب و پرپوزال اولیه و گزارش نخست و نهائی پژوهش اعلام نمایم. علاوه بر این لازم است از حسن نیت، پیشنهادهای ارزنده و همکاری بی دریغ سرکار خانم دکتر شهلا سرخابی مدیریت محترم پژوهش های راهبردی شورای عالی آموزش و پرورش تشکر و سپاس ویژه خویش را اعلام کنم.

رجاء واثق دارم که انجام طرح پژوهشی حاضر بدون همکاری صمیمانه کارکنان خدوم کتابخانه های تخصصی سازمان پژوهش و برنامه ریزی آموزشی، موسسه پژوهش و برنامه ریزی آموزش عالی، پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دانشکده علوم تربیتی دانشگاه های تهران و علامه طباطبائی و هم چنین مساعدت های هیات مدیره انجمن آموزش و پرورش تطبیقی ایران میسر نمی گردید. سلامتی و شادکامی این عزیزان را از خداوند منان آرزومندم.

به مصداق " لم یشکر المخلوق ، لم یشکر الخالق " بر خود فرض می دانم از همکاری صمیمانه جناب آقای قاسم دیبایی گودرزی در امر جمع آوری داده های مربوط به مشارکت ها قدردانی نمایم.

بدین وسیله سپاس و قدردانی خویش را از سرکار خانم دکتر لیدا کاکیا، پژوهشگر و همکار تحقیق به خاطر مدیریت و هماهنگی اجرائی پژوهش، آقای دکتر گراوند به علت همکاری در ثبت داده ها و تحلیل آماری اعلام و توفیق روزافزون آنان را از خداوند متعال طلب می نمایم.

عباس معدن دار آرانی

چکیده

هدف پژوهش حاضر مطالعه تطبیقی جایگاه نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران در بین کشورهای همسایه است. پژوهش حاضر از نظر ماهیت از نوع پژوهش های کمی - کیفی ، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیر آزمایشی ، از نظر هدف در زمره پژوهش های کاربردی و از جهت روش ، تطبیقی به شمار می رود. روش پژوهش حاضر تطبیقی مبتنی بر کاربست دو رویکرد ناحیه ای جورج، زد. اف. بردی و مدل کوبو و فوسویوم است. جامعه آماری مورد بررسی برحسب مکعب بری و توماس در سطح تحلیل " جهان/قاره ها " و روش نمونه گیری از نوع غیر تصادفی آسان با " N بزرگ با متغیر نسبتا گسترده" می باشد. بر این اساس نمونه تحقیق برحسب N شامل ۱۳ کشور همسایه و ایران و با عنایت به متغیر شامل شش گروه نشانگرهای آموزشی دانش آموزی ، منابع انسانی ، فضا و تجهیزات ، مالی ، برون دادی و کیفی و ۲۲ خرده نشانگر می باشد. استراتژی پژوهشگر برای تحلیل نتایج ، انتخاب و گروه بندی کشورها بر اساس سه استراتژی " نظام های مشابه ، نتایج یکسان " ، " نظام های مشابه ، نتایج متفاوت " و " نظام های متفاوت ، نتایج یکسان " است. روش جمع آوری اطلاعات ، تحلیل اسناد از طریق بررسی محتوی گزارش ها و منابع و مآخذ قابل استناد همچون بانک های اطلاعاتی بین المللی ، سایت های رسمی وزارت آموزش و پرورش ، منابع و گزارش های دولتی ، موسسات پژوهشی و رسانه های جمعی بوده است. یافته های تحقیق نشان داد ایران در بین کشورهای همسایه جایگاه هفتم را از لحاظ درصد تحقق نشانگرهای آموزشی کسب کرده است. هم چنین از بین ۷ کشور عرب بجز عراق ، کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس با کسب جایگاه اول تا ششم ، گوی سبقت را از ایران و دیگر همسایگان آن ربوده اند. هم چنین یافته های پژوهش موید آن است که ایران در ۷ نشانگر رتبه کمتر از ۵ و در ۱۱ نشانگر رتبه بین ۶ تا ۱۰ را کسب کرده است. ایران در نشانگر پوشش تحصیلی ظاهری حائز رتبه سوم ، در نشانگر پوشش تحصیلی واقعی حائزرتبه اول ، در نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان حائز رتبه دوم ، در نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان حائزرتبه اول ؛ در نشانگر سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی حائز رتبه چهارم ؛ در نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی رتبه پنجم و در نشانگر عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی رتبه سوم را در بین همسایگان کسب کرده است.

واژگان کلیدی : جایگاه، نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی ، کشور همسایه ، نشانگر آموزشی ، ایران

فصل اول

کلیات پژوهش

وقوع انقلاب اسلامی در اواخر دهه ۷۰ میلادی در ایران، منشاء تحولات گسترده در ابعاد مختلف اجتماعی بود. یکی از حوزه های تاثیر پذیر که از همان آغازین روزهای پیروزی انقلاب شاهد تحولات عظیم در همه ابعاد و کارکردهای خود بود، نظام آموزش و پرورش رسمی کشور (که در این پژوهش برای سهولت بیان، منبعث از واژه نظام آموزشی استفاده خواهد شد)، است. در طی قریب به چهار دهه، نظام آموزشی ایران شاهد تغییر و تحولات اساسی بوده که برون داد آن را می توان به عنوان " عملکرد " این نظام از دو بعد کمی و کیفی و در سه سطح ملی، منطقه ای و بین المللی مورد سنجش و بررسی قرار داد. توجه به عملکرد و جایگاه نظام آموزشی از زاویه دیگری نیز مجال برای توجه و اندیشه ورزی عمیق می طلبد. با عنایت به اسناد بالا دستی همچون سند چشم انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران و سند تحول بنیادین وزارت آموزش و پرورش، هدف ایران کسب جایگاه برتر منطقه ای در همه ابعاد علمی و اقتصادی است. برای تحقق این هدف، نخستین گام شناخت وضعیت فعلی و تعیین جایگاه نظام آموزشی کشورهای پیرامون برحسب معیار های عینی و واقعی است. براساس سند چشم انداز ۱۴۰۴ "... کشورهای منطقه ی آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه)..." "رقبای ایران در منطقه محسوب می گردند. بر اساس این تعریف، پژوهشگران مختلف لیست های متفاوتی را ارائه کرده اند ولی در مجموع استنباط می گردد که کشورهای زیر بر اساس سند مذکور به عنوان کشورهای منطقه چشم انداز ۱۴۰۴ باید مورد توجه و پایش قرار گرفته و در برنامه ریزی های سالیانه و دوره ای وضعیت آن ها از منظر نظام آموزشی مد نظر قرار گیرد: نخست، ۱۳ کشور همسایه که با ایران مرز زمینی یا دریایی مشترک دارند، در مرحله دوم کشورهای قفقاز همچون ازبکستان، قرقیزستان، گرجستان، روسیه و بالاخره کشورهای خاورمیانه همچون یمن، لبنان، سوریه، اردن، اسرائیل و قبرس. فصل حاضر حاوی مطالبی در خصوص بیان مسئله و ضرورت پژوهش، اهداف، سوالات و فرضیات تحقیق و هم چنین ارائه تعریف متغیرهای پژوهش (اصطلاحات) در دو بعد نظری و عملیاتی است.

بیان مسأله

مطالعه و تبیین ساختار نظام قدرت در مناطق مختلف جغرافیایی کره زمین، کمک موثری به آگاهی و شناخت کشورها و قدرت های منطقه ای در بررسی سیاست های فرامرزی آنها می نماید. در واقع رده بندی کشورها بر اساس قدرت ملی، شناخت آنها را تسهیل می کند. با تعیین منزلت یک کشور می توان موقعیت آن را بر پایه وزن ژئوپلیتیکی نسبت به سایر کشورها در سطوح منطقه ای یا جهانی مشخص کرد. برای دستیابی به منزلت ژئوپلیتیک هر کشور، سنجش قدرت ملی آن کشور امری ضروری بوده و این موضوع مستلزم ارزیابی و محاسبه مولفه ها و عوامل مختلف مادی و غیرمادی قدرت می باشد. در واقع بر ایند ثقل نیروها و عوامل مثبت و منفی تولید کننده قدرت ملی یا به عبارت بهتر جمع جبری عوامل تولید قدرت، وزن ژئوپلیتیک کشورها را تعیین می کند. یکی از مولفه های مهم تعیین کننده جایگاه و موقعیت هر کشور، قدرت نظام آموزشی - به عنوان عنصر اساسی ایجاد و شکل دهی سایر ابعاد قدرت - می باشد. به همین دلیل از دو دهه پایانی قرن بیستم توجه سیاست گذاران و برنامه ریزان ملی به بررسی جایگاه نظام آموزشی و ارزیابی ابعاد کمی و کیفی آن با

استفاده از نشانگر های عینی ، رشد روزافزونی یافت
 (Bottani: 1996, Hattie: 1991, Lashway: 2001, NCES: 2000) . برآیند این تفکر رشد رقابت های آموزشی به
 عنوان مرحله پیشرفته تری از رقابت های اقتصادی ، اجتماعی و ژئوپولیتیکی بود. بر این اساس ، توجه به وضعیت کشور
 های دیگر بر بنیان قدرت آموزشی باعث توسعه مطالعات تطبیقی برای درس آموزی از تجارب موفق آموزشی از یک سو
 و پرهیز از تکرار خطاهای تصمیم گیری از سوی دیگر گردید (ویلسون ، ۲۰۰۳) . در واقع از طریق مطالعات تطبیقی می
 توان جایگاه و موقعیت هر نظام آموزشی را در سطح منطقه ای و با عنایت به پیشرفت های جهانی مورد سنجش و بررسی
 قرار داد. مطالعات تطبیقی در زمینه تعیین جایگاه آموزشی با استفاده از داده های واقعی و تحلیل منظم آنها سبب تعیین
 موارد زیر می شود:

❖ آگاهی از وضعیت فعلی نشانگر های آموزشی
 ❖ آگاهی از روندهای گذشته سرمایه گذاری و نتایج حاصله و
 ❖ آگاهی از چالش ها و کاستی های موجود.

با عنایت به گذشت قریب به چهار دهه از تاسیس نظام جمهوری اسلامی در ایران و هم چنین تحولات جهانی به نظر می
 رسد در مقطع زمانی قرار گرفته ایم که لازم است نگاهی تحلیلی – تطبیقی به وضعیت نظام آموزشی کشور بر بنیان
 معیارهای عینی – واقعی داشته و چشم انداز پیش رو را در دهه های آغازین هزاره جدید مورد توجه قرار دهیم. این نگاه
 تحلیلی – تطبیقی باید نخست با توجه به وضعیت و قدرت نظام آموزشی کشورهای همجوار صورت پذیرد. برای شناخت
 میزان و درجه توسعه یافتگی، نیمه توسعه یافتگی یا محرومیت آموزشی هر کشور، نیاز به بررسی و تعیین نشانگرهای
 انتخابی است تا از این طریق ، جایگاه سلسله مراتبی و سطوح توسعه هر کشور مشخص گردد. در هر مطالعه تطبیقی،
 تعیین نشانگرهای مورد مقایسه یکی از گام های اساسی است. بر اساس معیارهای مورد قبول سازمان های بین المللی
 همچون یونسکو می توان از نشانگرهایی همچون نرخ باسوادی ، سنین ورود به مدرسه برحسب مقطع تحصیلی ، جمعیت
 دانش آموزی برحسب سن ، تعداد کودکان خارج از مدرسه ، نرخ ثبت نام برحسب جنسیت و مقطع آموزشی، نرخ افت و
 تکرار پایه تحصیلی ، نرخ انتقال از دوره تحصیلی به دوره بالاتر ، نرخ دانش آموز- معلم ، و نرخ هزینه آموزش برای
 مقایسه استفاده کرد. البته علاوه بر نشانگر های کمی می توان از نشانگر های کیفی نیز برای بررسی عملکرد و جایگاه
 نظام آموزشی سود جست، مواردی همچون وضعیت تربیت معلم ، سطح حقوق و پاداش معلم ، شیوه مدیریت مدارس ،
 تناسب رشته های تحصیلی ، سهم و میزان مشارکت عمومی در آموزش، درجه شیوع و نفوذ یادگیری های مبتنی بر فناوری
 ، و حدود و قلمرو خصوصی سازی آموزش.

همانگونه که در منابع سازمان های معتبری همچون سازمان برنامه ریزی آموزشی یونسکو نیز اعلام شده ، طبقه بندی
 نشانگرها از یک گزارش به گزارش پژوهشی دیگر می تواند متفاوت باشد و در نتیجه نمی توان گفت که آیا آنها جامعیت
 لازمه را برای ارائه یک تصویر واقعی از نظام آموزشی دارند یا خیر. البته هدف هر پژوهش می تواند تا حدودی به تعیین
 جامعیت نشانگرها یاری رساند. برای مثال در فوریه ۱۹۹۹ متخصصان آموزش و پرورش ۲۶ کشور اروپایی به منظور

ارزیابی کیفیت آموزش و پرورش، ۱۶ نشانگر سنجش کیفیت آموزش را در چهار گروه نشانگرهای دستیابی^۱ (دوره تحصیلات ابتدایی، متوسطه و عالی به تفکیک دختر و پسر)؛ نشانگرهای موفقیت و ارتقای تحصیلی (شامل نرخ ترک تحصیل، نرخ قبولی در آموزش عالی)؛ نشانگرهای نظارت آموزشی (شامل ارزشیابی آموزشی و مشارکت والدین)؛ و نشانگرهای منابع و ساختارها (شامل آموزش و کارورزی معلمان، مشارکت در آموزش پیش دبستانی، سرانه کامپیوتر برای هر دانش آموز و هزینه سرانه آموزشی دانش آموزان) را مورد بررسی قرار دادند (عبدالهی، ۱۳۸۹). از منظر سنجش توسعه آموزشی می توان نشانگرها را به ۵ گروه عمده الف (نشانگرهای معرف عملکرد بازده آموزشی؛ ب) نشانگرهای نیروی انسانی؛ ج (نشانگرهای منابع مالی؛ د) نشانگرهای امکانات کالبدی؛ و ه (نشانگرهای توسعه ای تقسیم کرد (مشایخ، ۱۳۸۸). همچنین طبقه بندی شاخص های تربیتی با استفاده از رویکرد سیستمی و براساس عناصر نظام آموزشی به صورت زیر تعریف شده است (یونسکو، ترجمه مشایخ، ۱۳۷۰):

۱. شاخص های درونداد نظام آموزشی: به هر آنچه که وارد نظام آموزشی می شود اعم از منابع مادی و مالی، دانش آموزان و معلمان اطلاق می شود. به عبارت دیگر، درونداد نظام آموزشی مشتمل است بر منابع انسانی، مالی و مادی؛

۲. شاخص های فرایند نظام آموزشی: در این مورد، منظور میزان موفقیت به دست آمده در تحقق بخشیدن به اهداف تبیین شده نظام می باشد. به عبارت دیگر، کارایی نظام مورد نظر است زیرا با در اختیار داشتن شاخص هایی درباره کارکرد فرایند نظام، نقاط ضعف و قوت آن مشخص و مواردی که به بازبینی، تجدیدنظر و اصلاحات نیاز دارند، تعیین می شوند؛

۳. شاخص های برونداد نظام آموزشی: عبارت است از دانش آموختگانی که در سطوح مختلف آموزشی نظام را ترک می کنند. این افراد با درجات متفاوتی از دانش، تخصص و مهارت و با در دست داشتن گواهینامه ها وارد بازار می شوند. برای برنامه ریزان آموزشی اطلاع از «کیفیت برون داد» نظام آموزشی از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

با عنایت به آنچه گفته شد و بر اساس اطلاعات موجود، چهار کشور عربستان، ترکیه، مصر و اسرائیل در تولید علم رقابت اصلی منطقه ای ایران محسوب می شوند در حالی که پژوهشگران ایرانی عمدتاً بر بررسی و تحلیل وضعیت نظام آموزش عالی بسنده کرده و کمتر تحولات نظام آموزشی رسمی عمومی را مورد توجه قرار داده اند. آشکار است که تولید علم در قالب تصویر رایج - چاپ مقالات در نشریات علمی - صرفاً یکی از معیارهای تعیین کننده وضعیت و قدرت هر کشور است و باید از طریق بررسی عمیق تر و توجه به عواملی همچون عملکرد نظام آموزشی، جایگاه واقعی هر کشور معین گردد. البته باید اذعان نمود که در طی دو دهه گذشته شاخص های متعددی توسط بخش های مختلف وزارت آموزش و پرورش، مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی و محققان دانشگاهی برای بررسی وضعیت و جایگاه نظام آموزشی ایران تدوین شده اند. در مورد سایر کشورها، با توجه به این واقعیت که تدوین نشانگرهای قطعی و یکسان برای همه آنان در بدو امر مستلزم بررسی های دقیق تری در خصوص منابع آماری مورد نیاز است، در این مرحله نمی توان به ضرس قاطع سمت و سوی معیار های تعیین کننده نشانگرها را مشخص کرد. البته ارزیابی های اولیه نشان می دهد که خوشبختانه داده های آماری در خصوص نشانگرهای مشترک برای اکثر کشورهای جهان - و منجمله کشورهای مورد مطالعه در پژوهش حاضر - توسط سازمان های مختلف بین المللی فراهم شده است. طبیعی است که سایر داده های آماری باید از طریق

¹ Educational Attainment

منابع اختصاصی مربوط به هر کشور همچون وب سایت وزارت آموزش و پرورش، گزارش ها و اسناد دولتی، پایگاه های اطلاعاتی و هم چنین تماس یا بازدید مستقیم از وزارت خانه ها و مراکز دولتی این کشورها صورت پذیرد. علاوه بر این کمتر پژوهشی می توان یافت که در قالب و چارچوبه علمی و در گستره نسبتاً وسیع منطقه ای^۲ نظام آموزشی را در معرض سنجش و بررسی قرار داده باشد. از این منظر می توان پژوهش حاضر را نخستین تلاش علمی برای اثبات جایگاه ایران دانست که سطح تحلیل و مشاهده خود را از سطح محدود ۲-۳ کشور به سطح منطقه ای (۱۴ کشور) گسترش داده است. در یک جمع بندی اجمالی می توان گفت مسئله اصلی پژوهش حاضر این است که جایگاه نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران در بین کشورهای همسایه از منظر تطبیقی و با توجه به نشانگرهای آموزشی کجا و چگونه است.

ضرورت پژوهش

مطابق سند چشم انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، یکی از ویژگی های جامعه ایرانی عبارت است: از دستیابی به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقاء نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل. با توجه به فرصت زمانی اندک برای تحقق اهداف سند چشم انداز ۱۴۰۴، تعیین جایگاه نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران از اولویتهای اساسی برخوردار است. در واقع فقدان اطلاعات نظامند علمی در خصوص جایگاه ایران از لحاظ وضعیت و عملکرد نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی بین کشورهای همسایه چالش اولیه ای است که نمی توان و نباید آن را نادیده انگاشت. در حالی که وجود اطلاعات در سایر منابع تعیین کننده قدرت ملی - همچون رتبه علمی - نشان می دهد که بسیاری از کشورهای رقیب همسایه همچون ترکیه و کشورهای کوچک حاشیه خلیج فارس از حیث امتیاز و رتبه فاصله زیادی با ایران دارند، اطلاعات چندانی در مورد جایگاه منطقه ای نظام آموزشی وجود ندارد. البته فقط گزارش مختصر لگاتوم^۳ نشان می دهد که ایران در طی سال های ۲۰۱۲، ۲۰۱۳ و ۲۰۱۴ رتبه ۵۷ را در سطح جهانی در اختیار داشته است. اما در حال حاضر در جایگاه ۷۱ قرار دارد (Legatum, 2016). در اینجا به دو نکته باید اشاره کرد: اول اینکه ایران در بین ۱۴۹ کشور مورد مطالعه، رتبه ۱۱۸ را برحسب نشانگرهای مورد بررسی موسسه مذکور کسب کرده است؛ دوم از بین ۹ نشانگر مورد بررسی، نظام آموزشی ایران بهترین رتبه را کسب کرده است.

به هر حال روند کنونی وضعیت کشورها بر بنیان موفقیت های آموزشی در رقابت های بین المللی مبین آن است که در حالی که رقابت برای دستیابی به جایگاه برتر قدرت به پدیده ای جهانی مبدل شده است، به نظر می رسد تعیین و شناسایی جایگاه نظام های اجتماعی اثر گذار بر قدرت ملی - همچون نظام آموزش و پرورش - باید مورد توجه سیاست گذاران و برنامه ریزان اجتماعی / سیاسی و آموزشی قرار گیرد. این ضرورت هنگامی به چالش مبدل می گردد که دریابیم توجه ناکافی به سیاست های ابلاغی یا نظارت ناکافی نهادهای مسئول می تواند شرایط نامناسبی را برای کشور رقم زند. پژوهش

² Regional

³ Legatum

حاضر مبین درک این ضرورت و مبارزه با این چالش از طریق شناسائی جایگاه منطقه ای نظام رسمی عمومی آموزش و پرورش جمهوری اسلامی ایران توسط نهاد تاثیرگذار " شورایی عالی آموزش و پرورش " است. بر بنیان این نگاه می توان ضرورت های زیر را برای انجام مطالعه حاضر مدنظر قرار داد :

- * شناسائی جایگاه نظام آموزش و پرورش عمومی رسمی جمهوری اسلامی ایران با عنایت به استانداردهای کلی و پذیرفته شده بین المللی
- * شناسائی و تعیین میزان تغییرات و پیشرفت ها با توجه به نشانگر های نظام آموزشی در نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران
- * شناسائی و تصویرسازی تنگناهای آموزشی نظام آموزش و پرورش عمومی رسمی جمهوری اسلامی ایران در سطح تحلیل منطقه ای
- * آگاه سازی سیاست گذاران آموزشی درباره شیوه های اثربخش بهبود نظام آموزشی با عنایت به پیش بینی تغییرات احتمالی در آینده در کشورهای منطقه

اهداف پژوهش

هدف کلی پژوهش حاضر مطالعه تطبیقی جایگاه نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران در بین ۱۳ کشور همسایه و ارائه رهنمودها و پیشنهادهای نظری و عملی برای سیاست گذاران و برنامه ریزان آموزشی کشور است. نوآوری پژوهش حاضر ، انتخاب نگاهی تطبیقی با استفاده از نشانگر های کمی و کیفی در کشورهای مورد مطالعه و تحلیل وضعیت فعلی ایران است. بر این اساس ، اهداف جزئی یا فرعی تحقیق عبارتند از :

- * تطبیق وجوه تشابه ۱۴ کشور از لحاظ نشانگرهای کمی آموزش
- * تطبیق وجوه تشابه ۱۴ کشور از لحاظ نشانگرهای کیفی آموزش
- * تطبیق وجوه تفاوت ۱۴ کشور از لحاظ نشانگر های کمی آموزش
- * تطبیق وجوه تفاوت ۱۴ کشور از لحاظ نشانگر های کیفی آموزش
- * تعیین و تبیین جایگاه وضعیت فعلی ایران به تفکیک هر نشانگر
- * ارائه مدل نظری برای تبیین برتری ۵ کشور موفق منطقه (بر اساس استراتژی انتخاب)
- * شناسایی و تبیین موفقیت های هر کشور برای سیاست گذاران و برنامه ریزان آموزشی ایران

فرضیه یا سوال های پژوهش

فرضیه اصلی تحقیق به صورت فرضیه سوالی بدین نحو صورت بندی می گردد که: آیا بین کشورهای مورد مطالعه در زمینه درجه توفیق در تحقق اهداف آموزشی مبتنی بر نشانگرهای کمی- کیفی تفاوتی وجود دارد. البته با عنایت به ماهیت پژوهش های تطبیقی در سطح تحلیل کلان (منطقه ای و کشوری) ، استناد پژوهش حاضر بر تئوری علمی نیست و بیشتر شواهد آماری بررسی می گردد. لذا بهتر است از واژه پرسش به جای فرضیه استفاده شود. البته می توان در تبیین شباهت

ها و تفاوت های جایگاه کشورهای مورد مطالعه ، به تئوری های مرتبط یا واقعیات مبتنی بر اختلاف یا شباهت بین نظام های آموزشی رجوع و از آنها استفاده کرد. با عنایت به این نکته ، پرسش های جزئی تحقیق عبارتند از :

- * ویژگی کشورهای مورد مطالعه برحسب نشانگرهای کمی و کیفی چیست (یا کدامند).
- * چه شباهت هایی بین کشورهای مورد مطالعه برحسب نشانگرها وجود دارد (تعیین رتبه).
- * چه تفاوت هایی بین کشورهای مورد مطالعه برحسب نشانگرها وجود دارد (تعیین رتبه).
- * علل اصلی تبیین کننده برتری ۵ کشور پیشرو در منطقه کدام است.

فرضیه اصلی : بین کشورهای مورد مطالعه در زمینه درجه توفیق در تحقق اهداف آموزشی با توجه به نشانگرهای کمی- کیفی ، تفاوت عمده ای وجود ندارد (با عنایت به عملکرد).

فرضیه های فرعی :

- بین کشورهای مورد مطالعه در زمینه درجه توفیق در تحقق اهداف آموزشی با توجه به نشانگرهای کمی ، تفاوت معنی داری وجود ندارد.
- بین کشورهای مورد مطالعه در زمینه درجه توفیق در تحقق اهداف آموزشی با توجه به نشانگرهای کیفی ، تفاوت معنی داری وجود ندارد.
- از لحاظ درجه توفیق در تحقق اهداف آموزشی با توجه به نشانگرهای کمی ، ایران در جایگاه متوسط منطقه ای قرار دارد.
- از لحاظ درجه توفیق در تحقق اهداف آموزشی با توجه به نشانگرهای کیفی ، ایران در جایگاه متوسط منطقه ای قرار دارد.

تعریف متغیرها

الف) تعاریف مفهومی

مطالعه تطبیقی: مطالعه است که علاوه بر توصیف و تبیین مشابهت ها و تفاوت ها ، شرایط و پیامدهای واحدهای اجتماعی کلان و بزرگ مقیاس همچون ملت ها، جوامع و کشورها را مورد مطالعه قرار می دهد. در این نوع مطالعه ، مقایسه جوامعی که دارای ماهیت و ساخت های یکسان و مشابه یا جوامعی که دارای ماهیت و ساختار متفاوت می باشند ، مورد بحث و بررسی قرار می گیرد (با تصرف و تلخیص شریبتیان، ۱۳۹۴ : ۱) .

جایگاه: در لغت نامه دهخدا یکی از تعاریف جایگاه ، مقام و موضع است. در دیگشنری مریم – وبستر ، جایگاه معادل مکان^۴ و موقعیت^۵ بوده و اشاره به درجه اجتماعی یا اداری دارد یا هم چنین پیشرفت یا پسرفت را نشان می دهد. در هر دو تعریف ، تطبیق یک پدیده یا چیز یا شئی با سایر پدیده ها ، چیزها یا اشیاء مدنظر قرار می گیرد تا جایگاه آن معین گردد (دیگشنری مریم- وبستر^۶ ، ۲۰۱۷).

⁴ Place

⁵ Situation or Status

⁶ Merriam-Webster

نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی: نوعی از آموزش که در دوره های پیش دبستانی ، ابتدایی ، راهنمایی تحصیلی و (دوره متوسطه اول و دوم) و هم چنین دوره های سوادآموزی برای توسعه مهارت های عادی و ارتباطی از سطوح ساده به دشوار تنظیم شده و به فراگیران ارائه می شود (با تصرف و تلخیص عابدینی ، ۱۳۹۳: ۲۷-۲۶). آموزش رسمی اشاره دارد به نظام آموزشی منظم و سازماندهی شده که بر اساس مجموعه ای از قوانین و هنجارها طراحی و هدایت شده و برنامه های درسی معینی را بر اساس اهداف، محتوا و روش شناسی ارائه می دهد (دیب^۷ ، ۱۹۸۹: ۱) .

کشور همسایه : آخرین حد قلمرو زمینی ، هوایی و دریایی و تحت الارضی هر کشور را مرز آن کشور می گویند. مرز مهم ترین عامل تشخیص و جدائی سرزمین يك کشور از کشور همسایه است. خطوط مرزی ، خطوطی اعتباری و قراردادی است که به منظور تحدید حدود يك کشور روی زمین و اسناد مرزی مشخص می شود (زارعی و پوراحمد، ۱۳۸۶: ۵۹) .

کشور همسایه ایران : بر طبق گزارش اتحادیه شرکت های تعاونی حمل و نقل دریایی بار و مسافر کشور (۱۳۹۴)کشور هایی که با ایران مرز مشترک دارند عبارتند از: ۱- پاکستان ، ۲- افغانستان ، ۳- ترکمنستان ، ۴- آذربایجان ۵- ارمنستان ، ۶- ترکیه ، ۷- عراق ، ۸- کویت ، ۹- عربستان، ۱۰- بحرین ، ۱۱- قطر ، ۱۲- امارات متحده عربی ، ۱۳- عمان.

نشانگر آموزشی: آماره ای است در باره نظام آموزشی که جنبه ای از عملکرد نظام را نشان می دهد یا کاستی های آن را آشکار می سازد (اوکس^۸ ، ۱۹۸۶: ۳۲۷) . آماره یا مشخصه ، معمولا برای ارزیابی درونی از طریق گردآوری داده ها و قضاوت در باره ملاک ها و استانداردهای مورد نظر و مشخص کردن وضعیت یک یا چند عامل به کار می رود. در برخی از موارد مجموعه ای از نشانگرها به عنوان نظام نشانگرها استفاده می شود(عابدینی ، ۱۳۹۳: ۶۵۱).

ب) تعاریف عملیاتی

مطالعه تطبیقی : در تحقیق حاضر منظور از مطالعه تطبیقی توصیف و تبیین مشابهت ها و تفاوت های کشورهای منتخب (۱۴ کشور) برحسب ۶ گروه کلی نشانگر های آموزشی و ۲۲ خرده نشانگر است.

جایگاه: در پژوهش حاضر منظور از جایگاه ، تعیین مقام و موقعیت نظام های آموزش رسمی کشورهای منتخب (۱۴ کشور) و مشخص سازی پیشرفت یا پسرفت آنان برحسب رتبه در نشانگر های ششگانه و خرده نشانگرهای مرتبط (۲۱ نشانه)از منظر تطبیقی است. در پژوهش حاضر در نشانگرهای مثبت ، جایگاه ۱ بالاترین و جایگاه ۱۴ به منزله پایین ترین جایگاه و در نشانگرهای منفی جایگاه ۱۴ بهترین و جایگاه ۱ به منزله بدترین وضعیت است.

⁷ Dib

⁸Oakes

نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی: در پژوهش حاضر منظور از نظام آموزش رسمی عمومی، ساختار سازمانی مصوب هر کشور برای ارائه آموزش های عمومی در قالب دروس و برنامه هایی است که با نظارت و هدایت وزارت آموزش و پرورش آن کشور به فراگیران ارائه شده و منجر به صدور گواهینامه های مختلف تحصیلی می شود. این نظام معمولاً بر اساس چارت سازمانی وزارت آموزش و پرورش قابل تمییز و تفکیک از سایر نظام های آموزشی موجود و غیر رسمی در هر کشور است. در همه کشورهای منتخب مطالعه حاضر این نظام شامل یک دوره ۱۲ ساله است.

کشور همسایه: در تحقیق حاضر کشور همسایه به کشورهای اطراف می گردد که دارای یک یا دو قلمرو مرزی مشترک با کشور دیگر باشد. این قلمروهای مرزی عبارتند از قلمرو زمینی و قلمرو دریایی. ۱۳ کشور جزو کشورهای همسایه ایران هستند.

کشور همسایه ایران: در این پژوهش، کشورهای همسایه ایران عبارتند از کشورهای که دارای مرز مشترک زمینی یا دریایی (یا دو مرز) با ایران هستند. بنابراین کشورهای که دارای مرز هوایی مشترک با ایران هستند در این تحقیق، مورد بررسی قرار نمی گیرند. بر طبق این تعریف ۱۳ کشوری که با ایران مرز مشترک دارند به ترتیب از جنوب شرق عبارتند از: پاکستان، افغانستان، ترکمنستان، آذربایجان، ارمنستان، ترکیه، عراق، کویت، عربستان، بحرین، قطر، امارات متحده عربی، و عمان.

نشانگر آموزشی: در پژوهش حاضر نشانگرهای آموزشی عبارت از پنج نشانگر کلی منابع انسانی، فضا و تجهیزات، مالی، برون دادی و کیفی و ۲۲ خرده نشانگر می باشد. نشانگرهای دانش آموزی عبارتند از (۱) نسبت دانش آموز به معلم، (۲) درصد پذیرش دوره پیش دبستانی، (۳) درصد پوشش تحصیلی ظاهری، (۴) درصد پوشش تحصیلی واقعی، (۵) نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان، (۶) نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان. نشانگرهای منابع انسانی شامل ۱ نشانگر نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان می شود. از بین نشانگرهای فضا و تجهیزات در تحقیق حاضر دو نشانگر (۱) نسبت دانش آموز به تعداد کامپیوتر و (۲) نرخ دسترسی دانش آموزان به اینترنت در مدرسه مورد بررسی قرار می گیرد. نشانگرهای مالی دربردارنده نشانگرهای (۱) سرانه دانش آموزی، (۲) نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت، (۳) سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی و (۴) سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی می گردد. نشانگرهای برون دادی عبارتند از (۱) نرخ ارتقاء دانش آموزان، (۲) نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان، (۳) نرخ تکرار پایه های دانش آموزان، (۴) نرخ ترک تحصیل دانش آموزان، (۵) نرخ باسوادگی گروه های سنی. آخرین گروه از نشانگرهای مورد بررسی در پژوهش حاضر نشانگرهای کیفی هستند که شامل چهار نشانگر (۱) ارزش کلی توسعه انسانی، (۲) شاخص کلی توسعه انسانی، (۳) عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی و (۴) شیوه انتخاب مدیر مدارس می گردد. این نشانگرها به اختصار در فصل دوم توضیح داده می شوند.

فصل دوم ادبیات پژوهش

در نیم قرن گذشته، کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، با فراز و نشیب های فراوانی در زمینه های سیاسی، اقتصادی، فرهنگی و آموزشی مواجه بوده اند. در رویارویی با بسیاری از چالش های بالقوه، نظام آموزشی به عنوان سرمایه ای اجتناب ناپذیر برای تحقق اهداف مربوط به توسعه با پذیرشی مبتنی بر توافق جمعی از سوی همه رهبران اجتماعی روبرو بوده است. این توافق جمعی بر این تلقی مشترک استوار است که مهم ترین ابزار موجود برای پیشبرد و واقعیت بخشی به آرمان های هر ملت، نظام تعلیم و تربیت آن می باشد. بر این اساس از دهه ۱۹۶۰ بدین سو و با شکل گیری نهادهایی همچون یونسکو و یونیسف، همه دولت ها و ملت های آگاه تلاش داشته اند که هر چه بیشتر به نظام تعلیم و تربیت و بویژه نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی خود توجه کرده و سمت و سوی حرکت و درجه توفیق یا شکست آن را به دقت مورد نقد، بررسی و کنکاش قرار دهند. بدین ترتیب جهانیان در لوای کوشش های متخصصان تعلیم و تربیت در سرتاسر کره خاکی شاهد دو پدیده همزمان بوده اند: اول، افزایش سهم بودجه دولت ها و سبد مصرفی خانواده ها به امر آموزش و اعتلای جایگاه مدارج تحصیلی در کسب پایگاه اجتماعی؛ دوم، انتقال رقابت های فردی، ملی و بین المللی از حوزه قدرت اقتصادی به قدرت آموزشی و تعیین استانداردها، آزمون ها و نشانگرهای بین المللی برای تعیین جایگاه واقعی ملت ها در رقابت های آموزشی (معدن دار آرانی و سرکار آرانی، ۱۳۹۶).

نشانگرها داده های پردازش شده ای هستند که بررسی یک پدیده آموزشی را بدون در نظر گرفتن ملاحظات محتاطانه، جانبدارانه یا غیر واقعی افراد، دولت ها و ملت ها میسر می سازند. بر بنیان این اندیشه، فصل حاضر دربردارنده این بخش ها می باشد: در بخش نخست به اجمال به جایگاه و اهمیت نشانگرهای آموزشی اشاره شده و سپس توصیف مختصری از نشانگرهای مورد بررسی و چرایی انتخاب آنان ارائه می گردد. در بخش دوم به بعضی از پژوهش های جهانی، منطقه ای و داخلی که کشورها را از منظری تطبیقی در حوزه آموزش و پرورش رسمی عمومی (یک یا چند نشانگر) مورد مطالعه قرار داده اند، اشاره می گردد. بخش سوم که حجم عمده فصل را تشکیل می دهد بر بنیان روش تحقیق ناحیه ای (یا روش جورج بردی والگوی کوبو و فوسیوم که در فصل سوم به آن با تفصیل بیشتر اشاره می گردد)، وضعیت ۱۴ کشور مورد مطالعه برحسب نشانگر های ششگانه و خرده نشانگرهای مرتبط (۲۲ نشانه) به صورت مجزا از یکدیگر در جدول های اختصاصی فقط توصیف می گردد. بخش چهارم فصل حاضر شامل ارائه جمع بندی مختصر از یافته های بخش توصیف خواهد بود که سیر حرکت مطالعه حاضر را به نمایش می گذارد.

نشانگر های آموزشی

نظام آموزشی فراگرد پیچیده ای است که همچون هر سیستمی نیازمند تعیین و تدوین نشانگرها و شاخص های مورد قبول همگان در سطحی فرا-ملی است. در واقع دولت ها و سیاست گذاران نظام های آموزشی به خوبی ارزش آماری را که فراهم کننده اطلاعات، تحلیل روندها و پیش بینی کننده تغییرات هستند، می دانند. در پژوهش حاضر از "مجموعه شاخص های ارزشیابی نظام آموزش و پرورش" که توسط شورای عالی آموزش و پرورش تهیه شده است، نشانگر های ششگانه و خرده نشانگرهای پژوهش انتخاب گردیده اند (رعنائی، ۱۳۹۲). نشانگرهای آموزشی عبارتند از دانش آموزی

(شش نشانگر)، منابع انسانی (سه نشانگر)، فضا و تجهیزات (دو نشانگر)، نشانگر مالی (۴ نشانگر)، برون دادی (۵ نشانگر) و کیفی (چهار نشانگر). این نشانگرها به ترتیب به ایجاز توضیح داده می شوند:

۱. **نشانگرهای دانش آموزی**: شامل شش نشانگر نسبت دانش آموز به معلم^۹، درصد پذیرش دانش آموز دوره پیش دبستانی^{۱۰}، درصد پوشش تحصیلی ظاهری، درصد پوشش تحصیلی واقعی^{۱۱}، نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان^{۱۲} و نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش وفنی و حرفه ای به کل دانش آموزان^{۱۳}. نسبت دانش آموز به معلم یکی از نشانگرهای مورد علاقه و در عین حال نگران کننده برنامه ریزان و دست اندرکاران نظام های آموزشی در طی نیمه دوم قرن بیستم به بعد بوده است (Masino and Nino-Zarazua, 2016). بر اساس این نشانگر، هر چه تعداد دانش آموزان در کلاس کمتر باشد، وضعیت و شرایط ارائه آموزش بهتر خواهد بود. در واقع تراکم بالای دانش آموزان در کلاس درس همواره از سوی معلمان به عنوان یکی از عوامل کاهش کیفیت در آموزش اعلام می شود به گونه ای که با حضور تعداد بیشتر فراگیر در کلاس درس، بخش عمده ای از انرژی و زمان معلم صرف کنترل آنان می شود. طبق تحقیقاتی که در سال های اخیر صورت گرفته است کلاس های کم جمعیت برای دانش آموزانی که از نظر فراگیری دروس در سطح پایین تری قرار دارند، مناسب است. همچنین دانش آموزانی که در سال اول ابتدایی در کلاس کم جمعیت حضور دارند در پایه های بالاتر اگر در کلاس های عادی و پرجمعیت قرار بگیرند، نسبت به سایرین موفقیت بیشتری کسب می کنند. البته نسبت دانش آموز به معلم در کشورهای مختلف یکسان نیست. استانداردهای برتر جهانی نسبت دانش آموز به معلم را در مقطع ابتدایی ۲۲ نفر اعلام کرده است. نسبت دانش آموز به معلم در دوره ابتدایی در برخی از کشورها بدین ترتیب است: کانادا ۱۷.۱؛ آلمان ۱۸.۱؛ فرانسه ۱۹.۱، انگلیس ۲۰.۱، ژاپن ۲۲.۱ (خبرگزاری رسانه معلم، ۱۳۹۵)

دومین نشانگر دانش آموزی مورد توجه پژوهش حاضر، درصد پذیرش کودکان لازم التعلیم در دوره پیش دبستانی است. بر اساس یافته های روان شناسی و علوم تربیتی، سال های پیش از دبستان در رشد و تربیت کودکان نقش اساسی و تعیین کننده دارد. در این دوران حساس و مهم، یادگیری کودکان عمیق تر، سریع تر و آسان تر انجام شده و توانایی های آنان در جنبه های مختلف رشد شکوفا می شود. هم چنین تحولات اقتصادی جوامع و حضور بیشتر زنان در صحنه فعالیت های اقتصادی باعث شده است که منافع اقتصادی آموزش پیش دبستانی بیش از پیش مورد توجه اقتصاددانان آموزش قرار گیرد (Bianchi, 2000). بر همین اساس بسیاری از پژوهشگران و سیاستگذاران امر آموزش، بر آموزش ها و آموزش مهارت های پیش دبستانی و دبستانی تاکید می ورزند. بر

⁹ Student-teacher ratio

¹⁰ Percentage of pre-primary enrollment

¹¹ Gross (apparent) intake & actual ratio

¹² Non-state school students enrolment

¹³ Enrolment in secondary vocational education

اساس این نشانگر هر چه میزان حضور کودکان ۴ تا ۶ ساله در مراکز پیش دبستانی یک کشور بیشتر باشد ، نشاندهنده عملکرد بهتر نظام آموزشی و گستره وسیع تر پوشش تحصیلی است.

در تعریف پوشش تحصیلی ظاهری آمده است: این شاخص برای دوره تحصیلی معین از تقسیم تعداد دانش‌آموزانی که در آن دوره تحصیلی ثبت نام کرده‌اند و در سن متعارف همان دوره تحصیلی قرار دارند، بر تعداد جمعیت لازم‌التعلیم یا در سن متعارف همان دوره تحصیلی، منهای مردودین مشغول به تحصیل در آن، ضربدر ۱۰۰ به دست می‌آید که به دلیل وجود تکرار پایه و وقفه تحصیلی ممکن است از عدد ۱۰۰ نیز تجاوز کند. پوشش تحصیلی واقعی برای دوره تحصیلی معین، از تقسیم تعداد دانش‌آموزان یک دوره تحصیلی که در آن دوره تحصیلی ثبت نام کرده‌اند و در سن متعارف و خاص همان دوره تحصیلی قرار دارند، بر تعداد جمعیت در سن متعارف همان دوره، ضربدر ۱۰۰ به دست می‌آید. درصد اشتغال به تحصیل واقعی همواره عددی کمتر یا مساوی ۱۰۰ خواهد بود. تفاضل درصد اشتغال به تحصیل واقعی از ۱۰۰ نشان می‌دهد که چه درصدی از جمعیت در سن متعارف یک دوره تحصیلی از تحصیل در مدارس محرومند یا به دلیل داشتن سابقه تکرار پایه، وقفه تحصیلی یا جهش تحصیلی در دوره دیگری تحصیل می‌کنند (بشارت لو ، ۱۳۹۰).

نسبت دانش‌آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش‌آموزان را می‌توان نشانگر جدیدی در بین اشکال مرسوم نشانگرهای آموزشی دانست. این نشانگر مبین میزان حضور و مشارکت فعالانه والدین در روند آموزش فرزندان خود و هم چنین نقش بخش غیر دولتی یا خصوصی در حوزه آموزش و پرورش است. در نتیجه هر چه نسبت دانش‌آموز تحت پوشش در این مدارس بیشتر باشد به منزله کاهش هزینه های دولت یا تقسیم هزینه های دولتی بر تعداد کمتر دانش‌آموز و افزایش سرانه آنان است. به همین دلیل هر چه در یک کشور تعداد دانش‌آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش‌آموزان بیشتر باشد ، مطلوبیت و عملکرد آن کشور نسبت به کشورهای دیگر بهتر خواهد بود (Rizvi, 2016). یکی از عوامل و پارامترهای عمده رشد و توسعه اقتصادی و اجتماعی هر جامعه، تربیت نیروی انسانی کارآمد از طریق ارائه آموزش های فنی و حرفه ای است. آموزش فنی و حرفه ای یعنی مرتبط کردن آموزش با دنیای کار برای بهبود وضعیت اشتغال جوانان و کاهش میزان بیکاری. عدم وجود ارتباط واقعی بین آموزش و نیازهای اقتصادی و بازار کار در عمل باعث سلب فواید اقتصادی نظام آموزشی و هدر رفتن سرمایه گذاری اجتماعی می‌شود (Mouzakitis, 2010). به همین هر چه میزان و تعداد دانش‌آموزان فعال در مدارس فنی و حرفه ای نسبت منطقی و معقولانه ای از کل دانش‌آموزان را تشکیل دهند می‌توان ادعان کرد که نظام آموزشی در راستای رفع نیازهای بازار کار حرکت می‌کند.

۲. **نشانگرهای منابع انسانی** : دربردارنده یک نشانگر نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان^{۱۴} است. مدیران و تصمیم گیرندگان نظام آموزشی کشور باید در استخدام، بکارگیری و آموزش معلمان به صلاحیت های

¹⁴ Percentage of qualified teachers

حرفه آنان توجه نمایند تا بتوانند نیروی انسانی شایسته پرورش دهند. پژوهش های بسیاری نشان داده اند که در ایران بین وضعیت موجود توانمندی معلمان با وضعیت مطلوب آن تفاوت معناداری وجود دارد (عالی و امین یزدی، ۱۳۸۷؛ خوش گفتار مقدم و خرازی، ۱۳۹۵). یکی از طریق افزایش صلاحیت حرفه ای معلم افزایش ساعات آموزش ضمن خدمت است. آموزش ضمن خدمت عبارت است از بهبود نظامدار و پیوسته استخدامشدگان از نظر دانش، مهارت‌ها و رفتارهایی که به رفاه آنان و سازمان محل خدمت شان کمک می‌کند. به این ترتیب هدف از آموزش ضمن خدمت، ایجاد توانایی بیشتر تولید، افزایش کارایی در شغل کنونی و کسب شرایط بهتر برای دست یافتن به مقامات بالاتر می‌تواند باشد (کاوو، ۱۹۹۸). طبیعی است که در هر دو نشانگر هر چه به عدد ۱۰۰ نزدیک تر می‌شویم مبین وضعیت بهتر معلمان از منظر صلاحیت های حرفه ای و حضور بیشتر در کلاس های آموزش ضمن خدمت است.

۳. **نشانگرهای فضا و تجهیزات** : نشانگر نوع یا میزان دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات^{۱۵} است. برای این نشانگر می‌توان مصادیق و نمونه های فراوانی در نظر گرفت. برای پرهیز از تعبیرهای مختلف در پژوهش حاضر میزان دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات از طریق دو خرده نشانگر تعداد دانش آموز به هر یک دستگاه کامپیوتر و میزان دسترسی دانش آموزان به اینترنت در مدرسه مورد توجه قرار می‌گیرد. این دو شاخص با توجه به پیشرفت های تکنولوژیکی بیشتر از سایر مظاهر فناوری اطلاعات و ارتباطات در فضای آموزشی مورد توجه بوده اند و سازمان های بین المللی تلاش کرده اند آمار لازم را در این خصوص فراهم سازند. ظهور پدیده شگفت انگیز فن آوری اطلاعات و ارتباطات در دو دهه آخر قرن بیستم و توسعه آن در نظام رسمی آموزش و پرورش کشور های پیشرو باعث گسترش فرصت های یادگیری و دسترسی آسان به منابع آموزشی و یادگیری شده است (Meenakshi, 2013). بی شک دانش آموزان زمانی از فرصت های آموزشی، اقتصادی و اجتماعی بهتر برخوردار خواهند شد که به فناوری های اطلاعاتی دسترسی داشته باشند. با بررسی آمار و اطلاعات موجود در میزان گسترش فناوری اطلاعات در آموزش و پرورش کشورهای جهان در می‌یابیم که در بسیاری از کشورهای دنیا از جمله کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، برای تجهیز مدارس با امکانات گوناگونی همچون رایانه و اینترنت، برنامه های جامعی وجود دارد (Kugemann, 2002).

۴. **نشانگرهای مالی** : دربردارنده چهار نشانگر سرانه دانش آموزی^{۱۶}، نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت^{۱۷}، سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی^{۱۸} و سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی^{۱۹}. امروزه تأمین منابع مالی آموزش و پرورش در سراسر جهان خصوصاً در کشورهای

¹⁵ ICT Use in Education

¹⁶ Student per capita

¹⁷ Teacher average salary

¹⁸ Public spending on education

¹⁹ The share of education expenditure on GDP

در حال توسعه با بحران جدی روبه رو است زیرا از یکسو افزایش تقاضا برای آموزش از طریق رشد سریع جمعیت، گرایش خانواده ها به فراهم کردن تحصیلات برای فرزندان خود، درآمد نسبتاً بیشتر باسوادان و افراد با تحصیلات بالا نسبت به سایر افراد جامعه و نیز تأکید بر برخورداری از حقوق اجتماعی و از طرف دیگر پدیده جهانی شدن، رشد روزافزون فناوری اطلاعات و کاربرد و استفاده آن در زندگی روزمره و مهم‌تر از همه این‌ها محدودیت منابع مالی و کسری ساختاری بودجه در نظام‌های آموزشی این معضل را حادتر نموده است (OECD, 2010). با توجه به این مهم و اهمیت و جایگاه آموزش و پرورش در فرایند رشد و توسعه کشور و کمبود و کسری منابع مالی آموزش و پرورش بررسی تحول نشانگرهای مالی و روند تغییرات منابع مالی اختصاص یافته به آن بر اساس نشانگرهای مالی عینی می‌تواند به عنوان ابزاری در فرایند بودجه‌ریزی و تخصیص منابع به این بخش مورد توجه سیاست‌گزاران و برنامه‌ریزان کلان و خصوصاً تصمیم‌گیرندگان بخش تأمین، تخصیص و توزیع منابع مالی آموزش و پرورش قرار گیرد.

از تقسیم کل بودجه آموزش و پرورش به جمعیت دانش‌آموزان با عنوان نشانگر "هزینه سرانه دانش‌آموزی" یاد می‌شود. گزارش سازمان توسعه و همکاری های اقتصادی نشان می‌دهد در کشورهایی که نرخ سرانه دانش‌آموزی و هم چنین حقوق معلم بالاتر است، میزان موفقیت فراگیران نیز در آزمون های بین المللی همچون تیمز و پرلز بیشتر بوده است (OECD, 2013). میزان و سطح حقوق و دستمزد معلمان یک مساله مهم برای نظام آموزشی است. دلیل این اهمیت نقش و گستره نفوذ و حضور معلمان (با جمعیت حدود ۹۰۰ هزار نفر) و جامعه مرتبط با آنان (حدود 12 میلیون دانش‌آموز) است. این جایگاه باعث شده است که حقوق معلمان از دو منظر تطبیقی مورد توجه قرار گیرد: اول، مقایسه آن با میانگین حقوق و دستمزد سایر کارکنان دولت؛ و دوم مقایسه آن با میزان حقوق و دستمزد معلمان در سایر کشورها (بویژه کشورهای منطقه خاورمیانه). نشانگر دیگر سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی است. هنگامی که بحث آموزش و پرورش عمومی و دسترسی متعادل به فرصت‌های آموزشی طرح می‌شود، باید به نقش و جایگاه این بخش در توسعه توجه کرد، زیرا تفاوت آموزش و پرورش با دیگر بخش‌ها این است که این نظام سازنده سرمایه انسانی و موتور توسعه است (Rivera-Batiz, 2008). یکی از شاخص‌های توسعه‌یافتگی کشورها، هزینه‌هایی است که آنان صرف آموزش و پرورش می‌کنند. همه دولت‌ها سهمی را برای آموزش و پرورش از محل تولید ناخالص داخلی کشور در نظر می‌گیرند. این سهم در کشورهای مختلف، یکسان نیست. سرمایه‌ی که در يك کشور به آموزش و پرورش اختصاص می‌یابد، در واقع نشان‌دهنده ارزشی است که در آن کشور برای آموزش و پرورش داده می‌شود. میانگین سهم آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی در کشورهای جهان، حدود ۵ درصد است.

۵. **نشانگرهای برون دادی:** دربردارنده پنج نشانگر نرخ ارتقاء دانش‌آموزان^{۲۰}، نرخ فارغ التحصیلی دانش‌آموزان^{۲۱}، نرخ تکرار پایه‌های دانش‌آموزان^{۲۲}، نرخ ترک تحصیل دانش‌آموزان^{۲۳} و نرخ باسوادی گروه‌های

²⁰Student promotion rate

²¹Promotion rate

سنی^{۲۴} می‌گردد. یکی از شیوه‌های متداول برای برآورد تعداد دانش‌آموزان، استفاده از الگوی جریان دانش‌آموزی است؛ یعنی وقتی در یک مبدأ زمانی معین و در یک منطقه آموزشی خاص، تعدادی دانش‌آموز وارد پایه اول ابتدایی می‌شوند، برنامه‌ریزان آموزشی، گذر تحصیلی آنان را دنبال می‌کنند. نسبت دانش‌آموزی که در یک رشته تحصیلی در یک سال تحصیلی معین ثبت نام کرده و در سال تحصیلی بعدی در همان رشته به تحصیل ادامه می‌دهند مبین نرخ ارتقاء است. در حالت ایده‌آل، این نرخ باید ۱۰۰٪ باشد؛ بدین معنی که نرخ بالای ارتقاء نشان‌دهنده بازده داخلی نظام آموزشی است. وقتی ما پایه‌های مختلف تحصیلی را با یکدیگر مقایسه می‌کنیم نرخ ارتقاء نشان می‌دهد که نقطه ضعف اساسی در کدام پایه وجود دارد. در بعضی از کشورها بعضا مکانیزم ارتقاء خودکار با هدف افزایش بازده داخلی توسط مقامات آموزشی تعیین می‌شود (UNESCO, 2017). لذا در تفسیر این نشانگر به ویژه زمانی که نظام‌های آموزشی کشورهای مختلف را با یکدیگر مقایسه می‌کنیم، باید دقت بسیار صورت پذیرد. نرخ تکرار پایه نیز یکی از نشانگرهای برون‌دادی است که هم دست‌اندرکاران و هم بطور همزمان فراگیر و اطرافیان وی (بویژه والدین) را دچار آسیب‌های رفتاری و اجتماعی می‌سازد. پژوهش تطبیقی اکیدا و گارسیا^{۲۵} (۲۰۱۴) در ۳۰ کشور جهان به مقایسه دانش‌آموزان با و بدون تکرار پایه از لحاظ گرایش به تحصیل پرداخته است. یافته‌ها نشان می‌دهد در اکثر کشورهای مورد مطالعه، دانش‌آموزانی که تجربه تکرار پایه تحصیلی ندارند، گرایش مثبت‌تری به تحصیل و مدرسه از خود نشان می‌دهند. هم‌چنین تکرار پایه بر نوع رفتار و مهارت‌های کلاسی دانش‌آموزانی که تکرار پایه داشته‌اند، اثر منفی می‌گذارد. یکی دیگر از نشانگرهای مهم نرخ ترک تحصیل است که بویژه در کشورهای در حال رشد در بردارنده آثار متعدد اقتصادی و اجتماعی است. پژوهش اخیر لطیف، چودهری و همایون^{۲۶} (۲۰۱۵) نشان می‌دهد که مشکلات مالی، عدم تمایل والدین، فقدان امکانات اساسی، کیفیت نامطلوب آموزش و پرورش، محیط و ساختمان نامطلوب مدرسه، شلوغی کلاس‌ها، عدم تجانس بین زبان معلم با زبان مادری کودک، بی‌توجهی معلمان و مشکلات امنیتی برای دختران علل اصلی افت تحصیلی در کشورهای مختلف است.

۶. **نشانگرهای کیفی:** در بردارنده چهار شاخص کلی توسعه انسانی^{۲۷} (ارزش توسعه انسانی و رتبه توسعه انسانی) ، عملکرد دانش‌آموزان در آزمون‌های بین‌المللی^{۲۸} و شیوه انتخاب مدیر مدارس^{۲۹} است. شاخص توسعه انسانی، معیاری نسبی برای سنجش امید به زندگی، سواد، چگونگی و سطح آموزش و به شکل کلی، میزان استانداردهای زندگی در جوامع بشری است. شاخص توسعه انسانی با استفاده از سنجش میزان رفاه به ویژه رفاه در میان

²² Grade Repetition Rate

²³ Dropout Rate

²⁴ Literacy Rate of Age Groups

²⁵ Ikeda and García

²⁶ Latif, Choudhary, and Hammayun

²⁷ Human Development Index

²⁸ Student Performance in International Exams

²⁹ School Administrator Selection

کودکان و افراد با سنین پایین برآورد می‌گردد. از این آمارها می‌توان برای سنجش توسعه‌یافتگی کشورها و تأثیر سیاست‌های اقتصادی بر استانداردهای زندگی استفاده کرد. این برآورد برای نخستین بار توسط یک اقتصاددان پاکستانی به نام محبوب الحق و اقتصاددانی هندی به نام آمارتیاسن ابداع شد. طبیعی است که هرچه سطح سواد بالاتر باشد شاخص توسعه انسانی وضعیت بهتری را از کشور نمایش می‌دهد. بر این اساس شاید بتوان سطح سواد را بنیان و نقطه شروع برای تحلیل سایر نشانگرهای اجتماعی / اقتصادی دانست. نشانگر کیفی دیگری که در مطالعه حاضر مورد توجه است عملکرد دانش آموزان در آزمون‌های بین‌المللی است. در رابطه با این نشانگر بیان و اشاره به چند نکته لازم است: اول، قدمت و سابقه برگزاری آزمون‌های بین‌المللی چندان زیاد نیست و لذا بسیاری از کشورها به علل گوناگون در آن شرکت نکرده‌اند. دوم، این نشانگر به تنهایی نمی‌تواند آینه تمام‌نمایی از عملکرد نظام آموزشی باشد، چرا که تأثیر عوامل خارج از نظام آموزشی را بر رفتار فراگیران در زمان برگزاری آزمون نمی‌تواند کنترل نماید. سوم، معیارها و نشانگرهای دیگری نیز وجود دارد که در سطح بین‌المللی به ارزیابی عملکرد می‌پردازند و تصویر متفاوتی از نتایج آزمون‌هایی همچون تیمز و پرلز ارائه می‌دهند. برای مثال، گزارش رقابت جهانی که توسط کارشناسان برجسته نشست جهانی اقتصاد تهیه می‌شود در گزارش سال ۲۰۱۶ خود و در ارزیابی ۱۴۰ کشور، مقام ایران را براساس ارزیابی‌های بین‌المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی ۶۰، در کیفیت کلی آموزش عالی ۴۹، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم ۳۶ و در کیفیت مدیریت مدرسه ۹۱ اعلام کرده است. رتبه ایران با توجه به میزان آموزش کارکنان ۱۲۹، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۱۲۰ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۷۶ می‌باشد (Schwab, 2015). این همه در حالی است که عملکرد دانش آموزان ایرانی از سال ۲۰۰۷ تاکنون در آزمون‌های بین‌المللی همچون تیمز و پرلز چندان درخشان نبوده و در رده پایین قرار دارد. لذا در تعبیر و تفسیر ارزیابی‌های بین‌المللی باید جانب احتیاط را نگه داشت. سومین نشانگر کیفی مورد بررسی در پژوهش حاضر شیوه انتخاب مدیر مدارس در کشورهای منتخب است. در حالی که جایگاه و نقش مدیریت و رهبری آموزشی بر دست اندرکاران نظام‌های آموزشی پوشیده نیست و به همین علت طرح‌ها و برنامه‌های مختلفی برای بهبود و ارتقاء کیفیت آن در کشورهای مختلف اجرا می‌گردد، مطالعات تطبیقی چندان در این خصوص و در گستره وسیع جغرافیایی صورت نگرفته است یا مطالعات موجود بیشتر بر نحوه عملکرد آنان متمرکز شده‌اند. به هر حال، بررسی این نشانگر از دو جهت به سیاست‌گذاران آموزشی یاری می‌رساند: اول درک و آگاهی از ویژگی‌های مدیریت و رهبری اثربخش در کشورهای دیگر و دوم توسعه حرفه‌ای و موثر مدیران و رهبران آموزشی (Anderson and Mundy, 2015).

با عنایت به توضیح مختصری که در بخش قبلی در خصوص نشانگرهای مورد مطالعه داده شد، در این بخش به تفکیک به یافته های تعدادی از پژوهش ها که در ایران و دیگر کشورها توسط محققان، پایگاه های تخصصی، تارنمای سازمان های بین المللی، گزارش های دولتی، رسانه های ارتباط جمعی، و نشریات علمی - پژوهشی تهیه و منتشر شده اند، اشاره می گردد:

الف) پژوهش های داخلی

شعبانی (۱۳۸۳) در پژوهش خود به شناسایی و مقایسه برنامه درسی نظام تربیت معلم کشورهای انگلستان، فرانسه، ژاپن، مالزی و ایران پرداخت. در این پژوهش شباهتها و تفاوت های عناصر برنامه درسی کشورهای مذکور به منظور ارائه پیشنهاد های کاربردی برای بهبود برنامه درسی نظام تربیت معلم ایران بررسی و مقایسه شده است. مهم ترین یافته ها نشان داد که: کیفیت بخشی به نظام تربیت معلم هدف اصلی و یادگیری مادام العمر هدف اختصاصی این نظام در کشورهای مورد مطالعه است. به منظور دستیابی به این هدف راهبردهای تلفیقی تئوری و عمل، توازن در برنامه درسی، برقراری ارتباط مستمر بین نظام تربیت معلم با دانشگاهها و مدارس، تدوین استانداردهای تربیت معلم، برقراری ارتباط بین آموزش های پیش و ضمن خدمت و ایجاد هماهنگی بین نهادهای اداره کننده تربیت معلم مورد توجه دست اندرکاران در کشورهای مورد مطالعه است. ملایی نژاد و ذکاوتی (۱۳۸۷) در بررسی تطبیقی نظام برنامه درسی تربیت معلم در کشورهای انگلستان، ژاپن، فرانسه، مالزی و ایران دریافتند که در مالزی در بخش تربیت معلم پیش از خدمت برنامه درسی شامل آموزش سواد فناوری اطلاعات است. در ایران در برخی از دوره های کاردانی گذراندن درس مبانی کامپیوتر و انفورماتیک (سه واحد) به عنوان پیش نیاز برای کسانی الزامی است که در دوره دبیرستان این درس را نگذرانده باشند. سه کشور انگلستان، فرانسه و ژاپن صلاحیت های حرفه ای برای کاربرد فناوری اطلاعات در برنامه درسی تربیت معلم را مشخص کرده اند.

افشردی و مدنی (۱۳۸۸) در پژوهش ساختار نظام قدرت منطقه ای در خاورمیانه، ۱۵ کشور را از منظر عوامل و متغیر های متعدد مورد مقایسه قرار دادند. یافته های این پژوهش براساس مدل فوکس نشان داد که در عامل اجتماعی و برحسب متغیرهایی همچون تعداد جمعیت، امید به زندگی، نرخ مرگ و میر در بدو تولد، نرخ باسوادی، نرخ ابتلا به ایدز، درصد افراد زیر خط فقر، نسبت دینی و نسبت قومی و نژادی از بین کشورهای مورد مطالعه به ترتیب مصر، ترکیه، ایران و عربستان دارای بیشترین امتیاز بوده اند. نتایج تحقیق صباغ کرمانی و همکاران (۱۳۸۸) تحت عنوان بررسی کارایی کشورهای اسلامی در بخش بهداشت و آموزش با استفاده از روش تحلیل پوششی داده ها (DEA) نشان می دهد ایران در نظام بهداشتی ۳۱ درصد و در نظام آموزش ۲۸ درصد کارایی دارد که در مقایسه با سایر کشورهای اسلامی از کارایی مطلوبی برخوردار نیست. هم چنین نتایج مقایسه کارایی نشان می دهد که سیستم بهداشتی غالب کشورها در سال ۲۰۰۵ نسبت به سال ۲۰۰۰ با کاهش مواجه ولی در بخش آموزش روند مناسبی را طی نموده اند. فاطمی امین و فولادیان (۱۳۸۸) در پاسخ به سؤالاتی همچون آیا نوع نظام آموزشی بر سطوح سه گانه توسعه در کشورهای جهان تأثیرگذار است؛ آیا سطوح سه گانه توسعه بر بازدهی آموزشی در کشورهای جهان تأثیر معناداری دارد و آیا کیفیت نوع نظام آموزشی بر بازدهی

آموزشی کشورهای جهان تأثیرگذار است، بر اساس روش تطبیقی کمی با تحلیل بین کشوری که در آن از داده های ثانویه ۷۰ کشور جهان، در بین سال های ۲۰۰۴-۱۹۹۹، استفاده شده است دریافتند که توسعه اقتصادی با ۰/۲۷، توسعه سیاسی با ۰/۱۴ و توسعه اجتماعی با ۰/۲۹ به طور مستقل متغیر وابسته (بازدهی آموزشی) را تبیین می کنند. همچنین نوع نظام آموزشی با ۰/۳۸ از طریق سطوح سه گانه توسعه بر بازدهی آموزشی تأثیر معناداری دارد. در پاسخ به سؤال سوم ذکر این مطلب حائز اهمیت است که نظام های آموزشی مختلف (نظام متمرکز، نظام نیمه متمرکز و نظام غیرمتمرکز) تأثیر متفاوتی بر بازدهی آموزشی دارند. کشورهایی که دارای نظام های آموزشی نیمه متمرکز و غیرمتمرکز می باشند، از لحاظ میزان بازدهی آموزشی در سطح بالاتری قرار گرفته اند، این در حالی است که بیشتر کشورهایایی که دارای نظام متمرکز آموزشی هستند، از بازده آموزشی پایین تری برخوردار می باشند.

ثابت نژاد و همکاران (۱۳۸۹) در بررسی تطبیقی آموزش های فنی و حرفه ای در کشورهای آلمان و ایران دریافتند که نظام آموزش فنی و حرفه ای کشور آلمان از یک ساختار منسجم برخوردار است و می توان دلایل موفقیت آن را داشتن قانون آموزش های فنی و حرفه ای که در آن کلیه مسئولیت ها، شرایط کارآموزان، شرایط مربیان و مجریان، و نحوه ارزشیابی پایانی به صورت شفاف بیان شده است و هم چنین دارا بودن چارچوبه ای برای تعیین صلاحیت حرفه ای و وجود یک نهاد سیاستگذار در امر آموزش های فنی و حرفه ای دانست. مولی نژاد و علیزاده (۱۳۹۰) در تحقیق خود به بررسی و ارزیابی نظام علم و فناوری ایران در مقایسه با دیگر کشورهای منطقه (کشورهای آسیای جنوب غربی، آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) از دیدگاه متخصصان و صاحب نظران پرداخته اند. نتایج بدست آمده بازگوی آن است که نظام علم و فناوری کشور در فعالیت هایی که برای حمایت از کسب، اشتراک، توسعه و نگهداری دانش وجود دارد، نیاز به سرمایه گذاری و توجه بیشتری دارد. غلامی، صفری و یعقوبی (۱۳۹۵) جایگاه معلم در ایران و کشورهای پیشرو آمریکا، چین، کره جنوبی، فنلاند و انگلستان را از منظر تطبیقی مورد بررسی قرار داده اند. یافته های حاصل از پژوهش نشان می دهد که در کشورهای مورد مطالعه معلم از جایگاه نسبتاً بالایی برخوردار است. جعفری هرندي؛ میرشاه جعفری و لیاقتدار (۱۳۸۹) به بررسی عنصر محتوا در برنامه درسی آموزش علوم ایران و چند کشور جهان پرداخته اند. نتایج به دست آمده شباهت های قابل ملاحظه ای را بین محتوای آموزش علوم در بین کشورهای مورد مطالعه و ایران نشان می دهد. این شباهت ها بیشتر در اسناد مکتوب برنامه درسی یا برنامه درسی قصد شده می باشد. در عین حال، فاصله قابل ملاحظه ای بین آموزش علوم ایران با کشورهای مورد مطالعه وجود دارد که جای تامل دارد و شاید بتوان آن را ناشی از اجرای برنامه درسی دانست که در برنامه درسی کسب شده توسط دانش آموزان خود را نشان می دهد. یافته دیگر تحقیق مبین فاصله زیاد عملکرد دانش آموزان ایرانی در آزمون های بین المللی علوم نسبت به فراگیران سایر کشورها است. امراله و حکیم زاده (۱۳۹۳) با توجه به تحلیل و مقایسه وضعیت نظام ارزیابی برنامه های درسی تربیت معلم کشور انگلستان، کره جنوبی و ایران و بررسی تفاوتها و شباهتهای موجود چنین نتیجه گیری نموده اند که اختلاف معنادار و تفاوت اساسی بین نظام ارزیابی کیفیت برنامه درسی ایران و دو کشور انگلستان و کره جنوبی در حوزه های ارزیابی اهداف برنامه درسی، محتوا برنامه های درسی و فرایند یاددهی وجود دارد.

(ب) پژوهش های خارجی

در این بخش تلاش می‌گردد با توجه به نشانگرهای مورد مطالعه اشاره ای اجمالی به یافته های تعدادی از تحقیقات در کشورهای پیشرفته و منطقه خاورمیانه در طی دو دهه اخیر (بازه زمانی ۲۰۰۰-۲۰۱۷ میلادی) شود. نخستین نشانگر مورد توجه نسبت شاگرد به معلم است. میانگین تعداد فراگیر به معلم در کشورهای عضو OECD در طی سال های ۲۰۰۹ - ۲۰۰۰ میلادی ۲۱ نفر بود در حالی که در شیلی و چین ۲۹ و در لوکزامبورگ و روسیه ۱۰ نفر دانش آموز در برابر هر یک معلم وجود داشت (OECD, 2011). گزارش یونسکو در خصوص وضع آموزش پیش دبستانی و ابتدایی در کشورهای عربی نشان می‌دهد که اکثر آنان دارای نظام آموزش پیش دبستانی برای کودکان ۵-۳ ساله هستند. در سال ۲۰۱۰ بیش از ۳.۹ میلیون کودک در دوره پیش دبستانی در کشورهای عربی ثبت نام کرده اند که نسبت به سال ۱۹۹۹ به میزان ۶۲ درصد افزایش یافته است. از این تعداد به طور متوسط ۴۷ درصد دانش آموزان، دختر هستند. البته تفاوت های منطقه ای زیادی در پوشش آموزش پیش دبستانی وجود دارد. در بین کشورهایی که داده های آنها وجود دارد، نرخ پوشش ظاهری در کویت، لبنان، الجزایر، مراکش و قطر بالاتر از ۵۰ درصد و در سوریه، عراق، جیبوتی و یمن زیر ۱۰ درصد است (UNESCO, 2012).

هم چنین بر اساس همین گزارش در کشورهای عربی حدود ۴۲ میلیون کودک در سال ۲۰۱۰ در دوره ابتدایی ثبت نام کرده اند که نسبت به سال ۱۹۹۹ به میزان ۱۹ درصد افزایش یافته است (تقریباً ۷ میلیون دانش آموز بیشتر). سهم دختران در کل ثبت نام ۴۷٪ برای مجموع کشورهای منطقه است. در مجموع ۸۸ درصد کودکان واجد شرایط در مدارس ثبت نام کرده بودند. بسیاری از کشورهای عربی همچون الجزایر، مصر، کویت، مراکش، عمان، قطر، تونس و سوریه به معیارهای جهانی مورد قبول " آموزش برای همه" نزدیک شده اند؛ در حالی که در کشورهایی همچون جیبوتی، موریتانی و یمن، نظام آموزشی با چالش های جدی روبرو است (UNESCO, 2012).

نشانگر دیگر که باید مورد توجه قرار گیرد نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان است. پژوهش بانک جهانی و بنیاد کارآموزی اروپا نشان می‌دهد که در منطقه خاورمیانه تعداد زیادی از فراگیران که توانایی اتمام دوره ابتدایی را به سختی دارند با ورود به دوره متوسطه رشته های فنی و حرفه ای را به اجبار انتخاب می‌کنند. به همین علت رشته های فنی و حرفه ای همچون دوره ای پلائی برای تداوم تحصیل در نظر گرفته نشده و در نتیجه فرصت های محدودی برای دسترسی به تحصیلات عالی برای فارغ التحصیلان این رشته ها وجود دارد. هم چنین کیفیت پایین این دوره باعث کاهش اقبال والدین و فراگیران برای انتخاب و ورود به مراکز آموزشی فنی و حرفه ای شده است. ازسوی دیگر نظام آموزش فنی و حرفه ای مبدل به ابزاری برای تشدید فاصله اقتصادی / اجتماعی به جای کاهش آن از طریق پذیرش فرزندان فقرا و ارائه آموزش با کیفیت پایین به آنان می‌شود (World Bank , 2005).

نسبت دانش آموزان مدارس خصوصی به کل دانش آموزان یکی از نشانگرهایی است که در سال های اخیر و متاثر از روند خصوصی سازی آموزش، مورد توجه سیاست گذاران و برنامه ریزان آموزشی دنیا قرار گرفته است. فقدان کارایی نظام دولتی باعث گرایش مسئولان و مردم در بعضی از کشورهای در حال توسعه به مدارس خصوصی ارزان قیمت شده است.

برای مثال گزارش اخیر یونسکو نشان می دهد که مدارس خصوصی ارزان قیمت در ۱۵ سال گذشته در بسیاری از کشورهای در حال توسعه در سراسر جهان توسعه یافته است: در آسیا (هند، پاکستان)، آفریقا (نیجریه، غنا، کنیا) و آمریکای لاتین (کلمبیا، شیلی). هم چنین اخیراً شاهد تاسیس آنها در مالای، آفریقای جنوبی، تانزانیا و اوگاندا بوده ایم (Pedró, 2015). (Leroux, & Watanabe, 2015).

یکی از عوامل اثرگذار بر کیفیت و عملکرد نظام های آموزشی وضعیت معلم از لحاظ شرائط علمی و حرفه ای و هم چنین میزان آموزش های قبل و حین خدمت است. قبل از هر چیز کمبود معلم یکی از بحران های پیش روی نظام های آموزشی در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا است. گزارش " مرکز عرب برای پژوهش و مطالعه سیاست ها" نشان می دهد برای تحقق هدف " آموزش برای همه " تا سال ۲۰۳۰ میلادی، کشورهای عربی منطقه مذکور تا سال ۲۰۱۵ باید ۲۱۳ هزار نفر، تا ۲۰۲۰ بیش از ۳۴۵ هزار نفر، تا ۲۰۲۵ باید ۳۹۹ هزار نفر و بالاخره تا سال ۲۰۳۰ باید ۴۵۴ هزار معلم جدید استخدام کنند (Demirjian, 2015). آشکار است که استخدام افراد واجد شرایط معلمی تأثیر مثبتی بر موفقیت دانش آموزان خواهد گذاشت. هم چنین مطالعات مختلف نشان می دهد که معلمان دارای مدارک تحصیلی مرتبط با موضوع تدریس خود در مقایسه با افرادی که فاقد تخصص و مهارت در موضوع تدریس هستند، امتیازات بالاتری را کسب می کنند. علیرغم آگاهی از این موضوع، وضعیت آموزش ضمن خدمت معلمان در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا چندان مطلوب به نظر نمی رسد. برای مثال در نخستین سال هزاره جدید عایش-عبدو^{۳۰} (۲۰۰۰) وضعیت زنان معلم را در این منطقه مورد بررسی قرار داد. او دریافت آموزش های ضمن خدمت ناکارآمد، مقطع تحصیلی که معلم در آن تدریس می نماید و عدم بازآزمایی و سنجش صلاحیت معلمان زن باعث باعث توقف رشد حرفه ای آنان در کشورهای منطقه شده است. علاوه بر این، محدودیت های اجتماعی و فرهنگی باعث تشدید اختلافات جنسیتی بین دو گروه معلمان زن و مرد شده است. به همین دلیل ما شاهد نابرابری تعداد کمتر معلمان زن در برابر معلمان مرد هستیم اگرچه این وضعیت در مورد همه کشورهای منطقه و همه سطوح تحصیلی صادق نیست.

یکی از نشانگرهای حائز اهمیت نشانگر مالی با خرده نشانگرهایی همچون سهم آموزش از تولید ناخالص ملی و سهم نظام آموزشی از هزینه های بخش عمومی است. گزارش اخیر یونسکو نشان می دهد در کشورهای عربی سرمایه گذاری در بخش آموزش و پرورش منطقه بیشتر شود. در سال ۲۰۱۱، کشورهای عربی ۴.۸ درصد از تولید ناخالص ملی و ۱۸.۱ درصد از کل هزینه های دولتی خود را صرف آموزش و پرورش کردند. اکنون انتظار می رود که این رقم به ۶ درصد از تولید ناخالص ملی و ۲۰ درصد کل هزینه های عمومی برسد (Demirjian, 2015). یکی دیگر از نشانگرهای مالی میانگین حقوق و دستمزد معلمان است. در حالی که به استثنای چند کشور حاشیه جنوبی خلیج فارس بقیه کشورهای خاورمیانه حقوق و دستمزد متعادلی به معلمان خود نمی پردازند از ۳۰ کشور عضو OECD، معلمان در سوئیس بالاترین حقوق سالانه را به دست می آورند (به طور متوسط ۶۸۰۰۰ دلار) که این میزان بالاتر از میانگین حقوق در این کشور یعنی ۵۰۰۰۰ دلار است. بعد از سوئیس هلند، آلمان و بلژیک بالاترین حقوق را به معلمان پرداخت می نمایند. در انگلستان

³⁰ Ayyash-Abdo

حقوق معلم (۴۰۰۰۰ دلار) کمتر از میانگین سالانه حقوق یعنی ۴۴۰۰۰ دلار است و بدین علت انگلیس رتبه ۱۳ را در بین کشورهای عضو به خود اختصاص داده است . میانگین حقوق سالانه معلمان در فرانسه ۳۳ و در یونان ۲۵ هزار دلار است (Marsh , 2014) .

گروه دیگری از نشانگرها که باید مورد توجه قرار گیرند نشانگرهای برون دادی از قبیل نرخ ارتقا و فارغ التحصیلی دانش آموزان ، نرخ تکرار پایه و ترک تحصیل و نرخ باسوادی گروه های سنی است. گزارش مشترک یونیسف و یونسکو در مورد نشانگرهای برون دادی و بویژه ترک تحصیل موید آن است که در دهه گذشته، کشورهای خاورمیانه و شمال آفریقا منابع قابل توجه اقتصادی و سرمایه سیاسی فراوانی را برای آوردن کودکان بیشتر به کلاس درس صرف کرده اند که بیشترین اثر آن کاهش کودکان خارج از مدرسه بوده است. اما در سال های اخیر پیشرفت متوقف شده است به نحوی که ۴.۳ میلیون کودک در سنین دوره ابتدایی و ۲.۹ میلیون نوجوان در سن دوره راهنمایی هنوز در مدرسه حضور ندارند. این بچه ها چه کسانی هستند. به طور کلی، آنها فقیرترین کودکان و عمدتاً دخترانی هستند که در مناطق روستایی زندگی می کنند یا متعلق به گروه های اقلیت می باشند.

علیرغم تصویر نامناسبی که تاکنون از کشورهای منطقه خاورمیانه در نشانگرهای مختلف آموزشی ارائه گردید در این بخش از پژوهش سخن را با نشانگر سطح سواد که چهره مطلوب تری از عملکرد نظام های آموزشی این کشورها نشان می دهد ، به پایان می بریم. اگرچه در سال ۲۰۰۸ یونسکو تخمین زد که در کشورهای عربی منطقه ۴۰ درصد کسانی که بیش از ۱۵ سال سن دارند - نزدیک به ۷۰ میلیون نفر - هنوز بی سوادند (Magin, S. 2012) ولی در کل ، نتایج آموزشی بهبود یافته است. نرخ ثبت نام در دوره ابتدایی از ۶۱ درصد در سال ۱۹۶۵ به ۹۸ درصد در سال ۱۹۹۰ رسید. هم چنین گزارش نجد نشان می دهد که منطقه منا (MENA) گام های بزرگی در راه توسعه و گسترش آموزش و پرورش برداشته است :

- دستیابی تقریباً کامل برابری جنسیتی برای آموزش ابتدایی
- افزایش قابل توجه ثبت نام در مدارس منطقه در طول دهه گذشته
- دستیابی به آموزش ابتدایی همگانی برای دختران و پسران در اکثر کشورهای منطقه
- افزایش سطح سواد بزرگسالان (۱۵ سال به بالا) از ۵۹٪ در ۱۹۹۰ به ۷۸٪ در سال ۲۰۱۰
- افزایش تعهدات مالی دولت: میانگین سرمایه گذاری در آموزش و پرورش در سراسر منطقه ۵.۳ درصد تولید ناخالص داخلی است (Najd, 2016).

سه نشانگر پایانی تحقیق حاضر با تفاوتی اساسی با دیگر نشانگرها از بعد کیفیت به ارزیابی عملکرد نظام آموزشی کشورهای مورد مطالعه توجه دارد. قریب به سه دهه قبل (۱۹۹۰) اولین گزارش توسعه انسانی با یک مفهوم ساده آغاز شد: پیشرفت یعنی افزایش انتخاب مردم - تمرکز اصلی بر غنای زندگی انسانی تا بر رفاه مادی صرف. هدف گزارش توسعه انسانی نشان دادن این موضوع اساسی است که رشد و توسعه متضمن پیشرفت در ابعاد گوناگون حیات آدمی است. به همین دلیل سازمان ملل در بررسی نشانگر توسعه انسانی از تاکید بر تولید ناخالص ملی پرهیز و ابعادی همچون نرخ سلامتی، سطح سواد ، نرخ امید به زندگی و نفوذ اینترنت را نیز مدنظر قرار داده است . پژوهش های موجود مبین آن است که منطقه

خاورمیانه از منظر نشانگر توسعه انسانی دچار گونه گونی و اختلاف بسیار است. از یک سو منطقه دارای کشورهایایی همچون افغانستان و یمن است که امروزه با وضعیتی اسفبار روبرویند و از سوی دیگر کشورهایایی همچون قطر و امارات که مقام بسیار بالایی کسب کرده اند. در دهه های گذشته، منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا (MENA)، در مقایسه با سایر مناطق جهان (به جز کشورهای منطقه جنوب صحرای آفریقا) دارای کمترین میزان رشد بوده است. فقدان توسعه انسانی بالا عمدتاً به دلیل وابستگی اکثریت کشورهای عضو به نفت و ضعف نسبی کیفیت حکومت می باشد (Pinar, Stengos & Yazgan, 2013). نشانگر کیفی دیگر که در واقع بنیانی کمی دارد عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی همچون تیمز و پرلز است. آزمون تیمز موفقیت دانش آموزان را در دو درس ریاضیات و علوم پایه های چهارم و هشتم در فاصله زمانی چهار ساله و از سال ۱۹۹۵ تا سال ۲۰۱۵ مورد سنجش قرار داده است. نتایج بعضی از کشورهای مورد مطالعه که در این آزمون ها شرکت کرده اند، در بخش بعد بیان می گردد.

با عنایت به رویکرد مورد استفاده در تحقیق (روش چهار مرحله ای بردی)، در قسمت بعد نخستین مرحله آن یعنی مرحله توصیف برای هر کشور با عنایت به اهداف تحقیق (فصل اول) و نشانگر های منتخب ارائه می گردد. توصیف فقط شامل شرح موجزی از ویژگی های عمومی هر کشور و ارائه ارقام و آمارهای مستند مرتبط با هر نشانگر از طریق جستجو و کسب داده ها از پایگاه های اطلاعاتی بین المللی و ملی است. نخستین کشور مورد مطالعه پاکستان و آخرین کشور ایران خواهد بود. در مورد کشورهای همسایه منطق حاکم بر اولویت ارائه مطالب، انتخاب جغرافیایی از منتهی الیه شرق ایران (پاکستان) به منتهی الیه جنوب (عمان) می باشد. سپس وضعیت ایران مورد بررسی قرار گرفته و ارائه می گردد. از این نحوه ارائه مطالب در سه مرحله همجواری، تفسیر و مقایسه لزوماً پیروی نمی گردد و ممکن است بسته به موضوع در نحوه ارائه اطلاعات مربوط به هر کشور تغییراتی رخ دهد. هم چنین باید اشاره نمود با توجه به استراتژی انتخاب نمونه مورد مطالعه (به فصل سوم مراجعه شود)، اطلاعات کشورها ممکن است در هر سه مرحله پایانی رویکرد بردی جداگانه یا به صورت گروه بندی ارائه شود. نکته پایانی اینکه بعد از ارائه و توصیف وضعیت هر نشانگر در هر کشور، در مرحله همجواری یک جدول کلی ارائه و داده های مرتبط با ۶ نشانگر کلی (اصلی) و ۲۲ نشانگر جزئی (فرعی) در اختیار خوانندگان محترم قرار می گیرد تا شمائی کلی از وضعیت نشانگرهای آموزشی در ذهن شکل گیرد. آخرین نکته اینکه تلاش می گردد حتی الامکان از منابعی برای تعیین وضعیت هر نشانگر استفاده شود که داده های آن قابلیت استناد علمی را داشته و مورد تایید مجامع رسمی کشور مورد مطالعه یا مراکز علمی جهانی باشد.

اول : مرحله توصیف

۱- پاکستان

اول (اطلاعات عمومی

پاکستان بر اساس آمار تخمینی ۲۰۱۷، جمعیتی حدود ۱۹۷۱۱۲۰۰۰ نفر دارد. پاکستان مقام ششمین کشور پر جمعیت جهان را (بیشتر از روسیه و کمتر از برزیل) به خود اختصاص داده است. نرخ رشد طبیعی جمعیت حدود ۲/۴ درصد، نرخ امید به زندگی ۶۷/۷ سال، نرخ زاد و ولد ۲/۶۸، بیش از ۴۱ درصد جمعیت زیر ۱۴ سال، نرخ مرگ و میر مادران ۳۲۰ در ۱۰۰۰، نرخ شهرنشینی ۴۰ درصد و نرخ سواد ۶۰ درصد می باشد (Worldometers, 2017). اردو زبان مشترک و انگلیسی زبان رسمی کشور است. اکثریت پاکستانی‌ها به گروه قومی هندوآریایی تعلق داشته و بیشتر جمعیت آن مسلمان هستند. از لحاظ ساختار سیاسی، پاکستان جمهوری اسلامی فدرال و به عنوان کشوری در حال توسعه با نرخ رشد اقتصادی بهتر از میانگین جهانی، شناخته می شود. تولید ناخالص داخلی در سال ۲۰۱۶ حدود ۲۸۴ میلیارد دلار و رشد تولید ناخالص داخلی ۴/۷ و سرانه تولید ناخالص داخلی ۱۴۲۸ دلار امریکا بود (CIA, 2017). واحد پول روپیه و ۱۰۵ روپیه معادل ۱ دلار امریکا است.

دوم) نشانگرهای آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

تعداد معلمان در طی سال ۲۰۱۴ - ۲۰۱۳ ، به میزان 1,535,461 میلیون و جمعیت دانش آموزی کشور پاکستان 41,018,384 میلیون نفر ثبت شده است (Aftab, 2015). نسبت دانش آموز به معلم طبق آخرین آمار موجود بانک جهانی، ۴۷ نفر فراگیر در برابر یک معلم است (Globaleconomy, 2017). جالب اینکه پاکستان جزو یکی از معدود کشورهایی است که از سال ۱۹۴۷ تاکنون در برابر هر یک معلم ، تعداد جمعیت فراگیر روندی صعودی داشته و هیچگاه این نسبت کاهش نیافته است.

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

آموزش و پرورش پیش دبستانی تا سن پنج سالگی بیشتر در مهدکودک ها و مدارس توسط بخش خصوصی و بعضی از آنها توسط مدارس مسیحی ارائه می شود. البته در سال های اخیر آموزش کودک در منزل به طور فزاینده ای به مدارس ابتدایی - بویژه در مناطق شهری که والدین کار می کنند - انتقال یافته است. ثبت نام در دوره پیش دبستانی طبق آمار رسمی در پاکستان ۲۲.۳۲٪ در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است (Trading Economics1, 2015). با این وجود به نظر می رسد آمار اعلام شده توسط یونسکو به واقعیت نزدیک تر است که برای سال ۲۰۱۵ ، نرخ خالص ثبت نام دوره پیش دبستانی را ۵۷ درصد اعلام کرده است (Unesco1 , 2015). ثبت نام پیش دبستانی (گروه سنی ۵ - ۳ ساله) در سال ۲۰۱۵ برابر با ۳۷ درصد در مقایسه با ۳۹ درصد در سال ۲۰۱۴ می باشد. گزارش جدید تر مبین آن است که ۶۳٪ کودکان ۵ - ۳ سال در حال حاضر در هیچ برنامه یا آموزش دوران کودکی ثبت نام نشده اند (ASER, 2016).

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

اگرچه در سال های اخیر نرخ پوشش تحصیلی ظاهری در پاکستان در دوره ابتدایی به طور قابل ملاحظه ای نوسان داشته است ولی بر اساس آمار بانک جهانی ، این نرخ برای دختران ۱۰۲/۸۸ درصد در سال ۲۰۱۵ بود (World Bank , 2015). آخرین آمار یونسکو نشان می دهد که نرخ پوشش ظاهری در دوره ابتدایی ۹۲.۷۱ درصد و نرخ پوشش واقعی آن ۷۳.۸۵ درصد می باشد (UNESCO1, 2015).

۴. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

در پاکستان حدود ۸ هزار مدرسه خصوصی غیر دولتی وجود دارد که در سال ۲۰۱۲ نرخ ثبت نام در این مدارس به ۲۵.۵ درصد رسید. طبق گزارش دفتر بررسی های اقتصادی پاکستان مرتبط با سال ۲۰۱۶ - ۲۰۱۵ ، بیش از ۸۱ درصد از کل دانش آموزان سنین ۱۶ - ۶ ساله در مدارس دولتی ثبت نام کرده اند. البته در کل دوره های تحصیلی ، ۷۶٪ فراگیران در

مدارس دولتی و ۲۴٪ در مدارس غیر دولتی به تحصیل اشتغال داشتند. هم چنین روند جاری مبین رشد بخش خصوصی در سرمایه گذاری های آموزشی است (ASER, 2016).

۵. نسبت دانش آموزان شاخه فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

به طور کلی دو جریان اصلی در نظام آموزش و پرورش پاکستان وجود دارد (شاه، ۲۰۰۴). اول، سیستم آموزش عمومی که شامل دوره ابتدایی (کلاس های ۱ تا ۵)، متوسطه اول (پایه ۶ تا ۸)، متوسطه دوم (کلاس ۹ و ۱۰)، متوسطه سوم یا عالی (کلاس ۱۱ و ۱۲) و آموزش عالی می شود و دوم، آموزش فنی و حرفه ای برای تربیت نیروی کار ماهر و تکنسین های سطح متوسط که شامل سه دوره آموزشی پس از دوره متوسطه دوم (کلاس ۱۰) است. علاوه بر این، دوره های زمانی مختلفی (از ۶ تا ۸ ماه) پس از پایه های ۸ یا ۱۰ در همه رشته های فنی و حرفه ای برای هر دو گروه دانش آموزان دختر و پسران در سراسر کشور ارائه می گردد (Ansari, 2013). بر اساس اطلاعات یونسکو، در پاکستان و در سال ۲۰۱۵ نسبت دانش آموزان شاخه فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان ۶ درصد بوده است (Unesco, 2015).

۶. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

آخرین آمار موجود مرتبط با سال ۲۰۱۶ نشان می دهد که از لحاظ مهارت حرفه ای، ۳۹٪ از معلمان مدارس دولتی و ۳۳٪ معلمان مدارس خصوصی دارای لیسانس در یکی از رشته های تحصیلی بودند (ASER, 2016). آمار بانک جهانی درصد معلمان واجد شرایط پاکستان را در سال ۲۰۱۶ برابر با ۸۲.۴۶ درصد اعلام کرده است (World Bank, 2015).

۷. نرخ دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

نرخ دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات از بعد تعریف، نشانگر مبهمی است و می تواند در بردارنده ابعاد متعدد سخت افزاری و نرم افزاری باشد. برای مثال، امکانات سخت افزاری شامل دسترسی به کامپیوتر، چاپگر و اسکنر، اتصال به اینترنت، سرعت، ظرفیت مناسب و میزان ساعات استفاده از اینترنت می باشد. منظور از امکانات نرم افزاری دسترسی به کارت اینترنت، بانک اطلاعاتی و وجود مسئول فنی است. در پژوهش حاضر منظور از نرخ مذکور دو شاخص "تعداد دانش آموز به کامپیوتر^{۳۱}" و "دسترسی مدارس به اینترنت^{۳۲}" می باشد که احتمال یافتن داده های آماری برای آنها بیشتر از دیگر ابعاد این نشانگر است. بر طبق یافته های یونسکو فقط ۵۱ درصد از مدارس پاکستان به اینترنت دسترسی دارند (UNESCO Institute for Statistics, 2016). هم چنین فقط ۲۰ درصد دانش آموزان به کامپیوتر دسترسی داشته و ۱۰ درصد اجازه استفاده از اینترنت را دارند (Gallup Pakistan, 2014).

³¹ Learner-to-computer Ratio (LCR)

³² School Access to Internet Ratio

۸. سرانه دانش آموزی

آمار یونسکو نشان می دهد که سرانه دانش آموزی در پاکستان برای سال ۲۰۱۵ ، ۵۵۱ دلار امریکا بوده است (UNESCO, 2015).

۹. نسبت حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت

میانگین حقوق ماهانه معلمان در پاکستان ۱۷۹۶۸ روپیه می باشد (Indeed, 2017). یک گزارش یونسکو نشان می دهد که برای معلمان ابتدایی حداقل حقوق ۶۲۰۰ و حداکثر ۱۷۶۰۰ ، برای معلمان راهنمایی حداقل ۸۰۰۰ و حداکثر ۲۶۳۰۰ و برای دوره متوسطه حداقل ۱۰۰۰ و حداکثر ۳۴۰۰۰ روپیه (۱۷۱ دلار) برای سال ۲۰۱۱ بوده است (UNESCO and ITA, 2013). آمار جدیدتری یافت نگردید.

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

علیرغم افزایش بودجه آموزشی در سال ۲۰۱۵ ، هزینه های فعلی پاکستان در آموزش و پرورش پایین ترین سطح در آسیای جنوبی است (Dawn , 2016). دولت مبلغ ۸۴.۱۹ میلیارد روپیه برای امور تحصیلی و خدمات در بودجه فدرال سال ۲۰۱۷ - ۲۰۱۶ اختصاص داده است که در مقایسه با ۷۵.۷۵ میلیارد روپیه سال مالی گذشته ، به میزان ۱۱ درصد افزایش را نشان می دهد (Yusufzal , 2016). سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی برای سال ۲۰۱۵ ، ۱۳.۱۹ درصد می باشد (Trading Economics2, 2015).

۱۱. سهم هزینه های آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

هزینه عمومی پاکستان در آموزش و پرورش به عنوان درصدی از تولید ناخالص داخلی در سال مالی ۲۰۱۵ ، برابر با ۲.۲ درصد است (Yusufzal , 2016). بانک جهانی سهم هزینه های آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی پاکستان را برای سال ۲۰۱۲ ، ۲.۴ درصد اعلام کرده بود (World Bank, 2013). با توجه به مجموعه شاخص های توسعه بانک جهانی ، جمع آوری شده از منابع رسمی شناخته شده ، هزینه های آموزش و پرورش از کل تولید ناخالص داخلی در پاکستان در سال ۲۰۱۵ به میزان ۲.۶۶۰۷٪ گزارش شده است (Trading Economics3, 2015).

۱۲. نرخ ارتقای دانش آموزان

نرخ ارتقای دانش آموزان در سال ۲۰۱۴ میلادی براساس آمار یونسکو در پسران دوره ابتدایی برابر با ۷۹.۰۲ درصد و در دختران ۷۷.۹۴ درصد و در کل برابر با ۷۸.۵۵ درصد می باشد (UNESCO, 2014).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

بر اساس گزارش شاخص های توسعه بانک جهانی در سال ۲۰۱۴ نرخ فارغ التحصیلی دوره ابتدایی در دانش آموزان پسر ۶۴.۳۳ ، دختران ۵۳ درصد و در کل ۵۸.۹ بوده است (Trading Economics 4, 2015) . نرخ فارغ التحصیلی دوره متوسطه اول در کل دانش آموزان ۵۷ درصد در سال ۲۰۱۵ بود (Global Partnership, 2015) .

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

با توجه به مجموعه شاخص های رشد بانک جهانی، نرخ تکرار پایه دانش آموزان در پاکستان در سال ۲۰۱۵ و دوره ابتدایی در دانش آموزان پسر ۱.۶۴، دختران ۱.۶۴ درصد و در کل ۱.۶۴٪ گزارش شده است (Trading Economics5, 2015) .

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

اگرچه تعداد کودکان خارج از مدرسه از رقم سالانه ۲۴ میلیون به ۲۲.۶ میلیون نفر کاهش یافته است، اما آمار سال ۲۰۱۶-۲۰۱۵ هنوز تصویری غم انگیز را به تصویر می کشد. نرخ جمعی ترک تحصیل برای دانش آموزان دوره ابتدایی ، در سال ۲۰۱۳ معادل ۲۰.۴۱ و برای پسران ۱۶.۴۱ و برای دختران ۲۵.۱۸ درصد می باشد (Trading Economics6, 2015) . آمار سال ۲۰۱۴ مبین افزایش نرخ ترک تحصیل در حد ۳۳.۱ درصد بود (Global Partnership, 2015) .

۱۶. نرخ باسوادی گروه سنی (۱۵ سال به بالا)

آمار مرتبط با سال ۲۰۱۵ نشان می دهد که برحسب میزان جمعیت ۱۵ سال به بالا که قادر به نوشتن و خواندن هستند ، نرخ باسوادی ۵۷.۹ درصد می باشد. نرخ باسوادی در مردان معادل ۶۹.۵ درصد و در زنان ۴۵.۸ درصد است (IndexMundi , 2017) . هم چنین آمار نشان می دهد که در سال ۲۰۱۷ بیش از ۲۲ میلیون کودک پاکستانی تحت پوشش آموزش رسمی قرار نگرفته اند (Abbasi, 2017) .

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

گزارش جدید سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۷ وضعیت پاکستان را در کنار همسایگان جنوب آسیایی آن از جمله هند، بنگلادش، بوتان و نپال قرار داده است. بر طبق این گزارش از بین ۱۸۸ کشور ، پاکستان دارای رتبه ۱۴۷ در شاخص توسعه انسانی می باشد. پاکستان در رتبه بندی خود نسبت به دو سه سال گذشته بهبودی نداشته است، اگرچه در سال ۲۰۱۶، ۶۳ درصد پاکستانی ها از سطح استاندارد زندگی خود اعلام رضایت کرده اند (Pakistan Today, 2017) . ارزش شاخص توسعه انسانی (HDI) پاکستان در سال ۲۰۱۵ برابر با ۰.۵۵۰ است که این کشور را در رده متوسط توسعه انسانی قرار داده است. نرخ امید به زندگی برابر با ۶۶ سال و ۴ ماه می باشد (UNDP , 2016) .

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

پاکستان از جمله کشورهایی است که دانش آموزان آن در بسیاری از آزمون های تیمز و پرلز در طی سال های گذشته شرکت نکرده اند و لذا آماری برای تعیین عملکرد دانش آموزان این کشور در آزمون های بین المللی وجود ندارد. براساس ارزیابی های بین المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی ، رتبه پاکستان در بین ۱۴۰ کشور ۱۱۲ است. به همین نحو پاکستان در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۷۵، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۸۹ و در کیفیت مدیریت مدرسه رتبه ۷۰ را کسب کرده است . رتبه پاکستان با توجه به میزان آموزش کارکنان ۱۲۲، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۱۰۳ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۶۶ می باشد (Schwab, 2015) .

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

در منابع رسمی آموزش و پرورش پاکستان شرایط لازم برای انتخاب مدیریت مدارس به وضوح مشخص نشده است. در واقع در این کشور ، بخش آموزش با پارادوکسی نسبت به آماده سازی، استخدام و فرایند انتخاب رهبری مدرسه مواجه است. نظام آموزشی ارشد ترین معلمان را - برحسب سال های تدریس که اغلب فاقد مهارت تخصصی رهبری آموزشی هستند - به عنوان مدیر منصوب می کند (Quraishi and Aziz, 2016) .

جدول ۱: وضعیت نشانگرهای آموزشی در پاکستان

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۴۷	۲۰۱۷
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۵۷	2015
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۹۲.۷۱	2015
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۷۳.۸۵	2015
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۲۴	۲۰۱۶
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	6	۲۰۱۵
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۸۲.۴	۲۰۱۵
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	فقدان اطلاعات	-
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۱۰	۲۰۱۴
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۵۵۱ دلار	۲۰۱۵
۱۱	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۷۱ دلار	۲۰۱۱
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۳.۱۹	۲۰۱۵
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۲.۶۶	۲۰۱۶
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۷۸.۵	۲۰۱۴
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۵۸.۹	۲۰۱۵
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱.۶۴	۲۰۱۵
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۳۳.۱	۲۰۱۴
۱۸	نرخ باسوادگی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۵۷.۹	۲۰۱۷
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۵۵۰	۲۰۱۵
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۱۴۷	۲۰۱۵
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	فقدان داده	-
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	سابقه تدریس	۲۰۱۶

۲. افغانستان

الف (اطلاعات عمومی

با نام رسمی جمهوری اسلامی افغانستان کشوری محصور در خشکی با ۶۵۲۸۶۴ کیلومتر مربع مساحت و جمعیت بیش از ۳۳۳۲۲۰۲۵ میلیون نفر در سال ۲۰۱۶ دارای تولید سرانه ۶۰۰ دلار می باشد (International Monetary Fund, 2016). این کشور در سال ۲۰۱۴ با شاخص توسعه انسانی ۰,۴۶۵ در رتبه ۱۷۱ دنیا قرار گرفته است. نرخ بیکاری آن ۳۵ درصد و ۳۶ درصد ساکنین آن زیر خط فقر و با درآمدی کمتر از ۱ دلار در روز زندگی می کنند (UNDP, 2012). حدود ۸۱ درصد مردم کشاورز و بقیه شامل ۱۱ درصد در بخش صنعت (اغلب بافندگی) و ۹ درصد در بخش خدمات مشغول به کار هستند. این کشور با تولید ناخالص داخلی حدود ۶۴ میلیارد دلار و تولید ناخالص داخلی ۲۰۰۰ دلار، دارای ۱ تریلیون دلار ذخایر معدنی است (Mehrotra, 2013). براساس شاخص توسعه انسانی، افغانستان جزو ۱۵ کشور با کمترین درجه توسعه یافتگی در جهان است. نرخ امید به زندگی حدود ۶۰ سال، نرخ مرگ و میر مادران ۳۹۶ در هر ۱۰۰۰۰۰ تولد زنده و نرخ مرگ و میر نوزادان ۱۱۲ در هر ۱۰۰۰ تولد زنده است (World Health Organization, 2017). بیش از ۱۶,۰۰۰ مدرسه در کشور و تقریباً ۹ میلیون دانش آموز وجود دارد. از این تعداد، حدود ۶۰٪ پسر و ۴۰٪ دختر هستند.

ب (نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

در افغانستان برای هر ۴۴ دانش آموز یک معلم وجود دارد (World Bank, 2015). البته این نرخ در طی چهار دهه گذشته اوج و حضیض داشته است به نحوی که در سال ۱۹۷۰ تعداد ۴۱؛ در سال ۱۹۸۹ تعداد ۳۶، و در سال ۱۹۹۶، بیش از ۵۷ دانش آموز در برابر یک معلم در کلاس های درس می نشستند.

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

نرخ ثبت نام در دوره پیش دبستانی در افغانستان از سال ۲۰۰۳ و برای بیش از سه دهه کمتر از ۱ درصد بوده است. این نشانگر به ۱.۲۴ در سال ۱۹۸۸ رسید (Index Mundi, 2017). آمار اعلام شده توسط یونیسف نشان می دهد که در طی سال های ۲۰۰۵ تا ۲۰۱۲ میلادی نرخ پوشش دوره پیش دبستانی ۱ درصد بوده است (UNICEF1, 2012).

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

آمار یونیسف مبین آن است که در افغانستان درصد پوشش تحصیلی ظاهری در طی سال های ۲۰۰۸ تا ۲۰۱۲ برای دانش آموزان پسر دوره ابتدایی ۱۱۴.۱ و برای دانش آموزان دختر ۸۱ و میانگین پوشش ظاهری ۹۷.۵ بوده است. در طی همین دوره زمانی نرخ پوشش تحصیلی واقعی برای پسران ۶۲.۹ و برای دختران ۴۶.۴ با میانگین ۵۴.۶ می باشد (UNICEF1, 2012).

۴. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

در مقایسه با آغاز هزاره سوم اخیرا نرخ ثبت نام در مدارس افغانستان به طور چشمگیری افزایش یافته است. در زمینه دسترسی به آموزش، آمار وزارت آموزش و پرورش به وجود بیش از نه میلیون دانش آموز در بیش از ۱۶۰۰۰ مدرسه تحت مدیریت دولت اشاره می نماید. اگرچه هنوز حدود ۳ میلیون کودک خارج از مدرسه در این کشور وجود دارد. در کنار مدارس دولتی، در سال های اخیر تاسیس مدارس خصوصی نیز رواج یافته است (Ministry of Education, 2010). در حال حاضر تعداد مدارس خصوصی در افغانستان به ۸۰۳ مورد افزایش یافته در حالی که نگرانی هایی در باره کیفیت آموزش در آنها وجود دارد. بر طبق یک محاسبه ساده مبتنی بر آمار ارائه شده توسط یک تحقیق در دانشگاه کارلستد می توان گفت در حال حاضر ۴.۷ درصد دانش آموزان افغانی در مدارس خصوصی به تحصیل اشتغال دارند (Sherani, 2014). ثبت نام دانش آموزان ابتدایی در مدارس خصوصی در افغانستان از ۱.۷٪ سال ۲۰۰۹ به ۲.۵٪ در سال ۲۰۱۴ افزایش یافت (Knoema1, 2017).

۵. نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

دسترسی به برنامه های رسمی فنی و حرفه ای در سال ۲۰۰۰ بسیار محدود بود. پس از یک دهه، تغییرات و رشد فراوانی در برنامه فنی و حرفه ای این کشور به وجود آمد به نحوی که تعداد دانش آموزان به طور قابل توجهی افزایش یافت. در سال ۲۰۱۳ تعداد ۵۲۸۵۷ پسر و ۸۱۴۷ دختر در ۲۵۰ مدرسه ثبت نام کرده اند. اکثر مدارس فنی و حرفه ای در شهرهای بزرگ قرار داشته و آخرین آمار رسمی نشان می دهد نسبت دانش آموزان شاخه فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان در افغانستان کمتر از ۱ درصد (۰.۸) می باشد (UNESCO, 2015).

۶. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

صلاحیت های حرفه ای معلمان و شیوه های قدیمی آموزش مبین چالش های جاری در نظام آموزشی افغانستان است به نحوی که بسیاری از معلمان افغانی آموزش های رسمی را نگذرانده و محتوی بسیاری از کتاب های درسی نیازمند تجدید نظر اساسی است (UNESCO, 2014). براساس گزارش وب سایت وزارت آموزش و پرورش، در سال ۲۰۱۴، تعداد ۲۰۱،۷۲۶ آموزگار (۱۳۷،۸۲۲ مرد و ۶۳،۹۰۴ زن) در این کشور به تدریس اشتغال داشتند. با توجه به نظام آموزشی افغانستان، حداقل استاندارد آموزشی برای معلمان، داشتن مدرک کاردانی است. بر این اساس فقط ۴۳ درصد از معلمان را می توان افراد واجد شرایط علمی قلمداد نمود (UNESCO, 2015).

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

اگرچه سازمان های بین المللی در سال های اخیر کوشش کرده اند بعضی از مدارس را - بویژه در شهر های بزرگ - به کامپیوتر مجهز سازند ولی این کوشش ها در برابر مشکلات عدیده نظام آموزشی افغانستان چندان تغییر جدیدی ایجاد نکرده است. به هر حال بر طبق آمار موجود فقط ۱۲ درصد مردم در افغانستان دسترسی به اینترنت دارند (Internet World Stats, 2015). هم چنین آمار مشخصی در خصوص تعداد کامپیوتر در مدارس و میزان دسترسی دانش آموزان به اینترنت وجود ندارد.

۸. سرانه دانش آموزی

جدول زیر سرانه دانش آموزی از کل هزینه های دولت را در طی سال های ۲۰۱۵ - ۲۰۱۰ نشان می دهد. بر این اساس هزینه سرانه دانش آموزان دوره ابتدایی و متوسطه در سال ۲۰۱۵ به ترتیب ۱۵۶.۹۱ و ۱۵۸.۲ و میانگین آن ۱۵۷.۵۶ دلار امریکا بوده است (UNESCO, 2016).

جدول ۲: سرانه دانش آموزی افغانستان

دوره تحصیلی / سال	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
ابتدایی	153.88	167.54	133.36	174.69	185.15	156.91
راهنمایی	170.73	172.42	136.78	176.98	190.02	158.2

UNESCO, 2016

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت

در افغانستان معلمان همواره طالب حقوق بیشتری هستند چرا که حقوق آنان در مقایسه با حقوق سایر کارمندان دولت در کمترین حد و از ۶۵۰۰ افغانی (حدود ۱۱۰ دلار آمریکا) تا ۱۳،۵۰۰ افغانی (حدود ۲۲۵ دلار آمریکا) متغیر است (Roehrs and Suroush, 2015). میانگین حقوق معلم در این کشور ۱۶۷ دلار در ماه می باشد.

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

اگرچه سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی در چند دهه اخیر به طور قابل ملاحظه ای افزایش یافته است، اما در طی سال های ۲۰۱۰ تا ۲۰۱۴ سیری نزولی را طی نموده به نحوی که در سال ۲۰۱۴ به ۱۸.۴ درصد کاهش یافته است (knoema2, 2017). تأمین منابع مالی مورد نیاز مراکز آموزشی یکی از معضلات جدی است که دولت افغانستان با آن روبه‌رو است.

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

هزینه های آموزش و پرورش افغانستان از سال ۱۹۷۹ تا ۲۰۱۵ به طور قابل توجهی تغییر کرد به نحوی که در سال ۲۰۱۵ به ۳.۳۲٪ رسید (Knoema3, 2017). جدول زیر سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی و سهم آن از کل هزینه های دولت را در طی سال های ۲۰۱۵ - ۲۰۱۰ نشان می دهد (UNESCO, 2016).

جدول ۳: سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی و بودجه دولت افغانستان

هزینه/سال	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
درصد از تولید ناخالص داخلی	3.46	3.44	2.53	3.48	3.78	3.32
درصد از بودجه دولت	17.07	16.05	10.36	14.1	14.47	12.51

UNESCO, 2016

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

آخرین آمار موجود در مراکز رسمی و معتبر دنیا مرتبط با افغانستان مربوط به سال ۱۹۹۳ است که توسط یونسکو تهیه و از طریق بانک جهانی گزارش و نرخ ارتقاء دانش آموزان افغانی را ۲۹.۵۵ درصد ثبت نموده است (World Bank, 1993). گزارش وزارت آموزش و پرورش در سال ۲۰۱۳ نرخ ارتقاء دوره ابتدایی را ۸۸.۵٪ و برای هر دو گروه دانش آموزان پسر و دختر برابر اعلام کرده است (UNESCO, 2015).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان از ۶۶ درصد در سال ۲۰۰۹ به ۶۳٪ در سال ۲۰۱۳ (۷۴٪ پسران / ۵۲٪ دختران) رسیده است. البته پیشرفت قابل توجهی در رابطه با دانش آموزانی که از دوره ابتدایی می خواهند وارد دوره متوسطه اول شوند، رخ داده است بدین نحو که نرخ انتقال موثر^{۳۳} از ۸۱ درصد در سال ۲۰۰۹ به ۹۱ درصد در سال ۲۰۱۳ بهبود یافته است (UNESCO, 2015).

³³ Effective Transition Rate (ETR)

۱۴. نرخ تکرار پایه های دانش آموزان

نرخ تکرار پایه دانش آموزان توسط وزارت آموزش و پرورش افغانستان و برای سال ۲۰۱۳ در دوره ابتدایی ۳.۹ (۴.۱ برای پسران و ۳.۷ برای دختران) اعلام شده بود (UNESCO, 2015). تکرار پایه دانش آموزان در افغانستان به علت شکست در امتحانات نهایی؛ غیبت از کلاس در طول سال تحصیلی و عدم حضور در مدرسه است.

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

نرخ ترک تحصیل در دوره ابتدایی از ۷/۷ درصد در سال ۲۰۱۱ به میزان ۶/۶ درصد در سال ۲۰۱۲ و ۶ درصد در سال ۲۰۱۳ کاهش یافته است. برای ترک تحصیل در افغانستان می توان دلایل زیر را بیان نمود: (۱) کار کودکان در خانه یا در مزارع برای کمک به درآمد خانواده؛ (۲) ارزش های فرهنگی منفی در مورد دختران، (۳) فقدان تسهیلات در مدرسه برای دختران (فقدان دیوار، توالت و آب) و (۴) مهم تر از همه کمبود شدید معلمان واجد شرایط در خارج از شهرهای بزرگ بویژه معلمان زن (UNESCO, 2015).

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

نرخ باسوادی کشور تا سال ۲۰۱۵، ۳۸ درصد است که به طور قابل توجهی کمتر از میانگین بین المللی (۸۴ درصد) و کشورهای همسایه (پاکستان - ۵۶ درصد و ایران ۸۷ درصد) است (Craddock, 2016).

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

ارزش شاخص کلی توسعه انسانی افغانستان در سال ۲۰۱۵ برابر با ۰.۴۷۹ است که این کشور را در رده توسعه انسانی پایین قرار می دهد - رتبه ۱۶۹ کشور از بین ۱۸۸ - . بین سال های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵، ارزش شاخص توسعه انسانی افغانستان از ۰.۲۹۵ به ۰.۴۷۹ افزایش یافت (افزایش ۶۲.۵ درصدی بین سال های ۱۹۹۰ تا ۲۰۱۵) به نحوی که امید به زندگی در هنگام تولد به 60.7 سال رسیده است (UNDP, 2016).

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

افغانستان تاکنون در هیچ یک از آزمون های بین المللی همچون تیمز و پرلز شرکت نکرده است و گزارشی که نشانگر رتبه و جایگاه فراگیران افغانی باشد، وجود ندارد.

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

اطلاعاتی یافت نشد.

جدول ۴ : وضعیت نشانگرهای آموزشی در افغانستان

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۴۴	۲۰۱۵
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۱	۲۰۱۲
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۹۷.۵	۲۰۱۲
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۵۴.۶	۲۰۱۲
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۴.۷	۲۰۱۴
۶	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش وفنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۰.۸	۲۰۱۵
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۴۳	۲۰۱۵
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	فقدان داده	-
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	فقدان داده	-
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۱۵۷.۵۶ دلار	۲۰۱۶
۱۱	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۶۷ دلار	۲۰۱۵
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۸.۴	۲۰۱۴
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۳.۳۲	۲۰۱۵
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۸۸.۵	۲۰۱۵
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۶۳	۲۰۱۳
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۳.۹	۲۰۱۳
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۶	۲۰۱۳
۱۸	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۳۸	۲۰۱۶
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۴۷۹	۲۰۱۵
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۱۶۹	۲۰۱۵
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	فقدان داده	-
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	فقدان داده	-

۳. ترکمنستان

الف) اطلاعات عمومی

ترکمنستان با مساحت 491,210 کیلومتر دارای آب و هوای بیابانی نیمه گرمسیری در فهرست چهار کشور بزرگ تولید کننده گاز طبیعی جهان قرار دارد. دولت ترکمنستان بر اساس قانون اساسی دولتی سکولار، حدود ۸۰٪ درصد از جمعیت 5,171,943 آن مسلمان و شغل بیش تر مردم کشاورزی و دام پروری است. نرخ رشد سالانه جمعیت ۱.۲ درصد، نرخ شهرنشینی ۵۰ درصد، نرخ مرگ و میر کودکان برابر با ۴۴ کودک در هر ۱۰۰۰ تولد، تولید ناخالص داخلی سرانه معادل ۱۶۴۹۹ دلار (۲۰۱۶)، تولید ناخالص داخلی ۳۶.۱۸ میلیارد دلار (۲۰۱۶) و امید به زندگی ۶۶ سال از دیگر ویژگی های اجتماعی / اقتصادی ترکمنستان است (Worldometers, 2017 ; UNESCO, 2017). آموزش و پرورش تا پایان دوره متوسطه، همگانی و اجباری است. ساختار رسمی نظام آموزشی ترکمنستان شامل دوره ابتدایی (پایه های ۳ - ۱)، اولین دوره آموزش متوسطه به مدت ۵ سال (پایه های ۸ - ۴)، و دوره دوم تحصیلات متوسطه به مدت ۴ سال (پایه های ۱۲ - ۹) می باشد. در سال ۱۹۹۸، بیش از ۹۸ درصد جمعیت ۱۵ ساله و بالاتر باسواد بودند. نرخ امید به تحصیل در ترکمنستان ۱۱ سال برای هر دو جنس زن و مرد می باشد.

ب) نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

داده های موجود در سال ۲۰۱۳ نشان می دهد که نسبت دانش آموز به معلم در ترکمنستان به ترتیب در دوره ابتدایی ۲۹ فراگیر ، راهنمایی ۲۳ و متوسطه ۱۹ دانش آموز با میانگین ۲۴ نفر بوده است (EPDC, 2013).

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

هزینه های آموزشی دوره های پیش دبستانی، آموزش ابتدایی و متوسطه عمدتاً توسط دولت تامین می شود. در سال ۲۰۰۵، سهم دوره پیش دبستانی ۱۷.۴ درصد از بودجه آموزشی بود (Corradini and Dergunova, 2012). اطلاعات یونسکو نشان می دهد که در سال ۲۰۱۴، بطور میانگین ۶۲.۸۵ از کودکان ترکمنستانی تحت پوشش آموزش پیش دبستانی قرار گرفته اند (UNESCO1, 2014).

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

پوشش ظاهری تحصیل در سال ۲۰۱۴ برای دوره ابتدایی ۸۹.۳۷ درصد و برای دوره متوسطه ۸۵.۳ درصد با میانگین ۸۷.۳ بوده است، در حالی که آماری برای پوشش واقعی این دو دوره وجود ندارد (UNESCO2, 2014).

۴. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

گزارش یونسکو مبین آن است که تا سال ۲۰۰۷ هیچ موسسه و مدرسه خصوصی در ترکمنستان وجود نداشته است (UNESCO, 2007). هم چنین آمار جدیدتری در این خصوص یافت نشد.

۵. نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

برحسب آمار موجود بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۸ تعداد دانش آموزان مدارس متوسطه که در شاخه فنی و حرفه ای به تحصیل اشتغال داشتند، ۱۱/۶ درصد بوده است (Corradini, and Dergunova, 2012). آمار یونسکو نشان می دهد که این تعداد در سال ۲۰۱۴ به ۲۱.۷ درصد (شامل ۲۵.۳۳ درصد پسران و ۱۷.۷۳ درصد دختران) افزایش یافته است (UNESCO3, 2014).

۶. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

فقدان اطلاعات

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

در خصوص بسیاری از نشانگرها هیچگونه آماری رسمی وجود ندارد. سیاست دولت ترکمنستان در طی سال های پس از استقلال جلوگیری از فضای آزاد تبادل اطلاعات و کنترل شدید اینترنت بوده است. آمار موجود نشان می دهد که تا سال ۲۰۱۶ فقط ۱۴.۹ درصد (۷۸۹۱۵۱ نفر) از جمعیت ترکمنستان به اینترنت دسترسی داشته اند. در همین راستا هیچگونه اطلاعاتی در خصوص تعداد کامپیوترهای موجود در مدارس و نرخ دسترسی فراگیران به اینترنت موجود نمی باشد (Internet World Stats, 2016). گزارش اخیر یونیسف تعداد دانش آموزان در برابر هر یک دستگاه کامپیوتر را ۵۷ نفر و نرخ دسترسی به اینترنت را ۳۹ درصد اعلام نموده است (UNICEF, 2017).

۸. سرانه دانش آموزی

فقدان اطلاعات

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت

اگرچه آمار رسمی در خصوص نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایا و حقوق سایر کارکنان دولت در ترکمنستان وجود ندارد ولی اطلاعات منتشره در رسانه های جمعی مبین آن است که در سال ۲۰۱۳ حقوق ماهیانه یک معلم بطور میانگین ۹۰۰ - ۸۰۰ منات ترکمنستان (معادل ۲۶۰ - ۲۳۲ دلار امریکا) بوده است، در حالی که پزشکان در ماه ۸۰۰-۷۰۰ و پرستاران ۷۰۰-۶۰۰ منات دریافت می کنند و حقوق کارکنان اداری عادی در وزارتخانه ها و سازمان ها بین ۶۰۰ تا ۸۰۰ منات می باشد (Chronicles of Turkmenistan, 2013).

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی طبق آخرین آمار موجود مرتبط با سال ۲۰۱۲ ، ۲۰.۸ درصد بوده است (Global Economy1, 2013).

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

سهم بودجه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی طبق آخرین آمار موجود مرتبط با سال ۲۰۱۲ در ترکمنستان ۳.۰۵ درصد بوده است (Global Economy2, 2013).

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

گزارش یونیسف نرخ ارتقاء دانش آموزان دوره ابتدایی ترکمنستان را برای سال تحصیلی ۲۰۱۶ - ۲۰۱۵ برابر با ۹۹.۸ درصد اعلام نمود (UNICEF, 2017).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

طبق آمار رسمی (۲۰۰۷)، نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان (بیش از ۹۷٪)، با تقریباً پوشش یکسان برای هر دو گروه پسران و دختران است (Corradini and Dergunova, 2012). گزارش یونیسف نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی ترکمنستان را برای سال تحصیلی ۲۰۱۶ - ۲۰۱۵ برابر با ۱۰۲.۸ درصد اعلام نمود (UNICEF, 2017).

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

فقدان داده

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

بر اساس گزارش سازمان ملل نرخ ترک تحصیل دوره ابتدایی در ترکمنستان ۱ درصد است (UNICEF, 2010).

۱۶. نرخ باسوادگی گروه های سنی

نرخ باسوادگی آموزی ۹۹.۷ درصد (در مردان ۹۹.۸ درصد و در زنان ۹۹.۶ درصد) در سال ۲۰۱۵ می باشد. هم چنین میانگین سال های تحصیل در این کشور ۱۱ سال است (Hays, 2016).

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

ارزش شاخص کلی توسعه انسانی ترکمنستان در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۶۹۱ است که این کشور را در رده توسعه انسانی متوسط قرار می دهد - رتبه ۱۱۱ کشور از بین ۱۸۸. نرخ امید به زندگی در هنگام تولد، ۶۵.۷ سال، درآمد ناخالص ملی ۱۴۰۲۶ دلار و میزان نفوذ اینترنت ۱۵ درصد می باشد (UNDP, 2016).

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

فقدان داده

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

فقدان داده

جدول ۵: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ترکمنستان

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۲۴	۲۰۱۳
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۶۲.۸۵	۲۰۱۴
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۸۷.۳	۲۰۱۴
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	فقدان داده	-
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	فقدان داده	-
۶	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۲۱.۷	۲۰۱۴
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	فقدان داده	۲۰۱۵
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۵۷.۵	۲۰۱۷
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۳۹.۳	۲۰۱۷
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	فقدان داده	۲۰۱۶
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۲۴۶ دلار	۲۰۱۳
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۲۰.۸	۲۰۱۳
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از از تولید ناخالص داخلی	۳.۰۵	۲۰۱۳
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۹۹.۸	۲۰۱۷
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۰۲.۸	۲۰۱۷
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	فقدان داده	-
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱	۲۰۱۰
۱۸	نرخ باسوادگی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۹۹.۷	۲۰۱۶
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۶۹۱	۲۰۱۵
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۱۱۱	۲۰۱۵
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	فقدان داده	-
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	فقدان داده	-

۴. آذربایجان

الف) اطلاعات عمومی

جمهوری آذربایجان بزرگترین کشور منطقه قفقاز در گذرگاه اروپا با کشورهای ایران ، ارمنستان ، ترکیه ، گرجستان و روسیه همسایه است. جمعیت آذربایجان در سال ۲۰۱۷ حدود 9,985,۳۰۵ میلیون نفر با نرخ رشد سالانه ۱.۲ درصد و نرخ شهرنشینی ۵۵ درصد است (Worldometers, 2017). نرخ مرگ و میر نوزادان ۲۸ کودک در هر ۱۰۰۰ تولد ، نرخ امید به زندگی ۷۱ سال ، تولید ناخالص داخلی آن در سال ۲۰۱۶ معادل ۳۵ میلیارد دلار (بر اساس ارزش اسمی) و تولید ناخالص سرانه آن معادل ۱۷۷۴۰ دلار می باشد (World Bank, 2016). بر طبق گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۰۸ و بر اساس ۱۰ شاخص اقتصادی، آذربایجان یکی از ۱۰ کشور جهان با بیشترین اصلاحات اقتصادی بود (World Bank, 2009). در اوایل دهه ۱۹۷۰ ، حاکمان شوروی سابق اعلام کردند که ۱۰۰ درصد مردم آذربایجان باسواد شده اند. در سال ۲۰۰۹ ، سازمان ملل متحد نرخ باسوادی این کشور را ۹۹.۵ درصد اعلام نمود. آذربایجان تولیدکننده مواد کشاورزی نظیر غلات، پنبه، توتون، سیب زمینی، میوه‌ها، سبزی‌ها و چای می‌باشد.

ب) نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

در طی دوره زمانی ۲۰۰۴ - ۱۹۹۱ نسبت دانش آموز به معلم در آذربایجان ۱۵.۶۵ بوده است (Global Economy, 2013). آمار جدید نشانگر بهبود وضعیت و کاهش تعداد دانش آموز در برابر هر معلم است به نحوی که بر طبق آخرین آمار رسمی موجود (۲۰۱۴) این نسبت به ۱۲.۶۲ دانش آموز در برابر ۱ معلم رسیده است (UNESCO, 2014).

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

آمار یونسکو نشان می دهد در بازه زمانی ۲۰۱۴ - ۱۹۸۱ میانگین پذیرش فراگیران در دوره پیش دبستانی ۲۱.۴۹ درصد بوده است (Global Economy, 2014). آمار جدید این سازمان مبین گسترش پوشش تحصیلی در دوره پیش دبستانی است به نحوی که در سال ۲۰۱۵ ، ۴۸.۷۵ درصد کودکان گروه سنی تحت پوشش قرار گرفته اند (UNESCO, 2015).

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

بانک جهانی نرخ پوشش تحصیلی ظاهری را برای آذربایجان در سال ۲۰۱۵ معادل ۱۰۷ درصد اعلام نمود (Trading Economics, 2015). گزارش یونیسف برای بازه زمانی ۲۰۱۲ - ۲۰۰۸ درصد پوشش واقعی را برای دانش آموزان پسر ۸۸.۴ و برای دختران ۸۶ درصد تعیین نموده است (UNICEF, 2012). آخرین آمار یونسکو پوشش واقعی را ۹۴.۱۴ برای سال ۲۰۱۵ اعلام کرد (UNESCO, 2015).

۴. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

بعد از اعلام استقلال آذربایجان برای سال ها سیاست کمونیستی تداوم یافت و گرایش به خصوصی سازی آموزش کمرنگ بود. از آغاز هزاره سوم سیاست دولت آذربایجان به گسترش دخالت مردم و کاهش نقش دخالتی دولت تغییر جهت یافته است. به همین دلیل نرخ ثبت نام در مدارس غیر دولتی از ۱ درصد در سال ۲۰۰۴ به ۱۵.۵۰ در سال ۲۰۱۵ افزایش یافته است (Knoema, 2014).

۵. نسبت دانش آموزان شاخه فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

آمار رسمی در مورد نسبت و تعداد دانش آموزان فنی و حرفه ای وجود ندارد. گزارش وزارت آموزش و پرورش برای سال های ۲۰۱۲ - ۲۰۰۷ تعداد دانش آموزان تحت پوشش را ۸ - ۵ درصد اعلام نمود (Ministry of Education, 2012). اطلاعات جدیدتر مندرج در سایت بریتیش کنسول که در سال های اخیر به توسعه مراکز آموزش زبان در این کشور پرداخته است نشان می دهد که اصولاً علاقه به سیستم آموزش حرفه ای در آذربایجان کم است. در حالی که ۴۰ تا ۶۰ درصد از فارغ التحصیلان کشورهای توسعه یافته پس از تحصیلات دوره اول متوسطه به مؤسسات آموزش حرفه ای وارد می شوند، در آذربایجان تعداد آنها به ۱۱ درصد می رسد. در مجموع بیش از ۲۳،۸۰۰ دانش آموز به تحصیل در بیش از ۱۵۰ موضوع و تخصص مختلف حرفه ای مشغولند (British Council, 2016).

۶. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

بر بنیان گزارش بانک جهانی، معلمان آموزش دیده در مقطع ابتدایی (% از کل معلمان) در آذربایجان و در سال ۲۰۰۸ به ۹۹.۹۴ رسیدند. معلمان آموزش دیده معلمانی هستند که حداقل آموزش های لازمه حرفه معلمی را طبق استانداردهای وزارت آموزش و پرورش دریافت کرده اند (EACEA, 2009). گزارش توسعه انسانی سازمان ملل در سال ۲۰۱۶ تعداد معلمان آموزش دیده دوره ابتدایی این کشور را ۱۰۰ اعلام کرد (UNDP, 2016).

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

نرخ تعداد دانش آموز- به کامپیوتر تا سال ۲۰۱۴ در آذربایجان مشابه ایران ۳۳ فراگیر در برابر هر ۱ کامپیوتر بوده است (UNESCO Institute for Statistics, 2016). هم چنین آمار یونسکو نشان می دهد تا سال ۲۰۱۴ در آذربایجان ۲۷ درصد مدارس مجهز به اینترنت هستند (UNESCO Institute for Statistics, 2016). البته با توجه به گذشت بیش از ۳ سال از جمع آوری این آمار توسط یونسکو و با توجه به گزارش توسعه انسانی سازمان ملل که درصد استفاده کنندگان از اینترنت را معادل ۷۷ جمعیت آذربایجان اعلام کرده است (UNDP, 2016)، به نظر می رسد آمار واقعی در حال حاضر بیش از این رقم باشد.

۸. سرانه دانش آموزی

فقدان داده

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزیای سایر کارکنان دولت

در سال ۲۰۱۱ حیدرعلی اف رییس جمهور سابق آذربایجان حقوق معلمان و کارکنان دولت را ۱۰ درصد افزایش داد. تا پیش از این، متوسط حقوق ماهانه برای معلمان ۲۴۵ منات (۳۱۴ دلار) بود که با این افزایش به ۲۶۹ منات (۳۴۴ دلار) رسید. همزمان میانگین حقوق ماهانه برای پزشکان ۲۱۳ منات (۲۷۳ دلار) بود که پس از افزایش دولت، ۲۳۴ منات (۳۰۰ دلار) است. با این وجود بسیاری از آموزگاران در آذربایجان پس از پایان کلاس های درس به آموزش خصوصی به دانش آموزان برای دریافت پول اضافی روی آورده اند (RFE/RL, 2011). البته هیچ آمار رسمی در این خصوص وجود ندارد.

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

با توجه به داده های بانک جهانی از منابع رسمی هزینه های عمومی دولت در زمینه آموزش در آذربایجان در سال ۲۰۱۳ به میزان ۷.۳۷ درصد گزارش شده است (Trading Economics, 2015a).

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

برای این نشانگر، یونسکو از سال ۱۹۹۲ تا سال ۲۰۱۳ اطلاعات مربوط به آذربایجان را تهیه نموده است. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی در طی این بازه زمانی روندی نزولی را به نمایش می‌گذارد به نحوی که سهم آموزش از ۶.۰۶ درصد در سال ۱۹۹۲ به ۳.۲۲ در سال ۲۰۱۲ رسیده است (Global Economy, 2013). گزارش بانک جهانی برای سال ۲۰۱۴ سهم آموزش و پرورش از کل تولید ناخالص داخلی را ۲.۶۳ درصد گزارش نمود (Trading Economics, 2015b).

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

نرخ ارتقاء دانش آموزان برای تحصیلات ابتدایی در سال ۲۰۱۴ در آذربایجان برابر با ۹۹.۴۵ درصد و به تفکیک در پسران و دختران برابر با ۱۰۰ درصد و ۹۸.۸۱ درصد بوده است (UNESCO, 2014).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

اگرچه نرخ فارغ التحصیلی برای تحصیلات ابتدایی در سال‌های اخیر در آذربایجان به طور قابل توجهی تغییر کرده است، اما این نرخ در سال ۲۰۱۴ به ۹۸.۱ درصد رسید (knoema, 2014).

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

نرخ تکرار پایه برای دوره ابتدایی با استناد به اطلاعات بانک جهانی در آذربایجان در سال ۲۰۱۵ معادل ۰.۱۴۳ درصد بود (Trading Economics, 2015c).

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

بر اساس داده‌های بانک جهانی نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی از سال ۲۰۰۹ (۳.۶ درصد) در آذربایجان روندی متغیری داشته است. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان در سال ۲۰۱۳ به ۲.۷ درصد رسید (Knoema, 2012).

جدول ۶: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در آذربایجان

سال	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳
درصد	۳.۶	۲.۸	۱.۸	۱.۲	۲.۷

۱۶. نرخ باسوادی گروه‌های سنی

آذربایجان در بین کشورهای همسایه ایران از مردمانی با سطح سواد بالا برخوردار است به نحوی که میزان باسوادی کل جمعیت برابر با ۹۹.۷۹ درصد برای سال ۲۰۱۶ اعلام شده است. نرخ باسوادی در زنان ۹۹.۷۲ و برای مردان ۹۹.۸۶ درصد اعلام شده است (UNESCO, 2015).

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

بر اساس داده های سازمان ملل متحد ، نرخ توسعه انسانی در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۷۵۹ و رتبه این کشور ۷۸ در بین ۱۸۸ کشور می باشد. هم چنین نرخ امید به زندگی ۷۰.۹ درصد و درآمد ناخالص ملی آن ۱۶۴۱۳ دلار است (UNDP, 2016).

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

آذربایجان یکی از محدود همسایگان ایران است که دانش آموزان آن در آزمون های بین المللی همچون تیمز و پرلز تاکنون شرکت کرده اند. برای مثال ایران همراه با ۵ کشور همسایه آذربایجان ، امارات متحده عربی ، عربستان سعودی ، عمان و قطر در آزمون بین المللی پرلز ۲۰۱۱ شرکت کرده است. نتایج حاصله نشان داد که میانگین نمرات دانش آموزان پایه چهارم هر شش کشور در خواندن به طور قابل توجهی پایین تر از نقطه مرکزی مقیاس پرلز است . با این وجود عملکرد دانش آموزان آذربایجانی بهتر از ایران و سایر کشورهای همسایه بوده است (Mullis, 2012a). عملکرد بهتر دانش آموزان آذربایجانی در درس ریاضیات نیز بهتر از فراگیران ایرانی و دیگر کشورهای همسایه است (Mullis et al, 2012b) . آذربایجان در تیمز و پرلز ۲۰۱۵ شرکت نکرد.

جدول ۷: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون خواندن (پایه چهارم – پرلز ۲۰۱۱)

کشور	نمره
آذربایجان	462
ایران	457
امارات	439
عربستان	430
قطر	425
عمان	391

Mullis et al, (2012a)

جدول ۸: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون ریاضیات (پایه چهارم – تیمز ۲۰۱۱)

کشور	نمره
آذربایجان	463
ارمنستان	452
بحرین	436
امارات	434
ایران	431
قطر	413
عربستان	410
عمان	385
کویت	342

Mullis et al, (2012b)

بر اساس ارزیابی های بین المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی در بین ۱۴۰ کشور ، رتبه آذربایجان ۱۰۶ است. به همین نحو آذربایجان در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۱۰۷، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۱۰۴ و در کیفیت مدیریت مدرسه رتبه ۱۲۱ را کسب نموده است . رتبه آذربایجان با توجه به میزان آموزش کارکنان ۹۰، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۶۸ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۸۲ می باشد (Schwab, 2015) .

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

انتخاب مدیر مدارس در دوره حاکمیت کمونیست ها و پیش از سقوط شوروی سابق با نظارت شدید و متمرکز وزارت آموزش و پرورش مستقر در مسکو و از طریق شهرداری ها صورت می گرفت. بعد از استقلال این وظیفه کماکان بر عهده وزارت آموزش و پرورش آذربایجان بوده و از طریق شهرداری های محلی، مدیر منصوب می گردد. البته در هر دو دوره زمانی ، داشتن حداقل ۵ سال سابقه کار در وزارت آموزش و پرورش لازم بود. در حال حاضر البته ارشدیت معلم از بعد سابقه کار عامل موثری در انتصاب وی می باشد (Magno , 2013) .

جدول ۹ : وضعیت نشانگرهای آموزشی در آذربایجان

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱۳	۲۰۱۴
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۴۸.۷۵	۲۰۱۵
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۰۷	۲۰۱۵
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۹۴.۱۴	۲۰۱۵
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۱۵.۵۰	۲۰۱۵
۶	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۱۱	۲۰۱۶
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۱۰۰	۲۰۱۶
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۳۳ (نفر)	۲۰۱۶
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۲۷	۲۰۱۶
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	فقدان اطلاعات	-
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۳۴۴ دلار	۲۰۱۱
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۷.۳۷	۲۰۱۵
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از از تولید ناخالص داخلی	۲.۶۳	۲۰۱۵
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	99.4	2014
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۹۸.۱	۲۰۱۴
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۰.۱۴۳	۲۰۱۵
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۲.۷	۲۰۱۳
۱۸	نرخ باسوادگی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۹۹.۹۷	۲۰۱۶
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۷۵۹	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۷۸	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۱. علوم پایه چهارم (نمره ۴۹۲ - رتبه اول در منطقه) ۲. ریاضیات پایه چهارم تیمز (نمره ۴۶۳ رتبه اول در منطقه)+ در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۱۰۴	+۲۰۱۱ ۲۰۱۶
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	۵ سال سابقه آموزشی	۲۰۱۳

۵. ارمنستان

الف) اطلاعات عمومی

ارمنستان کشوری کوهستانی و تنها کشور مسیحی همسایه ایران بر اساس آمار سال ۲۰۱۶، با جمعیت ۳۰۵۱۲۵۰ نفر و نرخ امید به زندگی ۷۴.۶ سال برای نخستین بار در اوایل دهه ۱۹۶۰ میلادی نرخ باسوادی خود را ۱۰۰ درصد اعلام کرد. نرخ رشد سالانه جمعیت ۰.۴ درصد، نرخ شهرنشینی ۶۳ درصد، نرخ مرگ و میر نوزادان ۱۳ کودک در هر ۱۰۰۰ تولد، نرخ امید به زندگی ۷۵ سال، تولید ناخالص داخلی آن در سال ۲۰۱۶ معادل ۳۵ میلیارد دلار (بر اساس ارزش اسمی) و تولید ناخالص سرانه آن معادل ۸۳۹۴ دلار می باشد (UNESCO, 2017). همچون دوره قبل از استقلال، تحصیلات ابتدایی و متوسطه در ارمنستان رایگان و تکمیل مدارس متوسطه اجباری است (Government of the Republic of Armenia, 2017).

ب) نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

با توجه به مجموعه گزارش های شاخص توسعه انسانی بانک جهانی که از منابع رسمی شناخته شده تهیه شده است، نسبت دانش آموز به معلم در ارمنستان و در سال ۲۰۰۷ به ۱۹.۳۱ رسیده است (Trading Economics, 2007a).

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

با توجه به گزارش بانک جهانی درصد پذیرش کودکان در دوره پیش دبستانی در ارمنستان و در سال ۲۰۱۵ به ۵۲.۴ رسید (Trading Economics, 2015a) .

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

درصد پوشش تحصیلی ظاهری در ارمنستان در طی دو دهه گذشته دچار نوسان بوده است در حالی که نرخ پوشش در سال ۲۰۰۹ به ۱۰۲.۴ رسید (Trading Economics, 2015b) . گزارش یونیسف برای سال ۲۰۱۲ ، این نرخ را با توجه به جنسیت فراگیران در پسران معادل ۱۰۱.۴ و در دختران ۱۰۳.۹ با میانگین ۱۰۲.۶۵ اعلام نمود (UNICEF, 2012a) . درصد پوشش تحصیلی واقعی طبق آخرین آمار موجود در سال ۲۰۰۷ به ۸۴.۱ رسیده بود (Trading Economics, 2007b) .

۴. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

بر اساس داده های رایگان پایگاه معتبر اشتراک گذاری، تصویر سازی و تجزیه و تحلیل آمار (Knoema) مستقر در واشنگتن امریکا ، نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان دوره ابتدایی و متوسطه با روندی افزایشی در سال ۲۰۱۴ به ترتیب به ۱.۹ و ۲.۳ درصد با میانگین ۲.۱ درصد رسید (Knoema, 2012a; Knoema, 2012b) .

۵. نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش وفنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

نسبت دانش آموزانی که در دوره های فنی و حرفه ای ثبت نام کرده اند به کل فراگیران دوره متوسطه در هر دو جنس بر طبق گزارش بانک جهانی به ۱۰.۸۸ درصد در سال ۲۰۱۴ رسید (Trading Economics, 2014) .

۶. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

جدید ترین آمار موجود در وب سایت های سازمان های بین المللی مربوط به بانک جهانی است که در سال ۲۰۰۵ منتشر شده و نشان می دهد که ۷۷.۴۵ درصد معلمان ارمنستان واجد شرایط علمی بوده اند که رشد بیش از ده درصد را نسبت به سال قبل نمایش می دهد (World Bank , 2005) .

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

آمار یونیسف نشان می دهد تا سال ۲۰۱۲ استفاده کنندگان از اینترنت در ارمنستان به ۳۹.۲ درصد کل جمعیت رسیده است (UNICEF, 2012b) . آمار یونسکو مبین روند صعودی دسترسی دانش آموزان ارمنی به کامپیوتر و اینترنت است به نحوی که در برابر هر یک کامپیوتر در این کشور ۱۵ دانش آموز به عنوان استفاده کننده وجود دارد . هم چنین آمار این سازمان نشان می دهد ۱۰۰ درصد مدارس به اینترنت دسترسی دارند. (UNESCO Institute for Statistics, 2016) .

۸. سرانه دانش آموزی

سرانه دانش آموزی در ارمنستان سیر نزولی داشته به نحوی که در سال ۲۰۱۲ معادل ۲۵.۵۹ درصد بود ولی در سال ۲۰۱۳ به ۱۱.۳ درصد سقوط کرد (Knoema, 2013). آمار جدیدتری که وضعیت فعلی سرانه دانش آموزی را در این کشور نشان دهد، یافت نشد.

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت

پژوهش جامع یونیسف در خصوص وضعیت معلمان در سال ۲۰۱۱ در منطقه قفقاز نشان داد که علیرغم گذشت بیش از یک دهه از استقلال سیاسی کشورهای این منطقه جغرافیایی، وضعیت معلمان از لحاظ سطح حقوق و دستمزد - به استثنای ترکمنستان که داده های آن در دسترس نیست و مغولستان که حقوق معلم در این کشور نسبتاً بالا است - در بقیه کشورهای قفقاز و آسیای مرکزی کمتر از میانگین دستمزد ملی است. در سه کشور ارمنستان، آذربایجان، و گرجستان حقوق معلم تنها ۵۳ تا ۶۸ درصد میانگین دستمزد است. یافته های تحقیق هم چنین نشان می دهد که میانگین حقوق معلمان در سال ۲۰۱۱ در ارمنستان ماهیانه ۳۱۴ دلار بوده است (UNICEF, 2011). بر اساس تغییرات اعلام شده توسط وزیر اقتصاد ارمنستان در سال ۲۰۱۳، دولت این کشور مقرر نمود که میانگین حقوق معلمان دوره متوسطه از ۱۳۲۳۰۰۰ درم به ۱۵۲۰۰۰ درم افزایش یابد (Safaryan, 2013).

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

با توجه به گزارش شاخص های توسعه بانک جهانی هزینه های عمومی در زمینه آموزش از مجموع هزینه های دولت در ارمنستان در سال ۲۰۱۵ به میزان ۱۰.۶۶٪ گزارش شده است (Trading Economics, 2015c).

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

آمار گزارش شده توسط بانک جهانی مبین آن است که سهم هزینه آموزش از مجموع تولید ناخالص داخلی در ارمنستان در سال ۲۰۱۵ به میزان ۲.۸۰ درصد بوده است (Trading Economics, 2015d). این آمار نشان می دهد که سهم آموزش روندی نزولی را در این کشور طی کرده است به نحوی که گزارش یونیسف در بازه زمانی ۲۰۱۰ - ۲۰۰۸ به خوبی آشکار می سازد ۳.۲ درصد از تولید ناخالص داخلی به آموزش اختصاص یافته بود (UNICEF, 2010).

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

نرخ ارتقاء دانش آموزان برای تحصیلات ابتدایی در سال ۲۰۱۴ در آذربایجان برابر با ۹۹.۹ درصد و به تفکیک در پسران و دختران برابر به ۱۰۰ درصد و ۹۹.۷۹ درصد بوده است (UNESCO, 2014).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی در سال ۲۰۰۵ توسط بانک جهانی در حد ۱۰۸ درصد گزارش شده بود (Trading Economics, 2005a). گزارش جدید تر نشان داد که در سال ۲۰۰۸، نرخ فارغ التحصیلی ۱۰۰.۱ درصد کاهش یافته است (Knoema, 2008).

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

نرخ تکرار پایه دانش آموزان با توجه به مجموعه شاخص های توسعه بانک جهانی از منابع رسمی شناخته شده در ارمنستان و در سال ۲۰۱۵ به میزان ۰.۳۷٪ گزارش شده است (Trading Economics, 2015e).

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

نرخ ترک تحصیل دانش آموزان با توجه به مجموعه شاخص های توسعه بانک جهانی از منابع رسمی شناخته شده در ارمنستان و در سال ۲۰۰۵ به میزان 7.05 گزارش شده بود (Trading Economics, 2005b). گزارش های بعدی نشان داد که نرخ ترک تحصیل از ۳.۵ در سال ۱۹۹۷ به ۹.۸ درصد در سال ۲۰۱۳ افزایش یافته است (Knoema, 2013).

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

بر اساس یافته های بانک جهانی در سال ۲۰۱۵ نرخ باسوادی در ارمنستان در گروه سنی ۱۵ سال و بالاتر ۹۹.۸ درصد است (Trading Economics, 2015).

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

بر اساس داده های سازمان ملل متحد، نرخ توسعه انسانی ارمنستان در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۷۴۳ و رتبه آن ۸۴ در بین ۱۸۸ کشور می باشد. نرخ امید به زندگی در بدو تولد معادل ۷۴ سال و ۹ ماه، درآمد ناخالص ملی ۸۱۸۹ دلار، نرخ جمعیت شاغل ۵۳ درصد و درصد استفاده کنندگان از اینترنت ۵۸.۲ درصد جمعیت می باشد (UNDP, 2016). از لحاظ نشانگر نرخ آزادی اقتصادی^{۳۴} نیز رتبه ارمنستان 33 (در سال ۲۰۱۷) و در سطح کشورهایی همچون ماکائو، اتریش و مقدونیه است (The Heritage Foundation, 2017).

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

ارمنستان یکی از کشورهایی است که دانش آموزان آن در آزمون های بین المللی همچون تیمز و پرلز تاکنون شرکت کرده اند. برای مثال عملکرد دانش آموزان این کشور اگرچه کمتر از میانگین آزمون تیمز ۲۰۱۱ در درس ریاضیات پایه چهارم است ولی در بین کشور های منطقه بعد از آذربایجان رتبه دوم را کسب کرده است (امتیاز = ۴۵۲) که ۲۰ نمره بیشتر از

³⁴ Index of Economic Freedom

نمره دانش آموزان ایرانی می باشد. البته عملکرد دانش آموزان ارمنستان در درس علوم پایه چهارم از فراگیران ۵ کشور منطقه یعنی ترکیه، ایران، بحرین، آذربایجان و عربستان پایین تر بود (جدول های ۱۰ و ۱۱). براساس ارزیابی های بین المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی در بین ۱۴۰ کشور، رتبه ارمنستان ۷۶ است. به همین نحو ارمنستان در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۸۴، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۴۷ و در کیفیت مدیریت مدرسه رتبه ۱۱۵ را کسب نموده است. رتبه ارمنستان با توجه به میزان آموزش کارکنان ۱۱۷، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۷۰ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۱۰۴ می باشد (Schwab, 2015).

جدول ۱۰: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون ریاضیات (پایه چهارم - تیمز ۲۰۱۱)

کشور	نمره
آذربایجان	463
ارمنستان	452
بحرین	436
امارات	434
ایران	431
قطر	413
عربستان	410
عمان	385
کویت	342

Source: IEA, 2012

جدول ۱۱: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون علوم (پایه چهارم - تیمز ۲۰۱۱)

کشور	نمره
ترکیه	463
ایران	453
بحرین	449
آذربایجان	438
عربستان	429
ارمنستان	416
قطر	394

Source: IEA, 2012

جدول ۱۲: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون ریاضیات (پایه هشتم - تیمز ۲۰۱۱)

کشور	نمره
ارمنستان	467
امارات	456
ترکیه	452
ایران	415
قطر	410
بحرین	409

Source: IEA, 2012

جدول ۱۳: توزیع کشورها برحسب موفقیت در آزمون علوم (پایه هشتم – تیمز ۲۰۱۱)

کشور	نمره
ترکیه	483
ایران	474
امارات	465
بحرین	452
ارمنستان	437
عربستان	436

Source: IEA, 2012

بر عکس عملکرد دانش آموزان ارمنستان در درس ریاضیات پایه هشتم در بین کشورهای منطقه بالاترین رتبه را کسب کرده است (امتیاز = ۴۶۷) که مبین فاصله زیاد (۵۰ نمره) با فراگیران ایرانی می باشد (امتیاز = ۴۱۵). البته عملکرد دانش آموزان ارمنستان از درس علوم پایه هشتم مجددا نزول نموده است (جداول ۱۲ و ۱۳).

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

هیئت مدیره مدارس شامل ۷ عضو است که مدیر را انتخاب می کنند. این ۷ عضو عبارتند از دو نفر معلم به انتخاب شورای معلمان مدرسه ، دو نفر از والدین به انتخاب شورای والدین ، دو عضو به انتخاب اداره آموزش و پرورش منطقه و یک عضو به انتخاب شهردار منطقه. هیات مدیره علاوه بر انتخاب مدیر ، دوره زمانی و میزان حقوق وی را تعیین می نماید (Mkrtchyan and Tsaturyan, 2008).

جدول ۱۴ : وضعیت نشانگرهای آموزشی در ارمنستان

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱۹	۲۰۰۷
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۵۲.۴	۲۰۱۵
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۰۲	۲۰۱۲
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۸۴.۱	۲۰۰۷
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۲.۱	۲۰۱۲
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۱۰.۸۸	۲۰۱۶
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷۷.۴۵	۲۰۱۶
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۱۵ (نفر)	۲۰۱۶
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۱۰۰	۲۰۱۶
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۱۱.۳	۲۰۱۳
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۳۱۴ دلار	۲۰۱۱
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۰.۶۶	۲۰۱۵
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۲.۸۰	۲۰۱۵
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۹۹.۹	۲۰۱۴
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۰۰.۱	۲۰۰۸
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۰.۳۷	۲۰۱۵
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۹.۸	۲۰۱۳
۱۸	نرخ باسوادگی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۹۹.۸	۲۰۱۵
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۷۴۳	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۸۴	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۱. علوم پایه چهارم (نمره ۴۱۶) ۲. ریاضیات پایه چهارم تیمز (نمره ۴۵۲) + در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۴۷	+۲۰۱۱ ۲۰۱۶
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	هیات مدیره مدرسه / مدت انتصاب نامحدود	۲۰۰۸

۶. ترکیه

الف (اطلاعات عمومی

ترکیه در نقطه تلاقی دو قاره آسیا و اروپا براساس آخرین برآورد سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۷ حدود ۷۹۸۱۰۴۳۷ نفر جمعیت داشته است. مساحت کلی کشور ۷۶۹۲۹۵ کیلومتر مربع و ۷۱/۶ درصد جمعیت شهرنشین هستند. نرخ رشد سالانه جمعیت ۱.۵ درصد، نرخ شهرنشینی ۷۳ درصد، نرخ مرگ و میر نوزادان ۱۲ کودک در هر ۱۰۰۰ تولد، نرخ امید به زندگی ۷۵ سال، تولید ناخالص سرانه آن معادل ۱۹۶۱۸ دلار می باشد (UNESCO, 2017). با تولید ناخالص داخلی معادل ۷۹۹.۵۴ میلیارد دلار، ترکیه هفدهمین اقتصاد بزرگ دنیا محسوب می شود. در کمتر از یک دهه، درآمد سرانه در این کشور تقریباً سه برابر شده و به بالای ۱۰ هزار و ۵۰۰ دلار رسیده است. کشور ترکیه عضو سازمان همکاری و توسعه اقتصادی (OECD) و گروه ۲۰ (G20) است (Ministry of Foreign Affairs, 2011). ساختار رسمی نظام آموزشی ترکیه شامل سه دوره چهارساله برای مقاطع تحصیلی ابتدایی، متوسطه اول و دوم است.

ب) نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

برای این نشانگر، یونسکو اطلاعات مربوط به ترکیه را از سال ۱۹۷۱ تا سال ۲۰۱۳ ارائه می دهد. ارزش میانگین برای ترکیه در این دوره، ۲۹.۹۵ دانش آموز در برابر هر یک معلم بود که کمترین تعداد - ۱۹.۸۳ دانش آموز در برابر هر معلم - در سال ۲۰۱۳ و حداکثر ۳۷.۸ دانش آموز در برابر هر معلم در سال ۱۹۷۱ می باشد (Global Economy, 2013). آمار بانک جهانی برای سال ۲۰۱۴ به ازای هر یک معلم ۱۹ دانش آموز را اعلام کرده است (World Bank, 2014).

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

آمار مرتبط با درصد پذیرش کودکان لازم‌التعلیم دوره پیش دبستانی در ترکیه که توسط یونسکو تهیه شده است مبین رشد صعودی در طی یک دهه اخیر می‌باشد به نحوی که درصد پذیرش در سال ۲۰۰۷ معادل ۱۶.۲۳، در سال ۲۰۱۴ معادل ۲۶.۸۳ و در سال ۲۰۱۵ به ۲۸.۹۳ درصد رسیده است (UNESCO, 2015).

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

درصد پوشش تحصیلی ظاهری در ترکیه در طی دو دهه گذشته دچار نوسان چندانی نبوده است. در سال ۲۰۱۵ نرخ پوشش ظاهری برای پسران ۱۰۲.۸۲ و برای دختران ۱۰۲.۱۵ با میانگین ۱۰۲.۴۹ درصد گزارش شده است (World Bank, 2015). آخرین گزارش یونسکو نرخ پوشش واقعی را در ترکیه معادل ۹۴.۱۴ اعلام نموده است (UNESCO, 2015).

۴. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

رشد بخش خصوصی در حوزه آموزش در ترکیه بسیار بطنی بوده است به نحوی که در سال ۲۰۱۳ فقط ۲.۹۹ از دانش آموزان ابتدایی در مدارس غیر دولتی ثبت نام کرده بودند (UNESCO, 2013). البته بعد از قدرت یافتن رجب طیب اردوغان و در طی سال‌های اخیر مدارس متوسطه مذهبی خصوصی که علاوه بر دروس مرسوم، آموزش‌های موردنظر حزب وی را ارائه می‌دهند به شدت افزایش یافته است به نحوی که برطبق آخرین آمار در سال ۲۰۱۴، از کل فراگیران دوره متوسطه ۹.۶ درصد در این مدارس به تحصیل اشتغال می‌ورزند (Gur, 2016). با عنایت به این اطلاعات می‌توان پیش‌بینی نمود که در حال حاضر حدود ۵ درصد دانش آموزان در مدارس غیر دولتی به تحصیل اشتغال دارند.

۵. نسبت دانش آموزان شاخه فنی و حرفه‌ای به کل دانش آموزان

برنامه‌های فنی و حرفه‌ای در نظام آموزشی ترکیه را می‌توان به چهار نوع اصلی صنعتی و فنی؛ تجارت، گردشگری و ارتباطات؛ خدمات اجتماعی؛ و خدمات مذهبی تقسیم نمود (WENR, 2017). اگر الگوهای فعلی حفظ شود، انتظار می‌رود ۳۴ درصد از فراگیران جوان از یکی از دوره‌های فنی و حرفه‌ای فارغ‌التحصیل شوند. در یک بررسی تطبیقی مشخص گردید که ترکیه به عنوان یکی از اعضای سازمان توسعه و همکاری‌های اقتصادی هنوز ۱۰ درصد کمتر از میانگین سایر اعضا (۴۶ درصد) در رشته‌های فنی و حرفه‌ای دانش‌آموز دارد (OECD, 2016).

۶. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

گزارش سازمان توسعه و همکاری اقتصادی مبین آن است که سطح خودکارآمدی معلمان ترکیه در حد میانگین رضایت‌بخشی آنان کمتر از حد متوسط است. برای تدریس در دوره ابتدایی تا متوسطه و در بدو استخدام معلمان باید زیر ۴۰ سال بوده و علاوه بر داشتن مدرک لیسانس در یک آزمون عمومی نیز شرکت نمایند (OECD, 2013). برنامه درسی تربیت معلم شامل موضوعات تخصصی، موضوعات آموزشی، و دوره‌های کارورزی است. معلمان بعضی از مواد درسی

همچون زبان انگلیسی می‌توانند با داشتن درجه کارشناسی و گذراندن یک دوره حرفه‌ای تربیت معلم به تدریس در مراکز پیش‌دبستانی و ابتدایی بپردازند. معلمان تاریخ، جغرافیا، ریاضیات یا فیزیک باید دارای مدرک کارشناسی ارشد باشند (WENR, 2017).

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

گزارش یونسکو مبین آن است که در سال ۲۰۱۶ در ترکیه در برابر هر یک کامپیوتر در مدرسه (در کلیه مقاطع تحصیلی) ۴۵ دانش‌آموز به عنوان استفاده‌کننده وجود داشته است (UNESCO Institute for Statistics, 2016). هم‌چنین طبق آمار تا سال ۲۰۱۶ بیش از ۵۳ درصد از مردم در ترکیه از اینترنت استفاده می‌کرده‌اند (UNDP, 2016). از آغاز دهه ۲۰۰۰ میلادی وزارت آموزش و پرورش ترکیه تلاش نمود تا آزمایشگاه‌های کامپیوتری را در مدارس راه‌اندازی و ارتباطات اینترنتی را در مدارس فراهم کند. طبق آمار رسمی مدارس متصل به اینترنت در سال ۲۰۰۵ از ۴۰ درصد (بانک جهانی ۲۰۰۷) به ۶۸.۱ درصد در سال ۲۰۰۶ افزایش یافت (SPO 2008). در نهایت، در سال ۲۰۰۸، ۸۷ درصد مدارس دارای اتصال به اینترنت بودند (MNE, 2008). هدف دولت ترکیه آن بود که ۹۶٪ از دانش‌آموزان تا سال ۲۰۱۰ به اینترنت در مدارس دسترسی پیدا کنند (Tezci, 2009).

۸. سرانه دانش‌آموزی

هزینه سرانه هر دانش‌آموز در ترکیه در سال ۲۰۱۳ و برحسب برآورد سازمان توسعه و همکاری اقتصادی برای دوره ابتدایی معادل ۱۸۶۰ دلار و برای آموزش متوسطه ۲۴۷۰ دلار با میانگین ۲۱۶۵ دلار بوده است (OECD, 2013).

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزیای سایر کارکنان دولت

حقوق و دستمزد معلمان در ترکیه در طی دهه گذشته دو برابر شده است که نشان‌دهنده یکی از بیشترین درجات افزایش در بین کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری اقتصادی است. با این حال، حقوق معلمان ترک هنوز به مراتب کمتر از میانگین حقوق معلمان کشورهای عضو این سازمان می‌باشد. پس از ۱۵ سال تجربه معلمی، حقوق معلمان ابتدایی ترکیه سالانه معادل ۲۵۱۸۹ دلار است در حالی که میانگین حقوق معلمان در دیگر کشورهای عضو سازمان ۳۸۱۳۶ دلار می‌باشد (OECD, 2013). در گزارش سال ۲۰۱۵ این سازمان، میانگین حقوق سالانه معلمان با ۱۵ سال تجربه در ۳۴ کشور عضو 600,44 دلار بوده است، در حالی که این رقم در ترکیه به ۲۸۱۱۰ دلار کاهش یافته است، یعنی تقریباً یک چهارم آنچه یک معلم در لوکزامبورگ می‌گیرد (Hurriyet Daily News, 2015). نکته‌ای که نباید فراموش نمود ارزیابی حقوق معلم با توجه به نوع معیار مورد بررسی است. به عنوان مثال، حقوق دریافتی معلم در ترکیه کمتر از همکاران خود در کشورهای اروپایی است، ولی در تطبیق با حقوق سایر کارکنان دولت در می‌یابیم که معلمان ترکیه در مقایسه با معلمان کشورهایی همچون دانمارک، نیوزلند، فرانسه، ایرلند، سوئیس و آمریکا حقوق بیشتری نسبت به سایر کارکنان دولت دریافت می‌کنند (Startz, 2016).

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

در حال حاضر آموزش بزرگترین رقم بودجه دولت ترکیه را تشکیل می دهد به نحوی که سازمان آمار ترکیه گزارش می دهد که هزینه های مستقیم و غیرمستقیم آموزش و پرورش در سال های ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۴ از ۷۳.۶ میلیارد لیر ترک (۲۰.۳ میلیارد دلار) به ۱۱۳.۶ میلیارد لیر (31.4 میلیارد دلار) افزایش یافته است (WENR, 2017). همچنین داده های یونسکو نشان می دهد که درصد هزینه های آموزش و پرورش به عنوان بخشی از بودجه عمومی ترکیه از سال ۲۰۰۶ تا ۲۰۱۳، از ۸.۵ درصد به ۱۲.۴ درصد افزایش یافته است (UNESCO, 2015).

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

برای این نشانگر، یونسکو اطلاعات مربوط به ترکیه را از سال ۱۹۷۸ تا ۲۰۰۶ جمع آوری نموده است. میانگین سهم آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی بر اساس این اطلاعات معادل ۲.۵۴ درصد بوده است (Global Economy, 2006). از اوایل دهه جدید دولت ترکیه سهم بیشتری را به هزینه های آموزش اختصاص داده است به نحوی که گزارش سال ۲۰۱۶ سازمان توسعه و همکاری اقتصادی میان سهم ۵ درصدی آموزش از تولید ناخالص داخلی است (OECD, 2016).

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

داده های یونسکو نشان می دهد که نرخ ارتقا از دوره ابتدایی به دوره متوسطه از سال ۱۹۸۴ تا ۲۰۰۶ ۹۸.۵۲ درصد در سال ۲۰۰۷ به ۹۹.۰۴ درصد در سال ۲۰۱۱ در هر دو گروه جنسی تغییر یافته است (UNESCO, 2015).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

برای این نشانگر یونسکو اطلاعات مربوط به ترکیه را از سال ۱۹۸۴ تا ۲۰۱۲ جمع آوری نموده و میانگین نرخ فارغ التحصیلی را در دوره ابتدایی معادل ۹۶.۷۸ درصد اعلام نموده است (Global Economy, 2006). در سال ۲۰۱۶ میانگین نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان متوسطه ۶۸ درصد (۷۰ درصد در دختران و ۶۶ درصد در پسران) اعلام شده است (OECD, 2016).

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

میانگین نرخ تکرار پایه در آموزش ابتدایی در هر دو جنس پسر و دختر برای سال ۲۰۱۵ توسط بانک جهانی در ترکیه معادل ۱.۷۷ اعلام گردید (World Bank, 2015).

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

در سال 2014 مرکز داده سیاست آموزشی نرخ ترک تحصیل دانش آموزان پسران را ۲ درصد و فراگیران دختر را ۳ درصد اعلام نمود (EPDC, 2014).

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

بر اساس پایگاه اطلس داده های جهان ، نرخ سواد بزرگسالان ترکیه از ۶۱.۶۳ درصد در سال ۱۹۷۵ به ۹۵.۶۹ درصد در سال ۲۰۱۵ با میانگین نرخ سالانه ۳.۲۸ درصد رسیده است (Knoem, 2015) .

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

ارزش شاخص کلی توسعه انسانی ترکیه در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۷۶۷ است که این کشور را در رده توسعه انسانی خوب قرار می دهد - رتبه ۷۱ در بین ۱۸۸ کشور - . نرخ امید به زندگی در هنگام تولد ۷۵.۵ سال ، و درآمد ناخالص ملی ۱۸۷۰۵ دلار می باشد (UNDP, 2016).

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

برنامه بین المللی ارزیابی دانش آموزان (PISA) که برای سنجش کیفیت مقایسه نظام های آموزش متوسطه مورد استفاده قرار می گیرد در سال ۲۰۱۵ عملکرد دانش آموزان ۷۲ کشور در دروس علوم، ریاضیات و مهارت های خواندن را مورد ارزیابی قرار داد. همچون ارزیابی های قبلی ، نتایج آزمون ترکیه چندان درخشان نبوده و ضعف های اساسی نظام آموزشی این کشور را به نمایش گذاشت. دانش آموزان ترکیه در سال ۲۰۱۲ در بین ۳۵ کشور عضو OECD رتبه دوم از آخر را کسب کردند - فقط دانش آموزان مکزیکی در رتبه پایین تری قرار داشتند (WENR, 2017) . با این وجود ، اگرچه عملکرد دانش آموزان ترکیه در منطقه خاورمیانه دچار اوج و حضيض بوده ولی نسبتا بهتر از همگنان خود می باشد. برای مثال در تیمز ۲۰۱۱ ، دانش آموزان پایه چهارم و هشتم ترکیه در درس علوم رتبه اول (امتیاز = ۴۶۳ و ۴۸۳) را کسب کردند در حالی که در درس ریاضیات پایه هشتم ، رتبه آنان سوم وپایین تر از دانش آموزان ارمنستان و امارات متحده عربی بود. براساس ارزیابی های بین المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی در بین ۱۴۰ کشور ، رتبه ترکیه ۱۰۰ است. به همین نحو ترکیه در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۹۲ ، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۱۰۳ و در کیفیت مدیریت مدرسه رتبه ۱۰۶ را کسب نموده است . رتبه ترکیه با توجه به میزان آموزش کارکنان ۱۰۲ ، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۶۲ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۶۵ می باشد (Schwab, 2015) .

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

در ترکیه مدیران مدارس بیشتر تمایل به اجرای سبک رهبری اداری تا رهبری آموزشی دارند. گزارش سازمان توسعه و همکاری اقتصادی نیز نشان می دهد که مدیران مدارس بیشتر به فکر اجرای امور اداری روزمره و نحوه تدارک و صرف بودجه هستند. به هر حال در ترکیه مدیر مدرسه بر اساس موفقیت در امتحان شفاهی (مصاحبه) انتخاب می شوند . همچنین

مدیران استانی در انتخاب آنان نقش دارند. البته مدیران مدارس خاص ممکن است محتاج ارائه مدرک و شایستگی های تخصصی مربوط به مدرسه باشند (OECD, 2013).

جدول ۱۵ : وضعیت نشانگرهای آموزشی در ترکیه

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱۹	۲۰۱۴
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲۸.۹۳	۲۰۱۵
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۰۲.۴۹	۲۰۱۵
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۹۴.۱۴	۲۰۱۵
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵	۲۰۱۶
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۳۴	۲۰۱۶
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	فقدان داده	-
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۴۵	۲۰۱۶
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۸۷	۲۰۱۶
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۲۱۶۵ دلار	۲۰۱۳
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۲۸۱۱۰ دلار (۲۳۴۲ ماهانه)	۲۰۱۱
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲.۴	۲۰۱۵
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۵	۲۰۱۶
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۹۹.۰۴	۲۰۱۱
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۹۶.۷۸	۲۰۰۶
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱.۷۷	۲۰۱۵
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۲.۵	۲۰۱۴
۱۸	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۹۵.۶۹	۲۰۱۵
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۷۶۷	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۷۱	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۱. علوم پایه چهارم (نمره ۲۰۱۱) ۲. ریاضیات پایه (۴۶۳) ۲۰۱۶ چهارم تیمز (نمره ۴۸۳) + کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۱۰۳	
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	مصاحبه / انتصاب / تخصص	۲۰۱۶

الف (اطلاعات عمومی

جمعیت عراق با نرخ رشد ۳.۲ درصد در سال ۲۰۱۵ میلادی به بیش از ۳۶ میلیون و ۴۰۰ هزار نفر رسید. ۳۱ درصد جمعیت شهر نشین و نرخ مرگ و میر کودکان از هر ۱۰۰۰ تولد، ۲۶ نفر می باشد (UNESCO, 2015). نرخ امید به زندگی ۶۹ سال و تولید ناخالص سرانه آن معادل ۱۴۸۹۵ دلار است (UNESCO, 2017). اقتصاد عراق تحت تأثیر فروش نفت است که حدود ۹۵ درصد درآمد ارزی آن را فراهم می سازد. نرخ بیکاری ۳۰ درصد، تولید ناخالص داخلی سرانه ۴۰۰۰ دلار و بخش دولتی تقریباً ۶۰ درصد از اشتغال تمام وقت را در سال ۲۰۱۱ به خود اختصاص داده است (USAID, 2011). پنج سال پس از تهاجم امریکا به عراق، حدود ۲،۴ میلیون نفر آواره داخلی، دو میلیون پناهنده در خارج از عراق و چهار میلیون در معرض تهدیدات غذا قرار داشتند (یک چهارم بچه ها دچار سوء تغذیه بودند) و تنها یک سوم کودکان عراقی دسترسی به آب آشامیدنی سالم داشتند (Bailey and Atkinson, 2008). در سال ۲۰۰۰ میزان سواد بزرگسالان ۸۴ درصد برای مردان و ۶۴ درصد برای زنان بود. آمار و ارقام سازمان ملل نشان می دهد که میزان سواد عراقی های ۱۵ تا ۲۴ ساله بین سال های ۲۰۰۰ تا ۲۰۰۸ از ۸۴.۸ درصد به ۸۲.۴ درصد کاهش یافته است (UN, 2008). آموزش تا پایه ششم ابتدایی اجباری است و پس از آن افراد باید در یک امتحان سراسری شرکت نمایند. تا کلاس ششم هم چنین مدارس مختلط و با ورود به دوره متوسطه اول، مدارس جداگانه برای پسران و دختران وجود دارد.

ب) نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

آمار یونسکو برای چهار دهه ۱۹۷۰ تا ۲۰۰۷ نشان می دهد که میانگین نرخ دانش آموز به معلم در عراق معادل ۲۳.۹۴ نفر بوده است (Global Economy, 2007). در طی سال تحصیلی ۲۰۱۶ - ۲۰۱۵ این نسبت در دوره ابتدایی، متوسطه اول و متوسطه دوم به ترتیب به ۱۶، ۱۷.۴ و ۱۷.۳ نفر کاهش یافت. در حال حاضر نسبت دانش آموز به معلم در کلیه سطوح تحصیلی ۱۷ نفر می باشد (UNICEF, 2016).

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

به علت رخدادهای سیاسی ناگوار دو دهه اخیر در عراق بخش عمده ای از کودکان از دریافت آموزش پیش دبستانی محروم مانده اند و به همین علت اطلاعات جدیدی در دسترس محققان قرار ندارد. بنا بر آخرین اطلاعات موجود مبتنی بر آمار یونسکو، نرخ پذیرش دوره پیش دبستانی در این کشور و در سال ۲۰۰۷ معادل ۶.۶۱ درصد کودکان گروه سنی بوده است (UNESCO, 2007).

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

درصد پوشش تحصیلی ظاهری برای سال ۲۰۰۷ معادل ۱۰۸.۱۲ و نرخ پوشش واقعی معادل ۹۲.۳۱ گزارش شده است (UNESCO, 2007). گزارش سال ۲۰۱۴ بانک جهانی نشان می دهد در عراق، میزان پوشش تحصیلی ظاهری در آموزش ابتدایی ۱۰۷ درصد برای دختران و پسران است که در دوره متوسطه به ۶۶ درصد کاهش می یابد. درصد پوشش تحصیلی واقعی ۹۲ درصد است (World Bank, 2014).

۴. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

در زمان حکومت صدام حسین تاسیس مدارس خصوصی ممنوع بود ولی از زمان حمله امریکا در سال ۲۰۰۳ خانواده های عراقی شاهد گسترش این مدارس در کلیه سطوح تحصیلی بودند زیرا بسیاری از والدین از دریافت خدمات دولتی خوب در حوزه آموزش ناامید شده اند (Kami and Chaudhry, 2010). علیرغم گسترش کمی بخش خصوصی، آمار رسمی در این خصوص یافت نشد.

۵. نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

در حالی که طبق آمار بانک جهانی در سال ۱۹۸۹، ۱۴.۱ درصد دانش آموزان دختر و ۱۷ درصد پسران در دوره های فنی و حرفه ای ثبت نام کرده بودند، در آخرین آمار موجود فقط ۱ درصد دختران و ۵.۲ درصد پسران عراقی و در کل ۳.۵ درصد آنان در رشته های مختلف کار و دانش و فنی و حرفه ای به تحصیل اشتغال داشته اند (World Bank, 2007).

۶. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

گزارش یونیسف نشان می دهد که نسبت معلمان واجد شرایط علمی در سال های اخیر در عراق روندی نزولی را نشان می دهد. به عنوان مثال در طی سال های ۲۰۱۴ تا ۲۰۱۶ نسبت معلمان واجد شرایط علمی در دوره ابتدایی به ترتیب ۷۹، ۷۷ و ۷۷ درصد گزارش شده است. در سال ۲۰۱۶، فقط ۷۷ درصد معلمان کلیه مقاطع تحصیلی واجد شرایط علمی بوده اند (UNICEF, 2016).

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

بر اساس گزارش پایگاه "وضعیت جهانی اینترنت" در سال ۲۰۱۶ فقط حدود ۳۷ درصد مردم عراق به اینترنت و فضای مجازی دسترسی داشتند (Internet World Stats, 2016). هیچ اطلاعات رسمی در خصوص این نشانگر یافت نشد.

۸. سرانه دانش آموزی

عراق ۱.۳ میلیون دینار (حدود ۱۱۹۶ دلار) برای دانش آموزان دوره پیش دبستانی تا پایان دوره متوسطه در سال تحصیلی ۲۰۱۴-۲۰۱۵ هزینه کرده است (UNICEF, 2016).

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزیای سایر کارکنان دولت

فقدان داده

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

کل هزینه های آموزشی از ۷.۹ تریلیون دینار در سال ۲۰۱۳ به ۶.۷ تریلیون دینار در سال ۲۰۱۶ کاهش یافته است. در سال ۲۰۱۶، عراق تنها ۵.۷ درصد از هزینه های دولت را صرف آموزش و پرورش کرده که در پایین ترین رتبه در بین کشورهای خاورمیانه قرار دارد (UNICEF, 2016).

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

یونسکو اطلاعات مربوط به هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی عراق را از سال ۱۹۷۷ تا ۱۹۸۹ گردآوری نموده که میانگین آن معادل ۳.۲۸ درصد بود (Global Economy, 2017). آمار بانک جهانی نشان می دهد که سهم این هزینه به ۹ درصد در سال ۲۰۰۹ رسید در حالی که آمار جدیدتری وجود ندارد (Kulaksiz et al, 2014).

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۱۴ در خصوص نرخ ارتقاء دانش آموزان به آمار سال ۱۹۹۹ استناد و آن را برای دانش آموزان دختر ۶۴ درصد و برای دانش آموزان پسر ۷۹ درصد با میانگین ۷۱.۵ گزارش نموده است (World Bank, 2014).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

بر اساس گزارش یونسکو نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان عراقی در سال ۲۰۰۷، ۵۷.۸۲ درصد اعلام شده است (Global Economy, 2007). آمار جدیدتری یافت نشد.

۱۴. نرخ تکرار پایه در دانش آموزان

نرخ تکرار پایه دانش آموزان عراق در سال های اخیر رو به افزایش بوده است. در طی سال تحصیلی ۲۰۱۵ - ۲۰۱۴، ۱۶.۸ درصد از دانش آموزان عراقی مجبور به تکرار پایه تحصیلی شده اند. بالاترین نرخ تکرار پایه مربوط به دوره متوسطه اول (۲۷ درصد) است. گزارش یونیسف نشان می دهد که بخاطر تکرار پایه حدود ۲۰.۱ درصد از بودجه آموزش و پرورش عراق هدر رفته است که مبین ناکارایی بحرانی در نظام آموزش و پرورش است. هزینه اقتصادی تکرار و افت تحصیلی در سال های ۲۰۱۵ در عراق معادل ۱.۵ تریلیون دینار (۱۸.۸ درصد کل بودجه آموزشی) بوده است (UNICEF, 2016).

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

حدود ۳۵۵,۰۰۰ کودک آواره از خانه وکاشانه در داخل عراق نتوانسته اند در هیچ مدرسه ای شرکت کنند (یعنی ۴۸.۳ درصد از کل دانش آموزان آواره). بخاطر جنگ بیش از ۹۰ درصد کودکان استان های صلاح الدین و دیاله قادر به حضور در نظام آموزشی نیستند. از سال ۲۰۱۳، ۱۳.۵ درصد از کودکان مدرسه ای عراقی (۱.۲ میلیون کودک) دسترسی به تحصیلات ابتدایی نداشته اند (UNICEF, 2016).

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

نرخ سواد زنان و مردان ۲۴ - ۱۵ ساله عراقی بطور میانگین از سال ۲۰۰۰ تا سال ۲۰۱۳ میلادی به ترتیب برابر با ۸۰.۵۳ درصد و ۸۶.۰۹ بوده است (UNESCO, 2013a,b). بانک جهانی نرخ سواد را در عراق برای سال ۲۰۱۵ معادل ۸۱.۵۴ درصد اعلام نمود (World Bank, 2015).

۱۷.

شاخص کلی توسعه انسانی

بر اساس داده های سازمان ملل متحد ، نرخ توسعه انسانی عراق در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۶۴۹ و رتبه آن ۱۲۱ در بین ۱۸۸ کشور می باشد. نرخ امید به زندگی در بدو تولد معادل ۶۹ سال و ۶ ماه ، درآمد ناخالص ملی ۱۱۶۰۸ دلار ، نرخ جمعیت شاغل ۳۵.۳ درصد و درصد استفاده کنندگان از اینترنت ۱۷.۲ درصد جمعیت می باشد (UNDP, 2016) .

۱۸.

عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

اطلاعات مرتبط با عراق نشان می دهد دانش آموزان این کشور در طی دو دهه گذشته در هیچ یک از آزمون های بین المللی همچون تیمز ، پرلز و پیزا شرکت نکرده اند.

۱۹.

شیوه انتخاب مدیر مدارس

فقدان داده

جدول ۱۶: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عراق

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱۷	۲۰۱۶
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۶.۶۱	۲۰۰۷
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۰.۷	۲۰۱۴
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۹۲	۲۰۱۴
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	فقدان داده	-
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۳.۵	۲۰۰۷
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷۷	۲۰۱۶
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	فقدان داده	-
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	فقدان داده	-
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۱۱۹۶ دلار	۲۰۱۶
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	فقدان داده	-
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۵.۷	۲۰۱۶
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۹	۲۰۰۹
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۷۱.۵	۲۰۱۴
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۵۷.۸۲	۲۰۰۷
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶.۷	۲۰۱۵
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۳.۵	۲۰۱۳
۱۸	نرخ باسوادگی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۸۱.۵۴	۲۰۱۵
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۶۴۹	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۱۲۱	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	فقدان داده	-
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	فقدان داده	-

۸. کویت

الف (اطلاعات عمومی

مساحت کویت ۸۱۸/۱۷ کیلومتر مربع، جمعیت در سال ۲۰۱۶ میلادی ۴,۳۴۸,۳۹۵ نفر و نوع حکومت امیرنشین موروثی می باشد (CSB, 2016). ۹۸ درصد جمعیت کویت شهر نشین، نرخ مرگ و میر کودکان از هر ۱۰۰۰ تولد ۷ نوزاد، نرخ امید به زندگی ۷۵ سال، و تولید ناخالص سرانه آن معادل ۷۱۳۱۲ دلار می باشد (UNESCO, 2017). کویت دارای اقتصاد مبتنی بر نفت و واحد پول آن دینار ارزشمندترین واحد پول در دنیا (Silicon India, 2012) و بنا به گزارش بانک جهانی، چهارمین کشور ثروتمند جهان برحسب درآمد سرانه است (World Bank, 2015). درآمد حاصل از فروش نفت خام ۹۰ درصد تولید ناخالص داخلی و ۷۵ درصد بودجه دولت را تامین می نماید، در حالی که نرخ بیکاری ۲/۲ درصد و نرخ تورم ۱.۳ درصد می باشد (Trading Economics, 2017a). کویت دارای بالاترین سطح سواد در جهان عرب است (Kawach, 2010). تحصیلات برای دانش آموزان اجباری و رایگان می باشد. علاوه بر این، کلیه دانش آموزان از لباس، غذا و لوازم تحریر و وسیله نقلیه رفت و آمد مجانی استفاده می کنند.

ب (نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

بر اساس داده های مرکز آمار یونسکو که توسط بانک جهانی باز نشر شده است، نسبت دانش آموز به معلم در دوره ابتدایی و متوسطه و در سال ۲۰۱۵ در کویت به ترتیب ۸.۸۱ و ۷.۲ نفر بوده است (World Bank, 2015b,c). البته گزارش

منتشره توسط گروه بازرگانی اکسفورد که موسسه ای خصوصی در حوزه پژوهش است نشان می دهد که در سال ۲۰۱۶ در مجموع ۶۵،۲۰۱ معلم در کویت مشغول تدریس بودند که بدین ترتیب نسبت دانش آموز به معلم ۵.۶ بود. هم چنین تعداد کل کلاس های کویت ۱۵۰۱۲ عدد می باشد که نشانگر حضور ۲۴.۵ دانش آموز در هر یک کلاس است (Oxford Business Group, 2016).

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

کویت در منطقه خاورمیانه پیشرو در ثبت نام پیش دبستانی است. بر اساس گزارش موجود پذیرش دوره پیش دبستانی در کویت برای سال ۶۶.۴ درصد می باشد، یعنی بالاتر از میانگین جهانی (۵۳.۸٪) و بسیار نزدیک به آمار ایالات متحده امریکا (۷۱.۵٪). موقعیت پیشرو کویت ناشی از این واقعیت است که دولت مهدهای کودک را برای کودکان سنین ۴ تا ۶ ساله به صورت رایگان فراهم ساخته است.

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

در سال ۲۰۱۶ درصد پوشش تحصیلی ظاهری در دوره ابتدایی کویت در مقایسه با میانگین جهانی (۱۰۸٪) معادل ۱۰۲ درصد می باشد. در دوره متوسطه پوشش تحصیلی ظاهری کمتر از میانگین جهانی (۱۰۷.۷٪) و معادل ۹۳.۶ درصد است (Oxford Business Group, 2016). درصد پوشش تحصیلی واقعی در سال ۲۰۱۴ معادل ۹۲.۸۷ درصد بوده است (UNESCO, 2016).

۴. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

کویت دارای ۵۲۰ مدرسه خصوصی با ۲۶۱۲۵۲ دانش آموز دختر و پسر می باشد. آمار وزارت آموزش و پرورش کویت نشان می دهد که حدود ۱۸ درصد دانش آموزان کویت مشغول به تحصیل در مدارس خصوصی (۷۰۷۶۴ دانش آموز) هستند (العازمی، ۲۰۱۷).

۵. نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

با توجه به مجموعه شاخص های توسعه بانک جهانی که از منابع رسمی شناخته شده تهیه شده است درصد دانش آموزان پسر و دختر که در دوره های متوسطه فنی و حرفه ای ثبت نام کرده اند، در سال ۲۰۱۴ به ترتیب معادل ۲.۷۵ و ۱.۵۹ درصد کل دانش آموزان بوده است (Trading Economics, 2014b).

۶. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

بر اساس داده های یونسکو، برای بازه زمانی ۲۰۰۸ - ۱۹۹۹ بانک جهانی ۱۰۰ درصد معلمان کویتی را واجد شرایط علمی اعلام نموده بود (World Bank, 2008). در سال ۲۰۱۵ فقط ۷۸.۹۳ درصد معلمان کویت واجد شرایط علمی شناخته شده اند که مبین افت کیفی معلمان نسبت به گذشته است (World Bank, 2015).

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

وزارت آموزش و پرورش کویت تلاش می کند استفاده از فناوری اطلاعات و ارتباطات (ICT) در برنامه های آموزشی را از طریق گسترش یادگیری های الکترونیکی تسریع بخشد. در سال ۲۰۰۶، در مدارس دولتی کویت به طور متوسط یک کامپیوتر برای هر ۱۳ دانش آموز وجود داشت که این عدد به میانگین کشورهای عضو سازمان توسعه و همکاری های اقتصادی (OECD) بسیار نزدیک است (AIMarwani, 2013). شش خانوار از هر ۱۰ خانوار به رایانه یا لب تاپ شخصی و هم چنین از هر ۱۰ نفر، ۸ نفر به اینترنت دسترسی دارند. در سال ۲۰۱۶، در کویت هر ۸ دانش آموز یک کامپیوتر دارند (در اروپا برای هر ۵ دانش آموز ۱ کامپیوتر وجود دارد). هم چنین در ۹۴ درصد مدارس کویت، دانش آموزان به اینترنت دسترسی دارند. علاوه بر این ۵۶ درصد معلمان کویتی شرائط علمی لازم را برای تدریس خود از طریق فناوری اطلاعات و ارتباطات دارا بوده و ۲۲ درصد آنان توانایی آموزش مهارت های پایه و اساسی کامپیوتر را دارند (Al-Shatti, 2016).

۸. سرانه دانش آموزی

آمار یونسکو برای سال ۲۰۱۴ نشان می دهد سرانه دانش آموزی برای دوره ابتدایی در کویت برابر با ۱۱۲۴۸ دلار و برای دوره متوسطه ۱۳۵۲۹ دلار بوده است (UNESCO, 2016). گزارش جدیدتر روند افزایشی سرانه دانش آموزی را نشان می دهد به نحوی که هزینه های هر دانش آموز در کویت بیش از متوسط کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس و برابر با ۱۴۳۰۰ دلار برای یک دانش آموز می باشد (Oxford Business Group, 2016).

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت

یافته های پژوهشی ال عبید نشان داد دولت کویت تلاش می کند تا افراد را از طریق پرداخت حقوق نسبتا بالا (حدود ۳۵۰۰۰ دلار آمریکا در سال و بدون پرداخت مالیات) با میانگین ساعات کار حدود ۳۸۰ ساعت در سال تشویق به ورود به حرفه معلمی نماید (Alobaid, 2006). یکی از پایگاه های کاربایی برای استخدام معلمان خارجی در کویت میانگین حقوق و دستمزد ماهانه معلمان را بدون احتساب مالیات معمولا از ۵۰۰ تا ۸۰۰ دینار کویت (تقریبا معادل ۱۸۰۰ تا ۳۷۰۰ دلار آمریکا) اعلام و تاکید می نماید که برای پست های مدیریتی در مدارس، حقوق و دستمزد بالاتر بر اساس درجه تحصیلی و تجربه پرداخت می گردد (Teach Away, 2017). تجربه یک معلم خارجی که به تدریس زبان انگلیسی در مدارس کویت اشتغال داشته نیز نشان می دهد میانگین حقوق معلم در کویت ۲۶۰۰ دلار در ماه است (Fitzpatrick, 2017).

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

بر اساس گزارش "صنعت آموزش و پرورش کشورهای عضو شورای همکاری خلیج فارس" که توسط بانک سرمایه گذاری Alpen Capital منتشر شده است دولت کویت ۹.۵ درصد از بودجه سال ۲۰۱۶ خود را به آموزش و پرورش

اختصاص داده است که کمتر از میانگین دیگر اعضای شورای همکاری خلیج فارس (15.6 درصد) می باشد. در واقع میانگین سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی کشورهای منطقه تحت تأثیر مبالغ هنگفتی قرار گرفت که عربستان سعودی در بودجه سال ۲۰۱۶ برای آموزش تعیین نمود (۲۲.۸ درصد) . دولت های قطر و بحرین به ترتیب ۱۰.۱ و ۸.۸ درصد را صرف آموزش و پرورش کردند. در بین کشور توسعه یافته ، آلمان ۵.۲٪ ، انگلیس ۱۱.۸۵٪ و ایالات متحده امریکا ۱۴.۹٪ از بودجه سال ۲۰۱۶ خود را به آموزش و پرورش اختصاص دادند (Oxford Business Group, 2016).

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

اگرچه هزینه های عمومی آموزش در کویت به عنوان سهم تولید ناخالص داخلی در سال های اخیر به طور قابل ملاحظه ای افزایش یافته است، اما در سال ۲۰۰۶ به ۳.۸٪ رسید (Knoema, 2017).

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

نرخ ارتقاء دانش آموزان پسر ۹۶.۹۷٪ و فراگیران دختر ۹۹.۷۴٪ با میانگین ۹۸.۳۳ درصد برای سال ۲۰۱۲ اعلام گردیده است (UNESCO, 2012).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

برای سال ۲۰۱۳ نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی ۱۰۳.۴٪ و دانش آموزان متوسطه ۸۸.۹٪ اعلام شده است (World Bank, 2013).

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

برای سال ۲۰۱۳ نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی ۰.۵۱٪ اعلام شده است (UNESCO, 2016).

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

بر اساس داده های بانک جهانی نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی از سال ۲۰۰۲ (۲.۵ درصد) در کویت روندی صعودی داشته است . نرخ ترک تحصیل دانش آموزان در سال ۲۰۱۲ به ۴.۳ درصد رسید (Knoema, 2012).

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

طبق آمار یونیسف در سال ۲۰۱۶ ، نرخ باسوادی در کویت ۹۶.۲ درصد است که قابل مقایسه با کشورهای پیشرفته است (Oxford Business Group, 2016). بر اساس اطلاعات یونسکو در سال ۲۰۱۵ نرخ باسوادی با توجه به گروه سنی ۱۵ سال به بالا در زنان ۹۹.۴ درصد و در مردان ۹۹.۱۵ درصد بود (UNESCO, 2015).

۱۷.

شاخص کلی توسعه انسانی

بر اساس داده های سازمان ملل متحد ، نرخ توسعه انسانی کویت در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۸۰۰ و رتبه آن ۵۱ در بین ۱۸۸ کشور می باشد. نرخ امید به زندگی در بدو تولد معادل ۷۴ سال و ۵ ماه ، درآمد ناخالص ملی ۷۶۰۷۵ دلار ، نرخ جمعیت شاغل ۶۶.۷ درصد و استفاده کنندگان از اینترنت ۸۲.۱ درصد جمعیت می باشد (UNDP, 2016) .

۱۸.

عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

سنت فرهنگی کویت برای بها دادن به آموزش و پرورش بسیار قوی است و کویتی ها در دهه های گذشته در برخی از بهترین دانشگاه های دنیا حضور داشته اند. دولت کویت در این بخش به شدت سرمایه گذاری کرده است بنحوی که این امر باعث شده نسبت دانش آموز به معلم به پایین ترین سطح در بین کشورهای منطقه خلیج فارس برسد. با این وجود، عملکرد آموزشی کویت در رتبه بندی کشورهای با درآمد بالا هنوز مبین عدم پیشرفت مورد انتظار است. براساس ارزیابی های بین المللی کیفیت آموزش ابتدایی در بین ۱۴۰ کشور ، رتبه کویت ۱۰۳ است. به همین نحو کویت در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۸۸ ، در ریاضیات و آموزش علوم رتبه ۹۹ و در مدیریت مدرسه رتبه ۸۶ را کسب نموده است . رتبه کویت با توجه به میزان آموزش کارکنان ۸۴ ، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۸۱ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۱۱۲ می باشد (Schwab, 2015) .

۱۹.

شیوه انتخاب مدیر مدارس

انتخاب مدیران مدارس در کویت بر اساس تصمیم وزارت آموزش و پرورش در سطوح گوناگون ستادی و استانی ، وجود مدرک تحصیلی ، توصیه یک مدیر و تجارب مدیریتی و آموزشی (همچون سابقه خدمت در پست معاونت مدرسه) و هم چنین داشتن گواهی شرکت در دوره های آموزش ضمن خدمت تربیت مدیران است (Alhouti and Male, 2017) .

جدول ۱۷: وضعیت نشانگرهای آموزشی در کویت

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۵.۶	۲۰۱۶
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۶۶.۴	۲۰۱۶
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۰.۲	۲۰۱۶
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۹۲.۸۷	۲۰۱۴
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۱۸	۲۰۱۷
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۲.۱۷	۲۰۱۴
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷۸.۹	۲۰۱۵
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸	۲۰۱۶
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹۴	۲۰۱۶
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۱۴۳۰۰ دلار	۲۰۱۶
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۲۶۰۰ دلار	۲۰۱۷
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۹.۵	۲۰۱۶
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۳.۸	۲۰۰۶
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۹۸.۳	۲۰۱۲
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۰۳	۲۰۱۳
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۰.۵۱	۲۰۱۶
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۴.۳	۲۰۱۲
۱۸	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۹۶.۲	۲۰۱۶
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۸۰۰	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۵۱	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی (ریاضیات و علوم)	رتبه ۹۹ در کیفیت ریاضیات و علوم بین ۱۴۰	۲۰۱۶
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	انتصاب مقامات بالاتر + توصیه مدیر قبلی + گواهی ضمن خدمت	۲۰۱۷

الف (اطلاعات عمومی

عربستان سعودی بزرگترین کشور در غرب آسیا با 2,150,000 کیلومتر مربع ، دومین کشور وسیع عرب نشین پس از الجزایر است. این کشور بیش از 33,000,000 میلیون نفر جمعیت دارد که فقط ۱۶ میلیون نفر شهروند این کشور و بقیه اتباع خارجی هستند. جمعیت بسیار جوان و سن بیش از نیمی از آنان زیر ۲۵ سال است (Murphy, 2012). در سال های اخیر رهبران این کشور، میلیاردها دلار سرمایه گذاری کرده اند تا این جوانان را آموزش دهند تا از طریق تغییرات برنامه ریزی شده عربستان را از یک کشور نفتی به یک اقتصاد متنوع و مبتنی بر دانش تبدیل کنند (Oxford Business Group, 2016). این کشور در حدود یک پنجم کل ذخایر نفتی جهان را در خود جای داده و نفت ۹۵٪ صادرات و ۷۰٪ درآمد دولت را تشکیل می دهد (Mahdi and Wilkin, 2016). بانک جهانی برای سال های ۱۹۶۸ تا ۲۰۱۶ اطلاعات مرتبط با عربستان سعودی را تهیه کرده است. در این بازه زمانی ، میانگین ارزش تولید ناخالص داخلی از ۴.۱۹ میلیارد دلار در سال ۱۹۶۸ به ۶۴۶.۴۴ میلیارد دلار در سال ۲۰۱۶ رسید (Global Economy, 2016). نرخ رشد جمعیت ۲.۱ ، امید به زندگی ۷۴ سال (UNESCO, 2015) ، نرخ تورم ۳.۷۱ و نرخ بیکاری ۵.۷۶ است (Global Economy, 2016). تحصیلات در تمام سطوح رایگان و دوره ابتدایی از شش سالگی آغاز می گردد (Sedgwick, 2001).

ب) نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

برای این شاخص، یونسکو اطلاعات مربوط به عربستان سعودی را از سال ۱۹۷۹ تا ۲۰۱۴ جمع آوری نموده است. ارزش میانگین نسبت دانش آموز به معلم در این بازه زمانی ۱۱.۷۸ دانش آموز در برابر هر یک معلم بود. این نسبت در سال ۲۰۱۵ معادل ۱۰.۹ بوده است (UNESCO, 2015).

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

یونسکو درصد پذیرش کودکان در دوره پیش دبستانی عربستان سعودی را ۴۴.۴ درصد در سال ۲۰۱۵ اعلام نموده است (UNESCO, 2015).

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

در سال ۲۰۱۶، درصد پوشش تحصیلی ظاهری در دوره ابتدایی حدود ۱۰۶.۸٪ و درصد پوشش تحصیلی واقعی ۹۷.۹٪ بود. در عربستان ۳.۸۰۰۰۰۰ کودک در مدارس ابتدایی، ۱.۷۹۰۰۰۰ نوجوان در دوره متوسطه اول و ۱۸۰۰۰۰۰ جوان در دوره متوسطه دوم به تحصیل اشتغال داشته اند (Oxford Business Group, 2016).

۴. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

یونسکو نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان عربستان سعودی را ۹۷ درصد در سال ۲۰۱۳ اعلام نموده است (Global Economy, 2013).

۵. نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

یونسکو نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان عربستان سعودی را ۵.۱۳ درصد در سال ۲۰۱۴ اعلام نموده است (UNESCO, 2015).

۶. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

داده های وزارت آموزش و پرورش عربستان در سال ۲۰۱۶ نشان می دهد که ۱۱.۴٪ دانش آموزان - مجموعاً ۸۴۶،۹۹۶ نفر، که دو سوم آنها پسر بودند - در مدارس خصوصی ثبت نام کرده اند (Oxford Business Group, 2016).

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

تا سال ۲۰۰۹، ۱۰۰ درصد مدارس عربستان مجهز به کامپیوتر شده و برای هر ۱۳ دانش آموز یک دستگاه کامپیوتر وجود داشت و ۴۵ درصد فراگیران در مدرسه دسترسی به اینترنت داشتند (CITC, 2009). گزارش نشست جهانی اقتصاد نشانگر آن است که از بین ۱۴۰ کشور، عربستان از لحاظ دسترسی فراگیران به اینترنت در مقام ۶۳ قرار دارد (Schwab, 2015).

۸. سرانه دانش آموزی

آخرین آمار موجود مربوط به میزان سرانه دانش آموزی در عربستان توسط یونسکو به میزان ۷۰۹۹ دلار در سال ۲۰۰۷ اعلام شده است و آمار جدیدتری یافت نشد (UNESCO, 2007).

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت

در عربستان متوسط حقوق سالانه کارکنان دولت بدون مالیات ۳۰،۰۱۲ دلار می باشد (Oxford Business Group, 2016). متوسط حقوق ماهانه یک معلم در عربستان 13,952 ریال (۳۷۱۸ دلار) است که از حقوق یک استادیار دانشگاه (9,650 ریال معادل ۲۵۷۲ دلار) بیشتر است (الخازم، ۲۰۱۷).

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

یونسکو برای سال های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۸ داده های مربوط به عربستان سعودی را در خصوص سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی فراهم کرده است. ارزش میانگین سهم بودجه عربستان سعودی در این دوره حداقل ۱۲.۳ درصد در سال ۱۹۹۷ و حداکثر ۲۳.۹۸ درصد در سال ۱۹۹۸ بود (Global Economy, 2013). طبق گزارش نشست جهانی اقتصاد، وزارت آموزش و پرورش در سال ۲۰۱۶ اعلام کرد با توجه به اینکه بودجه آموزش در سال قبل ۱۴.۵ درصد بوده است در سال جدید به ۲۳ درصد (معادل ۵۱ میلیارد دلار) افزایش می یابد که پس از بودجه ارتش دومین سهم را در بین وزارتخانه های دولت به خود اختصاص می دهد (Oxford Business Group, 2016).

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

در حالی که سهم نظام آموزشی از بودجه دولت مشخص است و هر سال دولت عربستان آن را اعلام می نماید به احتمال فراوان به علت خط مش سیاسی دولت این کشور، سهم هزینه آموزش از تولید ناخالص داخلی از سال ۲۰۰۸ به بعد در منابع آماری سازمان های بین المللی همچون یونسکو و بانک جهانی اعلام نشده است. یونسکو در آخرین آمار موجود مربوط به سال ۲۰۰۸ سهم هزینه آموزش از تولید ناخالص داخلی عربستان را ۵.۱۴ اعلام کرده بود (Global Economy, 2008).

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

نرخ ارتقاء دانش آموزان دوره ابتدایی برای سال ۲۰۱۴ معادل ۸۹.۷۳ و برای دختران ۱۰۰ درصد با میانگین کلی ۹۴.۶۵ برای هر دو گروه اعلام شده است (UNESCO, 2015).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

برای این نشانگر، یونسکو اطلاعات مربوط به عربستان سعودی را از سال ۱۹۷۹ تا ۲۰۱۴ ارائه می دهد. میانگین نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان عربستان سعودی در این دوره ۸۹.۳۴ درصد با حداقل ۳۹.۶۷ درصد برای سال ۱۹۷۹ و حداکثر ۱۱۰.۹ درصد در سال ۲۰۱۴ بوده است (Global Economy, 2014).

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

با توجه به مجموعه نشانگرهای توسعه بانک جهانی که از منابع رسمی شناخته شده تهیه شده است، در سال ۲۰۱۴ و در همه پایه های دوره ابتدایی تعداد ۳۵۵۲۰ نفر (۰.۹۱) مجبور به تکرار پایه تحصیلی شده اند (Trading Economics, 2014).

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

با توجه به مجموعه شاخص های توسعه بانک جهانی از منابع رسمی عربستان ، نرخ ترک تحصیل دانش آموزان ابتدایی هر دو جنس در سال ۲۰۱۳ به میزان ۰.۷۸٪ گزارش شده است. جدول زیر نرخ ترک تحصیل دانش آموزان ابتدایی را به تفکیک پایه و برای هر دو گروه فراگیران دختر و پسر در سال ۲۰۱۳ نمایش می دهد (Trading Economics, 2013).

جدول ۱۸: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان ابتدایی به تفکیک پایه

پایه تحصیلی	نرخ ترک تحصیل
اول	0.78
دوم	0.33
سوم	0.77
چهارم	5.55
پنجم	0.26
کل	1.54

Source :Trading Economics, 2013

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

با توجه به مجموعه شاخص های توسعه بانک جهانی از منابع رسمی ، نرخ باسوادی افراد ۱۵-۲۴ ساله در عربستان سعودی در سال ۲۰۱۵ به میزان ۹۹.۳۵٪ گزارش شده است (Trading Economics, 2015).

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

بر اساس داده های سازمان ملل متحد ، نرخ توسعه انسانی عربستان در سال ۲۰۱۶ برابر با 0.847 و رتبه آن 38 در بین ۱۸۸ کشور می باشد. نرخ امید به زندگی در بدو تولد معادل ۷۴ سال و ۴ ماه ، درآمد ناخالص ملی ۵۱۳۲۰ دلار ، نرخ جمعیت شاغل ۵۱.۶ درصد و نرخ استفاده کنندگان از اینترنت ۶۹.۶ درصد جمعیت می باشد (UNDP, 2016) .

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

در سال ۲۰۱۵ عملکرد دانش آموزان کشور عربستان در دروس علوم و ریاضیات با شرکت در آزمون بین المللی تیمز مورد ارزیابی قرار گرفت. همچون ارزیابی های قبلی ، نتایج آزمون برای عربستان چندان درخشان نبوده و ضعف های اساسی نظام آموزشی این کشور را به نمایش گذاشت. دانش آموزان عربستانی در درس ریاضیات پایه چهارم ابتدایی بین کشورهای شرکت کننده رتبه چهارم را از آخر کسب کردند - فقط دانش آموزان مراکش ، افریقای جنوبی و کویت در رتبه پایین تری قرار داشتند . هم چنین در درس ریاضیات پایه هشتم دانش آموزان این کشور رتبه آخر (امتیاز = ۳۶۸) را به دست آوردند (TIMSS 2015). براساس ارزیابی های بین المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی در بین ۱۴۰ کشور ، رتبه عربستان ۷۲ است. به همین نحو عربستان در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۴۷ ، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۶۹ و در کیفیت مدیریت مدرسه رتبه ۶۲ را کسب نموده است . رتبه کویت با توجه به میزان آموزش کارکنان ۵۳ ، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۶۳ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۷۴ می باشد (Schwab , 2015) .

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

حداقل الزامات برای رهبری و مدیریت مدرسه در عربستان شامل داشتن مدرک کارشناسی، هشت سال تجربه به عنوان معلم یا معاون مدیر، کسب نمره عالی از ارزیابی عملکرد برای دو سال و موفقیت در مصاحبه سازمان آموزش و پرورش استان (Mathis, 2010) . گزارش دیگری نیز نشان می دهد که برای انتصاب فرد به عنوان مدیر ظاهرا در عربستان لزومی به شرکت در دوره های ویژه رهبری و مدیریت آموزشی نیست (Day; Johansson, and Arlestig, 2016) .

جدول ۱۹ : وضعیت نشانگرهای آموزشی در عربستان

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱۰.۹	۲۰۱۵
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۴۴.۴	۲۰۱۵
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۰۶.۸	۲۰۱۶
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۹۷.۹	۲۰۱۶
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۱۱.۴	۲۰۱۶
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۵.۱۳	۲۰۱۴
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۹۷	۲۰۱۳
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۱۳	۲۰۰۹
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۴۵	۲۰۰۹
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۷۰۹۹ دلار	۲۰۰۷
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۳۷۱۸ دلار	۲۰۱۷
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۲۳	۲۰۱۶
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۵.۱۴	۲۰۰۸
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۹۴.۶	۲۰۱۵
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۱۰.۹	۲۰۱۴
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۰.۹۱	۲۰۱۴
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۰.۷۸	۲۰۱۳
۱۸	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۹۹.۳۵	۲۰۱۵
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۸۴۷	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۳۱	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی (ریاضیات و علوم)	رتبه ۶۹ در کیفیت ریاضیات و علوم بین ۱۴۰	۲۰۱۵
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	درجه کارشناسی + ۸ سال سابقه کار + عملکرد عالی برای ۲ سال + موفقیت در مصاحبه استانی	۲۰۱۷

۱۰. بحرین

الف (اطلاعات عمومی

بحرین با مساحتی حدود ۷۶۷ کیلومتر مربع از ۳۵ جزیره بزرگ و کوچک تشکیل شده است. جمعیت این کشور 1,378,000 نفر با آمیزه‌ای از افراد بومی و مهاجران است (WWP, 2017). نرخ رشد جمعیت ۱.۱، امید به زندگی ۷۷ سال، نرخ مرگ و میر کودکان در بدو تولد ۵ نفر، نرخ شهرنشینی ۸۹ درصد و تولید ناخالص سرانه ۴۶۹۴۶ دلار می باشد (UNESCO, 2017). بر اساس شاخص آزادی اقتصادی سال ۲۰۱۷، که توسط بنیاد هرتیج منتشر شده بحرین یکی از آزاد ترین کشورهای جهان در حوزه فعالیت های اقتصادی است (Heritage Foundation, 2017). در سال ۲۰۱۳، بحرین از لحاظ ضریب نفوذ اینترنت (۹۰ درصد از جمعیت) از سایر کشور های عرب پیشی گرفت (امارات متحده عربی با ضریب نفوذ ۸۶ درصد و قطر ۸۵ درصد) (UNESCO, 2015). با توجه به ترکیبی از بحران مالی جهانی و ناآرامی های اخیر، نرخ رشد اقتصادی بحرین به ۲.۲٪ کاهش یافت که کمترین نرخ رشد از سال ۱۹۹۴ است (Dokoupil, 2012). بنا به گزارش بانک جهانی در حال حاضر نرخ بیکاری در بحرین ۴ درصد می باشد (Trading Economics, 2017). آموزش برای کودکان بین ۶ تا ۱۴ ساله اجباری و برای شهروندان بحرین در مدارس دولتی، آزاد و کتاب های درسی رایگان است.

الف) نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

آخرین داده موجود نشان می دهد که نسبت دانش آموز به معلم در سال ۲۰۱۵ میلادی در بحرین معادل ۱۱ دانش آموز بوده است (World Bank, 2015). جدول زیر روند تغییرات کاهشی را از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ نشان می دهد (UNESCO, 2015).

جدول ۲۰: روند تغییرات نزولی نسبت دانش آموز به معلم در بحرین

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
درصد	12.12	11.77	11.85	11.67	11.73

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

بحرین در بین کشورهای همسایه خود کودکان بیشتری را در مراکز آموزش پیش دبستانی ثبت نام کرده است. آمار سال ۲۰۱۵ نشان می دهد ۵۵.۸ درصد کودکان زیر شش سال در این کشور تحت پوشش آموزش پیش دبستانی قرار گرفته اند (World Bank, 2015).

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

اطلاعات منتشره توسط منابع رسمی نشان می دهد که در سال ۲۰۱۷ میلادی ۹۷ درصد دختران و ۹۸ درصد پسران در مدارس دوره ابتدایی و ۹۱ درصد دختران و ۸۷ درصد پسران در دوره متوسطه ثبت نام کرده اند (Borgen Project, 2017). جدول های زیر روند صعودی افزایش درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی را از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ نمایش می دهند.

جدول ۲۱: درصد پوشش تحصیلی ظاهری در بحرین

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	94.87	95.32	97.63	99.68	101.17
دختر	95.73	95.8	98.57	100.46	101.8
پسر	94.06	94.87	96.75	98.94	100.57

UNESCO, 2015

جدول ۲۲: درصد پوشش تحصیلی واقعی در بحرین

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	90.23	91.18	92.22	94.25	96.43
دختر	91.17	91.86	92.79	94.8	96.84
پسر	89.34	90.53	91.68	93.74	96.03

UNESCO, 2015

۴. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان در بحرین در سال ۲۰۱۵ میلادی برابر با ۸۲ درصد بوده است. هم چنین معلمان زن (۸۳.۱۵ درصد) بیشتر از همکاران مرد خود (۸۰.۴۹) واجد شرایط علمی برای این حرفه بوده اند (World Bank, 2015).

۵. نسبت مدارس غیر دولتی به کل مدارس

در بحرین، میزان ثبت نام دانش آموزان در مدارس خصوصی به طور قابل توجهی از کشورهای همسایه بالاتر است. آخرین اطلاعات موجود نشان می دهد که در سال ۲۰۱۴ حدود ۳۴ درصد از دانش آموزان در ۷۲ مدرسه خصوصی ثبت نام کرده اند (Oxford Business Group, 2016).

۶. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

دسترسی به اینترنت به سرعت در بحرین گسترش یافته به نحوی که در حال حاضر یکی از کشورهای جهان با بیشترین درجه اتصال به اینترنت است. دسترسی به اینترنت به طور گسترده در مدارس، دانشگاه ها، مراکز خرید و کافی شاپ ها در دسترس همگان می باشد. زبان مسئله ای نیست، زیرا سطح سواد بزرگسالان تقریباً ۹۵ درصد و بحرینی ها همچنین دارای سطح بالایی از مهارت در زبان انگلیسی هستند. دولت این کشور از سال ۲۰۰۹ برنامه های رایگان آموزش کامپیوتر را برای همگان فراهم ساخته است. هم چنین اطلاعات موجود نشان می دهد که کلیه مدارس بحرین به کامپیوتر و دسترسی به اینترنت مجهز شده اند (Bahrain e-government, 2016). پایگاه جهانی تعیین کننده وضعیت دسترسی به اینترنت در کشورهای جهان نشان می دهد که ۹۱.۵ درصد جمعیت بحرین به اینترنت دسترسی دارند (Internet Live Stats, 2017).

۷. نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان یکی از نشانگرهایی است که وضعیت چندان مطلوبی را از نظام آموزشی کشورهای همسایه ایران به نمایش نمی گذارد. با این وجود وضعیت بحرین در این نشانگر هنوز بهتر از کشورهای همجوار آن است. نسبت دانش آموزان رشته های فنی و حرفه ای از سال ۲۰۰۸ (۳۳.۲۶ درصد) با روندی نزولی بیش از ۵۰ درصد افت را در سال ۲۰۱۵ با نرخ ۱۴.۷۷ درصد نشان می دهد (UNESCO, 2015).

جدول ۲۳: روندی نزولی نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان در بحرین

سال	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
دختر	23.51	12.89	4.17	3.41	4.29	4.57	3.75	3.04
پسر	43.2	36.32	29.86	26.06	26.94	26.95	28.19	26.38
کل	33.26	24.48	16.8	14.67	15.63	15.96	16.08	14.77

UNESCO, 2015

۸. سرانه دانش آموزی

سرانه دانش آموزی بحرین بر اساس گزارش یونسکو در سال ۲۰۱۵ برابر با ۶۷۰۰ دلار بوده است (UNESCO, 2015).

جدول ۲۴: سرانه دانش آموزی برحسب دلار در بحرین

مقطع تحصیلی / سال	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
ابتدایی	4628.95	4766.91	5221.11
متوسطه	7028.26	7278.86	8188.46
کل	۵۸۲۸.۶۰	۶۰۲۲.۸۸	۶۷۰۴.۷۸

UNESCO, 2015

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت

میانگین حقوق یک معلم در بحرین معادل ۲۰۶۴ دلار امریکا در ماه می باشد (فاس الیوم، ۲۰۱۴). گزارش اداره نظارت بر بازار کار بحرین در آمار سه ماهه آخر سال ۲۰۱۵ مبین آن است که بدون توجه به سایر کمک های دولت به کارکنان، میانگین دستمزد کارکنان بحرینی در بخش خصوصی ۳۸۶ دینار (۱۰۲۳ دلار) و متوسط دستمزد در بخش دولتی ۶۷۳ دینار (۱۷۸۴ دلار) می باشد (الواسط نیوز، ۲۰۱۶).

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

از سال ۲۰۰۷ در بحرین سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی برخلاف دیگر کشورهای عرب همسایه روندی نزولی داشته است به نحوی که از ۱۱.۳ درصد در سال ۲۰۰۷ به ۷.۶۶ در سال ۲۰۱۵ رسیده است (جدول ۲۵).

جدول ۲۵: سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی در بحرین

سال	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
درصد	11.03	10.56	-	-	-	8.95	8.24	7.94	7.66

UNESCO, 2015

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

با عنایت به داده های نشانگر قبل آشکار می گردد که سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی در بحرین چندان زیاد نیست به نحوی که میزان آن از ۲.۵۷ درصد در سال ۲۰۰۷ با روندی بطنی در سال ۲۰۱۵ به ۲.۶۷ درصد رسیده است (UNESCO, 2015). بر این اساس از بین ۱۷۳ کشور، بحرین از لحاظ سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی مقام ۱۵۳ را کسب کرده است (Borgen Project, 2017).

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

نرخ ارتقاء دانش آموزان پسر و دختر دوره ابتدایی به ترتیب ۹۹.۷۶ و ۱۰۰ درصد با میانگین ۹۹.۸۸ درصد در سال ۲۰۱۵ بوده است (UNESCO, 2015).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان ۹۸.۷ درصد در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۱۰۰.۳۲ درصد و برای پسران ۹۷.۲۱ درصد می باشد (World Bank, 2015).

۱۴. نرخ تکرار پایه های دانش آموزان

نرخ تکرار پایه دانش آموزان ۰.۶۵ درصد در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۰.۶۴۳ درصد و برای پسران ۰.۶۵۷ درصد می باشد (World Bank, 2015).

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

بر اساس داده های بانک جهانی نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی از سال ۲۰۰۳ (۱.۳ درصد) در بحرین روندی متغیر ولی رو به رشد داشته است. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان در سال ۲۰۱۱ به ۲.۲ درصد رسید (Knoema, 2011).

جدول ۲۶: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در بحرین

سال	۲۰۰۳	۲۰۰۴	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
درصد	۱.۳	۱.۸	۱.۲	۲.۲	۲.۲

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

نرخ سواد بزرگسالان بحرین از ۶۹/۸ درصد در سال ۱۹۸۱ به ۹۵/۷ درصد در سال ۲۰۱۵ با میانگین رشد سالیانه ۸.۴۹ رسید (Knoema, 2015). در سال ۲۰۱۵ میلادی نرخ باسوادی گروه سنی ۲۴ - ۱۵ ساله برابر با ۹۹.۸ درصد بوده و زنان بحرین بالاترین نرخ سواد در بین زنان دیگر کشورهای عربی را کسب کرده اند (Borgen Project, 2017).

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

بر اساس داده های سازمان ملل متحد، نرخ توسعه انسانی بحرین در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۸۲۴ و رتبه آن 47 در بین ۱۸۸ کشور می باشد. نرخ امید به زندگی در بدو تولد معادل ۷۶ سال و ۷ ماه، درآمد ناخالص ملی ۳۷۲۳۶ دلار، نرخ جمعیت شاغل 68.3 درصد و نرخ استفاده کنندگان از اینترنت 93.5 درصد جمعیت می باشد (UNDP, 2016).

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

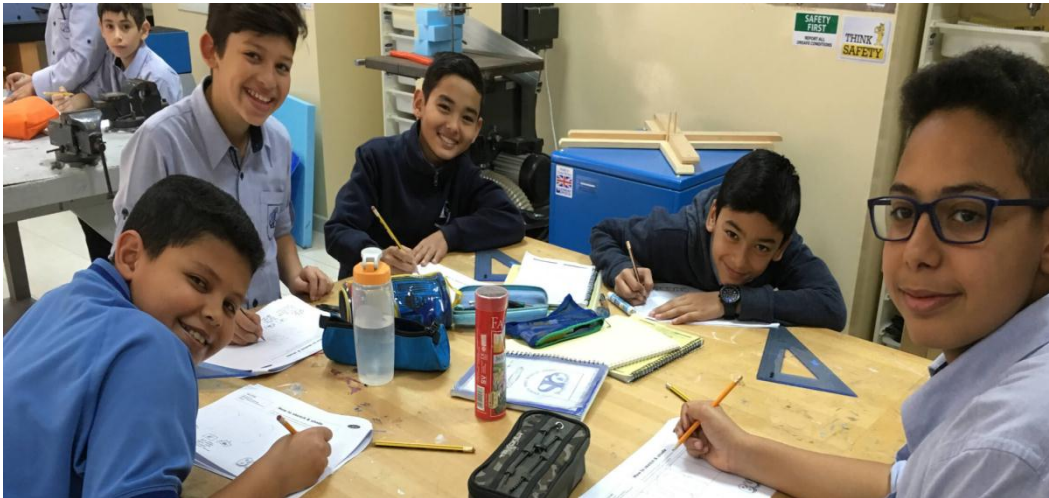
براساس ارزیابی های بین المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی در بین ۱۴۰ کشور ، رتبه بحرین ۳۸ است. به همین نحو بحرین در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۲۶، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۴۲ و در کیفیت مدیریت مدرسه رتبه ۴۳ را کسب نموده است . رتبه بحرین با توجه به میزان آموزش کارکنان ۲۲، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۳۴ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۳۱ می باشد (Schwab , 2015) .

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

فقدان داده

جدول ۲۷: وضعیت نشانگرهای آموزشی در بحرین

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱۱.۷	۲۰۱۵
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۵۵.۸	۲۰۱۵
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۰۱.۱	۲۰۱۵
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۹۶.۴	۲۰۱۵
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۳۴	۲۰۱۴
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۱۴.۷۷	۲۰۱۵
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۸۲	۲۰۱۵
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	فقدان اطلاعات	-
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۱۰۰	۲۰۱۷
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۶۷۰.۴	۲۰۱۵
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۲۰۶۴ دلار	۲۰۱۴
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۷.۶۶	۲۰۱۵
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۲.۶۷	۲۰۱۵
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۹۸.۸	۲۰۱۵
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۹۸.۷	۲۰۱۵
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۰.۶۵	۲۰۱۵
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۲.۲	۲۰۱۱
۱۸	نرخ باسوادگی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۹۵.۷	۲۰۱۵
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۸۲۴	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۴۷	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی (ریاضیات و علوم)	رتبه ۴۲ در کیفیت ریاضیات و علوم بین ۱۴۰	۲۰۱۶
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	فقدان داده	-

الف (اطلاعات عمومی

قطر در شرق شبه جزیره عربستان ، با واحد پول ریال ، زبان رسمی عربی ، و مساحت 11,581 کیلومترمربع دارای 2,675,522 نفر جمعیت می باشد (Ministry of Development Planning and Statistics, 2017) . نرخ رشد جمعیت ۲.۹ درصد ، نرخ شهر نشینی ۹۹ درصد ، نرخ امید به زندگی ۷۹ سال ، نرخ مرگ و میر کودکان در هر هزار تولد ۷ نوزاد ، تولید ناخالص داخلی سرانه ۱۴۳۷۸۸ دلار است (UNESCO, 2017) . در گذشته قطر عمدتاً به خاطر شکار مروارید و تجارت دریایی شناخته می شد ولی به علت درآمدهای سرشار نفتی و گازی، به ثروتمندترین کشور جهان مبدل شده است. قطر مقام سوم را از لحاظ ذخایر نفتی و بالاترین درآمد سرانه را در جهان به خود اختصاص داده است (UNDP,2016) . جمعیت قطر به طور قابل ملاحظه ای بستگی به فصل دارد، چرا که این کشور به شدت به کار مهاجران وابسته است. در اوایل سال ۲۰۱۷، کل جمعیت قطر ۲.۶ میلیون نفر بود که فقط ۳۱۳۰۰۰ نفر آنها شهروندان قطر (۱۲ درصد) بودند (Snoj , 2017). از طریق کمک های بنیاد قطر در سال ۱۹۹۷ ، شهر آموزش^{۳۵} که دارای دوره های آموزشی از مقطع پیش دبستانی تا فوق دکترا می باشد ، با داشتن شعبات ۶ دانشگاه امریکایی، ۱ دانشگاه انگلیسی و ۱ دانشگاه فرانسوی برای تربیت و تامین نیروی انسانی مورد نیاز کشورهای عربی منطقه ، در دوحه تاسیس گردید.

³⁵ Education City

ب) نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

آمار یونسکو نشان می دهد که نسبت دانش آموز به معلم در سال ۲۰۱۵ میلادی در قطر معادل ۱۱.۶ بوده است. جدول زیر روند تغییرات را از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ نشان می دهد.

جدول ۲۸: روند تغییرات نسبت دانش آموز به معلم در قطر

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
درصد	11.28	9.6	10	11.21	11.63

UNESCO, 2015

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

قطر نیز همچون بحرین در بین کشورهای منطقه خاورمیانه کودکان بیشتری را در مراکز آموزش پیش دبستانی ثبت نام کرده است. آمار سال ۲۰۱۵ نشان می دهد ۵۸.۷ درصد کودکان زیر شش سال در این کشور تحت پوشش آموزش پیش دبستانی قرار گرفته اند.

جدول ۲۹: درصد پذیرش کودکان در دوره پیش دبستانی در قطر

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
درصد	56.06	-	53.02	56.19	58.78

UNESCO, 2015

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

اطلاعات منتشره توسط منابع رسمی نشان می دهد که در قطر و در سال ۲۰۱۷ میلادی پوشش تحصیلی ظاهری ۱۰۳.۵ درصد برای دختران و ۱۰۲.۴ درصد برای پسران با میانگین ۱۰۳ درصد در دوره ابتدایی بوده است. هم چنین درصد پوشش واقعی در دختران ۹۲.۵ درصد و در پسران ۹۱.۷ درصد با میانگین ۹۲.۱ گزارش شده است. جدول های زیر روند صعودی افزایش درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی را از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ نمایش می دهد.

جدول ۳۰: درصد پوشش تحصیلی ظاهری در قطر

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	106.24	102.33	98.07	99.35	103
دختر	105.56	104	100.46	100.78	103.59
پسر	106.9	100.79	95.87	98.02	102.43

UNESCO, 2015

جدول ۳۱: درصد پوشش تحصیلی واقعی در قطر

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	93.64	92.51	89.04	89.56	92.11
دختر	93.38	94.16	91.12	90.96	92.55
پسر	93.9	90.97	87.12	88.25	91.7

UNESCO, 2015

۴. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

آخرین آمار موجود در خصوص نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان در قطر مربوط به سال ۲۰۰۹ میلادی است که تعداد آنان را برابر با ۴۸.۸ درصد اعلام کرده است. هم چنین معلمان زن (۴۵.۱۹ درصد) کمتر از همکاران مرد خود (۶۶.۴۸) واجد شرایط علمی برای این حرفه بوده اند (World Bank, 2009). به نظر می رسد فقدان آمار جدیدتر بیشتر بدین علت است که اکثریت جمعیت قطر را کارکنان و کارگران خارجی در بخش های مختلف اقتصادی تشکیل می دهند و لذا معلمان خارجی منتخب نیز قبل از ورود به قطر دوره های تخصصی لازم را در کشور خود گذرانده اند. این موضوع در مورد دیگر کشورهای ثروتمند جنوب خلیج فارس همچون کویت، عربستان، امارات متحده عربی، بحرین و عمان نیز صدق می کند.

۵. نسبت دانش آموزان فنی حرفه ای به کل دانش آموزان

نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان یکی از نشانگر هایی است که تصویر چندان مطلوبی از نظام آموزشی کشورهای جنوب خلیج فارس به نمایش نمی گذارد. وضعیت قطر در این نشانگر بسیار بدتر از کشورهای همجوار است. نسبت دانش آموزان رشته های فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان از سال ۲۰۰۷ (۲.۳۳ درصد) با روندی نزولی در سال ۲۰۱۵ به ۱.۵۲ درصد رسیده است (UNESCO, 2015).

جدول ۳۲: نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان در قطر

سال	2007	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	2.33	1.98	2.07	1.87	1.77	1.42	1.56	1.43	1.52

UNESCO, 2015

۶. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

در قطر، میزان ثبت نام دانش آموزان در مدارس خصوصی به طور قابل توجهی از کشورهای همسایه بالاتر است: آخرین اطلاعات موجود نشان می دهد که در سال ۲۰۱۵ قریب به نیمی از دانش آموزان این کشور (۴۵.۹ درصد) در مدارس خصوصی ثبت نام کرده اند (World Bank, 2015).

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

نرخ تعداد دانش آموز به کامپیوتر تا سال ۲۰۱۴ در قطر ۸ اعلام شده است (UNESCO Institute for Statistics, 2016). هم چنین از سال ۲۰۱۰ میلادی 100 درصد مدارس مجهز به اینترنت بوده اند (Ally and Khan, 2010).

۸. سرانه دانش آموزی

دولت قطر از سال ۲۰۰۹ تاکنون اطلاعات جدیدی را در خصوص سرانه دانش آموزی در دسترس سازمان های بین المللی قرار نداده ، اگرچه بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی دولت روندی صعودی داشته است . آمار سال ۲۰۰۹ نشان می دهد که سرانه دانش آموزی برای دوره ابتدایی و متوسطه به ترتیب 11364 و 12074 دلار با میانگین ۱۱۷۱۹ دلار بوده است (UNESCO, 2009).

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت

میانگین حقوق یک معلم در قطر معادل 6880 دلار امریکا در ماه می باشد (فاس الیوم ، ۲۰۱۴) . بر اساس بررسی انجام یافته در بین کشورهای عربی جنوب خلیج فارس قطر دومین کشور بعد از عربستان سعودی از لحاظ سطح بالای حقوق است. برای مثال حقوق و دستمزد در قطر، ۱۱.۶۸ درصد بیشتر از امارات متحده عربی است . بر اساس گزارش پایگاه خبری " آنلاین قطر " میانگین حقوق شاغلین معلمی در سال ۲۰۱۵ میلادی 15,628 ریال (4,257) بوده است (Online Qatar, 2015).

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

از سال ۲۰۰۷ در قطر سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی روندی صعودی داشته است به نحوی که از ۸.۶۳ درصد در سال ۲۰۰۷ به ۱۲.۷۴ در سال ۲۰۱۴ رسیده است (جدول 33).

جدول 33 : سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی در قطر

سال	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴
درصد	8.63	15.06	14.84	13.82	13.11	12.31	13.15	12.74

UNESCO, 2014

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

با عنایت به داده های نشانگر قبل آشکار می گردد که سهم هزینه آموزش و پرورش نیز از تولید ناخالص داخلی در قطر افزایش داشته است به نحوی که میزان آن از ۲.۴۵ درصد در سال ۲۰۰۷ با روندی صعودی در سال ۲۰۱۴ به 3.61 درصد رسیده است (UNESCO, 2014).

جدول 34: سهم هزینه آموزش و پرورش نیز از تولید ناخالص داخلی در قطر

سال	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴
درصد	2.45	4.23	3.41	4.54	4.02	3.51	4.07	3.61

UNESCO, 2014

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

نرخ ارتقاء دانش آموزان پسر و دختر دوره ابتدایی به ترتیب ۱۰۰ و ۹۹.۷۸ درصد با میانگین ۹۹.۸۹ درصد در سال ۲۰۱۴ بوده است (UNESCO, 2014).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان ۹۹.۵۱ درصد در سال ۲۰۱۴ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۹۹ درصد و برای پسران ۱۰۰ درصد می باشد (UNESCO, 2014).

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

نرخ تکرار پایه دانش آموزان ۱.۵۱ درصد در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۱.۳۵ درصد و برای پسران ۱.۶۷ درصد می باشد (UNESCO, 2015).

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

براساس داده های بانک جهانی نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی از سال ۱۹۸۹ (۲۲.۸ درصد) در قطر روندی نزولی داشته است. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان در سال ۲۰۱۲ به ۲.۳ درصد رسید (Knoema, 2012). نرخ ترک تحصیل دانش آموزان ۲.۱۶ درصد در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۱.۶۹ درصد و برای پسران ۲.۶۴ درصد می باشد (UNESCO, 2015).

جدول 35: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در قطر

سال	۱۹۸۹	۱۹۹۶	۲۰۰۵	۲۰۰۷	۲۰۱۲
درصد	۲۲.۸	۲۵.۸	۱۴.۸	۶.۴	۲.۳

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

نرخ سواد بزرگسالان قطر از ۸۹ درصد در سال ۲۰۰۴ به ۹۷.۸ درصد در سال ۲۰۱۵ با میانگین رشد سالیانه ۱.۰۶ رسید (Knoema, 2015). در سال ۲۰۱۴ میلادی نرخ باسوادی گروه سنی ۲۴ - ۱۵ ساله برابر با ۹۹.۶۵ درصد و نرخ سواد زنان ۱۵ ساله به بالا ۹۷.۴۱ درصد بود (UNESCO, 2015).

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

بر اساس داده های سازمان ملل متحد، نرخ توسعه انسانی قطر در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۸۵۶ و رتبه آن ۳۳ در بین ۱۸۸ کشور می باشد. نرخ امید به زندگی در بدو تولد معادل ۷۸ سال و ۳ ماه، درآمد ناخالص ملی ۱۲۹۹۱۶ دلار، نرخ جمعیت شاغل ۸۴.۴ درصد و نرخ استفاده کنندگان از اینترنت ۹۲.۹ درصد جمعیت می باشد (UNDP, 2016).

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

در سال ۲۰۱۵ عملکرد دانش آموزان کشور قطر در دروس علوم و ریاضیات با شرکت در آزمون بین المللی تیمز مورد ارزیابی قرار گرفت. دانش آموزان قطری در درس ریاضیات پایه چهارم ابتدایی بین کشورهای مورد بررسی در تحقیق حاضر با رتبه ۴۳۹ عملکرد بهتری از دانش آموزان ایران، عمان، عربستان و کویت داشتند. هم چنین در درس ریاضیات پایه هشتم دانش آموزان این کشور با امتیاز ۴۳۷ بعد از امارات متحده عربی، ترکیه و بحرین، مقام چهارم را کسب کردند (Mullis et al, 2015). براساس ارزیابی های بین المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی در بین ۱۴۰ کشور، رتبه قطر ۹ است. به همین نحو قطر در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۲، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۵ و در کیفیت مدیریت مدرسه رتبه ۷ را کسب نموده است. رتبه قطر با توجه به میزان آموزش کارکنان ۵، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۱۸ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۱۷ می باشد (Schwab, 2015).

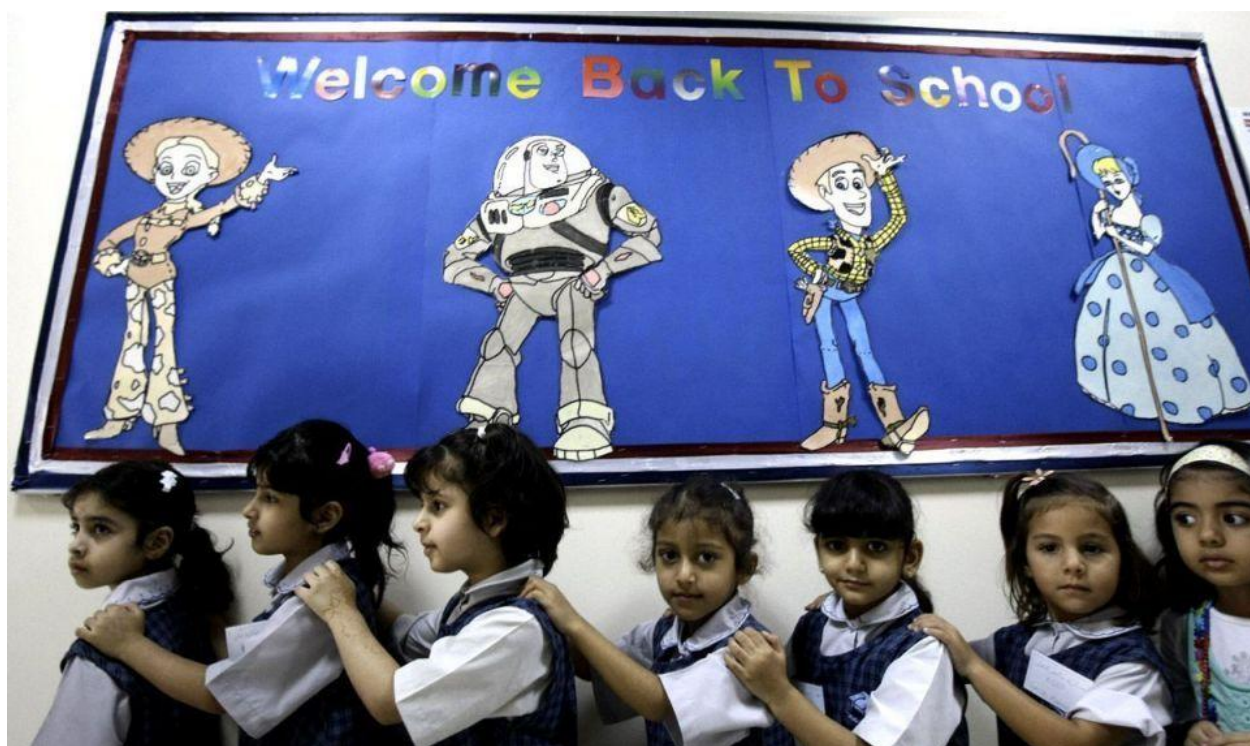
۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

فقدان اطلاعات

جدول ۳۶ : وضعیت نشانگرهای آموزشی در قطر

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱۱.۶	۲۰۱۵
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۵۸.۷۸	۲۰۱۵
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۰.۳	۲۰۱۵
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۹۲.۱۱	۲۰۱۵
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۴۵.۹	۲۰۱۵
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۱.۵۲	۲۰۱۵
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۴۸.۸	۲۰۰۹
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸	۲۰۱۴
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۱۰۰	۲۰۱۰
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۱۱۷۱۹ دلار	۲۰۰۹
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۴۲۵۷ دلار	۲۰۱۵
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲.۷۴	۲۰۱۴
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۳.۶۱	۲۰۱۴
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۹۹.۸۹	۲۰۱۴
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۹۹.۵۱	۲۰۱۵
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱.۵۱	۲۰۱۵
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۲.۱۶	۲۰۱۵
۱۸	نرخ باسوادگی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۹۷.۸	۲۰۱۵
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۸۵۶	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۳۳	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی (ریاضیات و علوم)	رتبه ۵ در کیفیت ریاضیات و علوم بین ۱۴۰	۲۰۱۶
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	فقدان داده	-

۱۲. امارات متحده عربی

الف (اطلاعات عمومی

امارات متحده عربی اتحادی از هفت شیخ‌نشین ابوظبی، دبئی، شارجه، عجمان، فجیره، راس‌الخیمه و ام‌القوین است که در سال ۱۹۷۱ میلادی شکل گرفت. پایتخت و بزرگ‌ترین شیخ‌نشین کشور ابوظبی، مساحت آن 83,600 کیلومترمربع، زبان رسمی عربی، واحد پول درهم و تعداد جمعیت در سال ۲۰۱۷ حدود 9,400,000 نفر برآورد شده است (Malit and Al Youha, 2013). نرخ رشد سالانه جمعیت امارات ۰.۸ درصد، نرخ شهرنشینی ۸۶ درصد، نرخ امید به زندگی ۷۷ سال، نرخ مرگ و میر کودکان در بدو تولد ۶ نوزاد، و تولید ناخالص داخلی سرانه ۷۰۲۳۸ دلار می‌باشد (UNESCO, 2017). امارات متحده عربی دومین اقتصاد بزرگ در شورای همکاری خلیج فارس (بعد از عربستان سعودی) (John, 2013) با تولید ناخالص داخلی (GDP) 693 میلیارد دلار در سال ۲۰۱۷ است. اگر چه امارات متحده عربی دارای اقتصاد

متنوع تری در شورای همکاری خلیج فارس است، اما هنوز به شدت وابسته به درآمد حاصل از فروش نفت می باشد. گردشگری به عنوان یک بخش رو به رشد برای کل اقتصاد امارات متحده عربی عمل می کند. دبی مهم ترین مقصد گردشگری در خاورمیانه است (Rahman, 2013). نظام آموزشی تحت نظارت وزارت آموزش و پرورش از دوره ابتدایی تا پایان متوسطه اجباری است.

ب) نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

با توجه به مجموعه شاخص های توسعه بانک جهانی، که از منابع رسمی شناخته شده تهیه شده است، نسبت دانش آموز به معلم در امارات متحده عربی ۲۳.۶۲ نفر در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است (Trading Economics, 2015).

جدول ۳۷: نسبت دانش آموز به معلم در امارات متحده عربی

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
درصد	17.03	18.18	16.07	18.93	23.62

UNESCO, 2015

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

آمار سال ۲۰۱۵ نشان می دهد که در امارات متحده عربی ۶۹.۸۷ درصد کودکان زیر شش سال تحت پوشش آموزش پیش دبستانی قرار گرفته اند.

جدول ۳۸: درصد پذیرش دوره پیش دبستانی در امارات متحده عربی

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
درصد	63.91	61.46	62.81	64.76	69.87

UNESCO, 2015

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

اطلاعات منتشره توسط منابع رسمی نشان می دهد که در امارات متحده عربی و در سال ۲۰۱۵ میلادی پوشش تحصیلی ظاهری ۱۱۵.۹۸ درصد برای دختران و ۱۱۶.۷ درصد برای پسران با میانگین ۱۱۶.۳۵ درصد در دوره ابتدایی بوده است. هم چنین درصد پوشش واقعی در دختران ۹۲.۹۶ درصد و در پسران ۹۳.۷۸ درصد با میانگین ۹۳.۳۸ درصد گزارش شده است. جدول های زیر روند صعودی افزایش درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی را از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ نمایش می دهد.

جدول ۳۹: درصد پوشش تحصیلی ظاهری در امارات متحده عربی

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	۹۹.۰۸	۱۰۱.۴۲	۱۰۰.۹۷	۱۰۶.۷۱	۱۱۶.۳۵
دختر	۹۹.۳۴	۱۰۲.۳۷	۱۰۱.۸۷	۱۰۷.۱۱	۱۱۵.۹۸
پسر	۹۸.۸۴	۱۰۰.۵۴	۱۰۰.۱۳	۱۰۶.۳۴	۱۱۶.۷

جدول ۴۰ : درصد پوشش تحصیلی واقعی در امارات متحده عربی

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	۸۵.۵۹	۸۷.۸۱	۸۷.۵۶	۹۰.۷۴	۹۳.۳۸
دختر	۸۵.۸۲	۸۸.۷۳	۸۸.۴	۹۰.۶۹	۹۲.۹۶
پسر	۸۵.۳۷	۸۶.۹۶	۸۶.۷۶	۹۰.۷۸	۹۳.۷۸

UNESCO, 2015

۴. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

آمارهای موجود در خصوص نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان در امارات متحده عربی مربوط به سال ۲۰۱۲ تا ۲۰۱۵ میلادی است که نسبت آنان را طی این بازه زمانی ۱۰۰ درصد اعلام کرده است (World Bank, 2015).

۵. نسبت دانش آموزان فنی حرفه ای به کل دانش آموزان

نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان یکی از نشانگرهایی است که تصویر چندان مطلوبی از نظام آموزشی کشورهای جنوب خلیج فارس به نمایش نمی گذارد. امارات متحده عربی نیز از این نظر استثناء نیست. نسبت دانش آموزان رشته های فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان از سال ۲۰۱۰ (کمتر از ۱ درصد) با روندی بطئی در سال ۲۰۱۴ به ۱.۸۲ درصد رسیده است. این نسبت برای پسران برابر با ۲.۲۸ و در دختران ۱.۳۳ درصد می باشد (Trading Economics, 2014).

۶. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

در امارات متحده عربی، میزان ثبت نام دانش آموزان در مدارس خصوصی در طی دو دهه گذشته روندی صعودی داشته است به نحوی که در سال ۱۹۹۹ میلادی ۳۰.۷۱ درصد دانش آموزان در مدارس خصوصی درس می خواندند ولی این نسبت در سال ۲۰۱۴ بیش از دو برابر افزایش داشته و به ۶۱.۳۳ درصد رسیده است. میانگین جهانی میزان ثبت نام دانش آموزان در مدارس خصوصی ۲۵.۸۵ درصد در سال ۲۰۱۵ می باشد (World Bank, 2015).

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

۹۸ درصد موسسات آموزشی دارای آزمایشگاه کامپیوتری هستند. متوسط تعداد کامپیوتر در هر آموزشگاه ۳۸ است. ۱۰۰ درصد مدارس دولتی دارای آزمایشگاه های کامپیوتری با میانگین ۴۰ کامپیوتر هستند. ۹۳ مدارس دارای نوعی اتصال به اینترنت بوده و ۹۵ درصد معلمان در برخی دوره های حرفه ای ICT شرکت کرده اند (Watt, 2012).

۸. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت

میانگین حقوق معلم در امارات متحده عربی ۱۴۰۰ دلار آمریکا در ماه در سال ۲۰۰۰ بود (State University, Without date). میانگین حقوق برای معلمان در سال ۲۰۱۳ بین ۲۵۰۰ تا ۵۵۰۰ دلار اعلام شده است (Stewart, 2013). گزارش جدیدتر پایگاه خبری فاس الیوم میانگین حقوق را ۲۸۴۰ دلار اعلام کرد (فاس الیوم، ۲۰۱۴).

۹. سرانه دانش آموزی

فقدان داده

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

دیدگاه دولت امارات متحده عربی این است که با ایجاد یک سیستم آموزشی که مطابق با استانداردهای جهانی باشد، بالاترین سطح آموزش مدرن را در اختیار دانش آموزان خود از نظر برنامه درسی، فن آوری و محیط قرار دهد. برای این منظور، دولت ۲۱.۲ درصد از بودجه خود را به بخش آموزش و پرورش اختصاص داده است و برنامه های ابتکاری قابل توجهی برای استخدام معلمان معتبر و تقویت رشد حرفه ای آنان در نظر گرفته است (Export Gov, 2016).

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

آخرین آمار موجود که مربوط به سال ۱۹۹۷ میلادی است نشان می دهد که سهم هزینه آموزش از تولید ناخالص ملی در امارات ۱.۱۱ بوده است (World Bank, 1997). صندوق بین المللی پول این سهم را برای سال ۲۰۱۳ برابر با ۳ درصد اعلام کرده است (International Monetary Fund, 2015).

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

نرخ ارتقاء دانش آموزان پسر و دختر دوره ابتدایی به ترتیب ۱۰۰ و ۹۹.۸۶ درصد با میانگین ۹۹.۹۳ درصد در سال ۲۰۱۳ بوده است (UNESCO, 2014).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان ۹۹.۹۳ درصد در سال ۲۰۱۳ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۹۹.۸۶ درصد و برای پسران ۱۰۰ درصد می باشد (UNESCO, 2013).

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

نرخ تکرار پایه دانش آموزان ۰.۱۷ درصد در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۰.۱۵ درصد و برای پسران ۰.۱۹ درصد می باشد (UNESCO, 2015).

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

بر اساس داده های بانک جهانی نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی از سال ۲۰۰۴ (۵.۵ درصد) در امارات متحده عربی روندی متغیر داشته است به نحوی که در یک سال شاهد افزایش و سال بعد کاهش شدید آن هستیم. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان در سال ۲۰۱۲ به ۸ درصد رسید (Knoema, 2012). هم چنین نرخ ترک تحصیل دانش آموزان ۸ درصد در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۸.۳۳ درصد و برای پسران ۷.۶۸ درصد می باشد (UNESCO, 2015).

جدول ۴۱: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در امارات متحده عربی

سال	۲۰۰۴	۲۰۰۵	۲۰۰۶	۲۰۱	۲۰۱۲
درصد	۵.۵	۲.۱	۳.۳	۱۵.۶	۸

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

نرخ سواد بزرگسالان امارات متحده عربی از ۵۳ درصد در سال ۱۹۷۵ به ۹۳ درصد در سال ۲۰۱۵ با میانگین رشد سالانه ۲۰.۹۳ درصد رسید (Knoema, 2015). در سال ۲۰۰۴ میلادی نرخ باسوادی نرخ سواد زنان ۱۵ ساله به بالا ۹۷ درصد بوده است (UNESCO, 2015).

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

بر اساس داده های سازمان ملل متحد، نرخ توسعه انسانی امارات متحده عربی در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۸۴۰ و رتبه آن ۴۲ در بین ۱۸۸ کشور می باشد. نرخ امید به زندگی در بدو تولد معادل ۷۷ سال و ۱ ماه، درآمد ناخالص ملی ۶۶۲۰۳ دلار، نرخ جمعیت شاغل ۷۷.۱ درصد و نرخ استفاده کنندگان از اینترنت ۹۱.۲ درصد جمعیت می باشد (UNDP, 2016).

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

در سال ۲۰۱۵ عملکرد دانش آموزان کشور امارات متحده عربی در دروس علوم و ریاضیات با شرکت در آزمون بین المللی تیمز مورد ارزیابی قرار گرفت. دانش آموزان اماراتی در درس ریاضیات پایه چهارم ابتدایی بعد از ترکیه با امتیاز ۴۵۲ نسبت به سایر کشورهای عربی مورد بررسی در پژوهش حاضر عملکرد بهتری از خود نشان دادند. هم چنین در

درس ریاضیات پایه هشتم دانش آموزان این کشور با امتیاز ۴۶۵ عملکرد بهتری نسبت به همه همسایگان ایران که در آزمون مذکور شرکت نموده بودند، داشتند (TIMSS 2015). جالب اینکه اگرچه نمرات فراگیران اماراتی از میانگین نمرات آزمون تیمز کمتر بود ولی نمرات دانش آموزان شهر دبی در درس ریاضیات هر دو پایه چهارم و هشتم بیشتر از میانگین بود (۵۱۱ و ۵۱۲). براساس ارزیابی های بین المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی در بین ۱۴۰ کشور، رتبه امارات متحده عربی ۱۳ است. به همین نحو امارات در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۱۲، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۱۱ و در کیفیت مدیریت مدرسه رتبه ۲۰ را کسب نموده است. رتبه امارات با توجه به میزان آموزش کارکنان ۱۲، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۹ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۲۰ می باشد (Schwab, 2015).

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

دارا بودن درجه کارشناسی از دانشگاه معتبر، ۵ سال سابقه معلمی، سابقه مدیریت و گواهی و مدارک مبین صلاحیت رهبری آموزشی چهار شرط مهم انتخاب فرد به عنوان مدیریت مدرسه در امارات متحده عربی است (بیومی، ۲۰۱۲). البته باید توجه داشت که این کشور دارای بیشترین تعداد مدارس بین المللی در بین کشورهای جهان می باشد و لذا با توجه به سطح حقوق و دستمزد بالا برای مدیران، رقابت شدیدی برای داوطلبان مدیریت مدارس وجود دارد.

جدول ۴۲: وضعیت نشانگرهای آموزشی در امارات متحده عربی

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۲۳	۲۰۱۵
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۶۹.۸	۲۰۱۵
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۱۶.۳	۲۰۱۵
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۹۳.۳	۲۰۱۵
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۶۱.۳	۲۰۱۵
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۱.۸	۲۰۱۴
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۱۰۰	۲۰۱۵
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	فقدان داده	-
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹۳	۲۰۱۲
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	فقدان داده	-
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۲۸۴۰ دلار	۲۰۱۴
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۲۱.۲	۲۰۱۶
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۳	۲۰۱۵
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۹۹.۹	۲۰۱۳
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۹۹.۹	۲۰۱۳
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۰.۱۷	۲۰۱۵
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۸	۲۰۱۲
۱۸	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۹۳	۲۰۱۵
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۸۴۰	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۴۲	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی (ریاضیات و علوم)	رتبه ۱۱ در کیفیت ریاضیات و علوم بین ۱۴۰	۲۰۱۶
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	درجه کارشناسی + ۵ سال سابقه	۲۰۱۲

	معلمی + گواهی صلاحیت رهبری آموزشی + سابقه مدیریت قبلی	
--	--	--

۱۳. عمان

الف (اطلاعات عمومی

در سال ۲۰۱۰، سازمان ملل متحد این کشور را به عنوان پیشرفته ترین کشور جهان از نظر سرعت تغییر و توسعه در طول چهار دهه گذشته انتخاب کرد (UNDP, 2010). پایتخت مسقط، مساحت 309,500 کیلومتر مربع، واحد پول ریال و تعداد جمعیت در سال ۲۰۱۷ حدود 4,748,417 نفر برآورد شده است. در سال ۲۰۱۴، جمعیت عمان بیش از ۴ میلیون نفر برآورد گردید که ۲.۲۳ میلیون نفر شهروند و ۱.۷۶ میلیون نفر مهاجر بودند (Sambidge, 2014). ۴۳ درصد ساکنان عمان زیر ۱۵ سال، نرخ سواد بزرگسالان در سال ۲۰۱۰ میلادی ۸۶.۹٪، نرخ شهرنشینی ۷۸.۱ درصد (Knoema, 2016)، تولید ناخالص داخلی سرانه ۴۶۴۷۵ دلار و درآمد ناخالص ملی در سال ۲۰۱۶ میلادی بیش از 189 میلیارد دلار بود (International Monetary Fund, 2016). نرخ امید به زندگی در عمان در سال ۲۰۱۰ معادل ۷۶.۱ سال بوده

است. در طول سه دهه گذشته، نظام بهداشت و درمان عمان به دستاوردهای بزرگی دست یافت به نحوی که در سال ۲۰۰۰ میلادی، در ارزیابی های سازمان بهداشت جهانی رتبه ۸ را در منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا به خود اختصاص داد. آموزش از پایه اول ابتدایی تا پایان دوره دانشگاه رایگان است.

ب) نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

آمار یونسکو نشان می دهد که نسبت دانش آموز به معلم در سال ۲۰۰۳ میلادی در عمان معادل ۱۹.۹ دانش آموز بوده است (Global Economy, 2003).

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

آمار منتشره توسط یونسکو نشاندهنده روند ثابت نام کودکان در مراکز آموزش پیش دبستانی در کشور عمان در بازه زمانی ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ است. در سال ۲۰۱۵ میلادی ۵۴.۳ درصد کودکان زیر شش سال در این کشور تحت پوشش آموزش پیش دبستانی قرار گرفته اند.

جدول ۴۳: روند ثابت نام کودکان در مراکز آموزش پیش دبستانی در عمان

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
درصد	54.35	52.3	50.11	54.41	55.55

UNESCO, 2015

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

اطلاعات منتشره توسط یونسکو نشان می دهد که در عمان و در سال ۲۰۱۵ میلادی پوشش تحصیلی ظاهری ۱۱۱.۱ درصد برای دختران و ۱۰۷.۴ درصد برای پسران با میانگین ۱۰۹.۲ درصد در دوره ابتدایی بوده است. هم چنین درصد پوشش واقعی در دختران ۹۴.۳ درصد و در پسران ۹۴.۶ درصد با میانگین ۹۴.۵ گزارش شده است. جدول های زیر روند صعودی افزایش درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی را از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ نمایش می دهد.

جدول ۴۴: درصد پوشش تحصیلی ظاهری در عمان

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	104.55	106.83	110.94	110.94	109.28
دختر	104.99	106.64	113.78	114.06	111.18
پسر	104.13	107.02	108.19	107.92	107.44

UNESCO, 2015

جدول ۴۵: درصد پوشش تحصیلی واقعی در عمان

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	95.98	96.65	94.36	94.14	94.53
دختر	96.49	96.49	94.24	94.28	94.38
پسر	95.49	96.8	94.47	94.01	94.67

UNESCO, 2015

۴. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

آخرین آمار موجود در خصوص نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان در عمان مربوط به سال ۲۰۰۱ میلادی است که تعداد آنان را برابر با ۹۹.۸ درصد اعلام کرده است (World Bank, 2001).

۵. نسبت دانش آموزان فنی حرفه ای به کل دانش آموزان

در عمان فقط پسران مجاز به ثبت نام در دوره های فنی و حرفه ای هستند (UNESCO, 2011). نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان عمانی طی یک دوره زمانی کوتاه مدت سه ساله از ۱.۲۶ درصد در سال ۲۰۱۲ به ۰.۰۸ درصد در ۲۰۱۵ تنزل یافته است (UNESCO, 2015).

۶. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

در عمان، میزان ثبت نام دانش آموزان در مدارس خصوصی به طور قابل توجهی از کشورهای همسایه کمتر است: آخرین اطلاعات موجود نشان می دهد که در سال ۲۰۱۳ میلادی فقط ۱۰.۱۴ درصد از دانش آموزان این کشور در مدارس خصوصی ثبت نام کرده بودند (World Bank, 2013). گزارش وات نیز نشان می دهد که قریب به ۹۰ درصد مدارس عمان، مدارس دولتی هستند (Watt, 2013).

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

تعداد دانش آموز به هر یک کامپیوتر در مدارس تا سال ۲۰۱۵ در عمان ۱۲ نفر اعلام شده است. هم چنین در سال ۲۰۱۵ میلادی بر اساس آمار یونسکو ۷۷ درصد مدارس مجهز به اینترنت بوده اند (UNESCO Institute for Statistics, 2016).

۸. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت

عمان یکی از کشورهای پیشرفته جهان عرب است که در سال های اخیر شاهد پیشرفت های زیادی در نظام آموزش و پرورش خود بوده است. حقوق فعلی می تواند بین ۱۰۰۰ تا ۳۵۰۰ دلار در ماه با میانگین ۲۲۵۰ دلار و با هزینه بسیار پایین زندگی (حدود ۷۰۰ دلار در ماه) باشد (Fitzpatrick, 2017).

۹. سرانه دانش آموزی

دولت عمان از سال ۲۰۱۱ تاکنون اطلاعات جدیدی را در خصوص سرانه دانش آموزی در دسترس سازمان های بین المللی قرار نداده ، اگرچه بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی دولت روندی صعودی داشته است . آمار سال ۲۰۱۱ نشان می دهد که سرانه دانش آموزی برای دوره ابتدایی و متوسطه به ترتیب ۶۵۵۲ و ۷۳۷۸ دلار با میانگین ۶۹۶۵ دلار بوده است (UNESCO, 2011) .

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی عمان برای بسیاری از سال ها نامعلوم است و اطلاعاتی در این خصوص وجود ندارد. با این وجود اطلاعات منتشره توسط یونسکو نشان می دهد که سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی از ۱۰.۹۵ درصد در سال ۲۰۰۹ به ۱۱.۰۸ در سال ۲۰۱۳ رسیده است (UNESCO, 2013).

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

اگرچه برای بسیاری از سال ها آمار دقیقی در خصوص این نشانگر وجود ندارد اما سهم بودجه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی عمان رشدی بطئی را به نمایش می گذارد به نحوی که از ۴.۱۹ درصد در سال ۲۰۰۹ به ۴.۹۶ در سال ۲۰۱۳ رسیده است (UNESCO, 2013).

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

نرخ ارتقاء دانش آموزان ۹۹.۳۶ درصد در سال ۲۰۱۴ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۹۹.۶۴ درصد و برای پسران ۹۹.۰۷ درصد می باشد (UNESCO, 2014) .

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان ۱۰۹ درصد در سال ۲۰۱۴ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۱۰۸ درصد و برای پسران ۱۰۹ درصد می باشد (Trading Economics, 2014) .

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

نرخ تکرار پایه دانش آموزان ۱.۹۴ درصد در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۱.۴۸ درصد و برای پسران ۲.۳۹ درصد می باشد (UNESCO, 2015) .

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

براساس داده های بانک جهانی نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی از سال ۲۰۰۰ (۵.۵ درصد) در عمان روندی نزولی داشته است و در سال ۲۰۱۲ به ۱.۳ درصد رسیده است (Knoema, 2012) .

جدول ۴۶: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در عمان

سال	۲۰۰۰	۲۰۰۱	۲۰۰۲	۲۰۱۱	۲۰۱۲
درصد	۱۲.۵	۳.۷	۶.۸	۱.۹	۳.۸

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

در سال ۲۰۱۶ میلادی نرخ باسوادی گروه سنی ۲۴ - ۱۵ ساله برابر با ۹۸.۷ درصد ، نرخ سواد زنان ۱۵ ساله به بالا ۹۸.۹۸ و مردان ۹۸.۵۱ درصد بود (UNESCO, 2016).

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

بر اساس داده های سازمان ملل متحد ، نرخ توسعه انسانی عمان در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۷۹۶ و رتبه آن ۵۲ در بین ۱۸۸ کشور می باشد. نرخ امید به زندگی در بدو تولد معادل ۷۷ سال ، درآمد ناخالص ملی ۳۴۴۰۲ دلار ، نرخ جمعیت شاغل ۶۴.۸ درصد و نرخ استفاده کنندگان از اینترنت ۷۴.۲ درصد جمعیت می باشد (UNDP, 2016).

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

دانش آموزان عمان در چهارمین دوره پژوهش بین المللی ریاضی و علوم (TIMSS) در سال ۲۰۰۷ شرکت کردند. نمرات آنان در هر دو آزمون ریاضی و علوم پایه هشتم به ترتیب ۳۷۲ و ۴۲۳ به میزان قابل توجهی کمتر از میانگین بود (Watt, 2013). در سال ۲۰۱۵ عملکرد دانش آموزان کشور عمان در دروس علوم و ریاضیات با شرکت در آزمون بین المللی تیمز مورد ارزیابی مجدد قرار گرفت. دانش آموزان عمانی در درس ریاضیات پایه چهارم ابتدایی بین کشورهای مورد بررسی در تحقیق حاضر با رتبه ۴۲۵ عملکرد بدتری از دانش آموزان کشورهای ترکیه ، امارات ، بحرین ، قطر و ایران داشتند. عملکرد فراگیران عمان فقط نسبت به دانش آموزان عربستان و کویت بهتر بود. هم چنین در درس ریاضیات پایه هشتم ، دانش آموزان این کشور با امتیاز ۴۳۷ بعد از امارات متحده عربی ، ترکیه و بحرین ، مقام چهارم را کسب کردند (TIMSS 2015). براساس ارزیابی های بین المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی در بین ۱۴۰ کشور ، رتبه عمان ۸۸ است. به همین نحو عمان در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۱۰۶ ، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۱۰۲ و در کیفیت مدیریت مدرسه رتبه ۱۲۸ را کسب نموده است . رتبه عمان با توجه به میزان آموزش کارکنان ۶۸ ، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۸۴ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۱۱۹ می باشد (Schwab, 2015).

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

دوره یک ساله آموزشی تحت عنوان "دیپلم مدیریت مدرسه " و انتصاب مدیر توسط کادر آموزشی و اداری مدرسه بر اساس روند انتخابی یکی از سیاست های آموزشی دولت عمان در سال های اخیر برای افزایش کارایی و کاهش تمرکز در

ساختار سازمانی و واگذاری بیشتر قدرت و اختیار به دست اندرکاران مدارس با نظارت عالی دولت مرکزی است (UNESCO, 2011).

جدول ۴۷: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عمان

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱۹.۹	۲۰۰۳
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۵۴.۳	۲۰۱۵
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۰۹.۲	۲۰۱۵
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۹۴.۵	۲۰۱۵
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان		۲۰۱۷
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۰.۰۸	۲۰۱۵
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۹۹.۸	۲۰۰۱
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۱۲	۲۰۱۵
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۷۷	۲۰۱۵
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۶۹۶۵ دلار	۲۰۱۱
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۲۲۵۰ دلار	۲۰۱۷
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۱.۰۸	۲۰۱۳
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۴.۹۶	۲۰۱۳
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۹۹.۳	۲۰۱۴
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۰.۹	۲۰۱۴
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱.۹۴	۲۰۱۵
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱.۳	۲۰۱۲
۱۸	نرخ باسوادگی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۹۸.۷	۲۰۱۶
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۷۹۶	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۵۲	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی (ریاضیات و علوم)	رتبه ۱۰۲ در کیفیت ریاضیات و علوم در بین ۱۴۰ کشور	۲۰۱۶
۲۲	شیوه انتخاب مدیر مدارس	گواهینامه دوره یکساله مدیریت مدرسه + انتخابات دست اندرکاران مدرسه	۲۰۱۱

۱۴. ایران

الف (اطلاعات عمومی

بر اساس اطلاعات منتشره توسط یونسکو، ایران با جمعیت بیش از ۷۹ میلیون نفر در سال ۲۰۱۵ دارای نرخ رشد سالانه جمعیت ۱.۲ درصد و نرخ شهرنشینی ۶۳ درصد می باشد. هم چنین نرخ مرگ و میر کودکان در بدو تولد ۱۳ نوزاد، نرخ امید به زندگی ۷۵ سال، تولید ناخالص داخلی سرانه ۱۷۳۶۶ دلار و درآمد ناخالص ملی بیش از ۱۳۶۰ میلیارد دلار بود (UNESCO, 2017).

ب (نشانگر های آموزشی

۱. نسبت دانش آموز به معلم

در رابطه با نخستین نشانگر دانش آموزی یعنی نسبت دانش آموز به معلم، عبدالمی (۱۳۹۵) گزارش می دهد که میانگین تعداد دانش آموز در سال تحصیلی ۱۳۹۴-۱۳۹۳، ۲۲ دانش آموز به ازای یک معلم بوده است. در دوره ابتدایی ۲۶، در متوسطه اول ۱۶ و در متوسطه دوم ۱۷ دانش آموز به ازای هر معلم وجود دارد. آمار یونسکو نشان می دهد که نسبت دانش آموز به معلم در سال ۲۰۱۵ میلادی در ایران در دوره ابتدایی برابر با ۲۶.۷۷ و در دوره متوسطه ۱۷ نفر می باشد (UNESCO, 2015).

۲. درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

درصد پوشش تحصیلی دوره پیش دبستانی از ۳۸/۲ درصد در سال ۱۳۹۲ به ۵۲ درصد در سال ۱۳۹۳ رسیده است (دیمه و ر، ۱۳۹۴). چهاربند (۱۳۹۶) با ارائه جدیدترین آمار موجود اعلام کرد تاکنون ۱۳ میلیون و ۲۲۸ هزار و ۱۴۷ دانش آموز در سامانه سناد ثبت نام شده‌اند که از این تعداد ۲۹۷ هزار و ۲۸۲ نوآموز دوره پیش دبستانی هستند. آمار سال ۲۰۱۵ یونسکو درصد پذیرش کودکان ایرانی تحت پوشش را برابر با ۴۷.۰۶ درصد اعلام کرده است. هم چنین اگرچه آمار دقیقی توسط این سازمان برای یک دهه اخیر وجود ندارد ولی آمار مربوط به دو سال ۲۰۱۳ (۳۶.۱۲) و ۲۰۱۴ (۳۸.۱۲) مبین روند صعودی ثبت نام کودکان ایرانی در دوره پیش دبستانی است (UNESCO, 2015).

۳. درصد پوشش تحصیلی ظاهری و واقعی

پوشش ظاهری تحصیلی نشانگری است که نسبت تعداد دانش آموزان یک دوره تحصیلی را به کل جمعیت لازم التعلیم همان دوره نشان می دهد؛ ولی پوشش واقعی تحصیل بیانگر نسبت تعداد دانش آموزان یک دوره تحصیلی که در سنین خاص آن دوره هستند، به کل جمعیت لازم التعلیم همان دوره را نمایش می دهد. محبی (۱۳۹۲) تعداد کل دانش آموزان متوسطه اول را دو میلیون و ۶۷ هزار و ۷۸۶ نفر با ۸۸.۵ درصد پوشش تحصیلی واقعی و ۹۵ درصد پوشش تحصیلی ظاهری اعلام نمود. در جدیدترین اعلام رسمی، بطحایی (۱۳۹۳) در گزارش خود نرخ پوشش ظاهری تحصیلی را ۹۷ درصد و نرخ پوشش واقعی را ۷۶ درصد اعلام کرد. اطلاعات منتشره توسط منابع بین المللی نشان می دهد که در ایران و در سال ۲۰۱۵ میلادی پوشش تحصیلی ظاهری دوره ابتدایی ۱۱۱.۶ درصد برای دختران و ۱۰۶.۳ درصد برای پسران و در کل ۱۰۸.۹ درصد بوده است. درصد پوشش واقعی ۹۹.۲ درصد گزارش شده است، اگرچه آماري به تفکیک جنسیت وجود ندارد. جدول زیر روند نسبتاً ثابت پوشش تحصیلی واقعی را از سال ۲۰۱۱ تا ۲۰۱۵ نمایش می دهد.

جدول ۴۸: درصد پوشش تحصیلی واقعی در ایران

سال	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	99.74	99.45	98.66	99.24	99.17

UNESCO, 2015

۴. نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

نشانگر های منابع انسانی شامل دو نشانگر نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان و میانگین ساعات آموزش ضمن خدمت می شود. اگر ملاک وجود شرایط علمی را مدارج تحصیلی در نظر بگیریم آمار رسمی نشان می دهد که در دوره ابتدایی، ۷۶ نفر از معلمان دارای مدرک دکتری، ۱۶۴۸۶ نفر فوق لیسانس، ۱۶۲۵۲۷ نفر فوق دیپلم و ۷۰۰۳۱ نفر دیپلم هستند که میانگین سال‌های تحصیلات آنها ۱۵.۳ است. در دوره متوسطه اول ۱۹۲ معلم دارای مدرک دکتری، ۱۹۲۲۷ نفر فوق لیسانس، ۱۰۱۴۷۱ لیسانس، ۱۸۹۳۵ فوق دیپلم و ۴۳۹ مدرک دیپلم هستند و میانگین سنوات تحصیلات این دوره ۱۶ سال است. در دوره متوسطه دوم ۹۷۸ معلم مدرک دکتری، ۴۶۴۱۱ فوق لیسانس، ۹۱۶۸۳ لیسانس، ۶۴۱۹ فوق دیپلم و ۷۰۸ مدرک دیپلم دارند که میانگین سنوات تحصیلی آنها ۱۶.۶ است. با این وجود علیرغم این تصویر آرمانی، گزارش موجود از یکی از استان های نسبتاً برخوردار کشور مبین آن است که بیش از ۶۰ درصد معلمان مقطع ابتدایی در این استان

فاقد شرایط علمی لازم برای تدریس هستند و این مسئله فارغ از شرایطی همچون داشتن مهارت ها و انگیزه لازم برای تدریس و نگرش درست به مسائل تعلیم و تربیت است (وطنی، ۱۳۹۵). آخرین آمار موجود در خصوص نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان در دوره ابتدایی بر اساس آمار بانک جهانی در ایران مربوط به سال ۲۰۱۵ میلادی است که تعداد آنان را برابر با ۱۰۰ درصد اعلام کرده است (World Bank, 2015). اطلاعات موجود در خصوص نشانگر میانگین ساعات آموزش ضمن خدمت معلمان نشان می دهد که کلیه فرهنگیان سالانه ۴۰ ساعت دوره ضمن خدمت می گذرانند که بخشی از آن در تابستان و بخشی دیگر در طول سال برگزار می شود. این دوره ها به صورت حضوری و نیمه حضوری برگزار می شود و ۶۰ درصد آن تخصصی و ۴۰ درصد آن شامل دروس عمومی است. هم چنین میانگین مدت ضمن خدمت کتب جدیدالتألیف «۱۲۰ ساعت» است (حدادی، ۱۳۹۶). البته میانگین ساعات آموزش ضمن خدمت برای نیروهای بدو ورود به نظام آموزشی در کلیه رشته ها ۲۵۰ ساعت است (گرمارودی، ۱۳۸۹). در پایان این بخش باید اشاره کرد به علت اتخاذ برنامه های متفاوت توسط کشورهای مورد مطالعه تعیین میانگین ساعات آموزش ضمن خدمت امکان ناپذیر بود و لذا این نشانگر حذف گردید.

۵. نسبت دانش آموزان فنی حرفه ای به کل دانش آموزان

آمار رسمی در خصوص آخرین نشانگر دانش آموزی یعنی نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان مبین آن است که در سال ۱۳۹۴ مجموع دانش آموزان فنی و حرفه ای و کار دانش کشور از کل دانش آموزان دوره دوم متوسطه نظری حدود ۳۶ تا ۳۷ درصد بود، در حالی که قرار است این تعداد تا پایان برنامه ششم توسعه به ۴۸.۲۶ درصد برسد (حسینی مقدم، ۱۳۹۵). جدول زیر روند تغییر بطنی نرخ ثبت نام دانش آموزان رشته های فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان را از سال ۲۰۰۷ تا ۲۰۱۵ را که توسط یونسکو منتشر شده است به نمایش می گذارد (UNESCO, 2015).

جدول ۴۹: روند تغییر بطنی نرخ ثبت نام دانش آموزان رشته های فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان در ایران

سال	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
کل	19.94	18.88	18.79	19.42	20.03	20.81	24.2	24.06	22.71

UNESCO, 2015

۶. نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

در خصوص نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان، آمار رسمی نشان می دهد که بالغ بر یک میلیون و ۳۷۷ هزار دانش آموز در ۱۱ هزار و ۸۴۷ مدرسه غیردولتی تحصیل می کنند. در واقع با آغاز کار دولت روحانی، تعداد دانش آموزان مدارس غیردولتی ۳.۵ درصد افزایش داشته و به ۱۱.۶ درصد رسیده است. هم چنین این تعداد دانش آموز در ۱۱۸۴۸ مدرسه غیردولتی در حال تحصیل هستند (گردد، ۱۳۹۴). بر اساس گزارش بانک جهانی در ایران و در سال ۲۰۱۵ میلادی، ۱۳.۵۵ درصد دانش آموزان در مدارس خصوصی ثبت نام کرده اند (World Bank, 2015).

۷. نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات

از بین نشانگرهای فضا و تجهیزات در تحقیق حاضر فقط نشانگر نوع دسترسی مدارس به فناوری اطلاعات و ارتباطات برحسب دو نشانگر فرعی تعداد دانش آموز در برابر هر یک دستگاه کامپیوتر و میزان دسترسی دانش آموزان به اینترنت مورد بررسی قرار می گیرد. طبق آمار هم اکنون ۵۰ درصد مدارس کشور به کامپیوتر مجهز هستند و سرانه مصرف رایانه در مدارس کشور یک دستگاه به ازای هر ۴۸ دانش آموز است. این سرانه در سایر کشورها به ازای هر ۱۸ دانش آموز یک کامپیوتر است (عبداللهی، ۱۳۸۷). آمار یونسکو نشان می دهد که تعداد دانش آموز به ازای هر یک دستگاه کامپیوتر تا سال ۲۰۱۴ در امارات ۷، در قطر ۸، عمان ۱۲، قزاقستان ۱۲، ارمنستان ۱۵، آذربایجان و ایران ۳۳ و ترکیه ۴۵ بوده است. هم چنین بنا به گزارش این سازمان در ارمنستان ۱۰۰ درصد، قزاقستان ۹۷ درصد، آذربایجان ۲۷ درصد و ایران ۸۲ مدارس مجهز به اینترنت هستند (UNESCO Institute for Statistics, 2016).

۸. سرانه دانش آموزی

سرانه دانش آموزی، مبلغی در بودجه کلی آموزش و پرورش است که به ازای هر دانش آموز و برای پرداخت هزینه های جاری مدرسه همچون تعمیرات، امور بهداشتی، فیش های آب، برق، گاز، تلفن و همچنین مراسم گوناگون آیینی و رسمی در مدرسه و ... باید به مدرسه واگذار شود. بر اساس گفته معاونت متوسطه وزارت آموزش و پرورش، بودجه سرانه آموزشی برای هر دانش آموز ۳ میلیون و ۳۰۰ هزار تومان در نظر گرفته شده و این عدد به ۱۱ میلیون دانش آموز مدارس دولتی تعلق دارد (زرافشان، ۱۳۹۵). آمار منتشره توسط یونسکو بر اساس برابری قدرت خرید^{۳۶} (PPP) سرانه دانش آموزی را در بازه زمانی ۲۰۱۵ - ۲۰۰۷ در ایران برحسب جدول زیر ارائه و نشان می دهد که این سرانه در طی یک دهه اخیر روندی نزولی را طی کرده است. سرانه دانش آموزی برحسب برابری قدرت خرید از ۳۳۸۸ دلار در سال ۲۰۰۷ به ۲۴۲۹ دلار در سال ۲۰۱۵ کاهش یافته است (UNESCO, 2015).

جدول ۵۰: سرانه دانش آموزی ایران در بازه زمانی ۲۰۱۵ - ۲۰۰۷

دوره تحصیلی / سال	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
ابتدایی	2314	2198	2039	2004	2234	1923	1349	1365	1383
متوسطه	2722	2698	2866	3061	2530	2532	3121	2586	2629
کل	3388	2753	3005	2576	3084	2730	2123	2258	2429

۹. نسبت حقوق ماهانه معلمان به میانگین مزایای سایر کارکنان دولت

میانگین حقوق در آموزش و پرورش حدود یک میلیون و ۵۰۰ هزار تومان است (بطحایی، ۱۳۹۳). البته طبق گزارش معاون امور مجلس رئیس جمهور میانگین حقوق معلمان که در سال ۱۳۹۲ یک میلیون و ۲۰۰ هزار تومان بود در سال

³⁶ Purchasing power parity (PPP)

۱۳۹۶ به دو میلیون و ۴۵۰ هزار تومان رسیده است که رشد قابل توجهی را نشان می دهد (امیری، ۱۳۹۶). در صورتی که گزارش امیری ملاک قرار گیرد و قیمت دلار را برابر با ۳۳۲۰ تومان در نظر بگیریم میانگین حقوق معلمان برابر با ۷۳۷ دلار در ماه خواهد بود.

۱۰. سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

در لایحه بودجه سال ۱۳۹۶، بودجه وزارت آموزش و پرورش معادل ۳۱ هزار و ۶۸۱ میلیارد است که با رشد ۱.۸ درصدی به ۹.۸ درصد از کل بودجه عمومی مصوب کشور رسید (باشگاه خبرنگاران جوان، ۱۳۹۵). به گزارش اقتصادنیوز، وزارت آموزش و پرورش با دریافت ۳۲۰ هزار میلیارد ریال (۱۳.۳ درصد از کل اعتبارات هزینه ای) در صدر دستگاه هایی قرار دارد که بیشترین میزان از سرجمع اعتبارات هزینه ای را دریافت می کنند. در حالی که اطلاعات فوق الاشاره نشان می دهد حدود ۱۰ درصد از بودجه عمومی به آموزش و پرورش اختصاص یافته است آمار منتشره توسط یونسکو از سال ۲۰۰۷ تا سال ۲۰۱۵ برای ایران به شرح زیر ذکر شده است.

جدول ۵۱: سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی ایران در بازه زمانی ۲۰۱۵ - ۲۰۰۷

سال	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
درصد	19.87	20.58	18.02	18.8	19.13	17.4	21.67	19.66	18.57

UNESCO, 2015

۱۱. سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

با عنایت به داده های نشانگر قبل آشکار می گردد که بنا به آمار یونسکو سهم هزینه آموزش و پرورش نیز از تولید ناخالص داخلی در ایران کاهش داشته است به نحوی که میزان آن از ۴.۷۴ درصد در سال ۲۰۰۷ با روندی نزولی در سال ۲۰۱۵ به ۲.۹۳ درصد رسیده است (UNESCO, 2014).

جدول ۵۱: سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی ایران در بازه زمانی ۲۰۱۵ - ۲۰۰۷

سال	۲۰۰۷	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱	۲۰۱۲	۲۰۱۳	۲۰۱۴	۲۰۱۵
درصد	4.74	4.06	3.99	3.87	3.66	3.22	3.15	2.95	2.93

UNESCO, 2015

۱۲. نرخ ارتقاء دانش آموزان

نرخ ارتقاء دانش آموزان پسر و دختر دوره ابتدایی به ترتیب ۹۷.۲۴ و ۹۶.۷۹ درصد و در کل ۹۷.۲ درصد در سال ۲۰۱۱ بوده است (UNESCO, 2011).

۱۳. نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان

نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان ۱۰۱.۷۷ درصد در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۱۰۱.۵۳ درصد و برای پسران ۱۰۲ درصد می باشد (UNESCO, 2015).

۱۴. نرخ تکرار پایه دانش آموزان

نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی ۱.۳۵ درصد در سال ۲۰۱۵ گزارش شده است. برای دختران این نرخ معادل ۱.۱ درصد و برای پسران ۱.۵۸ درصد می باشد (UNESCO, 2015).

۱۵. نرخ ترک تحصیل دانش آموزان

بر اساس داده های بانک جهانی اگرچه نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی از سال ۲۰۰۲ (۱۲.۵ درصد) در ایران روندی نزولی داشته است اما در سال ۲۰۱۱ به ۳.۸ درصد رسیده است (Knoema, 2011).

جدول ۵۲: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی در ایران

سال	۲۰۰۲	۲۰۰۸	۲۰۰۹	۲۰۱۰	۲۰۱۱
درصد	۱۲.۵	۳.۷	۶.۸	۱.۹	۳.۸

۱۶. نرخ باسوادی گروه های سنی

با توجه به نتایج رسمی سرشماری سال ۱۳۹۵ کشور نسبت نرخ رشد شاخص سواد در فاصله سال ۱۳۹۰ تا ۱۳۹۵، حدود ۱۴ برابر مدت مشابه در سالهای ۱۳۸۵ تا ۱۳۹۰ بوده است. هم چنین نرخ سواد در گروه سنی ۴۹-۱۰ ساله در سرشماری سال ۱۳۹۵ به ۹۴.۷ ارتقا یافته است (باقرزاده، ۱۳۹۵). بانک جهانی نرخ سواد را در زنان و مردان ۱۵ ساله و بالاتر در ایران و برای سال ۲۰۱۵ به ترتیب برابر با ۸۳.۱۸ و ۹۱.۱۴ درصد و در کل ۸۷.۱۷ درصد اعلام نمود (World Bank, 2015).

۱۷. شاخص کلی توسعه انسانی

بر اساس داده های سازمان ملل متحد، نرخ توسعه انسانی ایران در سال ۲۰۱۶ برابر با ۰.۷۷۴ با رتبه ۶۹ در بین ۱۸۸ کشور می باشد. نرخ امید به زندگی در بدو تولد معادل ۷۵ سال و ۶ ماه، درآمد ناخالص ملی ۱۶۳۹۵ دلار، نرخ جمعیت شاغل ۳۹.۹ درصد و نرخ استفاده کنندگان از اینترنت ۴۴.۱ درصد جمعیت می باشد (UNDP, 2016).

ایران از لحاظ شاخص توسعه انسانی بالاتر از کشورهای برزیل، مکزیک، سریلانکا، ترکیه و ونزوئلا، و پس از کشورهای بوسنی و هرزگوین، قزاقستان، آذربایجان و عربستان سعودی قرار گرفته است. همچنین در رتبه بندی منطقه‌ای با رتبه هشتم خاورمیانه به ترتیب پس از اسرائیل، امارات متحده عربی، قبرس، قطر، بحرین، کویت و عربستان قرار دارد. ایران با ۱۱ رتبه پیشرفت نسبت به سال ۲۰۰۵ یکی از ۷ کشور دنیا با بیشترین پیشرفت در شاخص توسعه انسانی است تا جایی که ایران از گروه کشورهای دارای توسعه انسانی متوسط به گروه دارای توسعه انسانی بالا منتقل شده است.

۱۸. عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی نشانگر جدیدی است که در طی دو دهه اخیر مورد توجه برنامه ریزان آموزشی قرار گرفته است. ایران از سال ۱۳۷۰ شمسی برابر با ۱۹۹۱ میلادی به طور رسمی همکاری خود را با این انجمن آغاز و تاکنون در ۶ مطالعه تیمز در فاصله سال‌های ۱۹۹۵، ۱۹۹۹، ۲۰۰۳، ۲۰۰۷ و ۲۰۱۱ و همچنین تیمز پیشرفته ۲۰۰۸ و نیز در مطالعه پرلز (مطالعه بین‌المللی پیشرفت سواد خواندن) در فاصله سال‌های ۲۰۰۱، ۲۰۰۶، ۲۰۱۱ شرکت کرده است. مرکز ملی مطالعات تیمز (مطالعه بین المللی روند علوم و ریاضیات) و پرلز (مطالعه بین المللی پیشرفت سواد خواندن) خلاصه ای از مهم ترین نتایج تیمز و پرلز ۲۰۱۱ را در قالب یک ویژه نامه خبری منتشر کرده است. در این گزارش عملکرد دانش‌آموزان ایران در سه درس علوم، ریاضیات و سواد خواندن با ۶۰ کشور جهان مورد مقایسه قرار گرفته است. نکته قابل ملاحظه در این گزارش این است که روند عملکرد دانش‌آموزان ایران از سال ۱۹۹۵ تا ۲۰۱۱ پیشرفت قابل ملاحظه‌ای داشته است. بر اساس گزارش کنفرانس خبری انجمن بین المللی ارزشیابی پیشرفت تحصیلی (IEA)، عملکرد دانش‌آموزان کشور ایران در طی ده سال گذشته نسبت به دوره های قبل در برخی از دروس به ویژه علوم و سواد خواندن روند افزایشی داشته است. ایران در آزمون تیمز ۲۰۱۱ در علوم پایه چهارم، در رتبه ۴۵۳ و پایین‌تر از حد متوسط جهانی قرار گرفت در حالی که کره جنوبی در رده نخست رتبه ۵۷۸ را به خود اختصاص داده بود. هم چنین ایران در ریاضیات پایه چهارم در رتبه ۴۳۱ و پایین‌تر از حد متوسط جهانی قرار داشت و سنگاپور در جایگاه اول رتبه ۶۰۶ را به خود اختصاص داد. ایران در آزمون پرلز در سواد خواندن در سال ۲۰۱۱ در رتبه ۴۵۷ قرار گرفت در حالی که هنگ کنگ با رتبه ۵۷۱ در جایگاه نخست امتیازات تکیه کرده بود. ایران در آزمون تیمز و در درس علوم پایه هشتم در رتبه ۴۷۴ و پایین‌تر از متوسط جهانی و سنگاپور با رتبه ۵۹۰ در رده اول قرار داشت. ایران در ریاضیات پایه هشتم در رتبه ۴۱۵ و باز هم پایین‌تر از حد متوسط جهانی و کره جنوبی با رتبه ۶۱۳ در جایگاه نخست قرار گرفت (کریمی، ۱۳۹۴). در سال ۲۰۱۵ عملکرد دانش آموزان کشور ایران در دروس علوم و ریاضیات با شرکت در آزمون بین المللی تیمز مورد ارزیابی مجدد قرار گرفت. دانش آموزان ایرانی در درس ریاضیات پایه چهارم ابتدایی بین کشورهای مورد بررسی در تحقیق حاضر با رتبه ۴۳۱ عملکرد بدتری نسبت به همگنان خود در ترکیه، امارات، بحرین و قطر و عملکرد بهتری نسبت به فراگیران عمان، عربستان و کویت داشتند. هم چنین در درس ریاضیات پایه هشتم دانش آموزان کشور با امتیاز ۴۳۶ عملکرد ضعیف تری نسبت به دانش آموزان امارات متحده عربی (۴۶۵)، ترکیه (۴۵۸)، بحرین (۴۵۴) و قطر (۴۳۷) داشتند (TIMSS 2015). براساس ارزیابی های بین المللی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی در بین ۱۴۰ کشور،

رتبه ایران ۶۰ است. به همین نحو ایران در کیفیت کلی آموزش عالی رتبه ۴۹، در کیفیت آموزش ریاضیات و علوم رتبه ۳۶ و در کیفیت مدیریت مدرسه رتبه ۹۱ را کسب نموده است. رتبه ایران با توجه به میزان آموزش کارکنان ۱۲۹، دسترسی فراگیران به اینترنت در مدارس ۱۲۰ و وجود خدمات آموزشی تخصصی ۷۶ می باشد (Schwab, 2015).

۱۹. شیوه انتخاب مدیر مدارس

با توجه به قوانین مصوب می توان نظام آموزشی ایران را نظامی دانست که بیشترین معیارها و ملاکهای قانونی را برای انتخاب مدیران مدارس مدنظر قرار می دهد. شرایط عمومی مدیران و مسئولان آموزش و پرورش مصوب مورخه ۱۳۸۱/۰۱/۲۲ عبارتند از:

- اعتقاد به اسلام و التزام عملی به احکام اسلامی و ولایت فقیه و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران
- دارا بودن حسن سابقه و تخلق به اخلاق اسلامی و مقبولیت بین همکاران
- نداشتن سوء پیشینه کیفری و سیاسی و سابقه وابستگی به گروه‌ها و احزاب غیرقانونی
- بهره‌مندی از سلامت روانی و جسمی لازم در اداء وظایف مدیریت
- دارا بودن سعه صدر و قدرت مدیریت و توانائی برقراری حسن رابطه با سایرین
- استخدام رسمی در وزارت آموزش و پرورش
- متأهل بودن.

شرایط اختصاصی مدیران دوره آمادگی و ابتدائی:

- ❖ داشتن مدرک تحصیلی لیسانس یا بالاتر با دست کم سه سال سابقه آموزشی یا تربیتی
- ❖ داشتن مدرک تحصیلی فوق دیپلم با دست کم پنج سال سابقه آموزشی یا تربیتی
- ❖ داشتن مدرک تحصیلی دیپلم با دست کم هفت سال سابقه آموزشی یا تربیتی.

شرایط اختصاصی مدیران مدارس راهنمائی تحصیلی:

- داشتن مدرک تحصیلی لیسانس یا بالاتر با دست کم سه سال سابقه آموزشی یا تربیتی
- داشتن مدرک تحصیلی فوق دیپلم در یکی از رشته‌های راهنمائی تحصیلی با دست کم پنج سال سابقه آموزشی یا تربیتی.

شرایط اختصاصی مدیران دبیرستان‌ها:

- ✦ داشتن مدرک تحصیلی لیسانس یا بالاتر با دست کم چهار سال سابقه آموزشی یا تربیتی.

شرایط اختصاصی مدیران واحدهای آموزش فنی و حرفه‌ای:

- ✦ داشتن مدرک تحصیلی لیسانس یا بالاتر در یکی از رشته‌های فنی برای هنرستان‌های فنی، در یکی از رشته‌های حرفه‌ای برای هنرستان‌های حرفه‌ای و در یکی از رشته‌های کشاورزی برای هنرستان‌های کشاورزی
- ✦ دو سال سابقه آموزشی یا تربیتی.

جدول ۵۳ : وضعیت نشانگرهای آموزشی در ایران

ردیف	نشانگر	درصد	سال
	نشانگرهای دانش آموزی		
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۲۲	۲۰۱۵
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۴۷	۲۰۱۵
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۱۰۸.۹	۲۰۱۵
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۹۹.۲	۲۰۱۵
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۱۳.۵	۲۰۱۵
۶	نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۲۲.۷	۲۰۱۵
	نشانگرهای منابع انسانی		
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۱۰۰	۲۰۱۵
	نشانگرهای فضا و تجهیزات		
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۳۳	۲۰۱۶
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۸۲	۲۰۱۶
	نشانگرهای مالی		
۱۰	سرانه دانش آموزی	۲۴۲۹ دلار	۲۰۱۵
۱۱	میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش	۷۳۷ دلار	۲۰۱۷
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۸.۵	۲۰۱۵
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۲.۹۳	۲۰۱۵
	نشانگرهای برون دادی		
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۹۷.۲	۲۰۱۱
۱۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۰۱.۷	۲۰۱۵
۱۶	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱.۳۵	۲۰۱۵
۱۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۳.۸	۲۰۱۱
۱۸	نرخ باسوادگی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۸۷.۱	۲۰۱۵
	نشانگرهای کیفی		
۱۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۰.۷۷۴	۲۰۱۶
۲۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۶۹	۲۰۱۶
۲۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی (ریاضیات و علوم)	نمره ۴۵۳ در علوم پایه چهارم نمره ۴۳۱ در ریاضیات پایه چهارم	۲۰۱۱ ۲۰۱۶

	رتبه ۳۶ در کیفیت ریاضیات و علوم بین ۱۴۰		
۲۰۱۷	انتصاب مقامات بالاتر + شرائط عمومی + لیسانس + سابقه معلمی + تاهل	شيوه انتخاب مدير مدارس	۲۲

جمع بندی

در این فصل اشاره شد که نشانگر های آموزشی ابزارهایی عینی هستند که می توانند برای ارزیابی عملکرد نظام های آموزشی مورد توجه مصلحان اجتماعی ، سیاست گذاران ملی ، برنامه ریزان آموزشی ، و پژوهشگران قرار گیرند. نشانگرها می توانند بدون جانبداری های افراطی یا بزرگ نمایی محاسن و معایب نظام آموزشی فرصتی برای ارزیابی از منظر تطبیقی فراهم سازند. به همین علت اندیشمندان برنامه ریزی آموزشی در طی نیم قرن اخیر تلاش کرده اند بسیاری از وجوه و ابعاد نظام آموزش و پرورش را در قالب مورد قبول همگان و به شکل "نشانگر یا شاخص" معرفی نموده و به ارزیابی وضعیت نظام آموزشی جامعه خویش بپردازند. این اقبال در حالی که متضمن فایده بسیار است باعث گستردگی و تنوع نشانگرها شده است. خوشبختانه در پژوهش حاضر ملاک انتخاب نشانگرها علاوه بر معروفیت آنها ، تصمیم شورای عالی آموزش و پرورش به عنوان مرکز سیاست گذاری بوده است. به این اساس ۲۲ نشانگر مورد بررسی توصیفی در کشورهای منتخب قرار گرفتند. در مرحله دوم اشاره ای اجمالی به پژوهش های داخلی و خارجی شد. علیرغم اقبال پژوهشگران ایرانی به تحقیقات تطبیقی در حوزه مطالعات آموزش و پرورش بسیاری از پژوهش های موجود دارای دو مشکل اساسی است : اول، توجه به ابعاد کیفی نظام آموزشی به جای ابعاد کمی در قالب نشانگرها و دوم ، انتخاب کشورهای بسیار پیشرفته و لذا وجود استراتژی های نامناسب انتخاب نمونه مورد مطالعه. به همین علت تعداد پژوهش های داخلی مناسب بسیار اندک هستند. برعکس پژوهش های تطبیقی خارجی که نشانگرها را مورد بررسی قرار داده اند بسیار زیاد می باشند اگرچه نگاه آنان نیز عمدتاً معطوف به کشورها و مناطق خاصی از جهان است . با این وجود در مرحله توصیف ، ما از این تحقیقات که عمدتاً به صورت گزارش های علمی بین المللی منتشر شده اند ، بهره بسیار برده ایم. بخش سوم فصل حاضر در بردارنده توصیف وضعیت ۲۲ نشانگر مورد مطالعه در کشورهای منتخب بود. در اولین گام و پس از تهیه اطلاعات مربوط به شش کشور نخست ، دو نکته برای محقق آشکار گردید : اول ، فقدان اطلاعات مربوط به همه نشانگرها در یک سال واحد و دوم ، فقدان اطلاعات مربوط به بعضی از نشانگرها در همه کشورهای منتخب. نکته نخست کاملاً برای کسانی که در حوزه " نشانگرها" فعالیت و پژوهش می نمایند ، آشنا بوده و چاره و راه حل فوری برای آن وجود ندارد. البته وقتی که مطالعات تطبیقی مربوط به کشورهای در حال رشد باشد ، این موضوع کمتر جنبه چالشی دارد چرا که سرعت تغییرات در این کشورها عمدتاً در نشانگرهای انسانی و بویژه آموزش و پرورش بسیار بطئی است و محقق می تواند با دلنگرانی کمتر ، آمار و ارقام مرتبط را در یک گستره زمانی ۵ تا ۱۰ ساله به راحتی مورد استفاده قرار دهد. در واقع سخن اکتاوئو پاز ، نویسنده مکزیکی و برنده جایزه نوبل در ادبیات آویزه گوش و مایه آرامش خیال پژوهشگران تطبیقی در

جهان سوم است آنجایی که وی برای نشان دادن سرعت بطئی تغییر و تحول در مکزیک می گوید " اگر کسی در کشور من چند کیلومتر سفر کند ، می تواند به راحتی قرن ها به عقب باز گردد ". برای مشکل دوم بعضا راه حل جایگزین حذف نشانگری است که اکثریت کشورها در مورد آن آمار و اطلاعاتی ندارند و انتخاب و جایگزین سازی نشانگری است که داده های مرتبط برای آن وجود دارد . در فصل حاضر ، محقق بدین علت مجبور شد نشانگر " میانگین ساعات آموزش ضمن خدمت " را حذف نماید و به جای آن دو میانگین عینی برای نشانگر کلی " فضا و تجهیزات " تعریف و اطلاعات آنان را تهیه نماید. با عنایت به آنچه گفته شد می توان به این جمع بندی اجمالی رسید که اطلاعات مرتبط با اکثر نشانگرها در مرحله توصیف کاملا تهیه شده است. هم چنین برای حفظ یکپارچگی و افزایش قابلیت تطبیق پذیری ، عمدتا داده های موجود در اسناد و منابع بین المللی برای ایران مورد استناد قرار گرفته است.

فصل سوم
روش شناسی پژوهش

مقدمه

فصل حاضر دربردارنده اطلاعاتی در خصوص روش تحقیق، جامعه آماری و نمونه، روش جمع آوری داده ها و شیوه تحلیل آنها می باشد.

روش پژوهش

پژوهش حاضر از نظر ماهیت از نوع پژوهش های کمی - کیفی، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیر آزمایشی، از نظر هدف در زمره پژوهش های کاربردی و از جهت روش، تطبیقی به شمار می رود. روش پژوهش حاضر، روش تطبیقی (کمی - کیفی) مبتنی بر کاربست دو رویکرد ناحیه ای جورج، زد. اف. بردی و تحلیل نتایج بر اساس استراتژی های انتخاب و کاربست مدل کوبو و فوسیوم (۲۰۰۳) است. روش بردی که به نام دانشمند آن نام گذاری شده برای تحقیق در زمینه ی مطالعات تطبیقی مورد استفاده قرار می گیرد و شامل چهار مرحله توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه وضعیت پدیده ها یا متغیرهای مورد مطالعه در جوامع معین است. در واقع آنگونه که بری، آدامسون و میسن (۲۰۰۷) مورد تاکید مجدد قرار می دهند تحلیل های آموزنده هنگامی امکان پذیر است که واحد های مورد مطالعه " وجوه مشترکی را برای ارائه تحلیل های معنی دار " دارا باشند. بنابراین، به جای تعیین مکانیکی اختلافات و اشتراکات بین دو یا چند مکان، پیشنهاد می گردد که توجه بیشتر به زمینه های مشترک و متفاوت پدیده های آموزشی معطوف گردد. به بیان دیگر، هر مطالعه تطبیقی معنی دار باید قادر به شناسایی علل تفاوت ها و تشابهات بین واحد های مورد مقایسه و درک روابط بین علل ایجاد کننده آنها باشد. برای مثال، کوبو و فوسیوم (۲۰۰۳) مدل مفیدی را که جنبه های مقایسه ای کشورها را با عنایت به عوامل سیاسی - اجتماعی، جغرافیایی و جمعیت شناختی در مجاورت یکدیگر قرار می دهد، طراحی کرده اند. آنان بر سه عامل جنبه، واکنش و پیامد تاکید می ورزند.

جامعه آماری

با توجه به ماهیت پژوهش های تطبیقی، تحقیق حاضر را می توان از لحاظ واحد مشاهده، جزو پژوهش های کلان (کشوری) قرار داد. جامعه آماری می تواند شامل کلیه کشورهای جهان یا صرفا کشورهای یک منطقه خاص جغرافیایی باشد. در این پژوهش جامعه کلان مورد بررسی برحسب مکعب بری و توماس در سطح " جهان/قاره ها " است (بری، آدامسون و میسن، ۲۰۰۷).

نمونه و روش نمونه گیری

روش نمونه گیری پژوهش حاضر از نوع غیر تصادفی آسان است. با توجه به شیوه نمونه گیری در پژوهش های تطبیقی، تحقیق حاضر را می توان در گروه " N بزرگ با متغیر نسبتاً گسترده" قرار داد. N بزرگ است چون فقط محدود به تطبیق دو یا سه کشور نیست و نظام آموزشی ۱۴ کشور را در یک سطح نسبتاً وسیع جغرافیایی مورد بررسی قرار می دهد. کشورهای مورد مطالعه عبارتند از: پاکستان، افغانستان، ترکمنستان، آذربایجان، ارمنستان، ترکیه، عراق، کویت، عربستان، بحرین، قطر، امارات متحده عربی، عمان، و ایران. پژوهش از نوع گسترده است چون بررسی وضعیت متغیرهای زیادی مورد توجه است. متغیرهای مورد بررسی شامل پنج گروه نشانگری منابع انسانی، فضا و تجهیزات، مالی، برون دادی و کیفی و ۲۲ خرده نشانگر آنها می باشد. هم چنین روش نمونه گیری، آگاهانه و انتخابی است. استراتژی های پژوهشگر برای انتخاب کشورها، همزمان استراتژی نظام های مشابه، نتایج یکسان؛ استراتژی نظام های مشابه، نتایج متفاوت و استراتژی نظام های متفاوت، نتایج مشابه است، بدین معنی که فرض شده است همه نظام های آموزشی مورد مطالعه از نظر ابعاد فرهنگی، اجتماعی، سیاسی و اقتصادی و هم چنین جایگاه نظام آموزشی با یکدیگر مشابهت داشته یا ندارند و در نتیجه انتظار می رود که نتایج یکسانی از لحاظ عملکرد و جایگاه داشته یا نداشته باشند. در حین انجام پژوهش و توام با روند پیشرفت کار، کشورهای مورد مطالعه برحسب استراتژی های مختلف گروه بندی خواهند شد.

ابزار گردآوری داده ها

در این پژوهش از روش تحلیل اسنادی و محتوا استفاده شده است. پژوهش شامل بررسی رسانه های مکتوب و هم چنین مدارک علمی در قالب کتاب، ماهنامه، لغت نامه، پژوهش نامه و مقالات همایش ها و متون چاپی و مقالات نمایه شده بانک های اطلاعاتی و اینترنت است. در پژوهش های تطبیقی کیفی عموماً پژوهشگر شواهد را از طریق آثار گسترده همچون کاتالوگ ها، آثار مرجع و مآخذ پیدا و جمع آوری می کند. هم چنین، او زمان زیادی را به جستجوی منابع در کتابخانه ها، مسافرت به کتابخانه های تخصصی متفاوت و خواندن دهها کتاب و مقاله اختصاص می دهد. در حالی که پژوهشگر بر ادبیات تحقیق تسلط و آشنایی بیشتری می یابد، مواردی همچون تهیه لیست کتاب شناسی، یادداشت برداری و هماهنگ سازی یادداشت ها و بسط و ارائه فرضیه هایی جهت کار و بررسی آنها را مدنظر قرار می دهد. در حالی که پژوهشگر، مفاهیم اولیه را با موضوع مورد مطالعه منطبق می سازد، سطوح مختلف تحلیل را نیز باید مورد توجه قرار دهد. محقق حاضر نیز تلاش می کند بر اساس اهداف پژوهش، از روش گردآوری به صورت توصیف اسناد استفاده نماید. ابزار جمع آوری فیش هایی است که به صورت طبقه بندی داده، مورد استفاده قرار می گیرد. به منظور تقسیم بندی و جداسازی داده ها، از روش مجاورتی استفاده خواهد شد. در این روش، اطلاعات جمع آوری، طبقه بندی و در جداولی در مجاورت یکدیگر قرار می گیرند، تا تشابه و تفاوت های آنها معین شود.

روش اجرای پژوهش

باید اذعان نمود پژوهش های تطبیقی - به ویژه در حوزه مطالعات آموزش و پرورش - علیرغم تصور مبتنی بر سادگی و سهولت - که اغلب گمراه کننده است ، دچار چالش های عمیق در روند داده پردازی ، تحلیل اطلاعات و تفسیر نتایج است. به همین دلیل در روند پژوهش است که محقق با پیشبرد کار در می یابد باید چه نشانگرها - یا به بیان بهتر مورد هایی - را مورد بررسی قرار دهد و چه نشانگر هایی قابلیت مقایسه پذیری را دارند. لذا آنچه به عنوان نشانگر های کمی و کیفی در طرح تحقیق حاضر پیشنهاد شده اند ، سطح اولیه و ظاهری پژوهش را تشکیل می دهند و در روند تحقیق احتمال تغییر آنها وجود دارد. در سطح فراملی ، محققان تطبیقی علاقمند هستند تا شباهت ها و تفاوت ها را در بین واحد های اجتماعی کلان با توجه به داده های تاریخی در دسترس انجام دهند. در پژوهش حاضر نیز از این رویه، پیروی خواهد شد. برای رعایت ملاحظات اخلاقی با عنایت به ماهیت تحقیق ، اخلاق پژوهشی عموماً در حوزه نقل و انتقال منابع بدون دخل و تصرف و بر بنیان بیان صرف حقایق خواهد بود.

روش تجزیه و تحلیل داده ها

چون مطالعه حاضر از نوع مطالعات کمی - کیفی است در تجزیه و تحلیل داده های بدست آمده از رویکرد توصیفی - تفسیری استفاده خواهد شد. برای انجام این موضوع ، دو مرحله انجام خواهد شد. پس از انجام مراحل اولیه و گردآوری داده ها ، در مرحله نخست از روش ناحیه ای استفاده می شود تا ۵ کشور برتر در بین ۱۴ کشور مورد مطالعه مشخص گردد. در مرحله دوم ، بر اساس استراتژی های انتخاب تلاش خواهد شد جایگاه کشورها تبیین گردد.

فصل چهارم

تجزیه و تحلیل داده ها

۱.۴ مقدمه

محتوی فصل حاضر با توجه به مرحله توصیف (فصل ۲) و هم چنین روش شناسی تحقیق (فصل ۳) مبتنی بر سه مرحله تفسیر، همجواری و مقایسه شکل می گیرد. در مرحله نخست، تفسیر شامل بررسی اطلاعاتی خواهد بود که در مرحله اول به توصیف آن پرداخته ایم. در این مرحله با توجه به ماهیت تحقیق، تفسیر مبین تشریح وضعیت پدیده مورد بررسی در هر کشور به صورت عینی با توجه به وضع سایر کشورهای مورد مطالعه در نشانگر مورد بررسی خواهد بود. در مرحله دوم (همجواری)، اطلاعاتی که در مرحله ۱ و ۲ بررسی شده اند بر اساس انواع پنجگانه نشانگرها مورد طبقه بندی قرار خواهند گرفت تا از این طریق چارچوبه ای برای ورود به مرحله بعدی یعنی مقایسه شباهت ها و تفاوت های پدیده تربیتی مورد بررسی تهیه شود. این مرحله بر بنیان سه استراتژی نظام های مشابه، نتایج یکسان؛ استراتژی نظام های مشابه، نتایج متفاوت و استراتژی نظام های متفاوت، نتایج مشابه صورت خواهد پذیرفت.

۱.۴.۱. مرحله تفسیر

با توجه به اینکه در مرحله توصیف به نخستین سوال پژوهش یعنی ویژگی های کشور های مورد مطالعه برحسب نشانگر های کمی و کیفی کدامند، جواب داده شد. در مرحله تفسیر جایگاه کشورهای مورد مطالعه با توجه به نوع نشانگر و برحسب دو معیار الف) بالاترین و پایین ترین یا) بیشترین و کمترین معین می گردد. بدین ترتیب برای رتبه بندی ۱۴ کشور مورد مطالعه به تفکیک ۲۲ نشانگر مورد بررسی مشخص خواهد شد:

۱.۴.۱.۱. نشانگرهای دانش آموزی

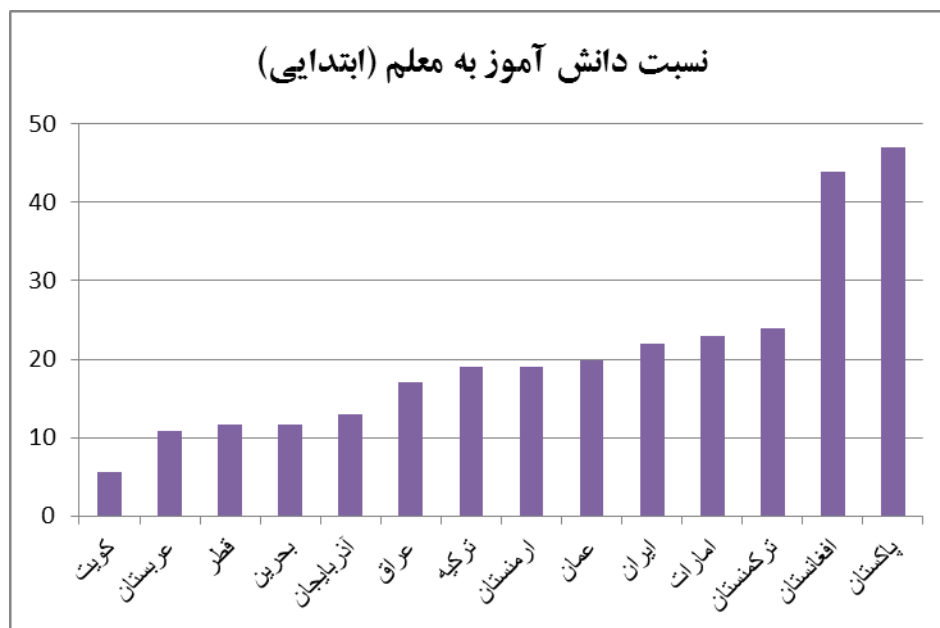
نشانگرهای دانش آموزی شامل ۶ نشانگر نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)، درصد پذیرش دوره پیش دبستانی، درصد پوشش تحصیلی ظاهری، درصد پوشش تحصیلی واقعی، نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان و نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان می گردد که به ترتیب وضعیت ۱۴ کشور مورد مطالعه مورد بررسی قرار می گیرد:

۱.۴.۱.۱. نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)

یکی از مهم ترین نشانگر های آموزشی تعداد فراگیرانی است که در معرض تعلیم و آموزش مستقیم یک معلم قرار می گیرند. بسیاری از نظام های پیشرفته آموزشی تلاش کرده اند که با استخدام بیشتر معلمان فرصت های آموزشی بهتری را در اختیار دانش آموزان قرار دهند. جدول ۵۴ به ترتیب کمترین تعداد دانش آموز را در برابر هر یک معلم در بین کشورهای همسایه به نمایش می گذارد. اطلاعات جدول مبین آن است که دو کشور کویت و عربستان دارای کمترین تعداد فراگیر در برابر هر یک معلم است. بر عکس در پاکستان و افغانستان تعداد فراگیران ۸ برابر بیشتر از کویت و عربستان می باشد که خود مبین این است که معلمان باید همزمان به وضع تربیتی – آموزشی تعداد بیشتری از دانش آموزان رسیدگی نمایند. ایران با ۱ معلم برای هر ۲۲ دانش آموز رتبه نهم را در بین ۱۴ کشور اخذ کرده که نشان می دهد فقط ۴ کشور وضعیت بدتری نسبت به ایران دارند.

جدول ۵۴: نسبت دانش آموز به معلم (دوره ابتدایی) در کشورهای منتخب

رتبه	تعداد	کشور
۱	5.6	کویت
۲	10.9	عربستان
۳	11.6	قطر
۴	11.7	بحرین
۵	13	آذربایجان
۶	17	عراق
۷	19	ترکیه
۷	19	ارمنستان
۹	19.9	عمان
۱۰	22	ایران
۱۱	23	امارات
۱۲	24	ترکمنستان
۱۳	44	افغانستان
۱۴	47	پاکستان

نمودار ۱ : جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه
بر اساس نشانگر نسبت دانش آموز به معلم (دوره ابتدایی)

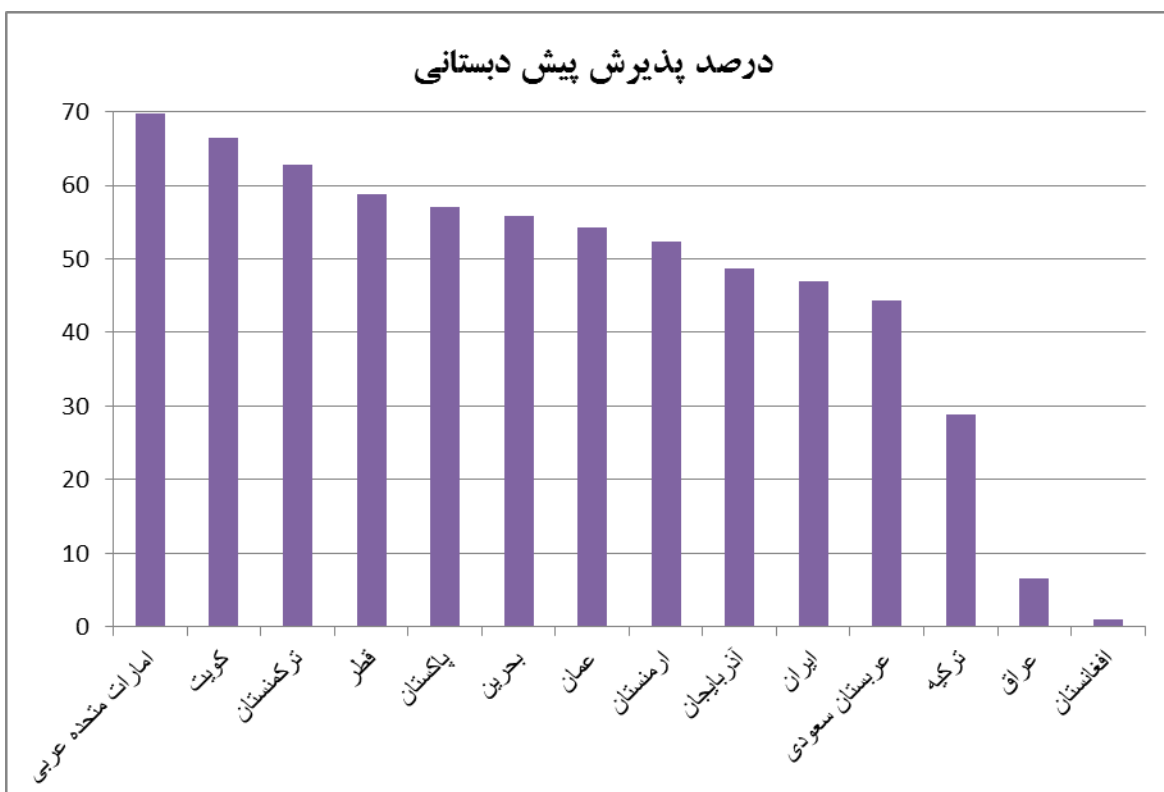
۱.۴.۱.۲ درصد پذیرش دوره پیش دبستانی

یکی از نشانگرهای مهم دانش آموزی که مبین توجه دولت به آموزش های پایه می باشد درصد پذیرش کودکان در دوره پیش دبستانی است. یافته جدول مبین آن است که فاصله وحشتناک ۷۰ درصدی بین نظام های آموزشی کشورهای همسایه ایران از لحاظ این نشانگر وجود دارد. در حالی که در افغانستان فقط ۱ درصد کودکان تحت تاثیر آموزش های پیش دبستانی قرار دارند با فاصله جغرافیایی نه چندان زیاد با آن، حدود ۷۰ درصد کودکان امارات متحده عربی در دوره مذکور پذیرش شده اند. جایگاه ایران در مقایسه با اکثر کشورهای همسایه چندان مطلوب نیست به نحوی که سطح پوشش در ۸ کشور بهتر از ایران است، نظام آموزشی ایران توانسته است کمتر از ۵۰ درصد کودکان گروه سنی را تحت پوشش آموزش پیش دبستانی قرار دهد (نمودار ۲).

جدول ۵۵: درصد پذیرش دوره پیش دبستانی در کشورهای منتخب

رتبه	درصد	کشور
۱	69.80	امارات
۲	66.40	کویت
۳	62.85	ترکمنستان
۴	58.78	قطر
۵	57.00	پاکستان
۶	55.80	بحرین
۷	54.30	عمان

۸	52.40	ارمنستان
۹	48.75	آذربایجان
۱۰	47.00	ایران
۱۱	44.40	عربستان سعودی
۱۲	28.93	ترکیه
۱۳	6.61	عراق
۱۴	1.00	افغانستان

نمودار ۲: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه
بر اساس نشانگر درصد پذیرش پیش دبستانی

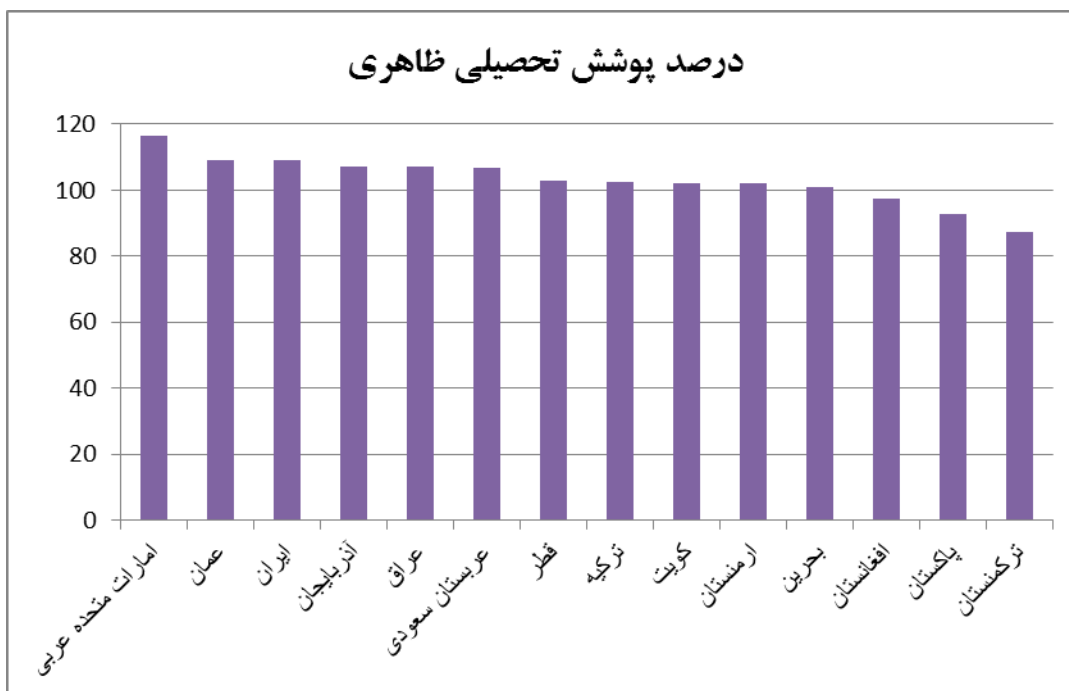
۱.۴.۱.۳ درصد پوشش تحصیلی ظاهری

جدول و نمودار وضعیت آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران در بین کشورهای همسایه را بر اساس درصد پوشش تحصیلی ظاهری به نمایش می گذارند. با توجه به تعریفی که از این نشانگر وجود دارد نظام های آموزشی سه کشور امارات ، عمان و ایران توانسته اند تعداد بیشتری از جمعیت لازم التعلیم را تحت پوشش خود قرار دهند . هم چنین باید اذعان کرد که درصد بالاتر از ۱۰۰ نشانگر آن است که نظام آموزشی این سه کشور توانسته است دانش آموزانی را که متعلق به گروه سنی بالاتر بوده ولی به علت افت تحصیلی مجبور به تکرار پایه شده اند تحت پوشش مجدد قرار دهد. از این

منظر ، پوشش تحصیلی ظاهری پاکستان و افغانستان قابل درک و دفاع است در حالی که وضعیت ترکمنستان مستلزم بررسی های پژوهشی بیشتر می باشد.

جدول ۵۶ : درصد پوشش تحصیلی ظاهری در کشورهای منتخب برحسب رتبه

رتبه	درصد	کشور
۱	116.30	امارات
۲	109.20	عمان
۳	108.90	ایران
۴	107.00	آذربایجان
۵	107.00	عراق
۶	106.80	عربستان سعودی
۷	103.00	قطر
۸	102.49	ترکیه
۹	102.00	کویت
۱۰	102.00	ارمنستان
۱۱	101.10	بحرین
۱۲	97.50	افغانستان
۱۳	92.71	پاکستان
۱۴	87.30	ترکمنستان

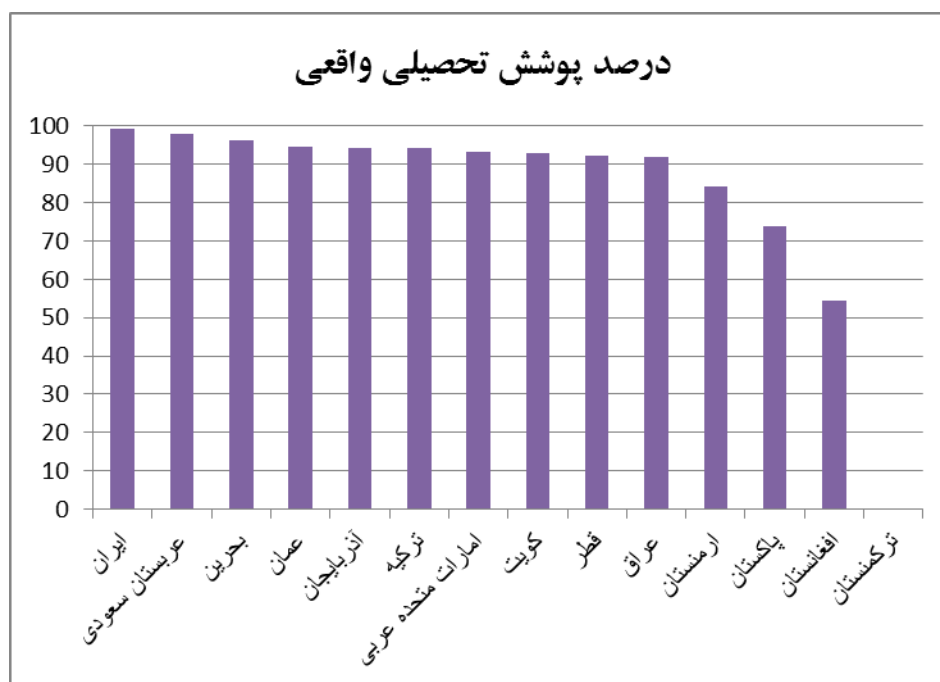

نمودار ۳: جایگاه آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس درصد پوشش تحصیلی ظاهری

۱.۴.۱.۴. درصد پوشش تحصیلی واقعی

جدول ۵۷: درصد پوشش تحصیلی واقعی در کشورهای منتخب بر حسب رتبه

رتبه	درصد	کشور
۱	99.20	ایران
۲	97.90	عربستان سعودی
۳	96.40	بحرین
۴	94.50	عمان
۵	94.14	آذربایجان
۵	94.14	ترکیه
۷	93.30	امارات
۸	92.87	کویت
۹	92.11	قطر
۱۰	92.00	عراق
۱۱	84.10	ارمنستان
۱۲	73.85	پاکستان
۱۳	54.60	افغانستان
-	فقدان داده	ترکمنستان

نمودار ۴: جایگاه آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه
بر اساس نشانگر درصد پوشش تحصیلی واقعی

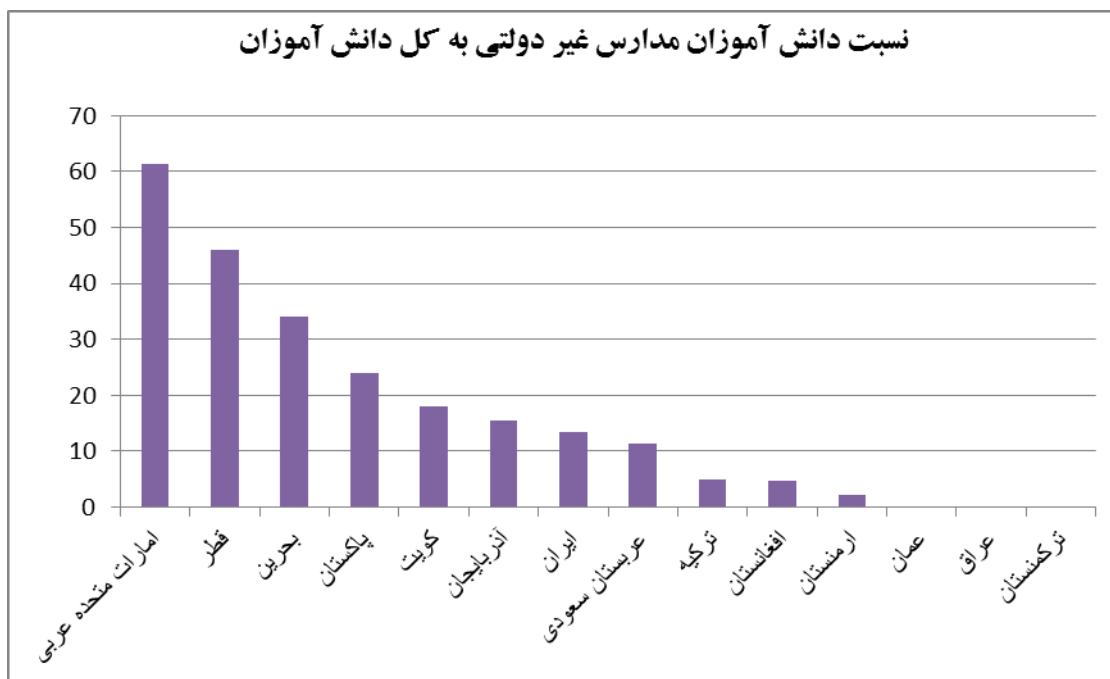
از بین بیش از ۲۰ نشانگر مورد مطالعه در پژوهش حاضر، نظام آموزشی ایران بدون رقیب توانسته است فقط از لحاظ درصد پوشش تحصیلی واقعی در بین ۱۴ کشور همسایه، مقام نخست را کسب نماید. روند تغییرات سوادآموزی در طی چهار دهه اخیر و هم چنین کاهش نرخ رشد جمعیت کسب این مقام را قابل درک می سازد. با اختلاف بسیار اندک، عربستان و بحرین رتبه دوم و سوم را به خود اختصاص داده اند.

۲.۴.۱.۵ نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

در همه جوامع پیشرفته افزایش مشارکت مردم در تاسیس و اداره مدارس مبین کاهش تصدی گری دولت در حوزه خدمات عمومی تلقی می گردد. طبعاً هر چه میزان ثبت نام فراگیران در مدارس غیر دولتی افزایش می یابد هزینه های بخش آموزش در بودجه دولت می تواند کاهش یافته یا سهم بیشتری به مدارس دولتی اختصاص یابد. جدول جایگاه نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران را در بین کشورهای همسایه بر اساس نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان نشان می دهد. بر اساس اطلاعات حاصله ایران مقام هفتم (۷) را کسب کرده است.

جدول ۵۸: درصد دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

رتبه	درصد	کشور
۱	61.30	امارات
۲	45.90	قطر
۳	34.00	بحرین
۴	24.00	پاکستان
۵	18.00	کویت
۶	15.50	آذربایجان
۷	13.50	ایران
۸	11.40	عربستان سعودی
۹	5.00	ترکیه
۱۰	4.70	افغانستان
۱۱	2.10	ارمنستان
۱۲	.08	عمان
-	فقدان داده	عراق
-	فقدان داده	ترکمنستان

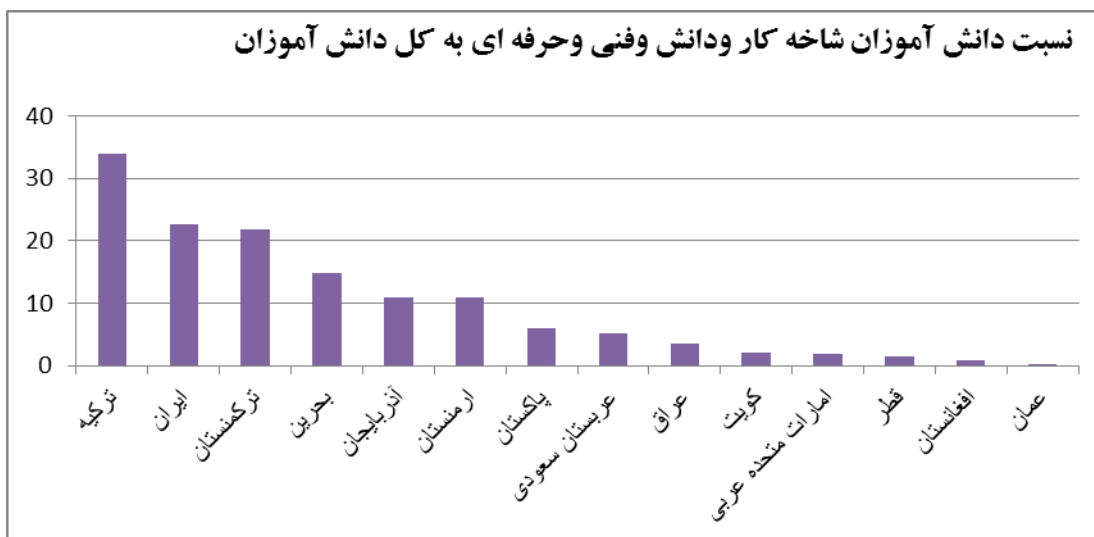
نمودار ۵: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان

۲.۴.۱.۶ نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

وضعیت نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نسبت دانش آموزان شاخه فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان در جدول و نمودار زیر به نمایش گذاشته شده است.

جدول ۵۹ : درصد دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

رتبه	درصد	کشور
۱	34.00	ترکیه
۲	22.70	ایران
۳	21.70	ترکمنستان
۴	14.77	بحرین
۵	11.00	آذربایجان
۶	10.88	ارمنستان
۷	6.00	پاکستان
۸	5.13	عربستان سعودی
۹	3.50	عراق
۱۰	2.17	کویت
۱۱	1.80	امارات
۱۲	1.52	قطر
۱۳	.80	افغانستان
۱۴	.۰۸	عمان

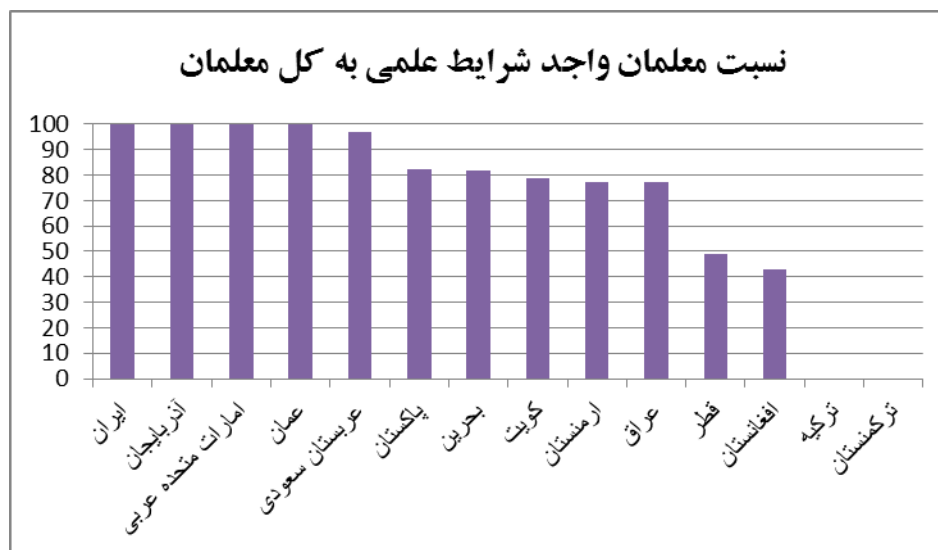
نمودار ۶: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نسبت دانش آموزان شاخه فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان

۲.۴.۲ نشانگر منابع انسانی

نشانگر منابع انسانی فقط شامل نشانگر نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان می باشد که به ترتیب وضعیت ۱۴ کشور مورد مطالعه مورد بررسی قرار می گیرد :

جدول ۶۰ : نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

رتبه	درصد	کشور
۱	100	ایران
۱	100	آذربایجان
۱	100	امارات
۴	99.80	عمان
۵	97	عربستان سعودی
۶	82.40	پاکستان
۷	82	بحرین
۸	78.90	کویت
۹	77.45	ارمنستان
۱۰	77	عراق
۱۱	48.80	قطر
۱۲	43.00	افغانستان
-	فقدان داده	ترکیه
-	فقدان داده	ترکمنستان

نمودار ۷: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان

در حالی که ایران ، آذربایجان و امارات مقام اول را به طور مشترک کسب کرده اند ، منابع جهانی همچون یونسکو آماری را در خصوص این نشانگر برای ترکیه و ترکمنستان ارائه نداده اند.

۲.۴.۳ نشانگرهای فضا و تجهیزات

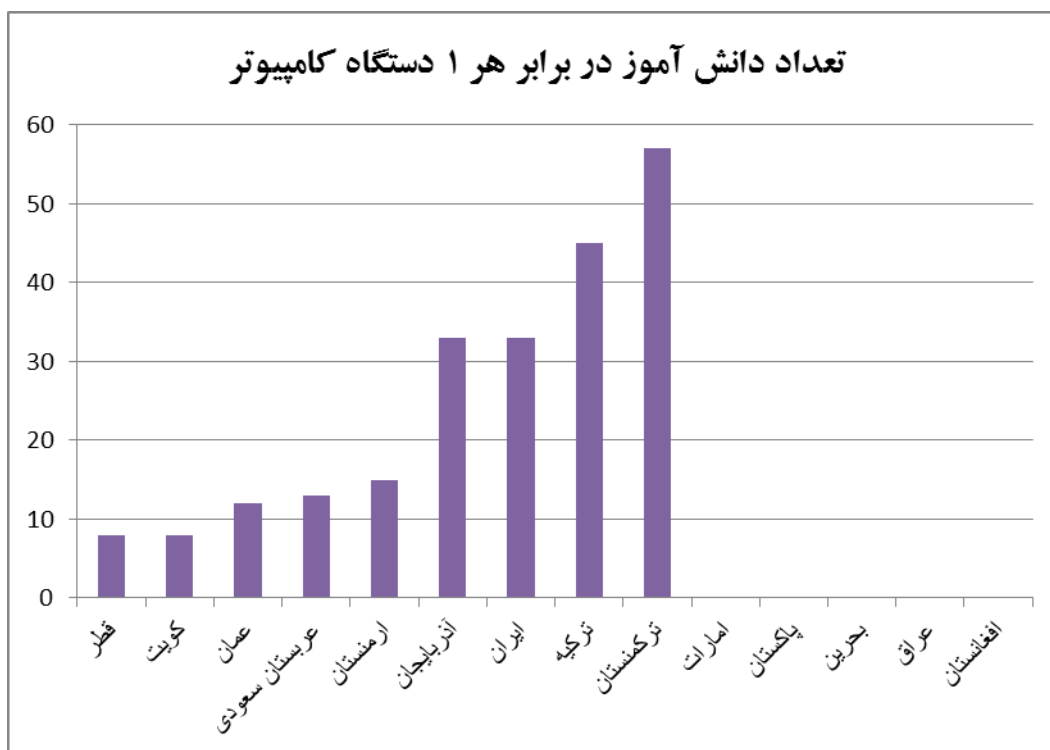
نشانگر فضا و تجهیزات شامل نشانگر تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ دستگاه کامپیوتر و درصد دانش آموز دارای دسترسی به اینترنت می باشد که به ترتیب وضعیت ۱۴ کشور مورد مطالعه مورد بررسی قرار می گیرد :

۲.۴.۳.۱ تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ دستگاه کامپیوتر

جدول ۶۱: تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ دستگاه کامپیوتر

رتبه	نفر	کشور
۱	۸	قطر
۲	۸	کویت
۳	۱۲	عمان
۴	۱۳	عربستان سعودی
۵	۱۵	ارمنستان
۶	۳۳	آذربایجان
۶	۳۳	ایران
۸	۴۵	ترکیه
۹	۵۷	ترکمنستان
-	فقدان داده	امارات
-	فقدان داده	پاکستان
-	فقدان داده	بحرین
-	فقدان داده	عراق
-	فقدان داده	افغانستان

اطلاعات حاصله از جدول نشان می دهد که قطر و کویت توانسته اند بیشترین تعداد کامپیوتر را برای مدارس خود خریداری و به عنوان یک تکنولوژی موثر آموزشی در اختیار فراگیران قرار دهند. در حالی که از بین ۱۴ کشور مورد مطالعه، برای ۵ کشور آمار دقیقی در خصوص این نشانگر وجود ندارد از بین ۹ کشور باقیمانده آذربایجان و ایران توانسته اند برای هر ۳۳ دانش آموز یک دستگاه کامپیوتر فراهم سازند.

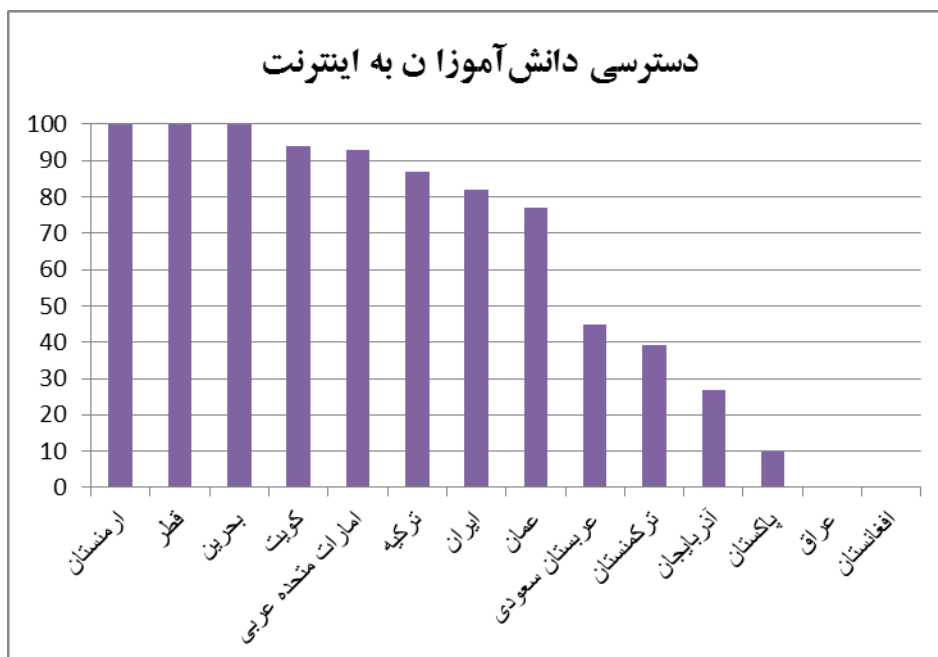
نمودار ۸: جایگاه آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس تعداد دانش آموز در برابر هر یک کامپیوتر

۲.۴.۳.۲ درصد دانش آموز دارای دسترسی به اینترنت

دسترسی به فضای مجازی را می توان یکی از نشانگرهای مدرن آموزشی در هزاره جدید دانست که دست اندرکاران نظام های آموزشی تلاش می کنند آن را هرچه بیشتر در اختیار معلمان و فراگیران قرار دهند. طبعاً استفاده از تکنولوژی های مدرن نیازمند فراهم سازی زیرساخت های لازم ارتباطی – ارتباطاتی در هر کشور می باشد. جدول و نمودار زیر میزان دسترسی دانش آموزان را به اینترنت به تفکیک نشان می دهد. اطلاعات حاصله مبین آن است که علاوه بر ارمنستان دو کشور نفت خیز قطر و بحرین توانسته اند اینترنت را در اختیار کلیه فراگیران خود قرار دهند در حالی پراکندگی جغرافیایی مدارس، ضعف اقتصادی یا تعداد زیاد دانش آموز را شاید بتوان موانع اصلی گسترش اینترنت آموزشی در پاکستان دانست. ایران در بین ۱۲ کشور مقام پنجم را کسب کرده است.

جدول ۶۲: دسترسی به اینترنت برحسب درصد فراگیران

رتبه	درصد	کشور
۱	۱۰۰	ارمنستان
۱	۱۰۰	قطر
۱	۱۰۰	بحرین
۴	۹۴	کویت
۵	۹۳	امارات
۶	۸۷	ترکیه
۷	۸۲	ایران
۸	۷۷	عمان
۹	۴۵	عربستان
۱۰	۳۹	ترکمنستان
۱۱	۲۷	آذربایجان
۱۲	۱۰	پاکستان
-	فقدان داده	عراق
-	فقدان داده	افغانستان

نمودار ۹: جایگاه آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس دسترسی دانش آموزان به اینترنت

۲.۴.۴ نشانگرهای مالی

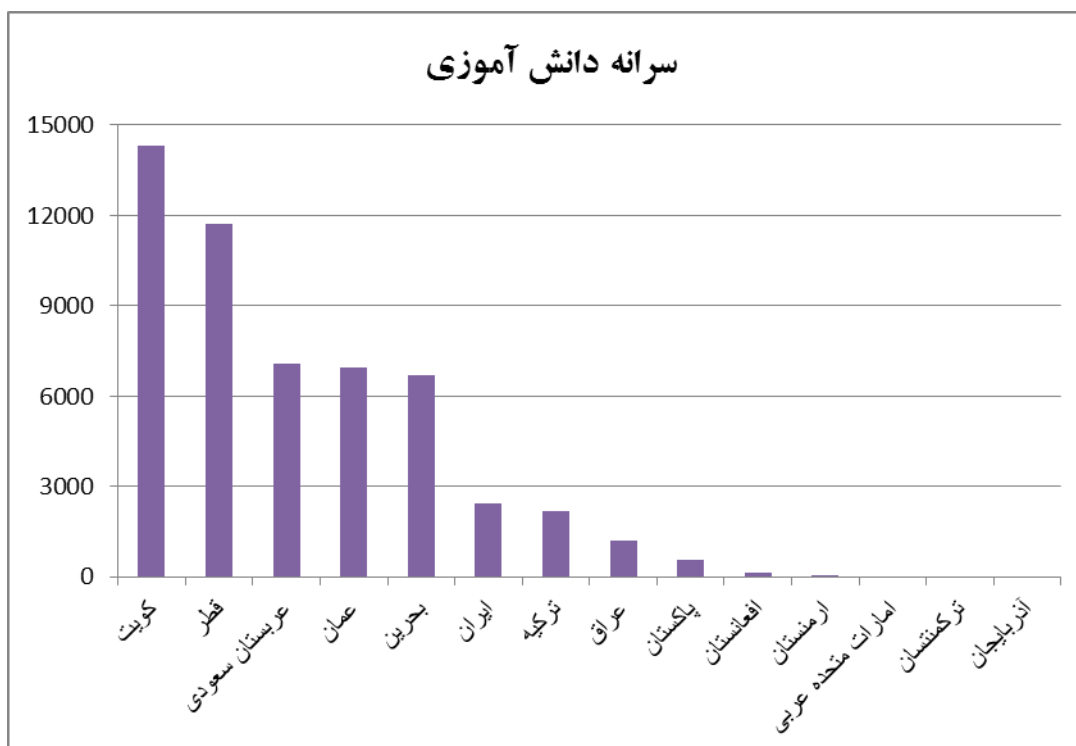
نشانگرهای مالی شامل ۴ نشانگر سرانه دانش آموزی، میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش، سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی و سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی می باشد که به ترتیب وضعیت ۱۴ کشور مورد مطالعه در این نشانگرها مورد بررسی قرار می گیرد:

۲.۴.۴.۱ سرانه دانش آموزی

یکی از نشانگرهای مورد توجه سیاستگذاران و برنامه ریزان آموزشی در نظام های پیشرفته اجتماعی و آموزشی توجه به نرخ سرانه دانش آموزی است. اطلاعات جدول ونمودار نشان می دهد که فاصله باورنکردنی بین سرانه دانش آموزی در بین کشورهای مورد مطالعه در تحقیق حاضر وجود دارد به نحوی که ارمنستان با ۱۱ دلار پایین ترین و کویت با بیش از ۱۴ هزار دلار بالاترین رتبه را به خود اختصاص داده اند. در این بین، ایران با اختصاص حدود ۲۵۰۰ دلار مقام ششم را در بین ۱۱ کشور همسایه بدست آورده است.

جدول ۶۳ : سرانه دانش آموزی (به دلار امریکا)

رتبه	میزان	کشور
۱	14300	کویت
۲	11719	قطر
۳	7099	عربستان
۴	6965	عمان
۵	6704	بحرین
۶	2429	ایران
۷	2165	ترکیه
۸	1196	عراق
۹	551	پاکستان
۱۰	157	افغانستان
۱۱	۱۱	ارمنستان
-	فقدان داده	امارات
-	فقدان داده	ترکمنستان
-	فقدان داده	آذربایجان

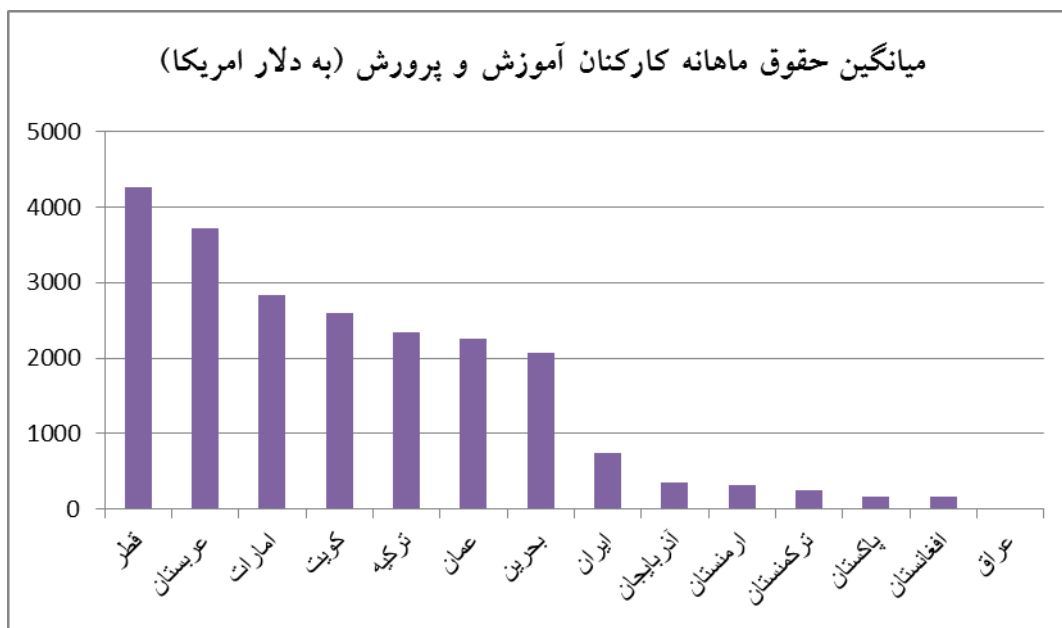
نمودار ۱۰ : جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس سرانه دانش آموزی

۲.۴.۴.۲ نشانگر میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش

یکی از نشانگرهای مورد توجه معلمان میانگین حقوق ماهانه کارکنان وزارت آموزش و پرورش نسبت به سایر کارکنان دولت می باشد. اگرچه معمولاً شرائط اقتصادی ویژه هر کشور ارائه تفسیر دقیق از آمارهای مرتبط با این نشانگر را با چالش روبرو می سازد و محققان باید به عواملی همچون قدرت خرید پول، میزان تورم، ساختار اقتصادی و حتی عادات غذایی هر کشور توجه نمایند با این وجود آگاهی از میانگین حقوق ماهانه کارکنان وزارت آموزش و پرورش می تواند گامی اساسی در جهت درک کلی و اولیه از میزان قدرت اقتصادی معلمان باشد. اطلاعات جدول و نمودار مبین آن است که چهار کشور نفت خیز عربی حاشیه جنوبی خلیج فارس بالاترین میزان پرداختی را به معلمان خود دارند در حالی که معلمان پاکستان و افغانستان حداقل حقوق را دریافت می کنند. در این بین، ایران با فاصله سه برابری با نزدیک ترین کشور به خود (قطر با میانگین ۲۰۶۴ دلار) ماهانه کمتر از ۷۵۰ دلار به معلمان حقوق می پردازد تا مقام هشتم (۸) را از بین ۱۳ کشور به خود اختصاص دهد.

جدول ۶۴: میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش (به دلار امریکا)

رتبه	میزان	کشور
۱	4257	قطر
۲	3718	عربستان
۳	2840	امارات
۴	2600	کویت
۵	۲۳۴۲	ترکیه
۶	2250	عمان
۷	2064	بحرین
۸	737	ایران
۹	344	آذربایجان
۱۰	314	ارمنستان
۱۱	246	ترکمنستان
۱۲	171	پاکستان
۱۳	167	افغانستان
-	فقدان داده	عراق

نمودار ۱۱: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه
بر اساس میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش

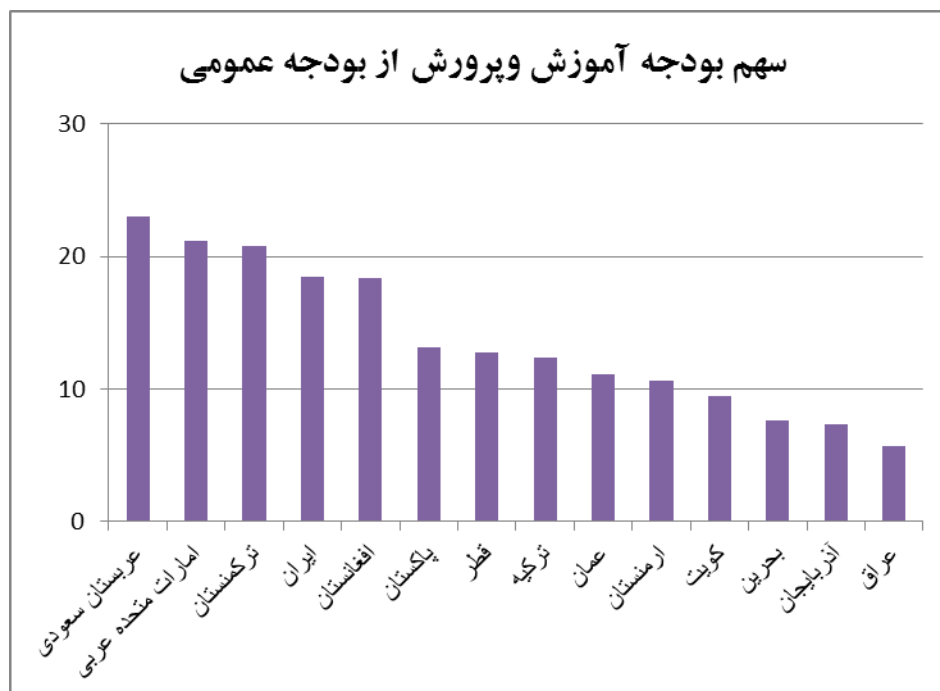
۲.۴.۴.۳ نشانگر سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی یکی از نشانگرهایی است که میزان اهمیت و جایگاه نظام آموزشی را در بین دولت مردان و برنامه ریزان اجتماعی آشکار می سازد. همجواری اطلاعات مرتبط با کشورهای مورد مطالعه مبین آن است که عربستان، امارات و ترکمنستان با تخصیص بیش از ۲۰ درصد از بودجه عمومی به بخش آموزش رتبه های اول تا سوم را کسب کرده اند در حالی که عراق و آذربایجان کمترین سهم را مدنظر قرار داده اند. در این بین ایران با اختلاف اندک از افغانستان پیشی گرفته و مقام چهارم (۴) را به خود در بین همسایگان اختصاص داده است. البته نکته ای را که در تحلیل یافته های مرتبط با این نشانگر نباید فراموش کرد توانمندی اقتصادی هر کشور است به نحوی که برای مثال اگرچه رتبه بحرین یا کویت از کشورهای همجوار همچون پاکستان و افغانستان کمتر است ولی میزان پول تخصیص یافته در این دو کشور عربی بسیار بیشتر از منابع مالی آموزش از بودجه عمومی در پاکستان و افغانستان می باشد.

جدول ۶۵: سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی (به دلار امریکا)

رتبه	درصد	کشور
۱	23	عربستان
۲	21.20	امارات
۳	20.80	ترکمنستان
۴	18.50	ایران
۵	18.40	افغانستان
۶	13.19	پاکستان

٧	12.74	قطر
٨	12.40	ترکیه
٩	11.08	عمان
١٠	10.66	ارمنستان
١١	9.50	کویت
١٢	7.66	بحرین
١٣	7.37	آذربایجان
١٤	5.70	عراق

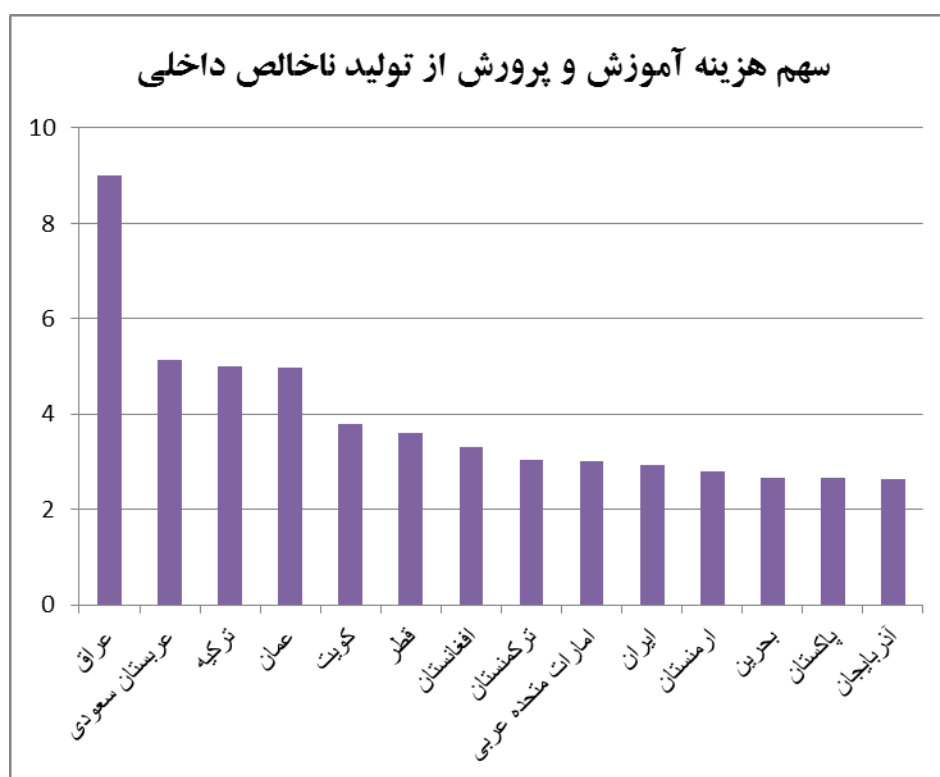
نمودار ۱۲: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی

۲.۴.۴.۴ نشانگر سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

در حالی که وضعیت و جایگاه عراق در جدول قبلی مرتبط با نشانگر سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی بسیار یاس آور بود و آخرین رتبه را در بین ۱۴ کشور مورد مطالعه به خود اختصاص داده بود، اطلاعات مرتبط با نشانگر سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی باعث شد که این کشور مقام نخست (رتبه ۱ با تخصیص ۹ درصد از تولید ناخالص داخلی) را در بین کشورهای همسایه ایران بدست آورد. ایران با کسب رتبه دهم در بین ۱۴ از کشورهای همچون افغانستان، عراق و ترکمنستان عقب تر است. هم چنین اینگونه به نظر می رسد کشورهای همچون آذربایجان و ارمنستان سهم تقریباً برابری را از هر دو نشانگر به بخش آموزش خود اختصاص می دهند. این امر می تواند البته مبین وجود نظام اقتصادی باثبات با کمترین درجه تغییرات ناگهانی در این دو کشور باشد.

جدول ۶۶: سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی (به دلار امریکا)

رتبه	درصد	کشور
۱	9.00	عراق
۲	5.14	عربستان
۳	5.00	ترکیه
۴	4.96	عمان
۵	3.80	کویت
۶	3.61	قطر
۷	3.32	افغانستان
۸	3.05	ترکمنستان
۹	3.00	امارات
۱۰	2.93	ایران
۱۱	2.80	ارمنستان
۱۲	2.67	بحرین
۱۳	2.66	پاکستان
۱۴	2.63	آذربایجان

نمودار ۱۳: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی

۲.۴.۵ نشانگرهای برون دادی

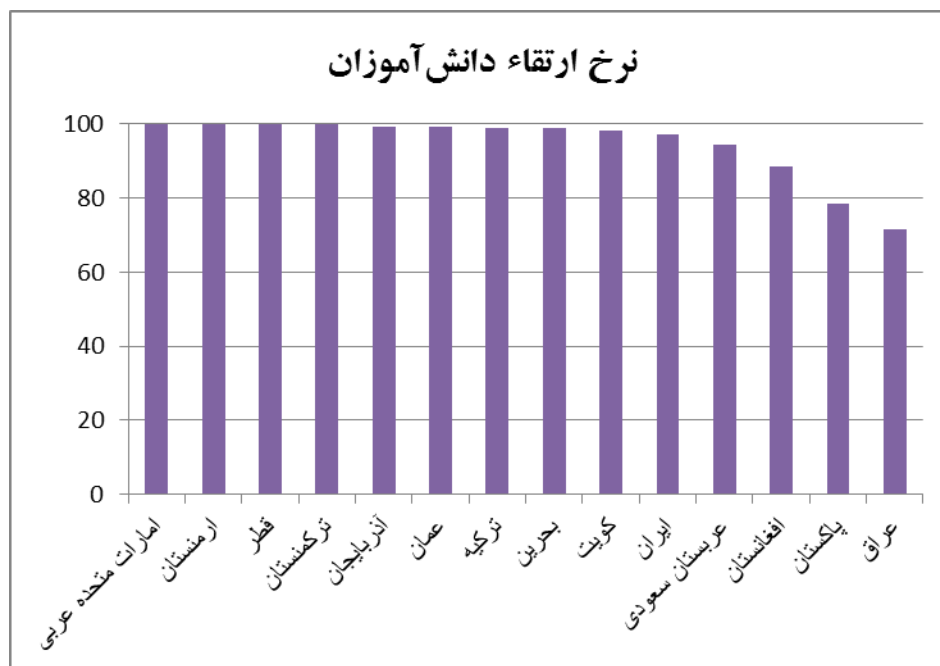
نشانگرهای برون دادی شامل ۵ نشانگر نرخ ارتقاء دانش آموزان ، نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی ، نرخ تکرار پایه دوره ابتدایی ، نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی و نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا) می باشد که به ترتیب وضعیت ۱۴ کشور مورد مطالعه در این نشانگرها مورد بررسی قرار می گیرد :

۲.۴.۵.۱ نرخ ارتقاء دانش آموزان

از آنجایی که در بعضی از کشورها بعضا مکانیزم ارتقاء خودکار با هدف افزایش بازده داخلی نظام آموزشی توسط مقامات تعیین می شود در تفسیر این نشانگر به ویژه زمانی که نظام های آموزشی کشورهای مختلف را بایکدیگر مقایسه می کنیم ، باید دقت بیشتری صورت پذیرد. با این وجود اطلاعات حاصله نشان می دهد که اکثر کشورهای مورد مطالعه با اختلاف اندک دارای نرخ ارتقاء بیش از ۹۵ درصد می باشند. با مدنظر قرار دادن اختلافات موجود ، ایران رتبه نهم (۹) را در بین کشورهای همسایه بخود اختصاص داده است.

جدول ۶۷ : نرخ ارتقاء دانش آموزان

رتبه	درصد	کشور
۱	99.90	امارات
۱	99.90	ارمنستان
۳	99.89	قطر
۴	99.80	ترکمنستان
۵	99.40	آذربایجان
۶	99.30	عمان
۷	99.04	ترکیه
۸	98.80	بحرین
۹	98.30	کویت
۱۰	97.20	ایران
۱۱	94.60	عربستان
۱۲	88.50	افغانستان
۱۳	78.50	پاکستان
۱۴	71.50	عراق

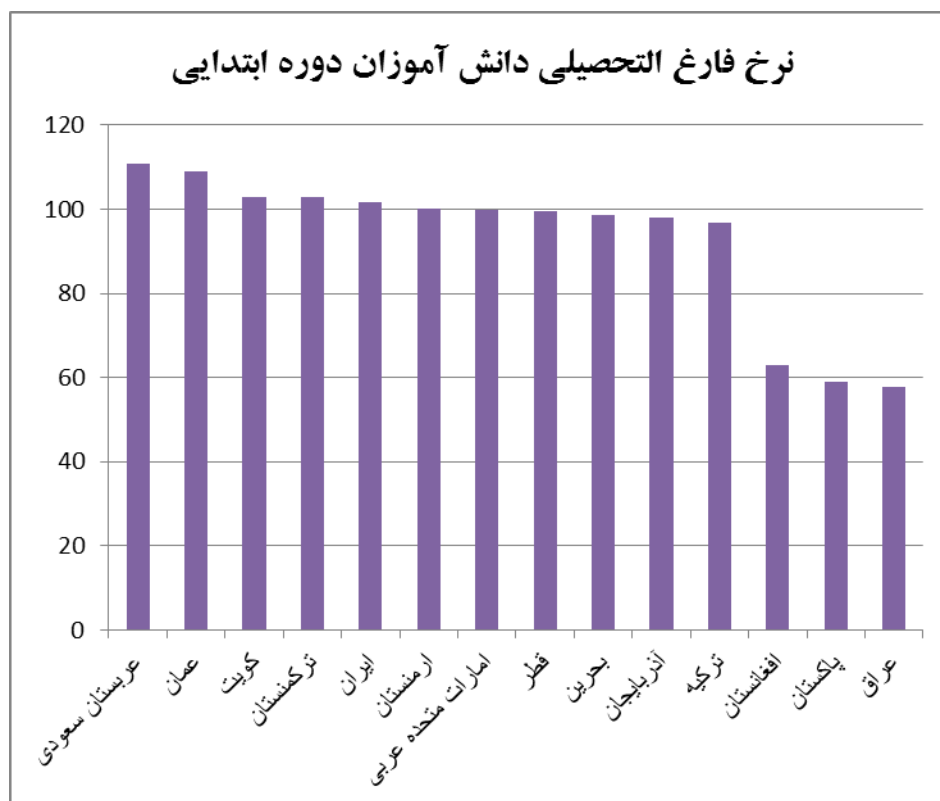
نمودار ۱۴: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه
بر اساس نرخ ارتقاء دانش آموزان

۲.۴.۵.۲ نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی

نرخ فارغ التحصیلی مبین درصد جمعیت دانش اموزی است که یک دوره تحصیلی را با موفقیت به پایان رسانده اند. البته این نشانگر از تقسیم تعداد دانش آموختگان بر کل جمعیت دانش آموزان ثبت نام شده به دست می آید که به طور طبیعی می تواند درصد آن با ملاحظه تعداد مردودین بالاتر از ۱۰۰ گردد. اطلاعات جدول مبین آن است که سه کشور عربستان ، عمان و کویت بالاترین رتبه را کسب کرده اند در حالی که شرائط ویژه جمعیتی و سیاسی پاکستان و افغانستان باعث شده است که نرخ فارغ التحصیلی آنان کمتر از ۶۰ درصد باشد. ایران با فاصله اندک از چهار کشور پیشرو همسایه ، رتبه پنجم (۵) را از لحاظ نرخ فارغ التحصیلی به خود اختصاص داده است.

جدول ۶۸ : نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی

رتبه	درصد	کشور
۱	110.90	عربستان
۲	109.00	عمان
۳	103.00	کویت
۴	102.80	ترکمنستان
۵	101.70	ایران
۶	100.10	ارمنستان
۷	99.90	امارات
۸	99.51	قطر
۹	98.70	بحرین
۱۰	98.10	آذربایجان
۱۱	96.78	ترکیه
۱۲	63.00	افغانستان
۱۳	58.90	پاکستان
۱۴	57.82	عراق

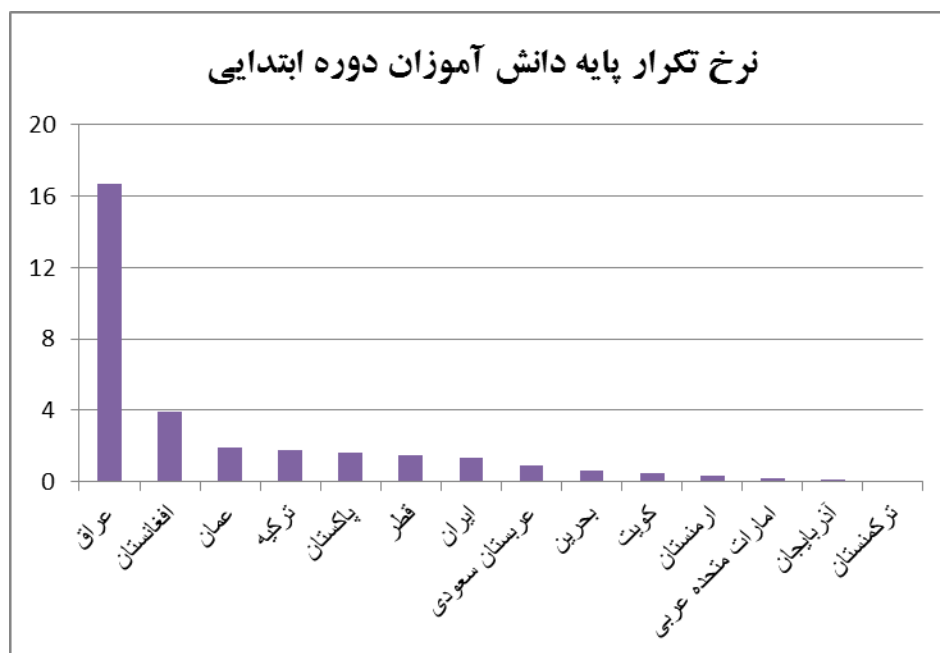
نمودار ۱۵: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی

۲.۴.۵.۳ نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی

تکرار پایه تحصیلی مبین یکی از نشانگر های برون دادی است که وقوع آن دست اندرکاران نظام آموزشی ، فراگیران و والدین را دچار آسیب های روحی - روانی و اجتماعی می سازد. لذا هرچه نرخ تکرار پایه بزرگ تر باشد نشاندهنده کاستی های موجود در کمیت و کیفیت نظام آموزشی است. اطلاعات حاصله نشان می دهد که با فاصله بسیار زیاد از سایر کشورهای مورد مطالعه ، عراق رتبه نخست را با نرخ تکرار پایه بیش از ۱۶ درصد کسب کرده است. جالب اینکه با وضعیت سیاسی تقریباً مشابه ، نرخ تکرار پایه در افغانستان چهار برابر کمتر از عراق می باشد. در این نشانگر ، ایران مقام هفتم را در بین ۱۳ کشور به خود اختصاص داده است.

جدول ۶۹ : نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی

رتبه	درصد	کشور
۱	16.70	عراق
۲	3.90	افغانستان
۳	1.94	عمان
۴	1.77	ترکیه
۵	1.64	پاکستان
۶	1.51	قطر
۷	1.35	ایران
۸	.91	عربستان
۹	.65	بحرین
۱۰	.51	کویت
۱۱	.37	ارمنستان
۱۲	.17	امارات
۱۳	.14	آذربایجان
-	فقدان داده	ترکمنستان

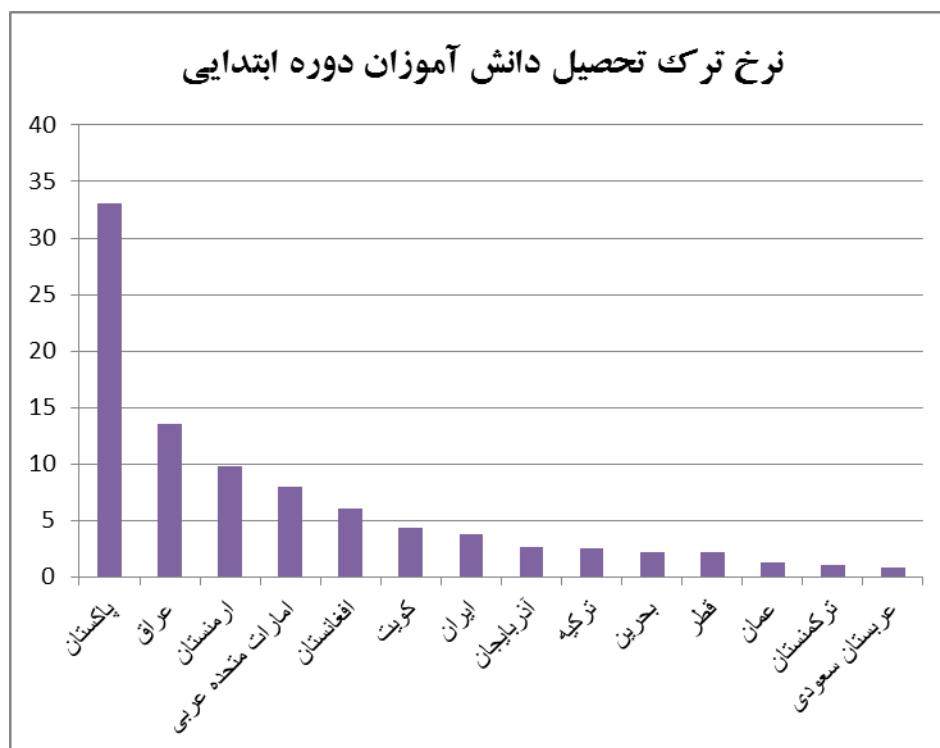
نمودار ۱۶ : جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه
بر اساس نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی

۲.۴.۵.۴ نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی

یکی از نشانگرهای مهم، نرخ ترک تحصیل است که بویژه در بسیاری از کشورهای در حال رشد به ویژگی پایدار نظام های آموزشی تبدیل شده است. البته روند جهانی در سه دهه اخیر مبین سیر نزولی نرخ ترک تحصیل با عنایت به افزایش توجه دولت ها به سرمایه گذاری در بخش آموزش و تمهید شیوه های کاهش نرخ رشد جمعیت و هم چنین انجام اصلاحات آموزشی همچون تغییر در شیوه های ارزشیابی تحصیلی، افزایش تعداد معلمان، و بهبود شیوه های نظارتی از طریق افزایش دوره های آموزش ضمن خدمت می باشد. اطلاعات حاصله در جدول و نمودار نشان می دهند که بجز پاکستان و عراق در بقیه کشورهای مورد مطالعه نرخ ترک تحصیل کمتر از ۱۰ درصد می باشد. البته در این وضعیت هنوز می توان شاهد فاصله بسیار زیاد کشورهایی همچون عربستان و ترکمنستان با ارمنستان یا امارات بود. ایران مجددا در میانه جدول جایگاه هفتم را به خود اختصاص داده است.

جدول ۷۰: نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی

رتبه	درصد	کشور
۱	33.10	پاکستان
۲	13.50	عراق
۳	9.80	ارمنستان
۴	8.00	امارات
۵	6.00	افغانستان
۶	4.30	کویت
۷	3.80	ایران
۸	2.70	آذربایجان
۹	2.50	ترکیه
۱۰	2.20	بحرین
۱۱	2.16	قطر
۱۲	1.30	عمان
۱۳	1.00	ترکمنستان
۱۴	.78	عربستان

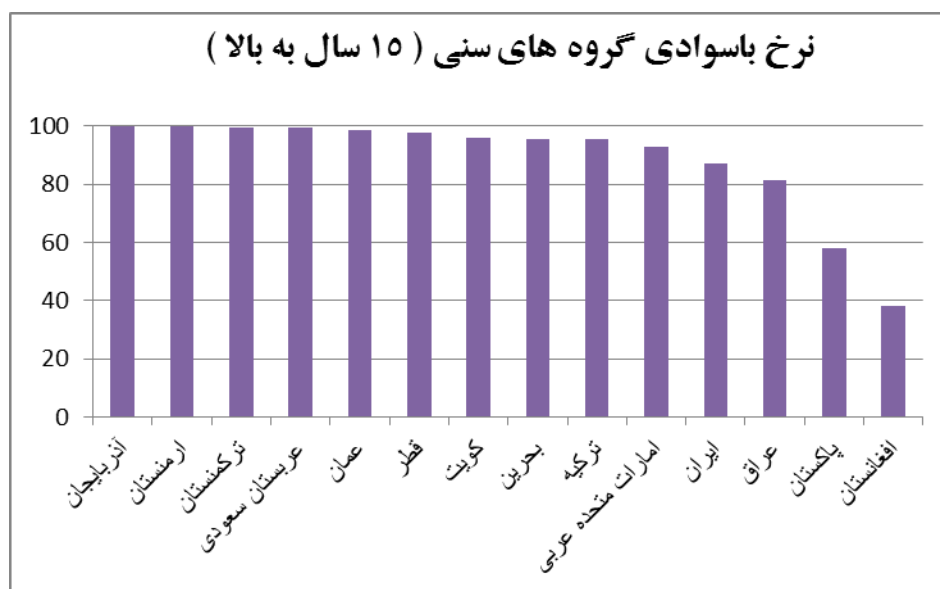
نمودار ۱۷: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی

۲.۴.۵.۵ نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)

اطلاعات مندرج در جدول مبین چگونگی توزیع آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا) است.

جدول ۷۱ : نرخ باسوادی گروه های سنی (مرحله همجواری)

رتبه	درصد	کشور
۱	99.97	آذربایجان
۲	99.80	ارمنستان
۳	99.70	ترکمنستان
۴	99.35	عربستان
۵	98.70	عمان
۶	97.80	قطر
۷	96.20	کویت
۸	95.70	بحرین
۹	95.69	ترکیه
۱۰	93.00	امارات
۱۱	87.10	ایران
۱۲	81.54	عراق
۱۳	57.90	پاکستان
۱۴	38.00	افغانستان

نمودار ۱۸ : جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)

میراث آموزشی به جا مانده از نظام سیاسی شوروی باعث شد که طی یک دوره زمانی کوتاه مدت بسیاری از جمهوری های تابعه آن به تحقق هدف " آموزش برای همه " نائل گردند. بر این اساس سه کشور تازه استقلال یافته و همسایه ایران یعنی آذربایجان ، ارمنستان و ترکمنستان علیرغم کمی وکاستی های مشترک با دیگر جوامع توانسته اند در این نشانگر به رتبه بسیار خوبی دست یافته و مقام های اول تا سوم را به خود اختصاص دهند. با وجود تلاش های گسترده نظام آموزشی ، مردم ایران از لحاظ سطح سواد در بین همسایگان مقام یازدهم (۱۱) را به خود اختصاص داده اند.

۲.۴.۶ نشانگرهای کیفی

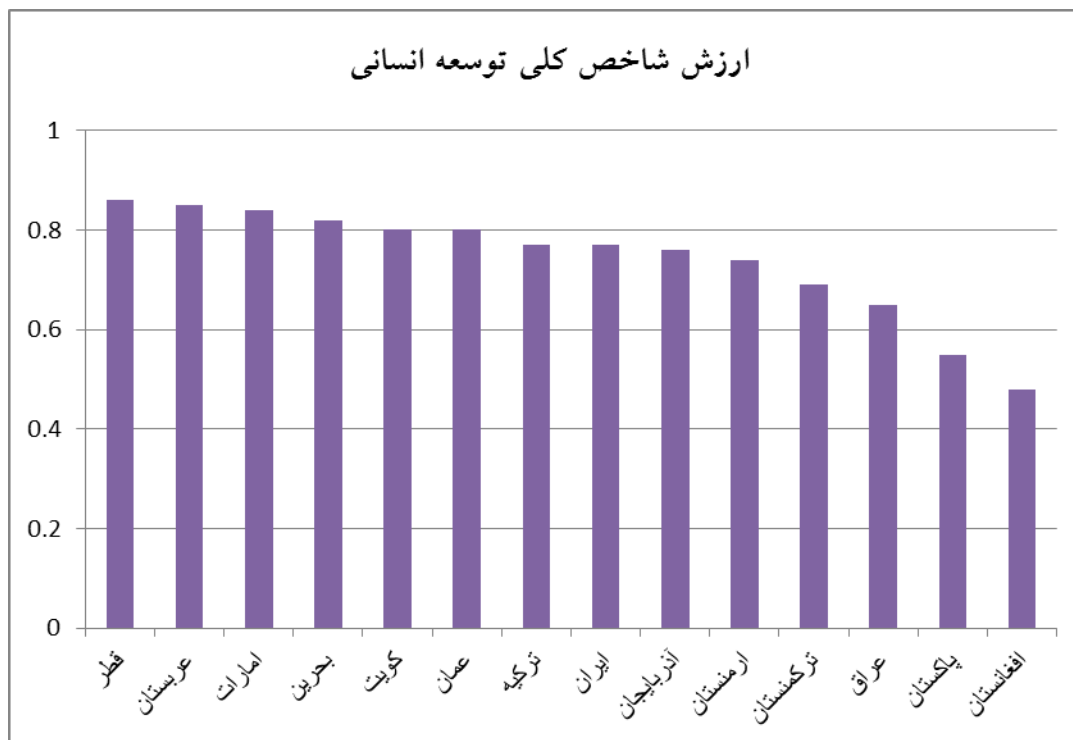
نشانگرهای کیفی شامل ۴ نشانگر ارزش شاخص کلی توسعه انسانی ، رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور، عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی (ریاضیات و علوم) و شیوه انتخاب مدیر مدارس می باشد که فقط برای نشانگر توسعه انسانی می توان به صورت کمی آمار و ارقام مقایسه ای تهیه نمود . به هر حال وضعیت ۱۴ کشور مورد مطالعه در این نشانگرها به شرح زیر مورد بررسی قرار می گیرد :

۲.۴.۶.۱ ارزش شاخص کلی توسعه انسانی

ارزش عددی شاخص توسعه انسانی بین صفر تا یک است. ارزش شاخص توسعه انسانی نشان می دهد که هر کشوری چه مقدار از مسیر خود را برای رسیدن به بالاترین ارزش ممکن یعنی یک، طی کرده است و همچنین امکان مقایسه بین کشورها را فراهم می کند. بر این اساس ارزش شاخص کلی توسعه انسانی در ۶ کشور عربی جنوب خلیج فارس در بالاترین حد نسبت به سایر همسایگان ایران قرار دارد. در این بین قطر با ارزش ۰.۸۶ در مرتبه نخست قرار می گیرد. در حالی که ترکیه و ایران به صورت مشترک مقام هفتم (۷) را در این شاخص از بین ۱۴ کشور کسب کرده اند ، پاکستان و افغانستان در پایین ترین سطح قرار دارند.

جدول ۷۲: ارزش شاخص کلی توسعه انسانی (مرحله همجواری)

رتبه	درصد	کشور
۱	.86	قطر
۲	.85	عربستان
۳	.84	امارات
۴	.82	بحرین
۵	.80	کویت
۶	.80	عمان
۷	.77	ترکیه
۷	.77	ایران
۹	.76	آذربایجان
۱۰	.74	ارمنستان
۱۱	.69	ترکمنستان
۱۲	.65	عراق
۱۳	.55	پاکستان
۱۴	.48	افغانستان

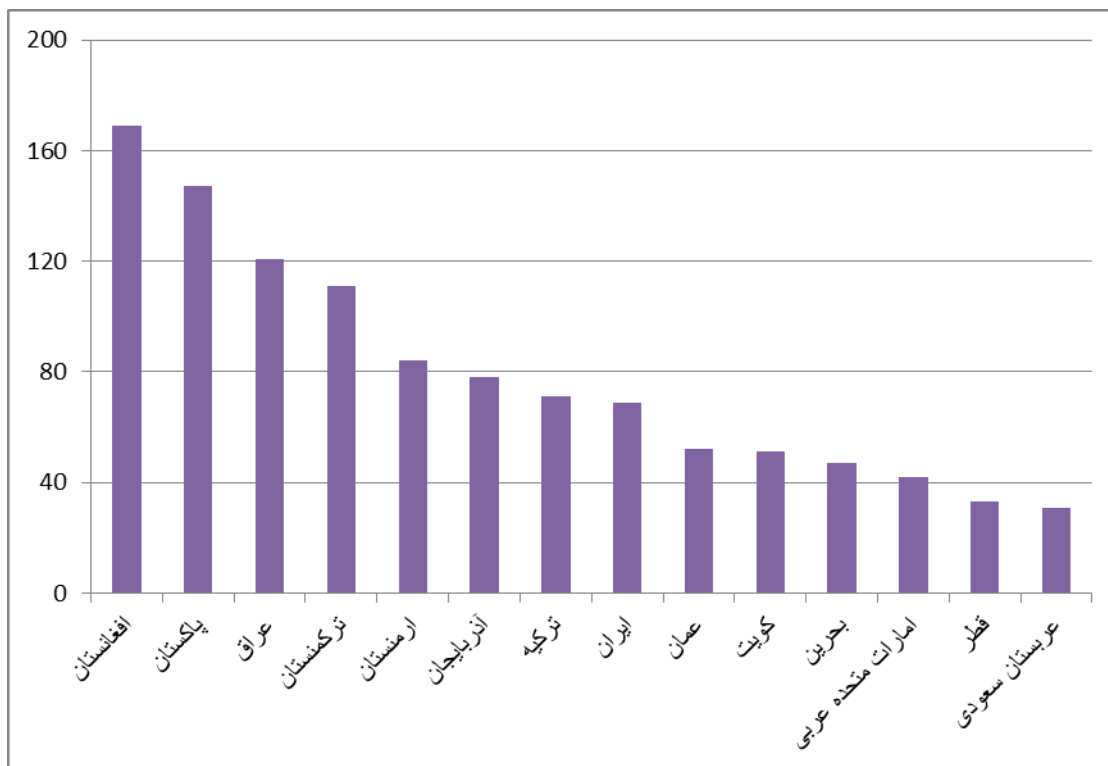
نمودار ۱۹: جایگاه ایران در بین کشورهای همسایه
بر اساس ارزش شاخص کلی توسعه انسانی

۲.۴.۶.۲ شاخص کلی توسعه انسانی

در گزارش توسعه انسانی، کشورها را بر اساس میزان شاخص توسعه انسانی به چهار گروه کشورهای با توسعه انسانی بسیار زیاد، زیاد، متوسط و کم تقسیم می‌کنند. با توجه به این تقسیم بندی معمولاً کشورهایی که ارزش شاخص کلی توسعه انسانی آنان ۰.۸۰ و بالاتر است جزو گروه اول قلمداد می‌شوند. بر این اساس، ایران در گروه کشورهای با توسعه انسانی زیاد قرار می‌گیرد در حالی که شش کشور عرب همسایه جزو گروه اول هستند. اطلاعات جدول مبین آن است که از لحاظ رتبه شاخص کلی توسعه انسانی، ایران مقام ۶۹ را در بین ۱۸۸ کشور و رتبه ۷ را در بین ۱۴ کشور همسایه کسب کرده است.

جدول ۷۳: رتبه شاخص کلی توسعه انسانی (مرحله همجواری)

رتبه در بین ۱۴ کشور	رتبه در بین ۱۸۸ کشور	کشور
۱	31	عربستان
۲	33	قطر
۳	42	امارات
۴	47	بحرین
۵	51	کویت
۶	52	عمان
۷	69	ایران
۸	۷۱	ترکیه
۹	78	آذربایجان
۱۰	84	ارمنستان
۱۱	111	ترکمنستان
۱۲	۱۲۱	عراق
۱۳	۱۴۷	پاکستان
۱۴	۱۶۹	افغانستان

نمودار ۲۰: جایگاه ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس رتبه شاخص کلی توسعه انسانی

۲.۴.۶.۳ عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی

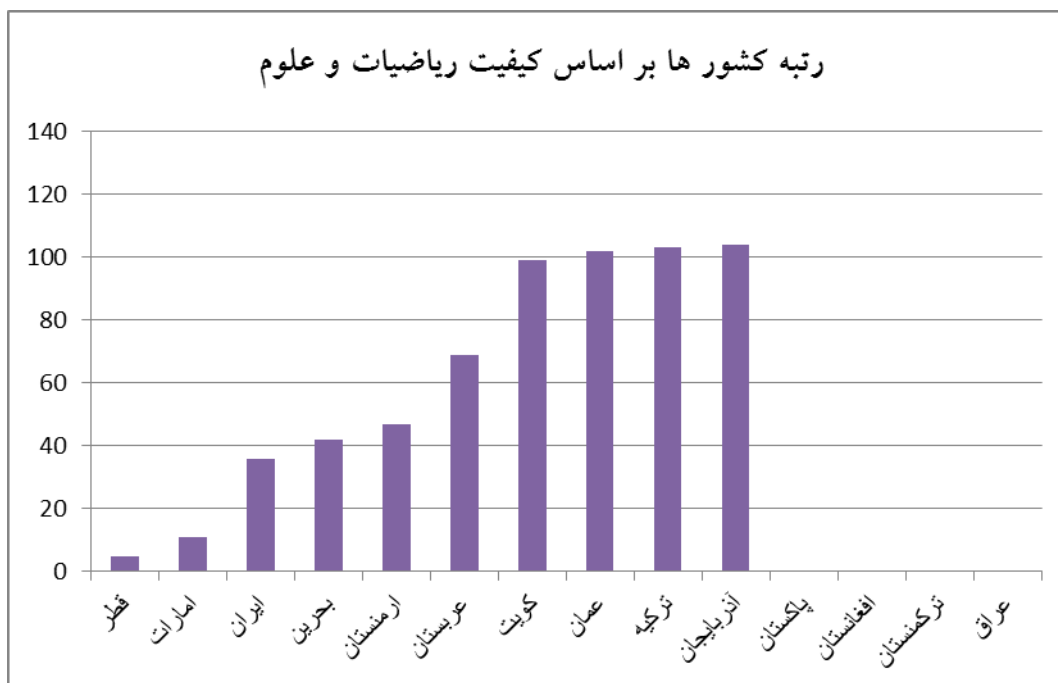
برای ارزیابی وضعیت کشورهای مورد مطالعه در این نشانگر از دو مطالعه جهانی تیمز و پرلز و مطالعه کیفیت ریاضیات و علوم استفاده گردید. بررسی اطلاعات حاصله مبین آن است که در مورد مطالعه تیمز و پرلز فقط دانش آموزان ۴ کشور آذربایجان، ارمنستان، ترکیه و ایران از بین ۱۴ کشور مورد بررسی در این مطالعه شرکت کرده اند و امکان مقایسه برای تعیین عملکرد دیگر همسایگان وجود ندارد. برعکس ۱۰ کشور از ۱۴ کشور مورد بررسی در آزمون مطالعه کیفیت ریاضیات و علوم شرکت نموده اند که بر این اساس جدول و نمودار تهیه شده است. گزارش رقابت جهانی که توسط کارشناسان برجسته نشست جهانی اقتصاد تهیه می شود در گزارش سال ۲۰۱۶ خود و با مشارکت ۱۴۰ کشور به ارزیابی نظام های آموزشی از لحاظ کیفیت آموزش ابتدایی، کیفیت کلی آموزش عالی، کیفیت آموزش ریاضیات و علوم و کیفیت مدیریت مدرسه پرداخته است که نتایج ده کشور مورد نظر در پژوهش حاضر در جدول زیر ارائه می گردد.

جدول ۷۴: رتبه کیفیت ریاضیات و علوم (مرحله همجواری)

رتبه در بین ۱۴ کشور	رتبه در بین ۱۴۰ کشور	کشور
۱	۵	قطر
۲	۱۱	امارات
۳	۳۶	ایران
۴	۴۲	بحرین
۵	۴۷	ارمنستان
۶	۶۹	عربستان
۷	۹۹	کویت
۸	۱۰۲	عمان
۹	۱۰۳	ترکیه
۱۰	۱۰۴	آذربایجان
-	فقدان داده	پاکستان
-	فقدان داده	افغانستان
-	فقدان داده	ترکمنستان
-	فقدان داده	عراق

بر اساس اطلاعات جدول ۷۴ در بین ۱۴۰ مورد مطالعه، کشورهای قطر و امارات متحده عربی به ترتیب موفق به کسب رتبه پنجم و یازدهم از لحاظ کیفیت تدریس ریاضیات و علوم شده اند. کسب این رتبه در بدو امر مایه تعجب است به ویژه هنگامی که با عملکرد دانش آموزان این دو کشور در مطالعات بین المللی تیمز و پرلز آشنا می شویم. با این وجود کیفیت آموزش متفاوت از کیفیت یادگیری است و احتمالاً کسب این رتبه ها متأثر از حضور معلمان خارجی در این دو کشور می باشد. البته تاثیر کیفیت آموزش را بر یادگیری نمی توان نادیده انگاشت و باید با توجه به کیفیت تدریس، صلاحیت حرفه ای

معلمان خارجی و حقوق و دستمزد بالا منتظر رشد و توسعه آموزشی بیشتر این جوامع در آینده نزدیک بود. با فاصله سه برابری از دو همسایه فوق‌الشاره، ایران رتبه ۳۶ در بین ۱۴۰ کشور می‌باشد.

نمودار ۲۱: جایگاه ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس رتبه کیفیت آموزش ریاضیات و علوم

۲.۴.۶.۴ شیوه انتخاب مدیر مدارس

به عنوان یک نشانگر کیفی، شیوه‌ها و شرایط مختلفی توسط دست‌اندرکاران نظام آموزشی کشورهای مورد مطالعه برای انتخاب مدیر مدارس مدنظر قرار می‌گیرد. بررسی‌های به عمل آمده نشان داد که پنج کشور از ۱۴ کشور مورد مطالعه شرایط دقیقی را در منابع رسمی اعلام نکرده‌اند. در بین شرایط انتخاب مدیر، سابقه تدریس و سابقه مدیریت بیش از دیگر عوامل مورد توجه قرار گرفته است (۶ کشور). بر عکس، فقط در ایران شرط تاهل به عنوان یکی از شرایط عمومی و اولیه در انتخاب مدیر مورد توجه دست‌اندرکاران آموزشی است.

جدول ۷۵: شیوه انتخاب مدیر مدارس در کشورهای منتخب (مرحله همجواری)

شرائط /کشور	سابقه تدریس و مدیریت	تخصص	هیات مدیره مدرسه/انتخابات	انتصاب از سوی مقامات	مصاحبه	درجه کارشناسی	گواهی ضمن خدمت	تاہل
پاکستان	✓	-	-	-	-	-	-	-
آذربایجان	✓	-	-	-	-	-	-	-
ارمنستان	-	-	-	✓	-	-	-	-
ترکیه	-	✓	-	✓	✓	-	-	-
کویت	-	-	✓	✓	-	-	✓	-
عربستان	✓	-	-	-	✓	✓	-	-
امارات	✓	✓	-	-	-	✓	-	-
عمان	✓	-	✓	-	-	-	✓	-
ایران	✓	-	-	✓	-	✓	-	✓
افغانستان	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده
ترکمنستان	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده
بحرین	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده
قطر	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده
عراق	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده

۳.۴ مرحله همجواری

در طی این مرحله، اطلاعاتی که در مرحله ۱ و ۲ بررسی شده اند طبقه بندی و کنار هم قرار می گیرند تا چارچوبه ای برای ورود به مرحله نهائی روش بردی یعنی مقایسه تشابهات و تفاوت های پدیده تربیتی مورد تحقیق فراهم شود. مرحله همجواری در پژوهش حاضر بر بنیان نشانگرهای اصلی صورت می پذیرد:

۳.۴.۱ همجواری نشانگرهای دانش آموزی

جدول وضعیت آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران را در بین کشورهای همسایه بر اساس نشانگرهای ششگانه دانش آموزی نشان می دهد.

جدول ۷۶: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نشانگرهای دانش‌آموزی

نشانگرهای دانش‌آموزی						متغیر
نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	درصد پوشش تحصیلی واقعی	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	
6.00	24.00	73.85	92.71	57.00	47.00	پاکستان
.80	4.70	54.60	97.50	1.00	44.00	افغانستان
21.70	فقدان داده	فقدان داده	87.30	62.85	24.00	ترکمنستان
11.00	15.50	94.14	107.00	48.75	13.00	آذربایجان
10.88	2.10	84.10	102.00	52.40	19.00	ارمنستان
34.00	5.00	94.14	102.49	28.93	19.00	ترکیه
3.50	فقدان داده	92.00	107.00	6.61	17.00	عراق
2.17	18.00	92.87	102.00	66.40	5.60	کویت
5.13	11.40	97.90	106.80	44.40	10.90	عربستان سعودی
14.77	34.00	96.40	101.10	55.80	11.70	بحرین
1.52	45.90	92.11	103.00	58.78	11.60	قطر
1.80	61.30	93.30	116.30	69.80	23.00	امارات
۰.۰۸	.08	94.50	109.20	54.30	19.90	عمان
22.70	13.50	99.20	108.90	47.00	22.00	ایران

اطلاعات حاصله از جدول نشان می‌دهد که در نشانگر نسبت دانش آموز به معلم بهترین وضعیت را چهار کشور عرب کویت، عربستان، بحرین و قطر به خود اختصاص داده‌اند در حالی که امارات متحده عربی علیرغم مشابهت‌های زیاد با چهار کشور مذکور با یک دانش آموز بیشتر از ایران، رتبه دهم را به خود اختصاص داده است. در منتهی‌الیه جدول پاکستان و افغانستان با فاصله دوبرابری از ترکمنستان قرار داشته و ایران جایگاه نهم (۹) را در بین ۱۴ کشور مورد مطالعه به خود اختصاص داده است. در نشانگر نرخ ثبت نام در دوره پیش دبستانی امارات و کویت رتبه‌های اول و دوم را به خود اختصاص داده‌اند در حالی که پاکستان با کسب رتبه سوم و ترکمنستان با رتبه چهارم تعجب‌انگیزانه‌ترین آموزش را بر می‌انگیزند. دوره آموزش رسمی در نظام آموزشی پاکستان همچون هند و با الگوگیری از نظام آموزشی بریتانیا از سن ۴ سالگی شروع می‌شود و به همین دلیل جایگاه بالای پاکستان قابل تبیین است. در برابر، میراث به جای مانده از نظام آموزشی شوروی سابق باعث شده است که پوشش تحصیلی برای دوره پیش دبستانی در اکثر جمهوری‌های تازه استقلال یافته نسبت به اکثر کشورهای جهان بالاتر باشد. در این نشانگر ایران جایگاه دهم (۱۰) را به خود اختصاص داده است که نشان می‌دهد فقط چهار کشور عربستان، ترکیه و با فاصله زیاد عراق و افغانستان از ایران عقب‌تر هستند.

با توجه به تعریف نشانگر پوشش تحصیلی ظاهری که از تقسیم تعداد دانش‌آموزانی که در یک دوره تحصیلی ثبت‌نام کرده‌اند و در سن متعارف همان دوره تحصیلی قرار دارند، بر تعداد جمعیت لازم‌التعلیم یا در سن متعارف همان دوره تحصیلی، منهای مردودین مشغول به تحصیل در آن، ضربدر ۱۰۰ به دست می‌آید و با توجه به اینکه که به دلیل وجود تکرار پایه و وقفه تحصیلی ممکن است عدد حاصله از عدد ۱۰۰ نیز تجاوز کند، یافته‌های جدول نشان می‌دهد که امارات، عمان و ایران به ترتیب بالاترین نرخ پوشش ظاهری را به خود اختصاص داده‌اند. در برابر یافته‌های مرتبط با نشانگر پوشش تحصیلی واقعی که از تقسیم تعداد دانش‌آموزان یک دوره تحصیلی که در آن دوره تحصیلی ثبت‌نام کرده‌اند و در سن متعارف و خاص همان دوره تحصیلی قرار دارند، بر تعداد جمعیت در سن متعارف همان دوره، ضربدر ۱۰۰ به دست می‌آید نشان می‌دهد که ایران با کسب رتبه اول (۱) بهترین جایگاه را در بین کشورهای همسایه به خود اختصاص داده است. عربستان و بحرین با فاصله اندک از ایران رتبه‌های دوم و سوم را به خود اختصاص می‌دهند در حالی که در افغانستان پوشش واقعی تقریباً با ۵۰ درصد کاهش، نصف ایران است. همجواری کشورها در نشانگر نرخ ثبت نام در مدارس غیردولتی نشان می‌دهد که ورود بخش خصوصی به سرمایه‌گذاری در کشورهای هم‌چون امارات، قطر و بحرین بسیار بیشتر از ایران است که مقام هفتم (۷) را کسب کرده است. هم‌چنین درصد ثبت نام دانش‌آموزان در مدارس غیر دولتی مبین شکاف بسیار زیاد حتی بین کشورهای بسیار زیاد در منطقه است (امارات با بیش از ۶۰ درصد و عمان با کمتر از ۱ درصد). این شکاف در خصوص نشانگر نرخ ثبت نام در مدارس فنی و حرفه‌ای نیز مشهود است. در این نشانگر بعد از ترکیه (۳۴ درصد)، ایران و ترکمنستان با فاصله ده درصدی در مکان‌های دوم و سوم قرار دارند. بر عکس نرخ ثبت نام در کشورهای هم‌چون افغانستان، کویت، قطر، امارات و عمان بسیار اندک است.

۳.۴.۲ همجواری نشانگرهای منابع انسانی، فضا و تجهیزات

جدول وضعیت آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران را در بین کشورهای همسایه در دوگروه نشانگرهای منابع انسانی، فضا و تجهیزات نشان می‌دهد. اطلاعات جدول نشان می‌دهد که بر بنیان داده‌های ارائه شده از سوی سازمان جهانی یونسکو و تعریف مورد قبول آن از معلم واجد شرایط که عمدتاً با استناد به سطح و نوع تحصیلات و هم‌چنین حضور در دوره‌های تربیت معلم و آموزش‌های قبل و ضمن خدمت صورت می‌پذیرد نسبت معلمان واجد شرایط اولیه برای سه کشور ایران، امارات متحده عربی، و آذربایجان معادل ۱۰۰ درصد می‌باشد. این همه در حالی است که کمتر از نیمی از معلمان در افغانستان و قطر واجد شرایط می‌باشند. در خصوص تبیین این جایگاه برای افغانستان با دشواری روبرو نیستیم چون اوضاع سیاسی و اقتصادی آن پیشرفت‌های آموزشی را با موانع جدی روبرو ساخته است ولی در مورد عقب ماندگی نظام آموزشی قطر باید اذعان کرد که هم‌چون بسیاری از حوزه‌های خدماتی، این کشور به نیروی خارجی (در اینجا معلمان خارجی) وابسته است در حالی که سرمایه‌گذاری چندانی برای بهبود کیفیت معلمان بومی در سال‌های گذشته نشده است.

جدول ۷۷: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه
بر اساس نشانگرهای منابع انسانی، فضا و تجهیزات

نشانگرهای منابع انسانی، فضا و تجهیزات			متغیر
نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	تعداد دانش آموزان در برابر هر یک کامپیوتر	دسترسی دانش آموزان به اینترنت	
82.40	فقدان داده	10.00	پاکستان
43.00	فقدان داده	فقدان داده	افغانستان
فقدان داده	57.50	39.30	ترکمنستان
100.00	33.00	27.00	آذربایجان
77.45	15.00	100.00	ارمنستان
فقدان داده	45.00	87.00	ترکیه
77.00	فقدان داده	فقدان داده	عراق
78.90	8.00	94.00	کویت
97.00	13.00	45.00	عربستان سعودی
82.00	فقدان داده	100.00	بحرین
48.80	8.00	100.00	قطر
100.00	فقدان داده	93.00	امارات متحده عربی
99.80	12.00	77.00	عمان
100.00	33.00	82.00	ایران

۳.۴.۳ همجواری نشانگرهای مالی

جدول چگونگی وضعیت نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران را در بین کشورهای همسایه بر اساس نشانگرهای مالی ارائه می‌دهد. اطلاعات حاصله از جدول مبین آن است که ایران از لحاظ ویژگی‌های اقتصادی همسایگان در منطقه ای از جهان واقع شده است که همزمان بعضی از غنی‌ترین و فقیرترین ملل جهان در آن زندگی می‌کنند. میزان هزینه سرانه دانش آموزی از یک سو به بیش از ۱۴۰۰۰ دلار و از سوی دیگر به میزان ناچیز ۱۱ دلار می‌رسد. این تنوع تحلیل و تفسیر و هم چنین تعیین جایگاه و عملکرد واقعی هر نظام آموزشی را برای پژوهشگر دشوار می‌سازد. این موضوع در مورد نشانگر حقوق و دستمزد معلمان نیز صادق است. در حالی که کشورهای همچون قطر و عربستان - حتی در مقایسه با کشورهای ثروتمند غربی - یکی از بالاترین حقوق‌ها را به معلمان می‌پردازند، میانگین حقوق ماهانه معلمان در پاکستان و افغانستان کمتر از ۲۰۰ دلار می‌باشد. سهم بودجه نظام آموزشی از بودجه و از تولید ناخالص داخلی نیز در بین کشورهای مورد مطالعه دارای اوج و حضیض بسیار است.

جدول ۷۸: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه
بر اساس نشانگرهای مالی

نشانگرهای مالی				متغیر
سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی (درصد)	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت (به دلار)	سرانه دانش آموزی (به دلار)	
2.66	13.19	171.00	551.00	پاکستان
3.32	18.40	167.00	157.56	افغانستان
3.05	20.80	246.00	فقدان داده	ترکمنستان
2.63	7.37	344.00	فقدان داده	آذربایجان
2.80	10.66	314.00	11.30	ارمنستان
5.00	12.40	۲۳۴۲	2165.00	ترکیه
9.00	5.70	فقدان داده	1196.00	عراق
3.80	9.50	2600.00	14300.00	کویت
5.14	23.00	3718.00	7099.00	عربستان سعودی
2.67	7.66	2064.00	6704.00	بحرین
3.61	12.74	4257.00	11719.00	قطر
3.00	21.20	2840.00	فقدان داده	امارات متحده عربی
4.96	11.08	2250.00	6965.00	عمان
2.93	18.50	737.00	2429.00	ایران

۳.۴.۴ همجواری نشانگرهای برون‌دادی

تمرکز نشانگرهای برون‌دادی بر عملکرد نظام‌های آموزشی در پایان دوره‌های آموزشی و مبین وضعیتی است که نشان می‌دهد تا چه حد این نظام‌ها موفق یا ناموفق بوده‌اند.

جدول ۷۹: جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه
بر اساس نشانگرهای بروندادی

نشانگرهای بروندادی					متغیر
نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	نرخ ارتقاء دانش آموزان	
57.90	33.10	1.64	58.90	78.50	پاکستان
38.00	6.00	3.90	63.00	88.50	افغانستان
99.70	1.00	فقدان داده	102.80	99.80	ترکمنستان
99.97	2.70	.14	98.10	99.40	آذربایجان
99.80	9.80	.37	100.10	99.90	ارمنستان
95.69	2.50	1.77	96.78	99.04	ترکیه
81.54	13.50	16.70	57.82	71.50	عراق
96.20	4.30	.51	103.00	98.30	کویت
99.35	.78	.91	110.90	94.60	عربستان سعودی
95.70	2.20	.65	98.70	98.80	بحرین
97.80	2.16	1.51	99.51	99.89	قطر
93.00	8.00	.17	99.90	99.90	امارات
98.70	1.30	1.94	109.00	99.30	عمان
87.10	3.80	1.35	101.70	97.20	ایران

روند جهانی خوشبختانه به علل گوناگون نشانگر روند صعودی نرخ ارتقاء دانش آموزان است. بخشی از این موفقیت به علت تغییر در شیوه های ارزشیابی تحصیلی - بویژه در دوره ابتدایی - و پرهیز از تاکید بر ارزشیابی های کمی است. بر این اساس بجز سه کشور پاکستان، افغانستان و عراق - که هر یک درگیر مسائل متعدد سیاسی، اقتصادی و اجتماعی هستند - در بقیه کشورهای مورد مطالعه نرخ ارتقاء بالاتر از ۹۰ درصد می باشد. بر همین منوال نرخ باسوادی نیز - بجز در سه کشور فوق اشاره - بالاتر از ۹۰ درصد است اگرچه در این بین ایران تنها کشوری است که نتوانسته است به سایر همسایگان خود بپیوندد. علاوه بر این باید به نرخ ترک تحصیل نیز توجه داشت به نحوی که تفسیر نرخ بالای آن در کشورهایی همچون ارمنستان، امارات و کویت مستلزم انجام پژوهش های مستقل است.

۳.۴.۵ همجواری نشانگرهای کیفی

بررسی نشانگرهای کیفی هنگامی که با نشانگر جهانی و شناخته شده ای همچون شاخص کلی توسعه انسانی آغاز می شود مایه دلگرمی پژوهشگر است چرا که به راحتی و در گستره ای بین المللی به راحتی می توان جایگاه هر کشور را مشخص کرد. مطالعه حاضر نیز از این موضوع مستثنی نیست. ارزش و رتبه شاخص توسعه انسانی در بسیاری از کشورهای

منطقه بالاتر از ۰.۸۰ می باشد که مبین وجود کشورهایی است که توانسته اند خود را به سطح بالائی از توسعه در قلمرو اموری همچون بهداشت و درمان و سطح سواد برسانند. کویت ، عربستان ، بحرین ، قطر ، امارات و عمان با عملکرد خوب خود پیام متفاوتی را از خاورمیانه به جهانیان می فرستند. در حرکتی موفق و با توجه به گستره وسیع جغرافیایی ، جمعیت زیاد و توانمندی های اقتصادی - در مقایسه با کشورهای ثروتمند ، کوچک و کم جمعیت فوق الذکر - ایران ، ترکیه ، ارمنستان و آذربایجان نیز به صف کشورهای با سطح توسعه انسانی زیاد پیوسته اند. علیرغم این پیشرفت ها ، در قلمرو تعلیم و تربیت شاهد موفقیت های گسترده ای در بین کشورهای همسایه ایران نیستیم. در واقع ضعف کیفیت نظام آموزشی را می توان وجه مشترک همه کشورهای مورد مطالعه دانست. به عنوان مثال ، کشورهای همسایه و ایران دارای چند مشکل مشترک هستند: اول ، اکثر آنان در آزمون های بین المللی همچون تیمز و پرلز شرکت نکرده و لذا درک درستی از وضعیت و کیفیت آموزش آنان برای محققان وجود ندارد تا بتوان در مقیاسی منطقه ای به ارزیابی عملکرد نشست . دوم ، عملکرد دانش آموزان کشورهای شرکت کننده در آزمون های بین المللی تیمز و پرلز به شدت ناامید کننده ، پایین تر از میانگین جهانی و دچار سقوط و نزول های غیر قابل تفسیر در هر دوره است. سوم ، اگر پیشرفتی در عملکرد دانش آموزان نیز مشاهده گردد، این پیشرفت در مقایسه با وضعیت و عملکرد قبلی این کشورها است و شاهد تغییر زیادی در رتبه جهانی آنان نیستیم. هم چنین عملکرد این کشورها در آزمون کیفیت ریاضیات و علوم نیز مبین نتایج بعضا باورناپذیر است. به عنوان مثال در حالی که قطر و امارات متحده عربی در آزمون های بین المللی تیمز و پرلز شرکت نکرده اند در آزمون کیفیت آموزش ریاضیات و علوم به رتبه های بسیار عالی پنجم و یازدهم در بین ۱۴۰ کشور نائل شده اند. هم چنین عملکرد نسبتا خوب ایران در این آزمون (رتبه ۳۶) نیز با نتایج تیمز و پرلز همخوانی ندارد.

همجواری اطلاعات مرتبط با نشانگر انتخاب مدیر مدارس در کشورهای مورد مطالعه نیز نیازمند بررسی های عمیق تر پژوهشی است. ساختار غیر متمرکز آموزشی پاکستان که بخشی از میراث بجا مانده از نظام استعماری بریتانیا در شبه قاره هند است باعث شده که رویه یکسانی برای انتخاب مدیریت مدارس بطور رسمی وجود نداشته باشد. این موضوع در هندوستان نیز قابل مشاهده است. نظام آموزشی افغانستان متأثر از جنگ های سه دهه گذشته هنوز نتوانسته است به مرحله ای برسد که فرصت انتخابی برای مدیران داشته باشد یا شاید بتوان فقدان اطلاعات را ناشی از توجه دست اندرکاران نظام آموزشی این کشور به اولویت های اساسی تری دانست که مجال اندیشه در خصوص انتخاب مدیر به آنان نمی دهد. وضعیت ترکمنستان با نظام سیاسی بسته گره خورده است به نحوی که محقق حاضر علیرغم تلاش زیاد نتوانست اطلاعات فراوانی در خصوص نظام آموزشی این کشور با توجه به نشانگرهای تعیین شده به دست آورد. در سایر کشورهای مورد مطالعه ما با طیف گسترده ای از شرایط روبرو هستیم. وجه مشترک اغلب این کشورها را در فرایند انتخاب مدیر می توان " داشتن سابقه تدریس " دانست. در این بین امارات متحده عربی و ایران دو کشوری هستند که شرایط بیشتری را برای احراز پست مدیریت مدرسه در نظر گرفته اند.

جدول ۸۰ : جایگاه نظام آموزشی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نشانگرهای کیفی

نشانگرهای کیفی					
کشور	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی	عملکرد در آزمون بین المللی تیمز و پرلز	عملکرد در آزمون بین المللی کیفیت ریاضیات و علوم (رتبه در بین ۱۴۰ کشور)	شیوه انتخاب مدیر مدارس
پاکستان	.55	147	فقدان داده	فقدان داده	سابقه تدریس
افغانستان	.48	169	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده
ترکمنستان	.69	111	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده
آذربایجان	.76	78	علوم چهارم (نمره ۴۹۲)	ریاضیات چهارم تیمز (نمره ۴۶۳)	۵ سال سابقه آموزشی
ارمنستان	.74	84	علوم پایه چهارم (نمره ۴۱۶)	ریاضیات پایه چهارم (نمره ۴۵۲)	هیات مدیره مدرسه
ترکیه	.77	71	علوم پایه چهارم (نمره ۴۶۳)	ریاضیات پایه چهارم (نمره ۴۸۳)	مصاحبه / انتصاب / تخصص
عراق	.65	121	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده
کویت	.80	51	فقدان داده	فقدان داده	انتصاب + توصیه مدیر قبلی + گواهی ضمن خدمت
عربستان سعودی	.85	31	فقدان داده	فقدان داده	درجه کارشناسی + ۸ سال سابقه کار + مصاحبه استانی
بحرین	.82	47	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده
قطر	.86	33	فقدان داده	فقدان داده	فقدان داده
امارات متحده عربی	.84	42	فقدان داده	فقدان داده	درجه کارشناسی + ۵ سال سابقه معلمی + گواهی صلاحیت + سابقه مدیریت
عمان	.80	52	فقدان داده	فقدان داده	گواهینامه دوره یکساله مدیریت مدرسه + انتخابات
ایران	.77	69	علوم پایه چهارم (نمره ۴۵۳)	ریاضیات پایه چهارم (نمره ۴۳۱)	انتصاب + شرایط عمومی + لیسانس + سابقه معلمی + تاهل

۴.۴ مقایسه

علیرغم اینکه در سه مرحله قبلی مبتنی بر رویکرد پژوهشی جورج بردی وضعیت هر کشور به تفکیک و هم چنین در جوار سایر کشورها از لحاظ نشانگرهای مختلف مورد بررسی قرار گرفت و بنحو طبیعی تصویری از تفاوتها و شباهتها برای خواننده فرهیخته فراهم ساخت، مرحله مقایسه با توجه به جزییات بیشتر و با توجه به سه مرحله قبلی صورت می پذیرد. نخست، جداول مقایسه ای برای هر کشور به تفکیک تهیه می گردد تا شمائی کلی از وضع هر کشور برحسب "رتبه کلیه نشانگرها" فراهم شود. سپس، ۵ کشور برتر برحسب امتیاز رتبه ای مشخص می گردند. در آخرین گام کلیه کشورها بر اساس استراتژی تحقیق مجدداً به سه گروه تقسیم شده و با یکدیگر مقایسه می شوند.

۴.۴.۱ الف : مقایسه رتبه نشانگرها به تفکیک کشور

قبل از ارائه اطلاعات مرتبط با کشورهای مورد مطالعه توجه به دو نکته لازم است: اول، از مجموع ۲۲ نشانگر مورد بررسی فقط نشانگر "نحوه انتخاب مدیر" کاملاً جنبه کیفی داشته و داده های کمی برای آن وجود نداشته است. لذا جداول رتبه نشانگرها برای ۲۱ نشانگر کمی تهیه شد. دوم، در صورتی که رتبه چند کشور در یک نشانگر مشابه باشد، رتبه یکسان برای آنان در نظر گرفته شده ولی رتبه کشورهای بعدی با توجه به تعداد کشورهای قبلی تعیین می گردد. برای مثال اگر رتبه هر دو کشور پاکستان و افغانستان در نشانگر نسبت دانش آموز ۱ شده باشد، رتبه کشور بعدی ۳ خواهد بود. سوم کلیه نشانگرهای مورد بررسی را می توان به دو گروه نشانگرهای مثبت و منفی تقسیم کرد. از مجموع ۲۱ نشانگر، ۱۹ نشانگر جنبه مثبت داشته و در نتیجه هر چه رتبه کشورها در این نشانگرها به عدد ۱ نزدیک تر باشد، نظام آموزشی آن از وضعیت و جایگاه بهتر و بالاتر برخوردار خواهد بود. بر عکس در نشانگرهای منفی (فقط ۲ نشانگر نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی و نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی) هر چه رتبه یک کشور به عدد ۱۴ نزدیک تر باشد مبین وضعیت آموزشی بهتر آن کشور بهتر است. هم چنین برای تعیین جایگاه هر کشور در بین سایر کشورهای مورد مطالعه برحسب رتبه مکتسبه، از تقسیم بندی مندرج در جدول زیر استفاده خواهد شد:

جدول ۸۱ : مقایسه کشورها برحسب طبقه بندی رتبه

ردیف	گروه بندی رتبه ها	وضعیت
۱	مثبت ۵ و کمتر	خوب
۲	مثبت ۶ تا ۱۰	متوسط
۳	مثبت ۱۱ و بالاتر	ضعیف
۴	منفی ۵ و کمتر	ضعیف
۵	منفی ۶ تا ۱۰	متوسط
۶	منفی ۱۱ و بالاتر	خوب

بدین ترتیب هر چه رتبه کشورها در نشانگرهای مثبت (۱۹ نشانگر) در زیر گروه مثبت ۵ و کمتر و هم چنین زیر گروه مثبت بین ۶ تا ۱۰، بیشتر باشد مبین آن است که نظام آموزشی آن کشور از جایگاه و عملکرد بهتری برخوردار می باشد. این وضعیت در خصوص نشانگرهای منفی حالت معکوس دارد و هرچه رتبه یک کشور جزو گروه منفی ۱۱ و بالاتر باشد وضعیت آن کشور بهتر خواهد بود.

۱.۱.۴.۴. پاکستان

جدول ۸۲: وضعیت نشانگرهای آموزشی در پاکستان برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۱۴	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۵	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۱۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۱۲	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۴	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۷	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۶	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
-	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۱۲	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۹	سرانه دانش آموزی	۱۰
۱۲	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۶	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۱۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۱۳	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۱۳	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۵	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۱	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۱۳	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۱۳	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۱۳	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
-	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، پاکستان فقط در دو نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است (درصد پذیرش دوره پیش دبستانی و نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان) . هم چنین در سه نشانگر ، رتبه پاکستان کمتر از ۱۰ است. بدین ترتیب رتبه پاکستان در ۱۴ نشانگر مثبت بالاتر از ۱۰ و در دو نشانگر منفی رتبه ۵ و کمتر می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی پاکستان در مجموع ۱۴ کشور مورد بررسی را بسیار ضعیف ارزیابی کرد.

۱.۲.۴. افغانستان

جدول ۸۳: وضعیت نشانگرهای آموزشی در افغانستان برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۱۳	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۱۴	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۱۲	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۱۳	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۱۰	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۱۳	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۱۲	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
-	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
-	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۱۰	سرانه دانش آموزی	۱۰
۱۳	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۵	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۷	سهم هزینه آموزش و پرورش از از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۱۲	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۱۲	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۲	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۵	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۱۴	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۱۴	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۱۴	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
-	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، افغانستان فقط در ۱ نشانگر رتبه ۵ را کسب کرده است (سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی) . هم چنین در ۱۷ نشانگر مثبت، رتبه افغانستان بالاتر از ۱۰ است. هم چنین در دو نشانگر منفی رتبه آن ۵ و کمتر می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی افغانستان در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را بسیار ضعیف ارزیابی کرد اگرچه با توجه به شرائط سیاسی حاکم بر این کشور در چهار دهه اخیر ، این عملکرد قابل درک است.

۴.۴.۱.۳. ترکمنستان

جدول ۸۴: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ترکمنستان برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۱۲	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۳	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۱۴	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
-	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
-	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۳	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش وفنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
-	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
۹	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۱۰	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
-	سرانه دانش آموزی	۱۰
۱۱	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۳	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۸	سهم هزینه آموزش و پرورش از از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۴	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
-	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۱۳	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۳	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۱۱	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۱۱	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
-	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت، ترکمنستان در ۶ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در سه نشانگر، رتبه ترکمنستان کمتر از ۱۰ است. برای ترکمنستان در مورد ۵ نشانگر اطلاعاتی یافت نشد. در ۱ نشانگر منفی (نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی) رتبه آن ۱۳ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان گفت از مجموع ۱۵ نشانگر، عملکرد دولت و نظام آموزشی ترکمنستان در ۱۰ نشانگر خوب بوده است.

۴.۴.۱.۴. آذربایجان

جدول ۸۵: وضعیت نشانگرهای آموزشی در آذربایجان برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۵	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۹	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۴	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۵	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۶	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۵	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۱	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
۶	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۱۱	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
-	سرانه دانش آموزی	۱۰
۹	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۱۳	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۱۴	سهم هزینه آموزش و پرورش از از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۵	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۱۰	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۱۳	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۸	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۱	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۹	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۹	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
۱۰	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، آذربایجان فقط در ۷ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۸ نشانگر ، رتبه آذربایجان کمتر از ۱۰ است. بدین ترتیب رتبه آذربایجان در ۱۵ نشانگر مثبت کمتر از ۱۰ و در دو نشانگر منفی رتبه ۵ و بالاتر می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی آذربایجان در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را بسیار خوب ارزیابی کرد.

۴.۴.۱.۵. ارمنستان

جدول ۸۶: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ارمنستان برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۷	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۸	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۱۰	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۱۱	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۱۱	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۶	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۹	نسبت معلمان و اجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
۵	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۱	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۱۱	سرانه دانش آموزی	۱۰
۱۰	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۱۰	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۱۱	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۲	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۶	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۱۱	نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۳	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۲	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۱۰	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۱۰	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
۵	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، ارمنستان فقط در ۵ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۱۰ نشانگر ، رتبه ارمنستان کمتر از ۱۰ است. بدین ترتیب رتبه ارمنستان در ۱۵ نشانگر مثبت ، ۱۰ و کمتر و در ۱ نشانگر منفی رتبه ۵ و کمتر و ۱ نشانگر بیشتر از ۱۰ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی ارمنستان در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را خوب ارزیابی کرد.

۴.۴.۱.۶. ترکیه

جدول ۸۷: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ترکیه برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۷	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۱۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۸	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۵	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۹	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۱	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
-	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
۸	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۶	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۷	سرانه دانش آموزی	۱۰
۵	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۸	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۳	سهم هزینه آموزش و پرورش از از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۷	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۱۱	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۴	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۹	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۹	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۷	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۸	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
۹	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، ترکیه فقط در ۴ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۱۲ نشانگر ، رتبه ترکیه ۱۰ و کمتر است. بدین ترتیب رتبه ترکیه در ۱۶ نشانگر مثبت ، ۱۰ و کمتر و در ۱ نشانگر منفی رتبه کمتر از ۵ و ۱ نشانگر بیشتر از ۱۰ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی ترکیه در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را متوسط ارزیابی کرد.

عراق.۴.۴.۱.۷

جدول ۸۸: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عراق برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۶	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۱۳	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۵	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۱۰	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
-	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۹	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۱۰	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
-	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
-	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۸	سرانه دانش آموزی	۱۰
-	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۱۴	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۱	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۱۴	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۱۴	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۱	نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۲	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۱۲	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۱۲	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۱۲	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
-	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، عراق فقط در ۲ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۴ نشانگر ، رتبه عراق ۱۰ و کمتر است. بدین ترتیب رتبه عراق در ۶ نشانگر مثبت ، ۱۰ و کمتر و در ۲ نشانگر منفی رتبه کمتر از ۵ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی عراق در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را ضعیف ارزیابی کرد.

۸.۱.۴.۴. کویت

جدول ۸۹: وضعیت نشانگرهای آموزشی در کویت برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۲	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۹	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۸	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۵	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۱۰	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۸	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
۲	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۴	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۱	سرانه دانش آموزی	۱۰
۴	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۱۱	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۵	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۹	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۳	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۱۰	نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۶	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۷	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۵	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۵	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
۷	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، کویت در ۱۱ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۷ نشانگر ، رتبه کویت ۱۰ و کمتر است. بدین ترتیب رتبه کویت در ۱۸ نشانگر مثبت ، ۱۰ و کمتر و در ۲ نشانگر منفی رتبه کمتر از ۱۰ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی کویت در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را خوب ارزیابی کرد.

۴.۴.۱.۹. عربستان

جدول ۹۰: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عربستان برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۲	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۱۱	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۶	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۲	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۸	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۸	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۵	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
۴	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۹	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۳	سرانه دانش آموزی	۱۰
۲	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۱	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۲	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۱۱	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۱	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۹	نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۱۴	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۴	نرخ پاسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۲	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۱	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
۶	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، عربستان در ۱۲ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۵ نشانگر ، رتبه عربستان ۱۰ و کمتر است. بدین ترتیب رتبه عربستان در ۱۷ نشانگر مثبت ، ۱۰ و کمتر و در ۱ نشانگر منفی رتبه کمتر از ۱۰ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی عربستان در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را بسیار خوب ارزیابی کرد.

۴.۴.۱.۱۰. بحرین

جدول ۹۱: وضعیت نشانگرهای آموزشی در بحرین برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۴	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۶	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۱۱	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۳	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۳	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۴	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۷	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
-	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۱	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۵	سرانه دانش آموزی	۱۰
۷	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۱۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۱۲	سهم هزینه آموزش و پرورش از از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۸	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۹	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۹	نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۱۰	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۸	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۴	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۴	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
۴	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، بحرین در ۹ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۶ نشانگر ، رتبه بحرین ۱۰ و کمتر است. بدین ترتیب رتبه بحرین در ۱۵ نشانگر مثبت ، ۱۰ و کمتر و در ۲ نشانگر منفی رتبه کمتر از ۱۰ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی بحرین در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را خوب ارزیابی کرد.

۱.۱.۱.۴. قطر

جدول ۹۲: وضعیت نشانگرهای آموزشی در قطر برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۳	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۴	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۷	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۹	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۲	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۱۲	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۱۱	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
۱	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۱	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۲	سرانه دانش آموزی	۱۰
۱	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۷	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۶	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۳	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۸	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۶	نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۱۱	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۶	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۱	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۲	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
۱	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، قطر در ۱۱ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۶ نشانگر ، رتبه قطر ۱۰ و کمتر است. بدین ترتیب رتبه قطر در ۱۷ نشانگر مثبت ، ۱۰ و کمتر و در ۱ نشانگر منفی کمتر از ۱۰ و در نشانگر منفی دوم رتبه بیشتر از ۱۰ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی قطر در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را خوب ارزیابی کرد.

۴.۴.۱.۱۲. امارات متحده عربی

جدول ۹۳: وضعیت نشانگرهای آموزشی در امارات متحده عربی برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۱۱	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۱	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۱	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۷	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۱	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۱۱	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۱	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
-	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۵	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
-	سرانه دانش آموزی	۱۰
۳	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۲	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۹	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۱	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۷	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۱۲	نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۴	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۱۰	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۳	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۳	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
۲	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، امارات متحده عربی در ۱۱ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۴ نشانگر ، رتبه امارات متحده عربی ۱۰ و کمتر است. بدین ترتیب رتبه امارات متحده عربی در ۱۵ نشانگر مثبت ، ۱۰ و کمتر و در ۱ نشانگر منفی کمتر از ۱۰ و در نشانگر منفی دوم بیشتر از ۱۰ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی امارات متحده عربی در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را خوب ارزیابی کرد.

۴.۴.۱.۱۳ عمان

جدول ۹۴: وضعیت نشانگرهای آموزشی در عمان برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۹	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۷	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۲	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۴	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۱۲	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۱۴	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش وفنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۴	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
۳	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۸	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۴	سرانه دانش آموزی	۱۰
۶	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۹	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۴	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۶	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۲	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۳	نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۲	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۵	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۶	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۶	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
۸	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت ، عمان در ۸ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۹ نشانگر ، رتبه عمان ۱۰ و کمتر است. بدین ترتیب رتبه عمان در ۱۷ نشانگر مثبت ، ۱۰ و کمتر و در ۲ نشانگر منفی کمتر از ۵ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی عمان در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را متوسط ارزیابی کرد.

۴.۴.۱.۱۴. ایران

جدول ۹۵: وضعیت نشانگرهای آموزشی در ایران برحسب رتبه

رتبه	نشانگر	ردیف
	نشانگرهای دانش آموزی	
۱۰	نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)	۱
۱۰	درصد پذیرش دوره پیش دبستانی	۲
۳	درصد پوشش تحصیلی ظاهری	۳
۱	درصد پوشش تحصیلی واقعی	۴
۷	نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان	۵
۲	نسبت دانش آموزان شاخه کار و دانش و فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان	۶
	نشانگرهای منابع انسانی	
۱	نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان	۷
	نشانگرهای فضا و تجهیزات	
۶	تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر	۸
۷	دسترسی دانش آموز به اینترنت	۹
	نشانگرهای مالی	
۶	سرانه دانش آموزی	۱۰
۸	نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش به میانگین حقوق سایر کارکنان دولت	۱۱
۴	سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی	۱۲
۱۰	سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی	۱۳
	نشانگرهای برون دادی	
۱۰	نرخ ارتقاء دانش آموزان	۱۴
۵	نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۵
۷	نرخ تکرار پایه دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۶
۷	نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی	۱۷
۱۱	نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا)	۱۸
	نشانگرهای کیفی	
۷	ارزش شاخص کلی توسعه انسانی	۱۹
۷	رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور	۲۰
۳	عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی	۲۱

از مجموع ۱۹ نشانگر مثبت، ایران در ۷ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را کسب کرده است. هم چنین در ۱۱ نشانگر، رتبه ایران ۱۰ و کمتر است. بدین ترتیب رتبه ایران در ۱۸ نشانگر مثبت، ۱۰ و کمتر و در ۲ نشانگر منفی کمتر از ۱۰ می باشد. در یک جمع بندی اجمالی می توان عملکرد دولت و نظام آموزشی ایران در بین ۱۴ کشور مورد بررسی را متوسط ارزیابی کرد.

۴.۴.۲ مرحله دوم : جایگاه کشورها برحسب امتیاز در رتبه

با عنایت به اطلاعات مندرج در جداول مرتبط با ۱۴ کشور مورد بررسی مشخص گردید که هر کشور تا چه اندازه در کسب رتبه های نخست (۱ تا ۵) موفق بوده است. جدول زیر بر اساس فراوانی رتبه ها، جایگاه هر کشور را مشخص می نماید :

جدول ۹۶ : جایگاه ایران و کشورهای همسایه برحسب رتبه مکتسبه در نشانگرهای مثبت

کشور	فراوانی رتبه های ۵ و کمتر	فراوانی رتبه های ۶ تا ۱۰	جایگاه منطقه ای
عربستان	۱۲	۵	اول
کویت	۱۱	۷	دوم
قطر	۱۱	۶	سوم
امارات	۱۱	۴	چهارم
بحرین	۹	۶	پنجم
عمان	۸	۹	ششم
ایران	۷	۱۱	هفتم
آذربایجان	۷	۸	هشتم
ترکمنستان	۶	۳	نهم
ارمنستان	۵	۱۰	دهم
ترکیه	۴	۱۲	یازدهم
عراق	۲	۴	دوازدهم
پاکستان	۲	۳	سیزدهم
افغانستان	۱	۰	چهاردهم

در تفسیر اطلاعات مندرج در جدول باید به چند نکته توجه داشت : اول، اینکه رتبه کسب شده برای هر نشانگر آموزشی از لحاظ منطقی لزوماً ارتباطی با رتبه مکتسبه در دیگر نشانگرها ندارد. به همین علت هر چه فراوانی رتبه های ۵ و کمتر برای یک کشور بیشتر باشد مبین موفقیت بالاتر نظام آموزشی آن کشور خواهد بود. بر این اساس عربستان از بین ۱۹ نشانگر مثبت، در ۱۲ نشانگر جزو ۵ کشور نخست می باشد. دوم، از انجایی که فراوانی رتبه های ۵ و کمتر برای بعضی از کشورها یکسان شده است، فراوانی رتبه های بین ۶ تا ۱۰ ملاک برتری نظام آموزشی قرار گرفته است. بر این اساس، جایگاه کویت بالاتر از قطر و امارات تعیین شده است. سوم، از مجموع ۲۲ نشانگر مورد بررسی، ۱ نشانگر جنبه کیفی داشته و ۲ نشانگر حالت منفی دارند. در جدول بالا، این سه نشانگر نقشی در تعیین رتبه کشورها ندارند.

۲.۴.۴. مرحله سوم : مقایسه نشانگرها برحسب استراتژی های انتخاب

مرحله دوم مقایسه و اطلاعات مندرج در جدول ۹۶ شاید این نکته را به ذهن خواننده فریخته متبادر سازد که تحقیق به هدف اصلی خود یعنی تعیین جایگاه نظام آموزش و پرورش عمومی رسمی ایران در بین کشورهای همسایه برحسب نشانگرهای آموزشی رسیده است. اگرچه پاسخ می تواند مثبت باشد چرا که اطلاعات حاصله نشان می دهد که ایران در روند توسعه قدرت ملی خود از طریق نظام آموزشی در حد متوسط موفق شده است اگرچه عمدتاً از همسایگانی پیشتر است (بجز ترکیه که تحلیل متمایزی را می طلبد و در بخش بعدی به آن اشاره خواهد شد) که هر یک به نحوی به خاطر اوضاع سیاسی - اقتصادی ، شرائط اجتماعی ، سابقه فرهنگی و ساختار جمعیتی رفتاری های خاص خود را دارند. بر این اساس تحلیل وضعیت کشورهای مورد مطالعه و تبیین چرایی و چگونگی کسب جایگاه منطقه ای هر یک از آنان ضرورت توجه به استراتژی های انتخاب و دسته بندی آنان را ضروری می سازد . بر این اساس می توان جایگاه خاص ایران و ترکیه را به عنوان دو استثنا در مجموع ۱۴ کشور مورد بررسی ، تبیین نموده و چشم انداز دقیق تری برای سیاست گذاران و دست اندرکاران نظام آموزشی ایران فراهم ساخت.

در واقع آنگونه که بری ، آدامسون و میسن (۲۰۰۷) مورد تاکید مجدد قرار می دهند در پژوهش های تطبیقی تحلیل های آموزنده هنگامی امکان پذیر است که واحد های مورد مطالعه " وجوه مشترکی را برای ارائه تحلیل های معنی دار " دارا باشند. بنابراین ، به جای تعیین مکانیکی اختلافات و اشتراکات بین دو یا چند مکان ، پیشنهاد می گردد که توجه بیشتر به زمینه های مشترک و متفاوت و ارتباط علی آنها با پدیده های آموزشی معطوف گردد. به بیان دیگر ، هر مطالعه تطبیقی معنی دار باید قادر به شناسایی علل تفاوت ها و تشابهات بین واحد های مورد مقایسه و درک روابط بین علل ایجاد کننده آنها باشد. همانگونه که در فصل ۳ نیز اشاره گردید کوبو و فوسیوم (۲۰۰۳) مدل مفیدی را که وجوه تطبیقی کشورها را با عنایت به عوامل سیاسی - اجتماعی ، جغرافیایی و جمعیت شناختی در مجاورت یکدیگر قرار می دهد ، طراحی کرده اند. در این مدل آنان بر سه عامل **جنبه** ، **واکنش** و **پیامد** تاکید می ورزند. در واقع در یک مطالعه تطبیقی در سطح تحلیل منطقه ای ، محقق به نحو غیر قابل کنترل و غیر ارادی با کشورهای روبرو می شود که دارای وجوه مشترک و متفاوت بسیار با یکدیگر هستند. البته در هیچ منطقه ای از کره زمین نمی توان دو کشور یافت که در کلیه وجوه و ابعاد زندگی ، با یکدیگر اشتراک کامل داشته باشند. با این وجود ، نظام های اجتماعی وجود دارند که قرابت یا تمایز آنان از یکدیگر می تواند در تحلیل نتایج متفاوت آموزشی به کمک پژوهشگر بیاید. این نظام های اجتماعی عبارتند از : اشتراک زبانی ، مشابهت مذهبی ، همخوانی اقتصادی ، فرهنگ مشترک ، نژاد یکسان ، حجم و ساختار جمعیتی مشابه ، سوابق سیاسی مشترک ، و اشتراکات جغرافیایی . البته شاید بتوان بر این فهرست موارد دیگری نیز افزود با این وجود اصلی ترین نظام های اجتماعی در اینجا ذکر شده اند. بر بنیان این تفکر ما می توانیم از سه استراتژی انتخاب یاد کنیم. بر اساس این استراتژی ها ، کشورها به سه گروه به شرح زیر تقسیم می شوند :

۴.۴.۲.۱. استراتژی نظام های مشابه ، نتایج یکسان

در این گروه کشورهایی قرار می گیرند که در اکثر نظام های اجتماعی با یکدیگر وجوه مشترک زیاد داشته و در تحقیق حاضر نیز نتایج یکسانی از لحاظ رتبه نشانگرهای آموزشی کسب کرده اند. این کشورها را می توان به دو گروه تقسیم کرد . گروه اول شش کشور عربی حاشیه جنوبی خلیج فارس یعنی عربستان ، کویت ، قطر ، امارات ، بحرین و عمان ؛ و گروه دوم سه همسایه شمالی یعنی آذربایجان ، ارمنستان و ترکمنستان. کشورهای این دوگروه با یکدیگر اشتراک فراوان در نظام های اجتماعی دارند . شش کشور عرب از لحاظ موقعیت جغرافیائی ، ساختار سیاسی مبتنی بر پادشاهی ، زبان عربی ، نژاد سامی ، اقتصاد مبتنی بر فروش نفت ، اکثریت مذهبی اهل سنت ، با یکدیگر قرابت های بسیار دارند. بر بنیان مدل کوبو و فوسیوم این جنبه های مشترک منجر به بروز واکنش های یکسانی بین آنان شده است . در واقع سال ها وحدت نژادی ، فرهنگی ، سیاسی ، جمعیتی ، اقتصادی و مذهبی باعث پیدایش پیامدهای واحد و قابل تشخیص در سایر حوزه های زندگی همچون خانواده و آموزش در این کشورها شده است . بدین ترتیب نظام های آموزشی آنان در بسیاری از موارد با یکدیگر شباهت داشته و از سنت ها ، اقتباس و الگوگیری و ساختار یکسان پیروی می کنند. لذا استراتژی حاکم بر سیاست های آموزشی آنان پیروی از نظام های مشابه با نتایج مشابه است. برون داد انتخاب این استراتژی به خوبی در اطلاعات مندرج در جدول ۹۷ نمایان است. هر شش کشور با رقابتی تنگاتنگ در عرصه نظام آموزشی به جلو می روند. در سوی دیگر ایران ، مجدداً ما با همین استراتژی روبرو هستیم . آذربایجان ، ارمنستان و ترکمنستان با سابقه سلطه سیاسی ۷۰ ساله روسیه و کسب استقلال به عنوان کشورهای جدید از اشتراکات بسیاری سود می برند. در این بین تفاوت مذهبی بین ارمنستان با دو کشور دیگر به خاطر سلطه درازمدت کمونیسم چندان عامل اثرگذاری بر ایجاد تفاوت بین این سه کشور نبوده و نیست. به همین دلیل به خوبی پیامد این نظام ها در نظام آموزشی ، خود را در معرض دید همگان قرار می دهد. اگرچه هر سه کشور باسوادترین مردم منطقه را دارند با این وجود عواملی همچون ضعف اقتصادی ، نوپائی سیاسی ، و موقعیت نامناسب جغرافیائی چندان مجالی برای رشد آنان در دیگر نشانگرهای آموزشی فراهم نساخته است. لذا نظام های اجتماعی مشابه در این سه کشور باعث بروز پیامد آموزشی یکسان با رتبه های ۸ ، ۹ و ۱۰ و عملکردی متوسط شده اند .

جدول ۹۷: کشورهای عضو استراتژی نظام های مشابه ، نتایج یکسان

کشور	فراوانی رتبه ۵ و کمتر در نشانگرها	جایگاه منطقه ای
گروه اول		
عربستان	۱۲	اول
کویت	۱۱	دوم
قطر	۱۱	سوم
امارات	۱۱	چهارم
بحرین	۹	پنجم
عمان	۸	ششم
گروه دوم		
آذربایجان	۷	هشتم
ترکمنستان	۶	نهم
ارمنستان	۵	دهم

۴.۴.۲.۲. استراتژی نظام های مشابه ، نتایج متفاوت

در این گروه ما با سه کشور ایران ، ترکیه و افغانستان روبرو هستیم. وجوه مشترک نظام های اجتماعی این سه کشور به قدری زیاد و آشکار است که تلاش زیادی برای اثبات آن لازم نیست. اشتراک مذهبی مبتنی بر ترکیب جمعیتی اهل تسنن و تشیع در افغانستان، ایران و ترکیه^{۳۷} ، سابقه تاریخی بین سه کشور^{۳۸} ، نظام سیاسی مبتنی بر انتخاب ریاست جمهوری و اشتراکات نژادی ، زبانی و فرهنگی در هر سه جامعه را نمی توان نادیده انگاشت. با این وجود تفاوت های عمیقی بین نظام های اجتماعی سه کشور از لحاظ عملکرد مشاهده می گردد. به همین علت جایگاه نظام آموزشی این سه کشور – برعکس کشورهای عضو استراتژی های اول – از یکدیگر فاصله داشته و مکان های متفاوتی را در جدول به خود اختصاص داده اند. ایران جایگاه هفتم (۷) ، ترکیه جایگاه یازدهم (۱۱) و افغانستان جایگاه چهاردهم (۱۴) را کسب کرده اند. درک چرایی این اختلاف مستلزم انجام پژوهشی جداگانه است . اجازه دهید از افغانستان شروع کنیم. اوضاع سیاسی افغانستان در طی چهار دهه گذشته مجال برای اعتلاء و توسعه در سایر نظام های اجتماعی همچون آموزش، بهداشت و اقتصاد نگذاشته است. به همین علت افغانستان با ضعیف ترین عملکرد در پایین ترین رتبه بین کشورهای همسایه قرار گرفته است. با این وجود افغانستان برای ما هنوز یک درس دارد. در نشانگر سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی رتبه افغانستان برابر با ۷ و ایران برابر با ۱۰ است.

در سوی دیگر ایران ، ترکیه جایگاه یازدهم را به خود اختصاص داده که موقعیتی باورناپذیر به نظر می رسد. شواهد تجربی اینگونه به ذهن متبادر می سازد که تصور عامه مردم ایران از ترکیه مبتنی بر برداشتن گام های بزرگ و روبه جلو

^{۳۷} از جمعیت ۷۶ میلیونی ترکیه بیش از ۲۵ میلیون نفر شیعه علوی هستند.

^{۳۸} فراموش نکنیم که تا دوره قاجار افغانستان به عنوان بخشی از ایران متأثر از روابط با ترکیه بوده است.

این همسایه نسبت به ایران است. اگرچه این تصور در مورد پیشرفت های ترکیه در دیگر نظام های اجتماعی شاید صدق نماید ولی نتایج حاصله از پژوهش حاضر نشانگر عقب ماندگی آن در قلمرو نظام آموزشی است. اینکه برحسب پیشرفت در نشانگرهای آموزشی ترکیه فقط از دو کشور جنگ زده افغانستان و عراق و کشور ۱۹۳ میلیونی پاکستان با حجم انبوهی از مسائل اجتماعی - اقتصادی ، جلوتر است می تواند مایه تعجب شود. درک علل این عقب ماندگی مستلزم انجام پژوهشی جداگانه است. با این وجود مواردی همچون فقدان پشتوانه های اقتصادی قوی مبتنی بر فروش نفت برای تامین منابع مالی اصلاحات آموزشی ، عدم توجه نظام سیاسی حاکم به نظام آموزشی بویژه در طی دو دهه اخیر ، تداوم حاکمیت ساختار فرهنگی - اجتماعی سنتی و سیاست زدگی نظام آموزشی را می توان پاره ای از علل نسبتاً آشکار عقب ماندگی ترکیه در قلمرو پیشرفت های آموزشی دانست. با عنایت به این اختصار اینک می توان به ارائه تحلیلی اجمالی از وضع و جایگاه آموزشی ایران پرداخت.

بر اساس اطلاعات جدول ۹۶ ایران با کسب مقام هفتم در بین کشورهای همسایه در تعقیب شش کشور عرب حاشیه جنوبی خلیج فارس است. تحلیل و تفسیر این جایگاه می تواند از چندین جهت صورت پذیرد: اول ، اگر نگاه ما به همسایگانی باشد که از ایران مقام برتری کسب کرده اند ، این وضعیت می تواند برای سیاست گذاران و برنامه ریزان آموزشی تا حدودی یاس آور باشد. ایران از بین ۱۹ نشانگر مثبت آموزشی فقط در ۷ نشانگر رتبه ۵ و کمتر را اخذ کرده است. عربستان با ۱۲ ، و امارات ، قطر و بحرین با ۱۱ نشانگر فاصله زیادی با ما پیدا کرده اند. طبعاً بخشی از این شکاف را می توان با دلالتی همچون کمی جمعیت ، وسعت جغرافیائی اندک، فقدان عوامل سیاسی موثر بر منابع اقتصادی همچون جنگ و تحریم های اقتصادی در این کشورها توجیه و تبیین نمود. با این وجود شباهت های بسیاری بین نظام های اجتماعی ایران با این کشورها وجود دارد که ضرورت انجام پژوهش های عمیق تر را می طلبد تا دریابیم چرا و چطور در یک دوره زمانی ۳۰ ساله ، شکاف آموزشی این شش کشور با ایران چنین گسترش پیدا کرده است و چه علل و عواملی را می توانستیم بهتر کنترل و مدیریت نمائیم تا عقب ماندگی ما کمتر گردد. دوم ، اگر نگاهی به پشت سر و کشورهایی داشته باشیم که جایگاه ضعیف تر از ایران کسب کرده اند ، شاید بتوانیم بارقه هایی از امید را در دل دست اندرکاران نظام آموزشی روشن نگه داریم. سه کشور کوچک و فاقد توانمندی های اقتصادی قوی یعنی آذربایجان ، ارمنستان و ترکمنستان جایگاه هشتم ، نهم و دهم را به خود اختصاص داده اند. در این بین فاصله آذربایجان با ایران کمتر است (مشابه ایران با کسب رتبه ۵ و کمتر در ۷ نشانگر آموزشی). تحولات اجتماعی- اقتصادی ، منابع نفتی ، روابط سیاسی مبتنی بر بازی همزمان با روسیه ، غرب و اسرائیل مبین شتاب این کشور برای توسعه اقتصادی - با چشم اندازی خوشبینانه - در طی دو دهه پیشرو است. ارمنستان با شتابی کمتر و با داشتن گوشه چشمی به همسایه رقیب این مسیر را تعقیب می نماید. بر بنیان این اندیشه نمی توان عقب ماندگی این دو کشور را از ایران برای زمانی دیرپا توقع داشت. در این بین ساختار نظام سیاسی بسته ترکمنستان مجالی برای رشد شتابناک آن در افق زمانی کوتاه و میان مدت نگذاشته است. اوضاع عراق ، افغانستان و پاکستان نیز به گونه ای است که برتری بر آنان افتخاری بزرگ نبوده و حظ وافری در پی ندارد. در این بین جایگاه ترکیه می تواند تا حدودی دلگرم کننده برای سیاست گذاران و دست اندرکاران آموزشی باشد. سوم ، اگر بدون توجه به پشت سر و جلو ، نگاهی به رخدادهای درون کشور و سیر حرکت ایران از چهار دهه گذشته بدین سو داشته باشیم می توانیم با ارزیابی نسبتاً واقع بینانه و همزمان

تا حدودی خوشبینانه بگوئیم که نظام آموزشی ایران با توجه به عواملی همچون ساختار جمعیتی جوان و طبعاً جمعیت عظیم دانش آموزی ، حجم بودجه اختصاصی دولت به بخش آموزش و سرمایه گذاری های اولیه برای زیرساخت های آموزشی تاکنون عملکرد نسبتاً موفقی داشته و در صورت اعمال اصلاحات در دیگر نظام های اجتماعی و تخصیص منابع بیشتر به نظام آموزشی در طی یک دوره زمانی دهساله خواهد توانست شکاف خود را با کشورهای جنوب خلیج فارس کاهش داده و حرکت شتابناک خود را به سوی توسعه آموزشی و کسب قدرت برتر منطقه ای آغاز نماید. بر بنیان این اندیشه می توان جایگاه فعلی ایران را با عملکردی در حد متوسط پذیرفت.

جدول ۹۸: کشورهای عضو استراتژی نظام های مشابه ، نتایج متفاوت

کشور	فراوانی رتبه ۵ و کمتر در نشانگرها	جایگاه منطقه ای
ایران	۷	هفتم
ترکیه	۴	یازدهم
افغانستان	۱	چهاردهم

۴.۴.۲.۳. استراتژی نظام های متفاوت ، نتایج مشابه

در پژوهش های تطبیقی استراتژی نظام های متفاوت ، نتایج مشابه اشاره به وضعیتی دارد که در آن علیرغم اینکه نظام های اجتماعی دو یا چند کشور با یکدیگر تفاوت بسیار و شباهت اندک دارند ولی عملکرد ، جایگاه ، پیامد و نتایج نظام آموزشی آنان به هم شبیه است. در مطالعه حاضر دو کشور پاکستان و عراق در این گروه قرار می گیرند. در شرق ایران ، پاکستان با جمعیت فراوان ، فقدان منابع نفتی ، نظام سیاسی مبتنی بر دموکراسی لرزان ، اختلافات مذهبی و قومی دامنه دار ، سیاست های منطقه ای مبتنی بر رقابت های تنش زا و پرهزینه با دو همسایه اصلی خود یعنی هند و افغانستان و تداوم سنت های غلط اجتماعی – فرهنگی در بین توده ها ؛ مبدل به یکی از کشورهای عقب مانده جهان در زمینه توسعه آموزش همگانی شده است. نسبت دانش آموزی ۴۷ به ۱ معلم ، کسب بالاترین نرخ ترک تحصیل دانش آموزان در دوره ابتدایی (۳۳ درصد و حتی بیشتر از افغانستان) و نرخ باسوادی حدود ۵۸ درصد آشکارا نشاندهنده وضعیت کشوری جهان سومی است که به جای صرف هزینه برای آموزش ، اولویت های دیگر را مدنظر قرار داده است.

جدول ۹۹: کشورهای عضو استراتژی نظام های متفاوت ، نتایج مشابه

کشور	فراوانی رتبه ۵ و کمتر در نشانگرها	جایگاه منطقه ای
عراق	۲	دوازدهم
پاکستان	۲	سیزدهم

با کمترین قرابت در نظام های اجتماعی (همچون زبان ، نژاد ، همجواری جغرافیائی ، سنت تاریخی ، عادات ، آداب و رسوم) با پاکستان ، عراق در غرب ایران همزمان مسیر یکسانی را با پاکستان در فراگرد توسعه ملی و آموزشی خود طی می نماید. مشکلات سیاسی ، درگیری های مذهبی و قومی ، و تنوع زبانی و نژادی روزگار خوشی را برای مردم عراق رقم نزده است. سیر حرکت عراق به سمت توسعه آموزشی در اواخر دهه ۱۹۷۰ ، بسیار شتابناک بود ولی منازعات منطقه ای و تحولات سیاسی حرکت این چرخ را به شدت متوقف نمود به نحوی که جایگاه آن را در بین کشورهای همسایه به رتبه دوازدهم تنزل داد. عراق فقط در دو نشانگر آموزشی درصد پوشش تحصیلی ظاهری و سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی توانسته است رتبه ۵ و کمتر را کسب کند. جالب اینکه عراق در بین ۱۴ کشور مورد مطالعه مقام اول را از جهت سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی به خود اختصاص داده است اگرچه آمار جدیدی نیز در این خصوص وجود ندارد. البته عراق ظرفیت های بیشتر و بهتری نسبت به پاکستان برای رشد و توسعه ملی دارد. با این وجود دو نظام آموزشی که در دو سوی پیوستار اختلاف نظام های اجتماعی قرار دارند در نقطه مشابهت نظام آموزشی به یکدیگر رسیده و نتایج یکسانی کسب کرده اند.

فصل پنجم

بحث و نتیجه گیری

هدف کلی پژوهش حاضر مطالعه تطبیقی جایگاه نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران در بین ۱۳ کشور همسایه و ارائه رهنمودها و پیشنهاد های نظری و عملی برای سیاست گذاران و برنامه ریزان آموزشی کشور است. نوآوری پژوهش حاضر ، انتخاب نگاهی تطبیقی با استفاده از نشانگر های کمی و کیفی در کشورهای مورد مطالعه و تحلیل وضعیت فعلی ایران است. فرض بنیانی حاکم بر پژوهش این است که نشانگر های آموزشی امروزه به ابزاری موثر در تعیین عملکرد نظام های آموزشی و تعیین جایگاه آنان از طریق مقایسه مبدل شده است. هم چنین اندیشه محقق معطوف به این واقعیت است که با عنایت به اسناد بالا دستی همچون سند چشم انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی و سند تحول بنیادین وزارت آموزش و پرورش ، هدف ایران کسب جایگاه برتر منطقه ای در همه ابعاد علمی و اقتصادی است . لذا برای تحقق این هدف ، نخستین گام شناخت وضعیت فعلی و تعیین جایگاه نظام آموزشی کشور های منطقه بر حسب معیار های عینی و واقعی است. بنا بر این در پژوهش حاضر در فصل اول تلاش گردید که مساله تحقیق تعریف و ضرورت توجه به آن بیان شود. در فصل دوم ادبیات تحقیق بررسی و فصل سوم به تشریح و توضیح روش تحقیق اختصاص یافت. در فصل چهارم ، با استفاده از سه مرحله اساسی تفسیر ، همجواری و مقایسه و استراتژی های انتخاب ، تصویری از آنچه در رابطه با مساله تحقیق در ۱۴ کشور مورد مطالعه می گذرد ، در اختیار خواننده قرار داده شد . در این فصل با مروری بر نکات اساسی فصول گذشته ، یافته های تحقیق همراه با ارائه پیشنهاد های کاربردی و پژوهشی مطرح می شود. هم چنین به پاره ای از محدودیت های پژوهش اشاره خواهد شد.

خلاصه فصول قبل

در طی قریب به چهار دهه ، نظام آموزشی ایران شاهد تغییرات و تحولات اساسی بوده که برون داد آن را می توان به عنوان " عملکرد " این نظام از دو بعد کمی و کیفی و در سه سطح ملی ، منطقه ای و بین المللی مورد سنجش و بررسی قرار داد. بر اساس سند چشم انداز ۲۰ ساله جمهوری اسلامی ایران عملکرد نظام آموزشی کشورهای منطقه خاورمیانه به عنوان رقبای منطقه ای باید مورد توجه سیاست گذاران و برنامه ریزان آموزشی قرار گرفته و در برنامه ریزی های سالیانه و دوره ای مد نظر قرار گیرد. لذا در فاز اول ، نخست جایگاه ایران در مقایسه با ۱۳ کشور همسایه و با توجه وضعیت نشانگر های آموزشی مورد بررسی قرار می گیرد. در این راستا ، اطلاعات متعددی شامل بررسی مقالات علمی، گزارش های تخصصی ، کتاب های مرتبط ، سایت ها و پایگاه های اطلاعاتی و هم چنین موتور های جستجوگر اینترنتی همچون گوگل مورد توجه محقق قرار گرفت تا بتواند تصویر نسبتاً روشنی از وضعیت موضوع پژوهش در ۱۴ کشور مورد مطالعه ارائه دهد. کلیه مطالب جمع آوری شده بطور کامل بر اساس هدف کلی تحقیق مورد بررسی و مطالعه قرار گرفته و یادداشت برداری جهت جمع آوری و تدوین داده ها صورت پذیرفت.

در فصل اول و در بخش بیان مساله در بدو امر بر این موضوع تاکید گردید که چون داده های آماری در خصوص نشانگر های آموزشی برای اکثر کشورهای جهان توسط سازمان های مختلف بین المللی فراهم شده است لذا می توان اعتبار بیشتری برای نتایج و یافته های تحقیق قائل گردید . هم چنین تاکید شد که پژوهش حاضر نخستین تلاش علمی برای اثبات جایگاه ایران است که سطح تحلیل و مشاهده خود را از سطح محدود مقایسه بین ۲-۳ کشور به سطح منطقه ای (۱۴کشور) گسترش داده است به مسئله اصلی پژوهش پاسخ دهد که جایگاه نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران در بین کشورهای همسایه از منظری تطبیقی و با توجه به نشانگرهای آموزشی کجا و چگونه است. فرضیه اصلی تحقیق به صورت فرضیه سوالی بدین نحو صورت بندی گردید که آیا بین کشورهای مورد مطالعه در زمینه درجه توفیق در تحقق اهداف آموزشی مبتنی بر نشانگر های کمی- کیفی تفاوتی وجود دارد.

در بخش نخست فصل دوم به اجمال به جایگاه و اهمیت نشانگرهای آموزشی اشاره و سپس توصیف مختصری از نشانگرهای مورد بررسی (۲۱ نشانگر کمی و ۱ نشانگر کیفی) و چرایی انتخاب آنان ارائه گردید. در بخش دوم این فصل به بعضی از پژوهش های جهانی ، منطقه ای و داخلی که کشورها را از منظری تطبیقی در حوزه آموزش و پرورش رسمی عمومی (یک یا چند نشانگر) مورد مطالعه قرار داده اند ، اشاره و بیان گردید علیرغم اقبال پژوهشگران ایرانی به تحقیقات تطبیقی در حوزه مطالعات آموزش و پرورش بسیاری از پژوهش های موجود دارای دو مشکل اساسی توجه به ابعاد کیفی نظام آموزشی به جای ابعاد کمی در قالب نشانگرها و استراتژی های نامناسب انتخاب نمونه مورد مطالعه بوده و به همین علت تعداد پژوهش های داخلی مناسب بسیار اندک هستند. بخش سوم که حجم عمده فصل را تشکیل می داد بر بنیان روش تحقیق ناحیه ای ، وضعیت ۱۴ کشور مورد مطالعه را برحسب نشانگرهای ششگانه و خرده نشانگرهای مرتبط به صورت مجزا از یکدیگر در جدول های اختصاصی توصیف نمود. در اولین گام و پس از تهیه اطلاعات مربوط به شش کشور نخست ، دو نکته برای محقق آشکار گردید : اول ، فقدان اطلاعات مربوط به همه نشانگرها در یک سال واحد و دوم ، فقدان اطلاعات مربوط به بعضی از نشانگرها در همه کشورهای منتخب. نکته نخست کاملاً برای کسانی که در حوزه " تطبیق نشانگرها" فعالیت و پژوهش می نمایند ، آشنا بوده و چاره و راه حل فوری برای آن وجود ندارد. البته وقتی که مطالعات تطبیقی مربوط به کشورهای در حال رشد باشد ، این موضوع کمتر جنبه چالشی دارد چرا که سرعت تغییرات در این کشورها عمدتاً در نشانگرهای انسانی و بویژه آموزش و پرورش بسیار بطئی است و محقق می تواند با دلنگرانی کمتر ، آمار و ارقام مرتبط را در یک گستره زمانی ۱۰ - ۵ ساله به راحتی مورد استفاده قرار دهد. برای مشکل دوم بعضاً راه حل جایگزین حذف نشانگری است که اکثریت کشورها در مورد آن آمار و اطلاعاتی ندارند و انتخاب نشانگر بهتر است. هم چنین برای حفظ یکپارچگی و افزایش قابلیت تطبیق پذیری ، برای ایران عمدتاً داده های موجود در اسناد و منابع بین المللی مورد استناد قرار گرفت.

فصل سوم دربردارنده اطلاعاتی در خصوص روش تحقیق ، جامعه آماری و نمونه ، روش جمع آوری داده ها و شیوه تحلیل آنها است. در این فصل بیان گردید که پژوهش حاضر از نظر ماهیت از نوع پژوهش های کمی - کیفی ، از نظر میزان کنترل متغیرها از نوع غیر آزمایشی ، از نظر هدف در زمره پژوهش های کاربردی و از جهت روش ، تطبیقی به

شمار می رود. روش پژوهش حاضر، روش تطبیقی مبتنی بر کاربست دو رویکرد ناحیه ای جورج، زد. اف. بردی و تحلیل نتایج بر اساس استراتژی های انتخاب و کاربست مدل کوبو و فوسیوم (۲۰۰۳) است. روش بردی شامل چهار مرحله توصیف، تفسیر، همجواری و مقایسه وضعیت پدیده ها یا متغیرهای مورد مطالعه در جوامع معین و مدل کوبو و فوسیوم (۲۰۰۳) بر اساس سه عامل جنبه، واکنش و پیامد به بررسی وضع کشورها بر اساس سه استراتژی انتخاب بود.

محتوی فصل چهارم با توجه به مرحله توصیف و هم چنین روش شناسی تحقیق شکل گرفت. در مرحله نخست، تفسیر شامل بررسی اطلاعاتی بود که در مرحله اول به توصیف آن پرداخته ایم. در این مرحله با توجه به ماهیت تحقیق، تفسیر مبین تشریح وضعیت پدیده مورد بررسی در هر کشور به صورت عینی با توجه به وضع سایر کشور های مورد مطالعه در نشانگر مورد بود. در واقع در مرحله تفسیر جایگاه کشورهای مورد مطالعه با توجه به نوع نشانگر و برحسب دو معیار الف) بالاترین و پایین ترین یا) بیشترین و کمترین معین گردید. در مرحله همجواری وضعیت کشورها با توجه به گروه های ششگانه نشانگرها در جداول مشترک بررسی گردید. یافته های تحقیق با توجه به دو مرحله تفسیر و همجواری عبارتند از:

اولین گروه از نشانگرها، نشانگرهای دانش آموزی شامل ۶ نشانگر نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی)، درصد پذیرش دوره پیش دبستانی، درصد پوشش تحصیلی ظاهری، درصد پوشش تحصیلی واقعی، نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان و نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان بود. نتایج عمده تحقیق نشان داد که دو کشور کویت و عربستان دارای کمترین تعداد فراگیر در برابر هر یک معلم استخدامی هستند. بر عکس در پاکستان و افغانستان تعداد فراگیران ۸ برابر بیشتر از کویت و عربستان می باشد. هم چنین سطح پوشش آموزش پیش دبستانی در ۸ کشور بهتر از ایران است و نظام آموزشی توانسته است کمتر از ۵۰ درصد کودکان گروه سنی را تحت پوشش قرار دهد. با توجه به تعریفی که از نشانگر پوشش تحصیلی ظاهری وجود دارد نظام های آموزشی سه کشور امارات، عمان و ایران توانسته اند تعداد بیشتری از جمعیت لازم التعلیم را تحت پوشش خود قرار دهند. علاوه بر این از بین بیش از ۲۰ نشانگر مورد مطالعه، نظام آموزشی ایران بدون رقیب توانسته است فقط از لحاظ درصد پوشش تحصیلی واقعی در بین ۱۴ کشور همسایه، مقام نخست را کسب نماید. در رابطه با نشانگر ثبت نام در مدارس غیر دولتی در حالی که بیش از ۶۰ درصد دانش آموزان اماراتی در این مدارس تحصیل می کنند، ایران مقام هفتم (۷) را کسب کرده است. نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران در بین کشورهای همسایه بر اساس نسبت دانش آموزان شاخه فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان مقام دوم و از لحاظ وجود معلمان باصلاحیت همراه با امارات و آذربایجان به صورت مشترک مقام اول را داراست.

یافته های تحقیق نشان داد قطر و کویت توانسته اند بیشترین تعداد کامپیوتر را برای مدارس خود خریداری و به عنوان یک تکنولوژی موثر آموزشی در اختیار فراگیران قرار دهند. از لحاظ دسترسی به اینترنت برحسب درصد فراگیران، ارمنستان، قطر و بحرین به طور مشترک مقام اول و ایران جایگاه هفتم را به خود اختصاص داده اند. نشانگر های مالی شامل ۴

نشانگر سرانه دانش آموزی ، میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش ، سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی و سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی بود که یافته های تحقیق در رابطه با این نشانگرها نشان داد ارمنستان با ۱۱ دلار پایین ترین و کویت با بیش از ۱۴ هزار دلار بالاترین رتبه را از لحاظ تخصیص سرانه دانش آموزی به خود اختصاص داده اند. در این بین ، ایران با اختصاص حدود ۲۵۰۰ دلار مقام ششم را در بین ۱۱ کشور همسایه بدست آورده است. هم چنین ایران با فاصله سه برابری با نزدیک ترین کشور (قطر با میانگین ۲۰۶۴ دلار) ماهانه کمتر از ۷۵۰ دلار به معلمان حقوق می پردازد تا مقام هشتم (۸) را به خود اختصاص دهد. علاوه بر این عربستان ، امارات و ترکمنستان با تخصیص بیش از ۲۰ درصد از بودجه عمومی به بخش آموزش رتبه های اول تا سوم را کسب کرده اند در حالی که عراق و آذربایجان کمترین سهم را مدنظر قرار داده اند. در این بین ایران مقام چهارم (۴) را به خود در بین همسایگان اختصاص داده است. اطلاعات مرتبط با نشانگر سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی باعث شد که عراق مقام نخست (رتبه ۱) با تخصیص ۹ درصد از تولید ناخالص داخلی (۹) را در بین کشورهای همسایه ایران بدست آورد. ایران با کسب رتبه دهم در بین ۱۴ از کشورهای همپوشانی افغانستان ، عراق و ترکمنستان عقب تر است.

نشانگر های برون دادی شامل ۵ نشانگر نرخ ارتقاء دانش آموزان ، نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی ، نرخ تکرار پایه های دانش آموزان دوره ابتدایی ، نرخ ترک تحصیل دانش آموزان دوره ابتدایی و نرخ باسوادی گروه های سنی (۱۵ سال به بالا) می باشد. یافته های تحقیق نشان داد اکثر کشورهای مورد مطالعه با اختلاف اندک دارای نرخ ارتقاء دانش آموزان بیش از ۹۵ درصد می باشند. با مدنظر قرار دادن اختلافات موجود ، ایران رتبه نهم (۹) را در بین کشورهای همسایه بخود اختصاص داده است. علاوه بر این یافته های پژوهش مبین آن است که سه کشور عربستان ، عمان و کویت بالاترین رتبه را کسب کرده اند در حالی که شرائط ویژه جمعیتی و سیاسی پاکستان و افغانستان باعث شده است که نرخ فارغ التحصیلی آنان کمتر از ۶۰ درصد باشد. ایران با فاصله اندک از چهار کشور پیشرو همسایه ، رتبه پنجم (۵) را از لحاظ نرخ فارغ التحصیلی به خود اختصاص داده است. عراق رتبه نخست را با نرخ تکرار پایه بیش از ۱۶ درصد کسب کرده است. جالب اینکه با وضعیت سیاسی تقریباً مشابه ، نرخ تکرار پایه در افغانستان چهار برابر کمتر از عراق می باشد. در این نشانگر ، ایران مقام هفتم را در بین ۱۳ کشور به خود اختصاص داده است. بجز پاکستان و عراق در بقیه کشورهای مورد مطالعه نرخ ترک تحصیل کمتر از ۱۰ درصد می باشد. ایران مجدداً در میانه جدول جایگاه هفتم را به خود اختصاص داده است. آذربایجان ، ارمنستان و ترکمنستان علیرغم کمی و کاستی های مشترک با دیگر جوامع توانسته اند در این نشانگر به رتبه بسیار خوبی دست یافته و مقام های اول تا سوم را به خود اختصاص دهند. علیرغم تلاش های گسترده نظام آموزشی ، مردم ایران از لحاظ سطح سواد در بین همسایگان خود مقام یازدهم (۱۱) را کسب کرده اند.

نشانگرهای کیفی شامل ۴ نشانگر ارزش شاخص کلی توسعه انسانی ، رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور، عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی (ریاضیات و علوم) و شیوه انتخاب مدیر مدارس بود. یافته های پژوهش نشان داد ارزش شاخص کلی توسعه انسانی در ۶ کشور عربی جنوب خلیج فارس در بالاترین حد نسبت به سایر همسایگان ایران قرار دارد در حالی که ترکیه و ایران به صورت مشترک مقام هفتم (۷) را کسب کرده اند. هم چنین از لحاظ رتبه

شاخص کلی توسعه انسانی، ایران مقام ۶۹ را در بین ۱۸۸ کشور و رتبه ۷ را در بین ۱۴ کشور همسایه داراست. تحقیق نشان داد در بین ۱۴۰ کشور، قطر و امارات متحده عربی به ترتیب موفق به کسب رتبه پنجم و یازدهم از لحاظ کیفیت تدریس ریاضیات و علوم شده اند. با فاصله سه برابری از دو همسایه فوق‌الشاره، رتبه ایران در بین ۱۴۰ کشور ۳۶ می‌باشد. به عنوان یک نشانگر کیفی، شیوه‌ها و شرائط مختلفی توسط دست‌اندرکاران نظام آموزشی کشورهای مورد مطالعه برای انتخاب مدیر مدارس مدنظر قرار می‌گیرد. یافته‌ها نشان داد در بین شرائط انتخاب مدیر، سابقه تدریس و سابقه مدیریت بیش از دیگر عوامل مورد توجه قرار گرفته است (۶ کشور).

یافته‌های تحقیق نشان داد که ایران در بین کشورهای همسایه جایگاه هفتم را از لحاظ درصد تحقق نشانگرهای آموزشی کسب کرده است. هم‌چنین با توجه به کسب رتبه‌های نخست (۱ تا ۵) توسط کشورها در هر نشانگر، یافته‌های تحقیق نشان داد که از بین ۷ کشور عرب همسایه بجز عراق، کشورهای حاشیه جنوبی خلیج فارس گوی سبقت را از همسایگان ایران ربوده‌اند، اگرچه ایران در تعقیب آنان موفق به کسب جایگاه هفتم در منطقه شده است. هم‌چنین تحلیل نتایج کشورهای نشان داد که می‌توان آنها را بر اساس استراتژی به سه گروه انتخابی تقسیم کرد. بر بنیان تفکر حاکم بر استراتژی نظام‌های مشابه، نتایج یکسان ما توانستیم ۹ کشور در دو گروه قرار دهیم. گروه اول شش کشور عربی با کسب جایگاه اول تا ششم و سه کشور ارمنستان، ترکمنستان و آذربایجان با کسب جایگاه هشتم تا دهم. ایران در میانه این دو گروه قرار گرفته است. گروه اول که با شتاب در حال افزایش فاصله خود با ما است و گروه دوم که تلاش می‌کند از ایران سبقت بگیرد. کشورهای موجود در دو استراتژی دیگر (استراتژی نظام‌های مشابه، نتایج متفاوت و استراتژی نظام‌های متفاوت، نتایج مشابه) – بجز ترکیه – در موقعیت فعلی و با توجه به چشم‌انداز کوتاه – میان مدت، تهدیدی برای قدرت آموزشی ایران محسوب نمی‌شوند.

بحث و نتیجه‌گیری

آموزش و پرورش، از مؤلفه‌های تعیین‌کننده در حوزه قدرت ملی، توسعه اقتصادی و رفاه اجتماعی است. گزارش‌های فراوانی که تاکنون توسط مراکز علمی، دانشگاه‌ها و سازمان‌های بین‌المللی منتشر شده‌اند به صورت دائمی و پیوسته بر این نکته تأکید می‌ورزند که بهبود استانداردهای آموزشی کشور، رشد اقتصادی آن را تسریع می‌کند. بر این اساس از دهه ۱۹۶۰ بدین سو و با شکل‌گیری نهاد‌هایی همچون یونسکو و یونیسف، همه دولت‌ها و ملت‌های آگاه تلاش داشته‌اند که هر چه بیشتر به نظام تعلیم و تربیت و بویژه نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی خود توجه کرده و سمت و سوی حرکت و درجه توفیق یا شکست آن را به دقت مورد نقد، بررسی و کنکاش قرار دهند. هم‌چنین مطابق سند چشم‌انداز جمهوری اسلامی ایران در افق ۱۴۰۴، یکی از ویژگی‌های جامعه ایرانی دستیابی به جایگاه اول اقتصادی، علمی و فناوری در سطح منطقه آسیای جنوب غربی (شامل آسیای میانه، قفقاز، خاورمیانه و کشورهای همسایه) با تأکید بر جنبش نرم‌افزاری و تولید علم، رشد پرشتاب و مستمر اقتصادی، ارتقاء نسبی سطح درآمد سرانه و رسیدن به اشتغال کامل تعریف شده است. با توجه به فرصت زمانی اندک برای تحقق اهداف سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ طبعاً تعیین جایگاه نظام آموزشی جمهوری اسلامی ایران از اولویتهای اساسی برخوردار است. در واقع فقدان اطلاعات نظام‌مند علمی در خصوص جایگاه ایران از لحاظ وضعیت

و عملکرد نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی بین کشور های همسایه چالش اولیه ای است که نمی توان و نباید آن را نادیده انگاشت. پژوهش حاضر نیز بر بنیان این تفکر منطقی شکل گرفته است که دریاپیم بعد از گذشت قریب چهار دهه از پیروزی انقلاب اسلامی در ایران ، سیر پیشرفت نظام آموزشی ایران به کدام سمت و سو بوده و نقاط قوت و ضعف آن بر اساس نشانگرهای عینی کدامند. لذا پژوهشگر حاضر ضرورت های زیر را برای انجام مطالعه حاضر مدنظر قرار داد :

- * شناسائی جایگاه نظام آموزش و پرورش عمومی رسمی جمهوری اسلامی ایران با عنایت به استانداردهای کلی و پذیرفته شده بین المللی
- * شناسائی و تعیین میزان تغییرات و پیشرفت ها با توجه به نشانگر های نظام آموزشی در نظام آموزش و پرورش رسمی عمومی جمهوری اسلامی ایران
- * شناسائی و تصویرسازی تنگناهای آموزشی نظام آموزش و پرورش عمومی رسمی جمهوری اسلامی ایران در سطح تحلیل منطقه ای
- * آگاه سازی سیاست گذاران آموزشی درباره شیوه های اثربخش بهبود نظام آموزشی با عنایت به پیش بینی تغییرات احتمالی در آینده در کشور های منطقه

با عنایت به ضرورت های فوق الاشاره ، تجزیه و تحلیل وضعیت و جایگاه نظام آموزشی ایران و ۱۳ کشور همسایه آن با توجه به نشانگر های مورد قبول در مجامع علمی بین المللی مورد توجه قرار گرفت. یافته های تحقیق نشان داد که از مجموع ۱۹ نشانگر کمی مثبت ، نظام آموزشی ایران در تحقق ۷ نشانگر زیر موفق عمل کرده و در بین ۱۴ کشور حائز رتبه کمتر از ۵ شده است :

- ❖ پوشش تحصیلی ظاهری با کسب رتبه سوم
- ❖ درصد پوشش تحصیلی واقعی با کسب رتبه اول
- ❖ نسبت دانش آموزان فنی و حرفه ای به کل دانش آموزان با کسب رتبه دوم
- ❖ نسبت معلمان واجد شرایط علمی به کل معلمان با کسب رتبه اول
- ❖ سهم بودجه آموزش و پرورش از بودجه عمومی با کسب رتبه چهارم
- ❖ نرخ فارغ التحصیلی دانش آموزان دوره ابتدایی با کسب رتبه پنجم
- ❖ عملکرد دانش آموزان در آزمون های بین المللی با کسب رتبه سوم

بررسی اولیه نشان می دهد که از مجموع ۷ نشانگر فوق الذکر سه نشانگر جزو نشانگرهای دانش آموزی ، ۱ نشانگر متعلق به نشانگرهای منابع انسانی ، ۱ نشانگر جزو نشانگرهای مالی ، ۱ نشانگر از نشانگرهای برون دادی و ۱ نشانگر جزو نشانگرهای کیفی می باشند. بدین ترتیب می توان گفت که در حوزه نشانگر های دانش آموزی ، نظام آموزشی ایران بیشترین موفقیت را کسب کرده است.

یافته دیگر تحقیق مبین آن است که ایران در ۱۱ نشانگر حائز رتبه بین ۶ تا ۱۰ شده است. فقط دو کشور ارمنستان (با ۱۰ نشانگر) و ترکیه (با ۱۲ نشانگر) وضعیت مشابه ایران دارند. این گرایش به میانگین باعث سقوط هر سه کشور به میانه های جدول رتبه بندی شده است. جالب اینکه امارات فقط در ۴ نشانگر ، عربستان در ۵ نشانگر ، و بحرین و قطر هر یک

در ۶ نشانگر رتبه بین ۶ تا ۱۰ کسب کرده اند. نشانگر هایی که ایران در آنها موفق به کسب رتبه های متوسط بین ۶ تا ۱۰ شده است عبارتند از :

- سهم هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی با رتبه ۱۰
- نسبت دانش آموز به معلم (ابتدایی) با رتبه ۱۰
- درصد پذیرش دوره پیش دبستانی با رتبه ۱۰
- نرخ ارتقاء دانش آموزان با رتبه ۱۰
- نسبت میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش با رتبه ۸
- نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان با رتبه ۷
- دسترسی دانش آموز به اینترنت با رتبه ۷
- ارزش شاخص کلی توسعه انسانی با رتبه ۷
- رتبه شاخص کلی توسعه انسانی در بین ۱۸۸ کشور با رتبه ۷
- تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر با رتبه ۶
- سرانه دانش آموزی با رتبه ۶

با نگاهی به نشانگر های بالا در می یابیم که از مجموع ۱۱ نشانگر ، در ۴ نشانگر رتبه ایران ۱۰ و در اکثر آنان دارای رتبه ۷ و بالاتر می باشد (بجز دو نشانگر با رتبه ۶) . نکته جالب دیگر اینکه ترکیه در هیچ یک از نشانگر های آموزشی رتبه ۱۰ را کسب نکرده است . رتبه ترکیه در سه نشانگر ۹ ، در چهار نشانگر رتبه ۸ ، در چهار نشانگر رتبه ۷ و در ۱ نشانگر دارای رتبه ۶ می باشد. بدین ترتیب علیرغم کسب رتبه هفتم توسط ایران و رتبه ۱۱ توسط ترکیه در کل نشانگرها ، شاید بتوان موفقیت ترکیه را در تحقق اهداف آموزشی بیش از ایران دانست. آخرین نکته ای که در این بخش باید به آن اشاره کرد رتبه ایران در دو نشانگر منفی نرخ تکرار پایه تحصیلی و نرخ ترک تحصیل است که در هر دو رتبه ایران ۷ بوده است. رتبه آذربایجان به عنوان نزدیک ترین رقیب ایران در هر دو نشانگر به ترتیب ۱۳ و ۸ می باشد ، در حالی که رتبه عمان به عنوان نزدیک ترین کشوری که ایران می تواند جایگاه آن را در بین کشور های همسایه تصاحب نماید در این دو نشانگر به ترتیب ۳ و ۲ است.

پیشنهادهاي پژوهش

الف: پیشنهادهاي کاربردي

با عنایت به یافته های پژوهش می توان پیشنهاد های کاربردی زیر را مطرح نمود:

- یافته های تحقیق نشان داد در اکثر نشانگر های ششگانه – بجز نشانگرهای دانش آموزی – عملکرد ایران در حد متوسط می باشد. در نتیجه پیشنهاد می گردد علل موفقیت نظام آموزشی در نشانگرهای دانش آموزی مورد بررسی و توجه سیاست گذاران و برنامه ریزان آموزشی قرار گرفته و چگونگی تعمیم این تجربه موفق به سایر نشانگرها با بازنگری در سیاست های موجود و تدوین سیاست های اصلاحی جدید برای هر یک از گروه های نشانگر ، مدنظر قرار گیرد.
- پیشنهاد می گردد نشانگرهایی که به رتبه ۵ نزدیک تر هستند در اولویت توجه و برنامه ریزی دست اندرکاران نظام آموزشی قرار گیرند. توجه به این نشانگرها باعث می شود جایگاه ایران به سرعت از مقام هفتم منطقه ای به جایگاه بهتری همچون جایگاه ۶ و ۵ در کوتاه مدت تغییر یابد. این نشانگرها به ترتیب اولویت عبارتند از تعداد دانش آموز در برابر هر ۱ کامپیوتر ؛ دسترسی دانش آموز به اینترنت ، نسبت دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان ، و سرانه دانش آموزی .
- علت اصلی و عامل عمده موفقیت بسیاری از نظام های آموزشی پیشرو در دنیا وجود منابع مالی و مادی برای انجام اصلاحات آموزشی مدرن است. کمتر کشور فقیری در دنیا می توان یافت که بدون پشتوانه قوی اقتصادی به موفقیت آموزشی شگرف رسیده باشد. برای تحقق پیشنهاد قبلی توصیه می گردد هزینه های خرید کامپیوتر و افزایش سرانه دانش آموزی از طریق افزایش تعداد دانش آموزان مدارس غیر دولتی به کل دانش آموزان تامین گردد. دولت و وزارت آموزش و پرورش می توانند با پشتیبانی جدی و واقعی از حضور بخش خصوصی در بخش آموزش ، منابع مالی را که صرفه جوئی می نمایند به خرید کامپیوتر ، تجهیز مدارس و افزایش سرانه دانش آموزی اختصاص دهند.
- کسب رتبه دهم برای نظام آموزشی ایران در نشانگری همچون نسبت پذیرش کودکان در دوره پیش دبستانی و برتری کشورهای همچون ترکمنستان ، آذربایجان ، عمان ، ارمنستان و حتی پاکستان بر ایران لزوم تجدید نظر جدی مسئولان و سیاست گذاران آموزش پیش دبستانی را می طلبد. در همه کشورهای در حال توسعه ، آموزش پیش دبستانی پتانسیل بسیار بالایی برای جذب سرمایه های بخش خصوصی دارد. با عنایت به ثبات نسبی نرخ رشد جمعیت و کاهش بعد خانوار (از بیش از ۳ و نیم نفر به ۱ و نیم نفر در طی یک دهه اخیر) نرخ افزایش سرمایه گذاری خانواده ها برای آموزش کودکان با چشم اندازی رویائی روبرو است. پیشنهاد می گردد دولت و وزارت آموزش و پرورش با اتخاذ سیاست های جدید از سخت گیرهای قانونی و پیچیدگی های مرسوم اداری - بویژه در مناطق شهری – برای صدور مجوز تاسیس مراکز پیش دبستانی بکاهند.
- نشانگرهای برون دادی پیچیدگی های خاص و ویژه خود را دارند. در نشانگرهایی همچون نرخ ارتقاء و نرخ فارغ التحصیلی فاصله بین اکثر کشورهای مورد مطالعه بسیار اندک است . هم چنین در نشانگر نرخ ترک تحصیل تعداد زیاد دانش آموزان ایرانی نسبت به جمعیت اندک دانش آموزی در اکثر کشورهای عرب خلیج فارس باعث تنزل مقام ایران شده است. طبعا این عامل را نمی توان به سرعت حل و فصل نمود . هم چنین تاثیر عوامل اقتصادی را بر ترک تحصیل نمی توان نادیده انگاشت. به همین دلیل پیشنهاد می گردد تمرکز اصلی سیاست گذاران آموزشی در ایران بر ارتقاء و بهبود وضعیت سایر گروه های نشانگری باشد تا نشانگرهای برون دادی.

طبعاً پیامد بهبود نشانگرهای مالی، نیروی انسانی یا تجهیزات و منابع را می‌توان در درازمدت بر نشانگرهای برون‌داده مشاهده نمود.

- سهم اندک هزینه آموزش و پرورش از تولید ناخالص داخلی و کسب رتبه ۱۰ برای ایران وقتی که با جایگاه کشورهای همچون عراق (رتبه ۱)، ترکیه (رتبه ۳)، افغانستان (رتبه ۷) و ترکمنستان (۸) مقایسه می‌شود لزوم تجدید نظر اساسی در نگرش دولتمردان نسبت به نقش و جایگاه نظام آموزشی را یادآور می‌سازد. اولویت اصلی سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی تبیین این جایگاه از طریق قرار دادن یافته‌های پژوهشی در معرض دید تصمیم‌گیران اصلی صحنه سیاست و اقتصاد است. تحقق آرزوی هائی همچون "کسب مقام اول منطقه" و ثبت آن در اسناد بالادستی بدون توجه به واقعیات جاری در نظام‌های آموزشی رقیب، امکان‌پذیر نیست.
- رتبه ایران در نشانگر میانگین حقوق ماهانه کارکنان آموزش و پرورش، ۸ می‌باشد. میانگین حقوق معلم در بحرین ۳ برابر، در امارات ۴ برابر، در عربستان ۵ برابر و در قطر ۶ برابر ایران است. پیشنهاد می‌گردد سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان آموزشی این وضعیت را برای اهل سیاست و اقتصاد تحلیل و تبیین نمایند. هم‌چنین ایجاد یک سیستم تشویقی جدید جهت افزایش انگیزه در معلمان و مدیران پیشنهاد می‌گردد.

ب: پیشنهادهای پژوهشی

۱. پیشنهاد می‌گردد در فاز دوم مطالعه حاضر، جایگاه نظام آموزش عمومی رسمی ایران در بین کشورهای منطقه قفقاز یعنی ازبکستان، قرقیزستان، گرجستان و روسیه با توجه به نشانگرهای آموزشی مورد بررسی قرار گیرد.
۲. پیشنهاد می‌گردد در فاز سوم مطالعه حاضر، جایگاه نظام آموزش عمومی رسمی ایران در بین کشورهای منطقه خاورمیانه و شمال آفریقا با توجه به نشانگرهای آموزشی مورد بررسی قرار گیرد.
۳. پیشنهاد می‌گردد علل برتری کشورهای همسایه جنوب خلیج فارس با توجه به نشانگرهای آموزشی و از منظر سیاست‌گذاری‌های آموزشی مورد بررسی قرار گیرد.
۴. پیشنهاد می‌گردد شیوه‌های تحقق نشانگرهای آموزشی در دو سطح ملی و استانی مورد بررسی قرار گیرد.
۵. پیشنهاد می‌گردد شیوه‌های افزایش نرخ ثبت نام در مدارس غیر دولتی، راهکارها و موانع مورد بررسی قرار گیرد.
۶. پیشنهاد می‌گردد حقوق معلمان برحسب قدرت خرید واقعی در بین کشورهای همسایه مورد بررسی قرار گیرد.
۷. پیشنهاد می‌گردد شیوه‌های افزایش نرخ ثبت نام در مدارس پیش‌دبستانی، راهکارها و موانع مورد بررسی قرار گیرد.

محدودیت‌های پژوهش

هر پژوهشی علاوه بر وجوه مثبت همچون تمرکز بر موضوعات مغفول، جمع‌آوری اطلاعات پراکنده، نگاه مثبتی بر نوآوری و ارائه تحلیل‌های منطقی می‌تواند دارای برخی محدودیت‌های روش‌شناختی نیز باشد. البته باید توجه داشت که

محدودیت های پژوهش لزوماً به معنی نارسایی پژوهش در مراحل تدوین، اجرا، تحلیل و تبیین نتایج نمی باشد. حتی بعضاً از زاویه روش شناختی، محدودیت های اعمال شده می تواند مبین قوت پژوهش هم باشد چرا که پژوهشگر در مرحله مقدماتی و تدوین طرح با آرائی هدلائل علمی و منطقی مطلوب به انجام آن ها همت می گمارد. در پژوهش حاضر هم برخی محدودیت ها به شرح زیر وجود داشت:

- ضعف آماری، پراگندگی داده ها و فقدان اطلاعات در خصوص تعدادی از نشانگرها در بعضی از کشورهای منتخب. به عنوان مثال برای بسیاری از سال ها اطلاعات مرتبط با همه نشانگرها وجود ندارد و بعضی از کشورها از تهیه و ارائه آمار مرتبط با بعضی نشانگرها به مجامع جهانی خودداری می ورزند.
- عدم وحدت زمانی اطلاعات در مورد تعدادی از نشانگرها که مقایسه را تا حدودی با دشواری روبرو می سازد. حتی سازمان های جهانی همچون یونسکو، یونیسف و بانک جهانی نیز در پژوهش های تطبیقی بعضاً با این محدودیت روبرو هستند. علت اصلی عدم همکاری بعضی از کشورها برای ارائه آمار دقیق در زمان معین می باشد.
- قلت گزارش ها، بروشورها، مقالات، پایان نامه ها و کتاب های مبتنی بر تحلیل، تفسیر و نظریه پردازی در خصوص نشانگرهای آموزشی در ایران و کشورهای منتخب
- محدودیت تعمیم نتایج و یافته های تحقیق به دوره زمانی منتهی به سال ۲۰۱۶
- انتخاب و مطالعه گزینشی بعضی از نشانگرها به علت اهمیت بیشتر آنان یا حذف بعضی از نشانگرها به علت فقدان اطلاعات مرتبط در اکثر کشورهای منتخب
- تاکید و استناد اصلی بر اطلاعات حاصله از منابع اطلاعاتی جهانی همچون یونسکو برای کسب اطمینان از اعتبار داده ها و نادیده انگاشتن اطلاعات تهیه شده توسط دولت های کشورهای منتخب در مورد بعضی از نشانگرها
- عدم دسترسی به منابع اولیه و اصلی مرتبط با نشانگرهای آموزشی وزارت آموزش و پرورش کشورهای منتخب به علت محدودیت مالی سفر به این کشورها یا وجود موانع سیاسی

منابع

الف. منابع فارسی

اتحادیه شرکتهای تعاونی حمل و نقل دریایی بار و مسافر کشور. ۱۳۹۴. **کشورهای همسایه ایران همراه با طول مرزها و تعداد جمعیت آنها**. دوم خردادماه ، قابل دسترسی در : <http://www.ethdir.com/details.aspx?kod=358>

افشردی ، محمد حسین ؛ مدنی ، مصطفی. ۱۳۸۸. ساختار نظام قدرت منطقه ای در خاورمیانه با تأکید بر کشورهای برتر منطقه. **نشریه برنامه ریزی و آمایش فضا** ، ش ۱۳ ، ۳ (۶۲): ۱۱۳-۱۴۲

اقتصادنیوز. (۱۳۹۵). **اصلی ترین هزینه های دولت در بودجه ۹۶**. ۱۱ دیماه ، قابل دسترسی در : www.eghtesadnews.com/.../157060

امراه ، امید و حکیم زاده ، رضوان. ۱۳۹۳. بررسی تطبیقی نظام ارزیابی کیفیت برنامه درسی تربیت معلم در کشورهای کره جنوبی، انگلستان و ایران، **دوفصلنامه مطالعات برنامه درسی آموزش عالی**، سال ۵، شماره ۹: ۲۵-۷

امیری ، حسینعلی. ۱۳۹۶. میانگین حقوق فرهنگیان در دولت یازدهم دو برابر شده است، **آی استخدام** ، چهارشنبه ۱۳ اردیبهشت، قابل دسترسی در : www.e-estekhdam.com/حقوق-فرهنگیان/

باقرزاده ، علی. ۱۳۹۵. نرخ باسوادی در سال ۹۵ به ۹۴.۷ درصد رسید. **ایسنا**، ۲۴ اسفند ماه ، قابل دسترسی در : <http://www.isna.ir/news/95122415945>

باشگاه خبرنگاران جوان. (۱۳۹۵). **نگاهی به بودجه وزارتخانه تعلیم و تربیت در سال ۹۶**. ۶ دیماه ، قابل دسترسی در : <http://www.yjc.ir/fa/news/5892799>

بری ، مارک ؛ آدامسون ، باب و میسن ، مارک. (۲۰۰۷). **پژوهش های تطبیقی در آموزش و پرورش: رویکرد و روش**. ترجمه عباس معدن دار آرانی و پروین عباسی ، ۱۳۹۰، تهران: نشر آبیژ

بشارت لو ، زهرا. (۱۳۹۰). پوشش تحصیلی. **وبلاگ ستاره مهربانی**، سه شنبه ۲۰ اردیبهشت، قابل دسترسی در : <http://setare-mehrabani.mihanblog.com/post/4>

بطحایی ، سید محمد. ۱۳۹۳. پوشش تحصیلی واقعی در کشور ۷۶ درصد است. **باشگاه خبرنگاران جوان**، ۱۸ اردیبهشت، قابل دسترسی در : <http://www.yjc.ir/fa/news/4832948>

بطحایی، سید محمد. ۱۳۹۳. میانگین حقوق در آموزش و پرورش چقدر است؟. **اقتصاد آنلاین** ، ۱۸ شهریورماه ، قابل دسترسی در : www.eghtesadonline.com/.../59418

ثابت نژاد ، حمید رضا؛ حاتم زاده، علیرضا ؛ فلاح وحدتی جو ، مجید و محمد هاشمی ، زهرا. ۱۳۸۹. **بررسی تطبیقی آموزش های فنی و حرفه ای در کشورهای آلمان و ایران**. تهران : وزارت کار ، سازمان آموزش فنی و حرفه ای کشور.

جعفری هرندی، رضا؛ میرشاه جعفری، سیدابراهیم و لیاقت دار، محمدجواد. ۱۳۸۹. بررسی تطبیقی عنصر محتوا در برنامه درسی آموزش عمومی علوم ایران و چند کشور جهان. *مطالعات تربیتی و روان شناسی*، دوره ۱۱، شماره ۱: ۲۶۰ - ۲۳۵

چهاربند، اسفندیار. ۱۳۹۶. تعداد دانش‌آموزان کشور به تفکیک پایه‌های تحصیلی اعلام شد. *خبرگزاری آنا*، جمعه ۳۰ تیرماه، قابل دسترسی در: <http://www.kanoon.ir/Article/135632>

چهاربند، اسفندیار. ۱۳۹۶. جزئیات مدارک تحصیلی معلمان کشور. *پایگاه خبری عصر ایران*، ۸ خردادماه، قابل دسترسی در: <http://www.asriran.com/fa/news/541474>

حسینی مقدم، سید محسن. ۱۳۹۵. تا پایان برنامه ششم توسعه ایران تعداد هنرجویان فنی و حرفه ای و کار دانش ایران به ۴۸۰۲۶ درصد می‌رسد. *ایرنا*، هشت بهمن، قابل دسترسی در: <http://www.irna.ir/fa/News/82290255>

خبرگزاری مجلس شورای اسلامی. ۱۳۹۲. نسبت معلم به دانش‌آموز در ایران، پایین‌تر از آمریکای شمالی و بالاتر از کشورهای شرقی. *پایگاه خانه ملت*، سه‌شنبه ۲۱ خرداد، قابل دسترسی در: <http://www.icana.ir/Fa/News/228759>

خبرگزاری رسانه معلم. ۱۳۹۵. سیاست افزایش نسبت دانش‌آموز به معلم و کلاسهای متراکم. یکشنبه ۱۹ مهر، قابل دسترسی در: <http://moallempress.ir/fa/news-details/5309>

خوش گفتار مقدم، علی اکبر و خرازی، کمال. (۱۳۹۵). مدلی برای آموزشهای فراشناختی در تربیت معلم آینده. *فصلنامه سیاست های راهبردی و کلان*، دوره ۴، ش ۱۵، ۲۶ - ۱

حدادی ابوالقاسم. ۱۳۹۶. دوره‌های ضمن خدمت معلمان کاملاً رایگان است. *خبرگزاری فارس*، ۲۴ تیرماه، قابل دسترسی در: <http://www.farsnews.com/13960422000834>

دیمه ور، محمد. ۱۳۹۴. درصد پوشش تحصیلی دوره پیش دبستانی. *عیار آنلاین*، ۱۳ اردیبهشت، قابل دسترسی در: <http://ayaronline.ir/1394/02/121588.html>

رعنایی، مجید. ۱۳۹۲. استخراج ۱۴۷ شاخص ارزشیابی آموزش و پرورش + اعلام شاخص‌های دانش‌آموزی و مالی. *خبرگزاری تسنیم*، ش ۱۷۰۵۹۷، ۲۹ مهرماه، قابل دسترسی در: <https://www.tasnimnews.com/fa/news/1392/07/29/170597>

زارعی، بهادر و پوراحمد، احمد. *قلمرو جغرافیایی کشور و قانون اساسی ایران. پژوهش‌های جغرافیایی*. شماره ۶۱؛ ۱۳۸۶. ص ۵۹

زرافشان، علی. ۱۳۹۵. سرانه آموزشی هر دانش‌آموز ۳ میلیون و ۳۰۰ هزار تومان. *قدس آنلاین*، یکشنبه ۱۷ بهمن، قابل دسترسی در: <http://qudsonline.ir/news/500441>

شریبتیان، محمد حسن. ۱۳۹۴. درآمدی بر روش تحقیق مقایسه کیفی در مطالعات جامعه شناختی. *انسان شناسی و فرهنگ*، قابل دسترسی در: <http://anthropology.ir/article/18285.html>

شعبانی، زهره. ۱۳۸۳. بررسی تطبیقی برنامه تربیت معلم ایران و چند کشور جهان. **فصلنامه تعلیم و تربیت**، شماره ۷۹: ۱۶۰-۱۲۱

صباغ کرمانی، مجید؛ یآوری، کاظم؛ باسزا؛ مهدی و شاه طهماسبی، اسماعیل. ۱۳۸۸. بررسی کارایی کشورهای اسلامی در بخش بهداشت و آموزش با استفاده از روش تحلیل پوششی داده ها (DEA). **فصلنامه پژوهش های اقتصادی**، سال ۹، ش ۴: ۸۷-۶۵

عابدینی، احمد. ۱۳۹۳. **واژه نامه تخصصی (ترمینولوژی) آموزش و پرورش**. تهران: سادس

عالی، آمنه و امین یزدی، سید امیر. (۱۳۸۷). تاثیر ویژگی های معلم بر سبک مدیریت کلاس. **فصلنامه تعلیم و تربیت**، ش ۹۳، دوره ۲۴: ۱۲۵-۱۰۳

عبدالهی، شیرزاد. ۱۳۹۵. نسبت دانش آموز به معلم در ایران ۲۲ به یک است. **پایگاه خبری تحلیلی صدای معلم**، چهارشنبه ۲۹ دی، قابل دسترسی در: <http://sedayemoallem.ir/item/7770>

عبداللهی، شیرزاد. ۱۳۸۷. حاشیه‌هایی بر مراسم تجهیز مدارس تهران به کامپیوتر. **آی تی ایران**، ۲۳ اردیبهشت ماه، قابل دسترسی در: <http://itiran.com/d/53703>

غلامی، میثم؛ صفری، حسین و یعقوبی، مصطفی. ۱۳۹۵. **بررسی تطبیقی جایگاه معلم در ایران و پنج کشور پیشرو در عرصه آموزش و پرورش**. دومین کنگره بین المللی توانمند سازی جامعه در حوزه علوم اجتماعی، روانشناسی و علوم تربیتی، ۱۹ دیماه

فاطمی امین، زینب و فولادیان، مجید. ۱۳۸۸. نظام آموزشی و بازدهی آموزشی: مطالعه تطبیقی ۷۰ کشور جهان، **راهبرد فرهنگ**، ش ۷: ۱۳۰-۱۰۳

کاوو، اورا. ۱۹۹۸. **معلم یادگیرنده: یادگیری حرفه ای مبتنی بر همکاری**. (ترجمه عباس معدن دار آرنای و لیدا کاکیا، ۱۳۹۴)، تهران: آبیژ

کریمی، عبدالعظیم. ۱۳۹۴. چرایی رتبه ضعیف ایران در آزمون‌های تیمز و پرلز. **ایلنا**، ۲۴ فروردین ماه، قابل دسترسی در: www.ilna.ir/.../268829

کفاش، حمید رضا. ۱۳۸۲. نسبت معلم به دانش آموز در کشور چگونه است. **خبرگزاری دنا**، ۶ آذر، قابل دسترسی در: <http://danakhabar.com/fa/news/1162871>

گنرد، مرضیه. ۱۳۹۴. چند میلیون دانش آموز در مدارس غیرانتفاعی درس می خوانند. **پایگاه خبر آنلاین**، شنبه ۳۱ مرداد، قابل دسترسی در: <http://www.khabaronline.ir/detail/449185/society/education>

گرمارودی، اسدالله. ۱۳۸۹. برگزاری دوره های آموزش ضمن خدمت برای ۷۰ هزار معلم در بدو ورود تا اول مهر. **آفتاب آنلاین**، دوشنبه ۲۸ تیر، قابل دسترسی در: http://www.aftabir.com/news/view/2010/jul/19/c3c1279522967_science_education_education_training_teacher.php

محبی، عظیم. ۱۳۹۲. یازده درصد دانش آموزان در دوره راهنمایی از تحصیل باز می مانند. **خبرگزاری دانا**، ۱۸ دی، قابل دسترسی در: <http://danakhabar.com/fa/news/1165862>

مقصودی ، فرشته. ۱۳۹۳. نقش آموزش های فنی حرفه ای در اقتصاد کشور و توسعه کسب و کار. **ماهنامه اجتماعی، اقتصادی، علمی و فرهنگی کار و جامعه** - شماره ۱۷۳ ، ۴۷-۴۰ ، قابل دسترسی در <http://www.ensani.ir/storage/Files/20160829125715-9625-326.pdf>

ملایی نژاد، اعظم و نکاوتی ، علی. ۱۳۸۷. بررسی تطبیقی نظام برنامه درسی تربیت معلم در کشورهای انگلستان، ژاپن، فرانسه، مالزی و ایران ، **فصلنامه نوآوری های آموزشی**، شماره ۲۶ ، سال هفتم، تابستان ۱۳۸۷

مولی نژاد ، محمود و علیزاده ، یدالله . (۱۳۹۰). ارزیابی نظام علم و فناوری کشور ایران در مقایسه با دیگر کشورهای منطقه. **پژوهشنامه توسعه فرهنگی اجتماعی** . (۱) : ۳۷-۳۳

وطنی، محمدرضا . ۱۳۹۵. بیش از ۶۰ درصد معلمان مقطع ابتدایی گلستان فاقد شرایط علمی هستند. **خبرگزاری ایرنا** ، بیست و هشتم دیماه ، قابل دسترسی در : <http://www.irna.ir/golestan/fa/News/82390398>

منابع انگلیسی

(قابل توجه : برای سهولت بهره گیری پژوهشگران بعدی ، منابع انگلیسی مربوط به هر کشور به تفکیک ذکر می گردد. لذا منابع انگلیسی زیر ، مربوط به سایر فصول پژوهش می باشد)

Anderson, S and Mundy, K. (2015). School Improvement in Developing Countries: Experiences and Lessons Learned, the AKFC Seminar, Leading Educational Change: Best Practices in School Improvement (February 12), Available at: https://www.akfc.ca/wp-content/uploads/2017/04/SchoolImprove_InDepth_2015.pdf

Ayyash-Abdo, H. (2000) Status of female teachers in the Middle East and North Africa Region, *Journal of In-Service Education*, 26:1, 191-207, Available at : <http://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/13674580000200100>

Bianchi, S.M. (2000), 'Maternal employment and time with children: dramatic change or surprising continuity', *Demography*, 37(11):139-154

Calivis, M. (2014). MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA OUT-OF-SCHOOL CHILDREN INITIATIVE, REGIONAL REPORT , UNICEF MENA Regional Office , available at : uis.unesco.org/.../regional-report-on-out-of-school-children-middle-east-and-north-af...

Claudio Zaki Dib. 1989. FORMAL, NON-FORMAL AND INFORMAL EDUCATION: CONCEPTS/APPLICABILITY, Available at: <http://techne-dib.com.br/downloads/6.pdf>.

Demirjian, H. (2015). RESEARCH PAPER Teacher Shortage in the Arab World: Policy Implications, Arab Center for Research and Policy Studies, Available at :

- <http://arabtradeunion.org/sites/default/files/Teacher%20Shortage%20in%20the%20Arab%20World%20%20Policy%20Implications.compressed.pdf>
- Ikeda, M and García, E. (2014), “Grade repetition: A comparative study of academic and non-academic consequences”, OECD Journal: Economic Studies, Vol. 2013/1, Available at: <https://www.oecd.org/eco/growth/grade-repetition-a-comparative-study-of-academic-and-non-academic-consequences.pdf>
- Kugemann, W.F. (2002). THE EFFECTIVENESS OF ICT IN SCHOOLS: CURRENT TRENDS AND FUTURE PROSPECTS, DISCUSSION PAPER ICT and Educational Resource Policy - OECD.org , OECD/JAPAN SEMINAR, Tokyo, Japan, 5-6 December, Available at <http://www.oecd.org/site/schoolingfortomorrowknowledgebase/themes/ict/41188210.pdf>
- Latif, A. Choudhary, A. I. and Hammayun, A. A. (2015). Economic Effects of Student Dropouts: A Comparative Study, Journal of Global Economics 3: 137, Available at: <https://www.omicsonline.org/open-access/economic-effects-of-student-dropouts-a-comparative-study-2375-4389-1000137.php?aid=57059>
- Legatum, (2016). THE LEGATUM PROSPERITY INDEX™ 2016: Iran, Legatum Institute Foundation, Available at: <http://www.prosperity.com/globe/iran>
- Legatum Prosperity Index, (2015). The 2014 Legatum Prosperity Index, Available at: http://media.prosperity.com/2014/pdf/publications/PI2014Brochure_WEB.pdf
- Magin, S. (2012). Illiteracy in the Arab Region: A Meta Study, Graduate Institute of Applied Linguistics Student, Available at: <http://www.gial.edu/documents/gialens/Vol4-2/Magin-Arab-Illiteracy.pdf>
- Marsh, S. (2014). How the job of a teacher compares around the world, Guardian Friday 5 September, Available at: <https://www.theguardian.com/teacher-network/teacher-blog/2014/sep/05/how-the-job-of-a-teacher-compares-around-the-world>
- Masino and Nino-Zarazua, S . (2016).What works to improve the quality of student learning in developing countries? International Journal of Educational Development, 48: 53-65
- Meenaksh, I. (2013). Importance of ICT in Education, IOSR Journal of Research & Method in Education (IOSR-JRME), 1(4): 03-08, Available at:<http://www.iosrjournals.org/iosr-jrme/papers/Vol-1%20Issue-4/B0140308.pdf>.
- Merriam-Webster, (2017) Definition of position, Available at: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/position>,
- Mouzakitis G. S. (2010).The role of vocational education and training curricula in economic development, Procedia - Social and Behavioral Sciences, 2(2): 3914-3920

- Najd, N. (2016). THE FUTURE OF STUDENT RECRUITMENT IN THE MIDDLE EAST – UPDATES ON BAHRAIN, JORDAN AND IRAN, 30 October – 1 November, The ICEF Berlin Workshop, Available at: http://www-cdn.icef.com/wp-content/uploads/seminarprogramme/2016/berlin__prov__1400__Maryam-Gamini-&-Toufic-Lawand-&-Arwa-Tayem-Due---Gundersen-&-Suad-Alhalwachi-&-Nabil-Najd__The-Future-of-Student-Recruitment-in-the-Middle-East.pdf
- Oakes, J. (1986). Educational Indicators: A guide for policymakers, New-Brunswick, N.J.: Rutgers University, Centre for Policy and Research in Education
- OECD, (2010). The High Cost of Low Educational Performance , THE LONG-RUN ECONOMIC IMPACT OF IMPROVING PISA OUTCOMES, ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT, Available at : <https://www.oecd.org/pisa/44417824.pdf>.
- OECD, (2011). What Is the Student-Teacher Ratio and How Big Are Classes, Education at a Glance , Available at : <https://www.oecd.org/edu/skills-beyond-school/48631144.pdf>
- OECD, (2013). How Resources, Policies and Practices are related to Education Outcomes, What Makes Schools Successful? Resources, Policies and Practices – Volume IV, Available at: <https://www.oecd.org/pisa/keyfindings/Vol4Ch1.pdf>
- Pedró, F. Leroux, G & Watanabe, M. (2015). THE PRIVATIZATION OF EDUCATION IN DEVELOPING COUNTRIES: EVIDENCE AND POLICY IMPLICATIONS, Section of Education Policy Division for Policies and Lifelong Learning Systems UNESCO Education Sector , France : Paris, Available at : <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002438/243824e.pdf>
- Pinar, M. Stengos. T & Yazgan, M. E. (2013). Measuring human development in MENA region, Available at: http://www.egeyazgan.com/uploads/MENA%20HDI_21_09_13.pdf
- Rivera-Batiz, F.L. (2008). Education as an Engine of Economic Development: Global Experiences and Prospects for El Salvador, Research Monograph prepared for: Fundación Salvadoreña para el Desarrollo Económico y Social (FUSADES) , Available at : http://www.columbia.edu/~flr9/documents/El_Salvador_Education_and_Growth_2008.pdf
- Rizvi, F. (2016). Privatization in Education: Trends and Consequences, EDUCATION RESEARCH AND FORESIGHT WORKING PAPERS, October , available at : <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002464/246485E.pdf>.
- Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic Forum, Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf

UNESCO, (2012). Education for All Regional Report 2012 for Arab States, Global Education for All Meeting , November 21-23, France : Paris, Available at : http://www.unesco.org/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/ED_new/pdf/ARB_EN.pdf

UNESCO, (2017). Glossary : Promotion rate by grade, Available at: <http://uis.unesco.org/en/glossary-term/promotion-rate-grade>

World Bank , (2005) . REFORMING TECHNICAL VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING IN THE MIDDLE EAST AND NORTH AFRICA EXPERIENCES AND CHALLENGES, World Bank & European Training Foundation, Available at : [http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/\(getattachment\)/1ca4f509e4ea94a7c125718e005867f4/\\$file/note6qsluq.pdf](http://www.etf.europa.eu/pubmgmt.nsf/(getattachment)/1ca4f509e4ea94a7c125718e005867f4/$file/note6qsluq.pdf)

منابع پاکستان

Abbasi, K. (2017). 22.6m Pakistani children still out of school: report, *Dawn*, March 9th, Available at: <https://www.dawn.com/news/1319300>

Aftab , H . (2015). Education System of Pakistan: Issues, Problems and Solutions, Islamabad: ISLAMABAD POLICY RESEARCH INSTITUTE, Available at: <http://www.ipripak.org/education-system-of-pakistan-issues-problems-and-solutions/>

Annual Status of Education Report (ASER) (2016). Pakistan Economic Survey, Available at: aserpakistan.org/document/2017/ASER-Findings-Featured-in-Economic-Survey.pdf

Ansari, B. (2013). DEVELOPMENT OF PAKISTAN'S TECHNICAL AND VOCATIONAL EDUCATION AND TRAINING (TVET): AN ANALYSIS OF SKILLING PAKISTAN REFORMS, Vol. 5, No.2| December 2013| ISSN 2229-8932 Journal of Technical Education and Training (JTET): 152-164 , Available at : penerbit.uthm.edu.my/ojs/index.php/JTET/article/download/809/536

Chang, F.H. (2014). TEACHER EDUCATION POLICIES AND PROGRAMS IN PAKISTAN: THE GROWTH OF MARKET APPROACHES AND THEIR IMPACT ON THE IMPLEMENTATION AND THE EFFECTIVENESS OF TRADITIONAL TEACHER EDUCATION PROGRAMS, PhD DISSERTATION, Michigan State University, Available at : <https://d.lib.msu.edu/etd/2681>

CIA, (2017). The world factbook: Pakistan, Available at: <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/pk.html>

Dawn, (2016) . *Pakistan's education spending lowest in South Asia*, April 28th , Available at : <https://www.dawn.com/news/1254909>

- Gallup Pakistan, (2014). Pakistan ICT Indicator Survey, Available at : <https://www.ictrdf.org.pk/images/Pakistan-ICT-Indicators-Survey-2014.pdf>
- Globaleconomy, (2017). Pakistan: Student teacher ratio, primary school, Available at http://www.theglobaleconomy.com/Pakistan/Student_teacher_ratio_primary_school/
- Global Partnership, (2015) . Education in Pakistan, Available at : <http://www.globalpartnership.org/country/pakistan>
- Global Partnership for Education, (2017). Pakistan, Available at: <http://www.globalpartnership.org/country/pakistan>
- Indeed, (2017). Teacher Salaries in Pakistan, Available at : <https://www.indeed.com.pk/salaries/Teacher-Salaries>
- IndexMundi , (2017). Pakistan Demographics Profile, Available At : http://www.indexmundi.com/pakistan/demographics_profile.html
- Khaliq, F and Ahmad, W. (2016). Quality and Effectiveness of Public Spending on Education in Pakistan, State Bank of Pakistan, Available at: <http://www.sbp.org.pk/publications/staff-notes/QualityEffectivenessPublicEducationSpendingEducationPakistan.pdf>
- Knoema, (2017). *World Development Indicators (WDI): Pakistan*, Knoema, Wednesday, 01 February, <https://knoema.com/WBWDIGDF2016Oct/world-development-indicators-wdi?tsId=2408130>
- Ministry of Education, (2014) . Education for All 2015 National Review Report: Pakistan, Islamabad: Ministry of Education, Trainings and Standards in Higher Education , Academy of Educational Planning and Management, Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002297/229718E.pdf>
- Quraishi , U and Aziz, F.(2016). SELECTION PROCESS FOR PRINCIPALS IN NORTHERN PAKISTAN: KEY ISSUES AND NEW DIRECTIONS, Asian Journal of Social Sciences & Humanities Vol. 5(2) : 192-206, available at: [http://www.ajssh.leena-luna.co.jp/AJSSHPDFs/Vol.5\(2\)/AJSSH2016\(5.2-21\).pdf](http://www.ajssh.leena-luna.co.jp/AJSSHPDFs/Vol.5(2)/AJSSH2016(5.2-21).pdf)
- PakistanToday, (2017), Pakistan ranked 147th on Human Development Index: UN report, Available at: <https://www.pakistantoday.com.pk/2017/03/23/pakistan-ranked-147th-on-human-development-index-un-report/>
- Rizwan, R. (2015). Teacher Certification and Licensing: A step towards quality education in Pakistan , Express Tribune, April 27, Available at: <https://tribune.com.pk/story/876496/teacher-certification-and-licensing-a-step-towards-quality-education-in-pakistan/>

- Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic Forum, Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
- Shah, I.H. (2004). *Problems and prospects technical education in Pakistan*. University of Arid Agriculture, PhD Thesis, Murree Road, Rawalpindi, Pakistan.
- Trading Economics, (2015). *Pakistan - School enrollment, preprimary (% gross)*, Available at: <https://tradingeconomics.com/pakistan/school-enrollment-preprimary-percent-gross-wb-data.html>
- Trading Economics,(2015). *Pakistan - Public spending on education, total (% of government expenditure)*, Available at : <https://tradingeconomics.com/pakistan/public-spending-on-education-total-percent-of-government-expenditure-wb-data.html>
- Trading Economics4, (2015). *Pakistan primary completion rate male based on completers* , Available at :<https://tradingeconomics.com/pakistan/primary-completion-rate-male-based-on-completers-wb-data.html>
- Trading Economics5, (2015). *Pakistan : Primary completion rate, male, based on completers* , Available at : <https://tradingeconomics.com/pakistan/repeaters-primary-total-percent-of-total-enrollment-wb-data.html>
- Trading Economics6, (2015). *Pakistan - Cumulative drop-out rate to the last grade of primary education, both sexes*, Available at : <https://tradingeconomics.com/pakistan/cumulative-drop-out-rate-to-the-last-grade-of-primary-education-both-sexes-percent-wb-data.html>
- UNDP , (2016). *Human Development Report 2016: Human Development for Everyone*, Available at: http://hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/PAK.pdf.
- UNESCO, (2014). *Browse by Country: Pakistan*, Available at : <http://uis.unesco.org/en/country/PK>
- UNESCO. (2015). *Pakistan: education and literacy*, available at : <http://uis.unesco.org/en/country/pk?theme=education-and-literacy>
- UNESCO1, (2015). *Browes by Country : Pakistan*, Paris: UNESCO, Institute of Statistics, Available at: <http://uis.unesco.org/en/country/PK>
- UNESCO , (2016) . *ICT in education statistics: Shifting from regional reporting to global monitoring: Progress made, challenges encountered, and the way forward*, UNESCO Institute for Statistics, Available at : <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002455/245572e.pdf>
- UNESCO and ITA (2013). *Status of Teachers in Pakistan*, Lahore, Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0022/002272/227256e.pdf>

UNESCO Institute for Statistics, (2016). ICT in education statistics: Shifting from regional reporting to global monitoring: Progress made, challenges encountered, and the way forward, Background paper prepared for the 2016 Global Education Monitoring Report Education for people and planet: Creating sustainable futures for all, Available at : <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002455/245572e.pdf>

World Bank, (2015). Percentage of teachers in primary education who are trained, both sexes, Available at : <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.TCAQ.ZS?locations=PK&view=chart>

World Bank, (2015). *Gross intake ratio to Grade 1 of primary education, female (%)*, Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.GINT.FE.ZS>

Worldometers, (2017). Pakistan population. Country Meters. Available at: <http://www.worldometers.info/world-population/pakistan-population/>

Yusufzal , A. (2016) .Budget 2016-17: Rs. 84 Bln for Education, Rs. 79.5 Bln for Higher Education, Jun 3, Available at : <https://propakistani.pk/2016/06/03/budget-2016-17-rs-84-bln-for-education-rs-79-5-bln-for-higher-education/>

منابع افغانستان

Craddock, A. (2016). Education in Afghanistan, World Education News & Reviews (WENR), September 6, 2016, Available at: <http://wenr.wes.org/2016/09/education-afghanistan>.

EQUIP, (2013) .Education Quality Improvement Program, (EQUIP), Ministry of Education, Available at: <http://moe.gov.af/Content/files/EQUIP%20Semi%20Annual%20Report%20July-December%202013.pdf>

Index Mundi, (2017). Afghanistan: School enrollment, preprimary (% gross), Available at: <https://www.indexmundi.com/facts/afghanistan/school-enrollment>

International Monetary Fund, (2016), Afghanistan, Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2015/02/weodata>

Internet World Stats, (2015), Afghanistan Internet usage, broadband and telecommunications reports, Internet World Stats, Available at: <http://www.internetworldstats.com/asia/af.htm>

- Knoema1, (2017). Afghanistan - Primary Education - Private enrolment in primary education as a share of total enrolment, Available at: <https://knoema.com/atlas/Afghanistan/topics/Education/Primary-Education/Private-enrolment-in-primary-education>
- Knoema2, (2017). Afghanistan - Expenditures on Education - Public expenditure on education as a share of total government expenditure, <https://knoema.com/atlas/Afghanistan/topics/Education/Expenditures-on-Education/Public-expenditure-on-education>
- Knoema3, (2017). Afghanistan - Public spending on education as a share of GDP, Available at: <https://knoema.com/atlas/Afghanistan/Education-expenditure>
- Mehrotra, K. (2013). "Karzai Woos India Inc. as Delay on U.S. Pact Deters Billions". Bloomberg, December 16, Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2013-12-15/karzai-tells-investors-u-s-will-meet-his-security-pact-demands>
- Roehrs, C and Suroush, Q. (2015). Too Few, Badly Paid and Unmotivated: The teacher crisis and the quality of education in Afghanistan, Afghanistan Analysts Network (AAN), Available at: <https://www.afghanistan-analysts.org/too-few-badly-paid-and-unmotivated-the-teacher-crisis-and-the-quality-of-education-in-afghanistan-2>
- Sherani, K. S. (2014). Public and Private Schools in Afghanistan Comparing some aspects of public and private schools in Kabul city, karlstads university Faculty: Art and Social Science, Available at: <http://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:749494/FULLTEXT01.pdf>
- World Bank, (1993). Primary completion rate, total (% of relevant age group), Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.CMPT.ZS?locations=AF>
- World Bank, (2015), Afganistan: Pupil-teacher ratio in primary education, Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRL.TC.ZS?locations=AF>
- World Health Organization, (2017). Country Cooperation Strategy: Afghanistan, Available at: http://apps.who.int/iris/bitstream/10665/136852/1/ccsbrief_afg_en.pdf
- UNDP, (2012), AFGHANISTAN: The Millennium Development Goals 2012, United Nations Development Programme, Available at: <http://www.af.undp.org/content/dam/afghanistan/docs/MDGs/Afghanistan%20MDGs%202012%20Report.pdf>
- UNDP, (2016). Human Development Report, *Briefing note for countries on the 2016 Human Development Report*, hdr.undp.org/sites/all/themes/hdr_theme/country-notes/AFG.pdf

UNICEF, (2012). Attendance in early childhood education 2005-2012, Available at: https://www.unicef.org/infobycountry/afghanistan_statistics.html

UNESCO, (2015), Afghanistan National Education for All (EFA), Review 2015 Report, Millennium Development Goals, Afghanistan National Development Strategy (ANDS), UNESCO & Ministry of Education Available at <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002327/232702e.pdf>

UNESCO, (2014). Teaching and learning: Achieving quality for all Afghanistan: Fact Sheet, Available at: http://www.unesco.org/new/fileadmin/MULTIMEDIA/HQ/ED/GMR/pdf/Afghanistan_Factsheet.pdf

UNESCO, (2016). Browse by Country: Afghanistan, UNESCO Institute of Statistics, Available at: <http://uis.unesco.org/country/AF>

منابع ترکمنستان

Chronicles of Turkmenistan, (2013). Salaries and prices, December 10, Available at: <http://en.chrono-tm.org/2013/12/salaries-and-prices/>

Corradini, M and Dergunova, I. (2012), Turkmenistan overview of vocational education and training and the labour market, ETF, May, Available at: [http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/5B2E0DF2DCA35914C1257B8E004F15BA/\\$file/Turkmenistan%20VET%20&%20labour%20market.pdf](http://www.etf.europa.eu/webatt.nsf/0/5B2E0DF2DCA35914C1257B8E004F15BA/$file/Turkmenistan%20VET%20&%20labour%20market.pdf)

EPDC, (2013). TURKMENISTAN National Education Profile - a lower middle income country in Europe & Central Asia, Education Policy Data Center, FHI 360's Education Policy and Data Center (EPDC) on July 12, Available at : https://www.epdc.org/sites/default/files/documents/Turkmenistan_NEP_2013.pdf

Global Economy1, (2013). Turkmenistan: Public spending on education, percent of public spending, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Turkmenistan/Education_spending_percent_of_government_spending/

Global Economy2, (2013). Turkmenistan: Education spending, percent of GDP, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Turkmenistan/Education_spending

Hays, J. (2016). Education in Turkmenistan: Facts and details, Available at: http://factsanddetails.com/central-asia/Turkmenistan/sub8_7d/entry-4834.html

- Internet World Stats, (2016). Turkmenistan Internet usage, broadband and telecommunications reports, Internet Usage Statistics, Available at: <http://www.internetworldstats.com/asia/tm.htm>
- WorldoMeters, (2017). Turkmenistan, Available at: <http://www.worldometers.info/world-population/turkmenistan-population/>
- UNDP, (2016). Turkmenistan: Human Development Indicators, Human Development Report 2016: "Human Development For Everyone" Available at: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/TKM>
- UNICEF, (2010). Country Profile 2010: Education in Turkmenistan, Available at: https://www.unicef.org/eca/Turkmenistan_2010.pdf
- UNICEF, (2017). Turkmenistan Multiple Indicator Cluster Survey 2015-2016, Final Report January, State Committee of Statistics of Turkmenistan, Available at : https://mics-surveys-prod.s3.amazonaws.com/MICS5/Central%20and%20Eastern%20Europe%20and%20the%20Commonwealth%20of%20Independent%20States/Turkmenistan/20152016/Final/Turkmenistan%202015-2016%20MICS_English.pdf
- UNESCO, (2007). World Data on Education, Available at: http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/archive/Countries/WDE/2006/ASIA_and_the_PACIFIC/Turkmenistan/Turkmenistan.pdf
- UNESCO1, (2014). Turkmenistan: Preprimary school enrollment, percent of all eligible children, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Turkmenistan/Preprimary_school_enrollment/
- UNESCO2, (2014). Turkmenistan - Primary Education - Gross enrolment ratio in primary education, Available at: <https://knoema.com/atlas/Turkmenistan/topics/Education/Primary-Education/Gross-enrolment-ratio-in-primary-education>
- UNESCO3, (2014). Browse by Country: Turkmenistan, Available at: <http://uis.unesco.org/country/TM?=&wbdisable=true>
- UNESCO, (2017). Browse by Country: Turkmenistan, Available at : <http://uis.unesco.org/en/country/tm?theme=culture>

British Council, 2016. Vocational education in the Republic of Azerbaijan, Available at: <https://www.britishcouncil.az/en/programmes/educationsociety/vocational/magazine/voices>

EACEA, (2009). Azerbaijan Education and Culture DG Study on Teacher Education in Six EaP Countries, European Commission: Education, Audiovisual and Culture Executive Agency, Available at: http://eacea.ec.europa.eu/tempus/participating_countries/study/azerbaijan_country_fiche_final_annex_2.pdf

Global Economy, (2013a). Azerbaijan: Student teacher ratio, primary school, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Azerbaijan/Student_teacher_ratio_primary_school/

Global Economy, (2013b). Azerbaijan: Public spending on education, percent of GDP, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Azerbaijan/Education_spending/

Global Economy, (2014). Azerbaijan: Preprimary school enrollment, percent of all eligible children, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Azerbaijan/Preprimary_school_enrollment/

Knoema, (2012). Azerbaijan - Primary Education - Drop-out rate for primary education, Available at: <http://tunisia.opendataforafrica.org/atlas/Azerbaijan/topics/Education/Primary-Education/Drop-out-rate-for-primary-education>

knoema, (2014). Azerbaijan - Primary Education - Primary completion rate for primary education, Available at: <https://knoema.com/atlas/Azerbaijan/topics/Education/Primary-Education/Completion-rate-for-primary-education?origin=tunisia.opendataforafrica.org>

Knoema, (2014). Azerbaijan - Primary Education - Private enrolment in primary education as a share of total enrolment, Available at: <https://knoema.com/atlas/Azerbaijan/topics/Education/Primary-Education/Private-enrolment-in-primary-education>

Ministry of Education, (2012). Development Concept of Vocational Education in the Republic of Azerbaijan (2007-2012), Available at: <http://edu.gov.az/en/page/451/3197>

- Magno, C.S. (2013). *Comparative Perspectives on International School Leadership: Policy, preparation and practice*, New York & London: Routledge
- Mullis, I.V.S., Martin, M.O., Foy, P., & Arora, A.2 (2012). *TIMSS 2011 Chapter 1 PDF - TIMSS and PIRLS*, Chestnut Hill, MA: TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College, Available at: https://timssandpirls.bc.edu/timss2011/downloads/T11_IR_M_Chapter1.pdf
- Mullis, I. V.S. Martin, M, O. Foy, P and Drucker, K. T.1 (2012). *PIRLS 2011 International Results in Reading*, International Association for the Evaluation of Educational Achievement (IEA), USA: MA, Lynch School of Education, Boston College Chestnut Hill, TIMSS & PIRLS International Study Center, Available at: https://timssandpirls.bc.edu/pirls2011/downloads/P11_IR_FullBook.pdf
- RFE/RL, (2011). *Pay Raise for Azerbaijani Teachers, Doctors Seen as Too Small*, Radio Free Europe/Radio Liberty, December 08, Available at https://www.rferl.org/a/azerbaijan_teachers_doctors_salaries/24415374.html
- Schwab, K. (2015). *The Global Competitiveness Report 2015–2016*, Geneva: World Economic Forum, Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
- Trading Economics, (2015). *Azerbaijan - School enrollment, primary (% gross)*, Available at: <https://tradingeconomics.com/azerbaijan/school-enrollment-primary-percent-gross-wb-data.html>
- Trading Economics, (2015a). *Azerbaijan - Public spending on education, total (% of government expenditure) in Azerbaijan*, Available at: <https://tradingeconomics.com/azerbaijan/public-spending-on-education-total-percent-of-government-expenditure-wb-data.html>
- Trading Economics, (2015b). *Azerbaijan - Public spending on education, total (% of GDP)*, Available at: <https://tradingeconomics.com/azerbaijan/public-spending-on-education-total-percent-of-gdp-wb-data.html>
- Trading Economics, (2015c). *Azerbaijan - Repeaters, primary, total (% of total enrollment)*, Available at: <https://tradingeconomics.com/azerbaijan/repeaters-primary-total-percent-of-total-enrollment-wb-data.html>
- World Bank, (2009). *Most Improved in Doing Business*, World Bank Group, Available at: <http://www.doingbusiness.org/reforms/top-reformers-2009/>
- Worldometers, (2017). *World-population: Azerbaijan*, Available at: <http://www.worldometers.info/world-population/azerbaijan-population/>
- World Bank, (2016). *Azerbaijan Data*, Available at: data.worldbank.org/country/Azerbaijan

UNDP, (2016). Azerbaijan: Human Development Indicators, Human Development Report 2016: Human Development For Everyone" Available at :<http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/AZE>

UNICEF, (2012). Info by Country: Azerbaijan, Available at: https://www.unicef.org/infobycountry/azerbaijan_statistics.html

UNESCO1, (2014). Browse by Country: Azerbaijan, Available at: <http://uis.unesco.org/country/AZ>

UNESCO2, (2014). Browse by Country: Azerbaijan, Available at: <http://uis.unesco.org/country/AZ>

UNESCO, (2015). Browse by Country: Azerbaijan, Available at: <http://uis.unesco.org/country/AZ>

UNESCO Institute for Statistics,(2016).ICT in education statistics: Shifting from regional reporting to global monitoring: Progress made, challenges encountered, and the way forward, Available at : <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002455/245572e.pdf>

منابع ارمنستان

Government of the Republic of Armenia, 2017. About Armania. <http://www.gov.am/en/demographics/>

Heritage Foundation, (2017). Index of Economic Freedom, Available at: <http://www.heritage.org/index/ranking>

IEA, (2012). TIMSS 2011, Available at: <https://timssandpirls.bc.edu/data-release-2011/pdf/Overview-TIMSS-and-PIRLS-2011-Achievement.pdf>

Khachatryan, S. Petrosyan, S. & Terzyan, G. (2013). ASSESSMENT OF TEACHER PROFESSIONAL DEVELOPMENT AND EDUCATIONAL CONTENT IN THE CONTEXT OF GENEREAL EDUCATION REFORMS IN ARMENIA , Open Society Foundations-Armenia & Ba Barev Scentific Educational NGO, Available at : <http://www.osf.am/wp-content/uploads/2014/03/FinalENGAssessmentPDEC.pdf>

- Knoema , (2008) . Armenia - Primary Education - Primary completion rate for primary education, Available at:
<http://tunisia.opendataforafrica.org/atlas/Armenia/topics/Education/Primary-Education/Completion-rate-for-primary-education>
- Knoema, (2012a) . Armenia - Primary Education - Private enrolment in primary education as a share of total enrolment, Available at:
<http://tunisia.opendataforafrica.org/atlas/Armenia/topics/Education/Primary-Education/Private-enrolment-in-primary-education>
- Knoema, (2012b) . Armenia - Secondary Education - Private enrolment in secondary education, Available at:
<http://tunisia.opendataforafrica.org/atlas/Armenia/topics/Education/Secondary-Education/Private-enrolment-in-secondary-education>
- Knoema, (2013). Armenia - Expenditures on Education - Expenditure per student in primary education as a share of GDP per capita, Available at:
<http://tunisia.opendataforafrica.org/atlas/Armenia/topics/Education/Expenditures-on-Education/Expenditure-per-student-in-primary-education>
- Knoema ,(2013). Armenia - Primary Education - Drop-out rate for primary education, Available at:
<http://tunisia.opendataforafrica.org/atlas/Armenia/topics/Education/Primary-Education/Drop-out-rate-for-primary-education>
- Mkrtchyan, S and Tsaturyan, R. (2008). School Management Reforms in Armenia: New Reality, Former Beliefs, Final Analytical Report, Armenia, Yerevan: Caucasus Research Resource Centers (CRRC) – Armenia, Available at:
https://www.academia.edu/3410373/School_Management_Reforms_in_Armenia_New_Reality_Former_Beliefs
- Safaryan, P. (2013). Average salary of secondary school teachers in Armenia to reach 152,000 drams in July 2014, Arka News Agency, 30 Novmber, Available at:
http://arka.am/en/news/society/average_salary_of_secondary_school_teachers_in_armenia_to_reach_152_000_drams_in_july_2014/
- Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic Forum, Available at:
http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
- Trading Economics, (2005a). Armenia - DHS: Primary completion rate, Available at:
<https://tradingeconomics.com/armenia/dhs-primary-completion-rate-wb-data.html>
- Trading Economics, (2005b). Armenia - Rate of out-of-school children of primary school age, both sexes, Available at:
<https://tradingeconomics.com/armenia/rate-of-out-of-school-children-of-primary-school-age-both-sexes-percent-wb-data.html>

- Trading Economics, (2007a). Armenia - Pupil-teacher ratio, primary Pupil-teacher ratio, Available at: <https://tradingeconomics.com/armenia/pupil-teacher-ratio-primary-wb-data.html>
- Trading Economics, (2007b). Armenia - Primary Education - Net enrolment rate in primary education, Available at: <http://tunisia.opendataforafrica.org/atlas/Armenia/topics/Education/Primary-Education/Net-enrolment-rate-in-primary-education>
- Trading Economics, (2014). Armenia - Percentage of students in secondary education enrolled in vocational programmes, both sexes, Available at: <https://tradingeconomics.com/armenia/percentage-of-students-in-secondary-education-enrolled-in-vocational-programmes-both-sexes-percent-wb-data.html>
- Trading Economics, (2015). Armenia - Literacy rate, adult male (% of males ages 15 and above) <https://tradingeconomics.com/armenia/literacy-rate-adult-male-percent-of-males-ages-15-and-above-wb-data.html>
- Trading Economics, (2015a). Armenia - School enrollment, preprimary (% gross), Available at: <https://tradingeconomics.com/armenia/school-enrollment-preprimary-percent-gross-wb-data.html>
- Trading Economics, (2015b). Armenia - Primary Education - Gross enrolment ratio in primary education, Available at: <http://tunisia.opendataforafrica.org/atlas/Armenia/topics/Education/Primary-Education/Gross-enrolment-ratio-in-primary-education> UNESCO, (2014). Browse by Country : Armenia, Available at : <http://uis.unesco.org/country/AM>
- Trading Economics, (2015c). Armenia - Public spending on education, total (% of government expenditure), Available at: <https://tradingeconomics.com/armenia/public-spending-on-education-total-percent-of-government-expenditure-wb-data.html>
- Trading Economics, (2015d). Armenia - Public spending on education, total (% of GDP) Available at: <https://tradingeconomics.com/armenia/public-spending-on-education-total-percent-of-gdp-wb-data.html>

- Trading Economics, (2015e). Armenia - Repeaters, primary, total (% of total enrollment), Available at: <https://tradingeconomics.com/armenia/repeaters-primary-total-percent-of-total-enrollment-wb-data.html>
- UNDP, (2016). Armenia: Human Development Indicators, "Human Development Report 2016: Human Development For Everyone", Available at <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/ARM>
- UNICEF, (2010). Public spending as a % of GDP (2008-2010), Available at: https://www.unicef.org/infobycountry/armenia_statistics.html
- UNICEF, (2011). Teachers: A Regional Study on Recruitment, Development and Salaries of Teachers in the CEECIS Region, Geneva: UNICEF Regional Office for Central and Eastern Europe and the Commonwealth of Independent States (CEECS), Available at: https://www.unicef.org/eca/UNICEF_teachers_web.pdf
- UNICEF, (2012a). Primary school participation, Gross enrolment ratio (%), Available at: https://www.unicef.org/infobycountry/armenia_statistics.html
- UNICEF, (2012b). Number per 100 population 2012, Internet users, Available at: https://www.unicef.org/infobycountry/armenia_statistics.html
- UNESCO, (2017). Browse by Country : Armenia, Available at : <http://uis.unesco.org/country/AM>
- UNESCO Institute for Statistics, (2016). ICT in education statistics: Shifting from regional reporting to global monitoring: Progress made, challenges encountered, and the way forward, Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002455/245572e.pdf>
- World Bank, (2005). Percentage of teachers in primary education who are trained, both sexes, Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.TCAQ.ZS?locations=AM>

منابع ترکیه

- EPDC, (2014). Turkey: National Education Profile, Available at : Education Policy Data Center, Available at: https://www.epdc.org/sites/default/files/documents/EPDC%20NEP_Turkey.pdf
- European Commission, (2013). Key data on teachers' and school leaders in Europe, 2013 Edition, Eurydice Report, Luxembourg: Publication Office of the European Union, Available at: http://eacea.ec.europa.eu/education/eurydice/documents/key_data_series/151EN.pdf

- Global Economy, (2006). Turkey: Education spending, percent of GDP, Available at: www.theglobaleconomy.com/Turkey/Education_spending/
- Global Economy, (2006). Turkey: Primary school completion rate , Available at: www.theglobaleconomy.com/Turkey/Primary_school_completion_rate/
- Global Economy, (2013). Turkey: Student teacher ratio, primary school, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Turkey/Student_teacher_ratio_primary_school/
- Gur, B, S. (2016). What Erdogan really wants for education in Turkey: Islamization or Pluralisation, Al Jazeera, Thursday, 17 March, Available at: <http://studies.aljazeera.net/en/reports/2016/03/160317094912447.html>
- Hurriyet Daily News, (2015). OECD: Teachers' salaries in Turkey below average, ISTANBUL : Hurriyet Daily News, 24 November , Available at : <http://www.hurriyetdailynews.com/oecd-teachers-salaries-in-turkey-below-average-.aspx?pageID=238&nID=91608&NewsCatID=341>
- Knoem, (2015). Turkey - Adult literacy rate, Available at: <https://knoema.com/atlas/Turkey/Adult-literacy-rate>
- Ministry of Foreign Affairs, (2011). Turkey's Relations with the Organization for Economic Cooperation and Development (OECD), Available at: <http://www.mfa.gov.tr/oecd.en.mfa>
- Ministry of National Education (MNE) (2008). The project of Internet access. Available at: http://www.meb.gov.tr/ADSL/adsl_index.html
- OECD, (2013), Education at a Glance: TURKEY, OECD Publishing, Paris, available at: https://www.oecd.org/edu/Turkey_EAG2013%20Country%20Note.pdf
- OECD, (2013). EDUCATION POLICY OUTLOOK: TURKEY, Available at: http://www.oecd.org/edu/EDUCATION%20POLICY%20OUTLOOK%20TURKEY_EN.pdf
- OECD, (2016), Education at a Glance: TURKEY, OECD Publishing, Paris, available at: http://gpseducation.oecd.org/Content/EAGCountryNotes/EAG2016_CN_TUR.pdf
- OECD (2016), Education at a Glance 2016: OECD Indicators, OECD Publishing, Paris. Available at: <http://dx.doi.org/10.187/eag-2016-en>
- Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic Forum, Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf

- Startz, D. (2016). Teacher pay around the world, BROWN CENTER CHALKBOARD Monday, June 20, Available at: <https://www.brookings.edu/blog/brown-center-chalkboard/2016/06/20/teacher-pay-around-the-world/>
- State Planning Organization , (2008). OECD-IT Policy Questionnaire 2008-Turkey. Available at: <http://www.bilgitoplumu.gov.tr/yayinlar.asp>
- Tezci, E.(2009). Teachers' effect on Ict use in education: the Turkey sample, Procedia Social and Behavioral Sciences 1 (2009) 1285–1294, Available at : http://ac.els-cdn.com/S1877042809002316/1-s2.0-S1877042809002316-main.pdf?_tid=36e93b94-8597-11e7-8462-00000aacb35f&acdnat=1503227196_4cccf6b0aac67fa06f6413438657c78
- UNDP,(2016) Turkey :Human Development Indicators, "Human Development Report 2016: Human Development For Everyone", Available at : <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/TUR>
- UNESCO, (2013). School enrollment, primary, private (% of total primary), Paris: Unite Nations Educational, Scientific, and Cultural Organization, Institute for Statistics, Available at: <https://www.indexmundi.com/facts/turkey/school-enrollment>
- UNESCO, (2015). Browse by Country: Turkey, Preprimary school enrollment, Available at: <http://uis.unesco.org/country/TR>
- WENR, (2017). Education in Turkey, World Education News & Reviews, April 4, Available at, <http://wenr.wes.org/2017/04/education-in-turkey>
- WENR, (2017). Education in Turkey, World Education News & Reviews, April 4, Available at, <http://wenr.wes.org/2017/04/education-in-turkey>
- World Bank (2007). World development indicator. Washington, D.C.: The World Bank. Available at: <http://www.worldeconomy.org.cn/UploadFiles/2008351252658.pdf>.
- World Bank, (2014). Pupil-teacher ratio in primary education (headcount basis) , Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRL.TC.ZS?locations=UY-TR>
- World Bank, (2015). Gross enrollment ratio, primary, both sexes (%), Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRR?locations=UY-TR>
- World Bank, (2015). Percentage of repeaters in primary education, all grades, both sexes (%), Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.REPT.ZS?locations=UY-TR>
- UNESCO, (2015). Browse by Country: Turkey, Primary school enrollment, Available at: <http://uis.unesco.org/country/TR>

- Bailey, S and Atkinson, R. (2008). Humanitarian action in Iraq: putting the pieces together: HPG Policy Briefs, Overseas Development Institute, 30 March, Available at: <https://web.archive.org/web/20120728231019/http://www.odi.org.uk/resources/docs/1716.pdf>
- Global Economy, (2007). Iraq: Student teacher ratio, primary school, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Iraq/Student_teacher_ratio_primary_school
- Global Economy, (2017). Iraq: Public spending on education, percent of GDP, Available at : http://www.theglobaleconomy.com/Iraq/Education_spending/
- Global Economy, (2007).Iraq: Primary school completion rate, Available at : http://www.theglobaleconomy.com/Iraq/Primary_school_completion_rate
- Internet World Stats, (2016). Iraq: Internet Usage and Marketing Report, Internet World Stats - Web Site Directory, August 26, Available at: <http://www.internetworldstats.com/me/iq.htm>
- Kami, A and Chaudhry, S. (2010). Iraqis seek out private schools to educate children, Reuters, June 29, Available at: <http://www.reuters.com/article/us-iraq-education-idUSTRE65S3B820100629>
- Kulaksiz, S; Al-Ghelaiqah, I; Stolp, S; Esen, F; Ekman, B; Laing, A. (2014). *Republic of Iraq - Public expenditure review: toward more efficient spending for better service delivery*. A World Bank study, Washington, DC; World Bank Group, Available at: <http://documents.worldbank.org/curated/en/611781468253505876/Republic-of-Iraq-Public-expenditure-review-toward-more-efficient-spending-for-better-service-delivery>
- UN, (2008). Literacy rates of 15–24 years old, both sexes, percentage". Millennium Development Goals Indicators, United Nations, Available at: https://www.un.org/millenniumgoals/2008highlevel/pdf/newsroom/mdg%20reports/MDG_Report_2008_ENGLISH.pdf
- UNDP, (2016). Iraq: Human Development Indicators, Human Development Report 2016: Human Development For Everyone" , Available at: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/IRQ>
- UNICEF, (2016). THE COST AND BENEFITS OF EDUCATION IN IRAQ: AN ANALYSIS OF THE EDUCATION SECTOR AND STRATEGIES TO MAXIMIZE THE BENEFITS OF EDUCATION, Available at : <https://www.unicef.org/iraq/TheCostOfEducationInIraq-EN.pdf>
- UNESCO, (20٠٧). Browse by Country: Iraq, Available at: <http://uis.unesco.org/country/IQ>

UNESCO, (2015). Browse by Country: Iraq, Available at: <http://uis.unesco.org/country/IQ>

USAID, (2011). Unemployment Threatens Democracy in Iraq, United States Agency for International Development, January, Available at: http://www.inma-iraq.com/sites/default/files/10_unemployment_threatens_democracy_2011jan00.pdf

World Bank , (2007) . Iraq: Enrolment rate, secondary, technical and vocational programs, male (%), Available at : <http://www.factfish.com/statistic-country/iraq/enrolment%20rate%2C%20secondary%2C%20technical%20and%20vocational%20programs%2C%20male>

World Bank , (2007) . Iraq: Enrolment rate, secondary, technical and vocational programs, female (%), Fact Fish, 2016, Available at : <http://www.factfish.com/statistic-country/iraq/enrolment+rate,+secondary,+technical+and+vocational+programs,+female>

World Bank (2014). Region: Middle East and North Africa Income Group: Upper Middle Income, Source for region and income groupings, FHI360, Available at : https://www.epdc.org/sites/default/files/documents/EPDC%20NEP_Iraq.pdf

World Bank, (2015). Literacy rate, youth total (% of people ages 15-24), Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.1524.LT.ZS?locations=IQ>

UNESCO, (2013a). Iraq: Female literacy rate, Available at : http://www.theglobaleconomy.com/Iraq/Female_literacy_rate_15_25/

UNESCO, (2013b). Iraq: Male literacy rate, Available at : http://www.theglobaleconomy.com/Iraq/Male_literacy_rate_15_24/

منابع كويت

Alhouti, I and Male, T. (2017). Kuwait Principals: Preparation, Induction and Continuing Development, *International Studies in Educational Administration*, 45(1): 88-104

AlMarwani, M. (2013). Open Educational Resources in Kuwait, January, Available at: http://poerup.referata.com/w/images/OER_in_Kuwait.pdf

Alobaid, M. (2006). The Status of Teachers in Kuwait, and its Relationship with Teacher Education, PhD Thesis, UK: University of London, Institute of Education, Available at : <http://eprints.ioe.ac.uk/6673/1/431768.pdf>

Al-Shatti, Q, I. (2016). CONSOLIDATED KUWAIT NATIONAL ICT INDICATORS REPORT, <https://www.e.gov.kw/sites/kgoarabic/Forms/FinalConsolidatedEnglishReportSinglePages.pdf>

- CSB, (2016). General Statistics, Kuwait Central Statistical Bureau, Available at: https://www.csb.gov.kw/Socan_Statistic_EN.aspx?ID=18
- Fitzpatrick, L. (2017). The 9 Highest-Paying Countries Where You Can Teach English Abroad, Go Overseas, Feb 2, Available at: <https://www.gooverseas.com/blog/esl-teacher-salaries-9-countries-where-youll-make-bank>.
- Kawach, N. (2010). Arab World needs to rise to the literacy challenge". Emirates 247. 28 July , Available at: <http://www.emirates247.com/news/region/arab-world-needs-to-rise-to-the-literacy-challenge-2010-07-28-1.272076>
- Knoema, (2012). Kuwait - Primary Education - Drop-out rate for primary education, Available at: <https://knoema.com/atlas/Kuwait/topics/Education/Primary-Education/Drop-out-rate-for-primary-education>
- Knoema, (2017). Kuwait - Expenditures on Education - Public spending on education as a share of gross domestic product, Available at : <https://knoema.com/atlas/Kuwait/topics/Education/Expenditures-on-Education/Public-spending-on-education-as-a-share-of-GDP>
- Oxford Business Group, (2016). Kuwait's new plan to move the education sector to the next level, The ReportKuwait 2016, Available at : <https://www.oxfordbusinessgroup.com/overview/learning-curve-new-plan-will-see-sector-move-next-level>
- Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic Forum, Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
- Silicon India, (2012). Most Valuable Currencies in the World". Silicon India, 21 March, Available at: <http://www.siliconindia.com/finance/news/10-Most-Valuable-Currencies-in-the-World-nid-109953.html>
- Teach Away, (2017). Teaching Jobs in Kuwait, Available at: <https://www.teachaway.com/teach-in-kuwait>
- Trading Economics, (2014b). Kuwait - Percentage of male students in secondary education enrolled in vocational programmes, female , Available at : <https://tradingeconomics.com/kuwait/percentage-of-male-students-in-secondary-education-enrolled-in-vocational-programmes-male-percent-wb-data.html>
- Trading Economics, (2014c). Kuwait - Percentage of female students in secondary education enrolled in vocational programmes, female, Available at : <https://tradingeconomics.com/kuwait/percentage-of-female-students-in-secondary-education-enrolled-in-vocational-programmes-female-percent-wb-data.html>

- Trading Economics, (2017a). Kuwait Inflation Rate, Available at: <https://tradingeconomics.com/kuwait/inflation-cpi>
- UNDP, (2016). Kuwait: Human Development Indicators, Human Development Report 2016: Human Development For Everyone" , Available at: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/KWT>
- UNESCO, (2017). Browse by Country: Kuwait, UNESCO Institute of Statistics, Available at: <http://uis.unesco.org/country/KW>
- UNESCO, (2015). Browse by Country: Kuwait, UNESCO Institute of Statistics, Available at: <http://uis.unesco.org/country/KW>
- UNESCO, (2016). Browse by Country: Kuwait, UNESCO Institute of Statistics, Available at: <http://uis.unesco.org/country/KW>
- World Bank, (2008). Percentage of teachers in secondary education who are trained, both sexes (%), Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.TCAQ.ZS?locations=KW>
- World Bank, (2013). Primary completion rate, total (% of relevant age group), Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.CMPT.ZS?locations=KW>
- World Bank, (2013). Primary completion rate, total (% of relevant age group), Available at : <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.CMPT.ZS>
- World Bank, (2013). Lower secondary completion rate, total (% of relevant age group), Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.CMPT.LO.ZS?locations=KW>
- World Bank, (2015). Percentage of teachers in primary education who are trained, both sexes (%), Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.TCAQ.ZS?locations=KW>
- World Bank , (2015a) .GDP per capita, PPP (current international \$)", World Development Indicators database, World Bank. Database updated on 14 April , Available at: http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.PP.CD?order=wbapi_data_value_2014+wbapi_data_value+wbapi_data_value-last&sort=desc
- World Bank, (2015b). Pupil-teacher ratio in primary education, Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRL.TC.ZS?locations=KW>
- World Bank, (2015c). Pupil-teacher ratio in secondary education, Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.ENRL.TC.ZS?locations=KW>

العازمي ، حمد . (٢٠١٧) . في المئة من الكويتيين يدرسون في المدارس الخاصة ، الرأي ، العدد ١٣٩٣٣ ، قابل دسترسى در
<http://www.alraimedia.com/ar/article/local/2017/01/29/741620/nr/kuwait> :

منابع عربستان

CITC,(2009). COMPUTER AND INTERNET USAGE IN THE KINGDOM OF SAUDI ARABIA The Communications and Information Technology Commission , Available at :
<http://www.citc.gov.sa/en/reportsandstudies/studies/Documents/IT%20009%20E%20-%20Computer%20and%20Internet%20Usage%20in%20KSA%202007-2009.pdf>

Day, C; Johansson, O and Arlestig, H. (2016). A Decade of Research on School Principals 2016: Cases from 24 Countries, Cham: Springer

Global Economy, (20٠٨) Saudi Arabia: Public spending on education, percent of GDP , Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Saudi-Arabia/Education_spending/

Global Economy, (2013) Saudi Arabia: Public spending on education, percent of public spending , Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Saudi-Arabia/Education_spending_percent_of_government_spending

Global Economy, (2013) Saudi Arabia: Trained teachers in primary education, percent of total, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/SaudiArabia/Trained_teachers_primary_education/

Global Economy, (2014) Saudi Arabia: Primary school completion rate, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Saudi-Arabia/Primary_school_completion_rate/

Global Economy, (2016) Saudi Arabia: Unemployment rate, Available at : http://www.theglobaleconomy.com/Saudi-Arabia/Unemployment_rate/

Global Economy, (2016) . Saudi Arabia: Gross Domestic Product, billions of U.S. dollars, Available at : http://www.theglobaleconomy.com/Saudi-Arabia/GDP_current_USD

Global Economy, (2016) .Saudi Arabia: Inflation: percent change in the Consumer Price Index, Available at : <http://www.theglobaleconomy.com/Saudi-Arabia/Inflation/>

Mathis, B.K. (2010). EDUCATIONAL LEADERSHIP: A DESCRIPTION OF SAUDI FEMALE PRINCIPALS IN THE EASTERN PROVINCE OF SAUDI ARABIA, PhD Thesis , Oklahoma State University, Available at : https://shareok.org/bitstream/handle/11244/7500/School%20of%20Teaching%20and%20Curriculum%20Leadership_212.pdf?sequence=1

- Mahdi, W and Wilkin, S. (2016). Saudi Arabia See Oil Revenue Rising 46% in 2017 as Prices Climb, Bloomberg, December 22, Available at: <https://www.bloomberg.com/news/articles/2016-12-22/saudi-arabia-sees-oil-revenue-rising-46-in-2017-as-prices-climb>
- Mullis, I.V.S; Martin, M. O; Foy, P & Hooper, M. (2015). TIMSS 2015 International Results in Mathematics, available at: TIMSS&PIRLS Center, <http://timssandpirls.bc.edu/timss2015/international-results/wp-content/uploads/filebase/full%20pdfs/T15-International-Results-in-Mathematics.pdf>
- Murphy, C. (2012). Saudi Arabia's Youth and the Kingdom's Future, Wilson Center's Middle East Program , February 7, Available at: <https://www.newsecuritybeat.org/2012/02/saudi-arabias-youth-and-the-kingdoms-future/>
- Oxford Business Group, (2016). Expanding the role of the private sector in Saudi Arabia's education and training sector, Available at <https://www.oxfordbusinessgroup.com/overview/time-change-focus-beginning-shift-towards-expanding-role-private-sector-developing-education>
- Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic Forum, Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
- Sedgwick, R. (2001). Education in Saudi Arabia, World Education News & Reviews, November 1, Available at: <http://wenr.wes.org/2001/11/wenr-nov-dec-2001-education-in-saudi-arabia>
- Trading Economics, (2013). Saudi Arabia - Drop-out rate from Grade 1 of primary education, both sexes, Available at: <https://tradingeconomics.com/saudi-arabia/drop-out-rate-from-grade-1-of-primary-education-both-sexes-percent-wb-data.html>
- Trading Economics, (2014). Saudi Arabia - Repeaters in primary education, all grades, both sexes, Available at: <https://tradingeconomics.com/saudi-arabia/repeaters-in-primary-education-all-grades-both-sexes-number-wb-data.html>
- Trading Economics, (2015). Saudi Arabia - Literacy rate, youth total (% of people ages 15-24), Available at: <https://tradingeconomics.com/saudi-arabia/literacy-rate-youth-total-percent-of-people-ages-15-24-wb-data.html>
- UNDP, (2016). Saudi Arabia: Human Development Indicators, Human Development Report 2016: Human Development For Everyone" , Available at: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/SAU>
- UNESCO, (2016). Browse by Country: Saudi Arabia, UNESCO Institute of Statistics, Available at: <http://uis.unesco.org/country/SA>

UNESCO, (2015) . BROWSE BY COUNTRY Saudi Arabia, <http://uis.unesco.org/country/SA>

محمد عبدالله الخازم. ٢٠١٧. رواتب أساتذة الجامعات. الرياض ، الثلاثاء ٣٠ ذو القعدة ١٤٣٨هـ ، قابل دسترسى در :
<http://www.alriyadh.com/12592>

منابع بحرين

Bahrain e-government, (2016) . “Qudurat Training Program”, 7 August, , <http://bit.ly/1IQ1YMI>

Borgen Project, (2017).10 Facts About Education in Bahrain, 20 March , Available at :
<https://borgenproject.org/education-in-bahrain/>

Dokoupil, M. (2012). Bahrain economy slows to 1.3 pct q/q growth in Q4", Reuters, 21 March,
Abvailable at: <https://www.reuters.com/article/bahrain-gdp-idUSL6E8EL12B20120321>

Heritage Foundation, (2017). Index of Economic Freedom Country Rankings : Bahrain,
Abvailable at: Heritage Foundation, <http://www.heritage.org/index/country/bahrain>

Internet Live Stats, (2017). Bahrain Internet Users , Available at :
<http://www.internetlivestats.com/internet-users/bahrain/>

Knoema, (2011). Behrain - Primary Education - Drop-out rate for primary education, Available
at: <https://knoema.com/atlas/Bahrain/topics/Education/Primary-Education/Drop-out-rate-for-primary-education>

Knoema, (2015). Bahrain Literacy - Adult (15+) literacy rate, Available at:
<https://knoema.com/atlas/Bahrain/topics/Education/Literacy/Adult-literacy-rate> Bahrain -
Literacy - Adult (15+) literacy rate

Oxford Business Group, (2016). Expanding the role of the private sector in Saudi Arabia's
education and training sector, Available at :
<https://www.oxfordbusinessgroup.com/overview/time-change-focus-beginning-shift-towards-expanding-role-private-sector-developing-education>

Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic
Forum, Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf

Trading Economics, (2017). Bahrain Unemployment Rate: Forecast 2017-2020, Abvailable at:
<https://tradingeconomics.com/bahrain/unemployment-rate/forecast>

UNDP, (2016). Bahrain: Human Development Indicators, Human Development Report 2016:
Human Development For Everyone" , Available at:
<http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/BHR>

UNESCO, (2015). UNESCO Science Report (PDF). Paris: UNESCO, Available at <http://unesdoc.unesco.org/images/0023/002354/235406e.pdf>

UNESCO, (2015) .Browse by Country: Behrain, available at: <http://uis.unesco.org/country/BH>

World Bank, (2015). Pupil-teacher ratio in primary education (headcount basis), Available at <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.ENRL.TC.ZS?locations=BH>

World Bank, (2015). Gross enrolment ratio, pre-primary, both sexes (%), Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRE.ENRR?locations=BH>

World Bank, (2015). Percentage of teachers in primary education who are trained, both sexes (%), Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.TCAQ.ZS?locations=BH>

World Bank, (2015). Primary completion rate, total (% of relevant age group), Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.CMPT.ZS?locations=BH>

World Bank, (2015). Percentage of repeaters in primary education, all grades, both sexes (%), Available at: <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.REPT.ZS?locations=BH>

WPP, (2017). World Population Prospects 2017, Available at: <https://esa.un.org/unpd/wpp/DataQuery/>

الواسط نيوز ، (٢٠١٤) . كم تتوقع متوسط رواتب البحرنيين في القطاعين العام والخاص ، ١٢ مي ، قابل دسترسى در : www.alwasatnews.com/news/1113320.html

فاس اليوم ، (٢٠١٤) . رواتب المعلمين في مجموعة من الدول. نه اكتوبر ، قابل دسترسى در : <http://fes-today.com/2014/10>

منابع قطر

Ally, M and Khan, B.H. (2010). International Handbook of E-Learning, Volume 2: Implementation and CaseStudies, Volume 2, New York & London: Routledge

- Knoema, (2012). Qatar - Primary Education - Drop-out rate for primary education, Available at : <https://knoema.com/atlas/Qatar/topics/Education/Primary-Education/Drop-out-rate-for-primary-education>
- Knoema, (2015). Qatar Literacy - Adult (15+) literacy rate, Available at: <https://knoema.com/atlas/Qatar/topics/Education/Literacy/Adult-literacy-rate>
- Ministry of Development Planning and Statistics, (2017). Monthly figures on total population , Available at : <http://www.mdps.gov.qa/en/statistics1/StatisticsSite/Pages/Population.aspx>
- Mullis, I.V.S; Martin, M. O; Foy, P & Hooper, M. (2015). TIMSS 2015 International Results in Mathematics, available at: TIMSS&PIRLS Center, <http://timssandpirls.bc.edu/timss2015/international-results/wp-content/uploads/filebase/full%20pdfs/T15-International-Results-in-Mathematics.pdf>
- Online Qatar, (2015). Salary and Employment Benefits in Doha Qatar, Onlineqatar, Available at: <https://www.onlineqatar.com/living/salaries-doha-qatar.aspx>
- Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic Forum, Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
- UNDP, (2016). Qatar: Human Development Indicators, Human Development Report 2016: Human Development For Everyone" , Available at: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/QAT>
- UNDP, (2016). Qatar Country Profile: Human Development Indicators, United Nations Development Programme, Available at: <https://web.archive.org/web/20130119004127/http://hdrstats.undp.org/en/countries/profiles/QAT.html>
- UNESCO, (2009) .Browse by Country: Qatar, available at: <http://uis.unesco.org/country/QA>
- UNESCO, (2014) .Browse by Country: Qatar, available at: <http://uis.unesco.org/country/QA>
- UNESCO, (2015) .Browse by Country: Qatar, available at: <http://uis.unesco.org/country/QA>
- UNESCO, (2017). Browse by Country: Qatar, Available at: <http://uis.unesco.org/country/QA>
- Snoj, J. (2017) . Population of Qatar by nationality - 2017 report , FEBRUARY 7, , Available at: <http://priyadsouza.com/population-of-qatar-by-nationality-in-2017/>
- UNESCO Institute for Statistics, (2016). ICT in education statistics: Shifting from regional reporting to global monitoring: Progress made, challenges encountered, and the way forward, Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002455/245572e.pdf>

World Bank, (2009). Percentage of teachers in primary education who are trained, both sexes (%), Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.TCAQ.ZS?locations=QA>

World Bank, (2015). Percentage of enrolment in secondary education in private institutions, Available at : <https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.PRIV.ZS?locations>

فاس اليوم ، (٢٠١٤). رواتب المعلمين في مجموعة من الدول. نه اكتوبر ، قابل دسترسى در : <http://fes-today.com/2014/10>

منابع امارات

Export Gov, (2016). United Arab Emirates – Education, Washington, D.C. , Available at: <https://www.export.gov/article?id=United-Arab-Emirates-Education>

International Monetary Fund, (2015). UNITED ARAB EMIRATES SELECTED ISSUES, <https://www.imf.org/external/pubs/ft/scr/2015/cr15220.pdf>

John, I.(2013). UAE's economy growth momentum set to pick up".Khaleej Times. 27 December , Available at : http://khaleejtimes.com/kt-article-display-1.asp?xfile=%2Fdata%2Feditorschoice%2F2013%2FDecember%2Feditorschoice_Dember12.xml§ion=editorschoice

Knoema, (2012). United Arab Emirates - Primary Education - Drop-out rate for primary education, Available at : <https://knoema.com/atlas/United-Arab-Emirates/topics/Education/Primary-Education/Drop-out-rate-for-primary-education>

Knoema, (2015). United Arab Emirates Literacy - Adult (15+) literacy rate, Available at: <https://knoema.com/atlas/United-Arab-Emirates/topics/Education/Literacy/Adult-literacy-rate>

Malit F.T. and Al Youha, A. (2013). Labor Migration in the United Arab Emirates: Challenges and Responses". Migration Information Source, SEP 18, Available at: <http://www.migrationpolicy.org/article/labor-migration-united-arab-emirates-challenges-and-responses>

Rahman, S. (2013). UAE top tourism destination in the Arab world, Gulfnews, May 18 , Available at : <http://gulfnews.com/business/sectors/tourism/uae-top-tourism-destination-in-the-arab-world-1.1184988>

State University, (Without date). United Arab Emirates - Teaching Profession, Available at: <http://education.stateuniversity.com/pages/1613/United-Arab-Emirates-TEACHING-PROFESSION.html>

- Stewart, K. (2013). Salary Expectations for Teaching in the United Arab Emirates, Available at : <https://www.gooverseas.com/blog/teaching-in-uae-salary>
- Trading Economics, (2014). United Arab Emirates - Percentage of students in secondary education enrolled in vocational programmes, both sexes, Available at: <https://tradingeconomics.com/united-arab-emirates/percentage-of-students-in-secondary-education-enrolled-in-vocational-programmes-both-sexes-percent-wb-data.html>
- Trading Economics, (2015). United Arab Emirates - Pupil-teacher ratio, primary, available at: <https://tradingeconomics.com/united-arab-emirates/pupil-teacher-ratio-primary-wb-data.html>
- UNESCO, (2013) .Browse by Country: United Arab Emirates, available at: <http://uis.unesco.org/country/AE>
- UNESCO, (2015) .Browse by Country: United Arab Emirates, available at: <http://uis.unesco.org/country/AE>
- UNESCO, (2017) .Browse by Country: United Arab Emirates, available at: <http://uis.unesco.org/country/AE>
- Watt, C.(2012). Education, ICT and OER in the United Arab Emirates, Available at : http://poerup.referata.com/w/images/OER_in_UAE_edited.pdf
- World Bank, (1997). Government expenditure on education, total (% of GDP), Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.XPD.TOTL.GD.ZS?locations=AE>
- World Bank, (2015). Percentage of teachers in primary education who are trained, both sexes (%), Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.TCAQ.ZS?locations=QA-AE>
- World Bank, (2015). Percentage of enrolment in secondary education in private institutions (%), Available at: <https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.PRIV.ZS?locations=AE>
- UNESCO, (2015) .Browse by Country: United Arab Emirates, available at: <http://uis.unesco.org/country/AE>
- UNDP, (2016). United Arab Emirates: Human Development Indicators, Human Development Report 2016: Human Development For Everyone" , Available at: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/ARE>

Mullis, I.V.S; Martin, M. O; Foy, P & Hooper, M. (2015). TIMSS 2015 International Results in Mathematics, available at: TIMSS&PIRLS Center, <http://timssandpirls.bc.edu/timss2015/international-results/wp-content/uploads/filebase/full%20pdfs/T15-International-Results-in-Mathematics.pdf>

Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic Forum, Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf

بيومي ، عمرو. (٢٠١٢). «أبوظبي للتعليم» يحدّد ٤ معايير لاختيار المعلمين ومديري المدارس. الامارات اليوم ، ١٢ جولاي ، قابل دسترسى در : <http://www.emaratayoum.com/local-section/education/2012-07-28-1.501454>

فاس اليوم ، (٢٠١٤). رواتب المعلمين في مجموعة من الدول. نه اكتوبر ، قابل دسترسى در : <http://fes-today.com/2014/10>

منابع عمان

Fitzpatrick, L. (2017). The 9 Highest-Paying Countries Where You Can Teach English Abroad, Gooverseas 02/23/2017, Available at : <https://www.gooverseas.com/blog/esl-teacher-salaries-9-countries-where-youll-make-bank>

Global Economy, (2003). Oman: Student teacher ratio, primary school, Available at: http://www.theglobaleconomy.com/Oman/Student_teacher_ratio_primary_school/

International Monetary Fund, (2016). "2016 Human Development Report" , United Nations Development Programme. Available at : http://hdr.undp.org/sites/default/files/hdr_2016_statistical_annex.pdf

Knoema, (2012). Oman - Primary Education - Drop-out rate for primary education, Available at : <https://knoema.com/atlas/Oman/topics/Education/Primary-Education/Drop-out-rate-for-primary-education>

Knoema , (2016).Oman - Urban population as a share of total population, Available at:<https://knoema.com/atlas/Oman/Urban-population>

Mullis, I.V.S; Martin, M. O; Foy, P & Hooper, M. (2015). TIMSS 2015 International Results in Mathematics, available at: TIMSS&PIRLS Center, <http://timssandpirls.bc.edu/timss2015/international-results/wp-content/uploads/filebase/full%20pdfs/T15-International-Results-in-Mathematics.pdf>

Sambidge, A. (2014). "Oman's population passes 4 million mark". Arabian Business, Sat 26 Apr, Available at: <http://www.arabianbusiness.com/oman-s-population-passes-4-million-mark-547779.html>

- Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic Forum, Available at: http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf
- Trading Economics, (2014). Oman - Primary completion rate, total, based on completers, Available at : <https://tradingeconomics.com/oman/primary-completion-rate-total-based-on-completers-wb-data.html>
- UNDP, (2010). Five Arab states among top leaders in long-term development gains", Hdr.undp.org, 4 November, Available at : <http://hdr.undp.org/en/mediacentre/news/announcements/title,21573,en.html>
- UNDP, (2016). Qatar: Human Development Indicators, Human Development Report 2016: Human Development For Everyone" , Available at: <http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/OMN>
- UNESCO, (2011). World Data on Education: Oman , UNESCO –IBE , August , Available http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/WDE/2010/pdf-versions/Oman.pdf
- UNESCO, (2011) .Browse by Country: Oman, available at: <http://uis.unesco.org/country/OM>
- UNESCO, (2013) .Browse by Country: Oman, available at: <http://uis.unesco.org/country/OM>
- UNESCO, (2014) .Browse by Country: Oman, available at: <http://uis.unesco.org/country/OM>
- UNESCO, (2015) .Browse by Country: Oman, available at: <http://uis.unesco.org/country/OM>
- UNESCO, (2016) .Browse by Country: Oman, available at: <http://uis.unesco.org/country/OM>
- UNESCO Institute for Statistics, (2016). ICT in education statistics: Shifting from regional reporting to global monitoring: Progress made, challenges encountered, and the way forward, Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002455/245572e.pdf>
- Watt, C. (2013). OER in Oman, January , Available at : http://poerup.referata.com/w/images/OER_in_Oman.pdf
- WHO, (2000). World Health Organization Assesses the World's Health Systems, Available at http://www.who.int/whr/2000/media_centre/press_release/en/
- World Bank, (2001). Percentage of teachers in primary education who are trained, both sexes (%), Available at : <http://data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.TCAQ.ZS?locations=OM>

World Bank, (2013). Percentage of enrolment in secondary education in private institutions (%)
<https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.PRIV.ZS?locations=OM>

منابع ایران

IEA, (2016). TIMSS 2015 INTERNATIONAL RESULTS IN MATHEMATICS, TIMSS & PIRLS International Study Center, Lynch School of Education, Boston College, and International Association for the Evaluation of Educational Achievement, Available at :
<http://timssandpirls.bc.edu/timss2015/international-results/timss2015/mathematics/student-achievement/>

Knoema, (2011). Iran - Primary Education - Drop-out rate for primary education, Available at :
<https://knoema.com/atlas/Iran/topics/Education/Primary-Education/Drop-out-rate-for-primary-education>

Schwab, K. (2015). The Global Competitiveness Report 2015–2016, Geneva: World Economic Forum, Available at:
http://www3.weforum.org/docs/gcr/2015-2016/Global_Competitiveness_Report_2015-2016.pdf

UNDP, (2016). Iran: Human Development Indicators, Human Development Report 2016: Human Development For Everyone" , Available at:
<http://hdr.undp.org/en/countries/profiles/IRN>

UNESCO, (2011) .Browse by Country: Iran, available at: <http://uis.unesco.org/country/IR>

UNESCO, (2015) .Browse by Country: Iran, available at: <http://uis.unesco.org/country/IR>

UNESCO, (2017) .Browse by Country: Iran, available at: <http://uis.unesco.org/country/IR>

UNESCO Institute for Statistics, (2016). ICT in education statistics - UNESDOC Database - Unesco, Available at: <http://unesdoc.unesco.org/images/0024/002455/245572e.pdf>

World Bank, (2009). Percentage of teachers in primary education who are trained, both sexes (%), Available at: data.worldbank.org/indicator/SE.PRM.TCAQ.ZS

World Bank, (2015). Percentage of enrolment in secondary education in private institutions (%)
<https://data.worldbank.org/indicator/SE.SEC.PRIV.ZS?locations=IR>

World Bank, (2015). Literacy rate, adult total (% of people ages 15 and above), Available at:
<https://data.worldbank.org/indicator/SE.ADT.LITR.MA.ZS>